

ივარი ბასილაძე

ქრისტიანული ჰელაგოგიაის
საგანი, ამოცანები,
პრინციპები და მეთოდები

იმარი ბასილაძე

ქრისტიანული ჰალაგოგრიის საგანი, ამოცანები, პრინციპები და მეთოდები

ქუთაისი

2010

ცხელიკე ილინი

რედაქტორი: ჯემალ ჯინჯისაძე, პედაგოგიკურ
მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

კილირეკე ილირეკე

რეცენზენტი: კონსტანტინე რამიშვილი, განათლების
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი,
პედაგოგიკურ მეცნიერებათა დოქტორი

იბრაჰიმეზე ოფისეჯეკე

K276.543
3

ISBN 978 9941-417-85-6

© აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ქუთაისი, 4600, თამარ მეფის 59. ტელ: 4 00 21
E-mail: atsuph@atsu.edu.ge

ილირეკე

0102

საბერძენელოს აარაგვენტის
ეროვნული ბიბლიოთეკა

შესავალი 5

§1. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული
ჰელაგოგიის ექლასიური სეფექტები 12

§2. ქართული მართლმადიდებლური
ქრისტიანული ჰელაგოგიის
მეთოდოლოგიური სეფექტები,
სგანი და ძირითადი ცნებები 87

§3. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული
ჰელაგოგიის მიზანი, ამოცანები, ჰრინცივაბი,
ადმრდელობითი ზოგები, მათი ხასიათი და
ფორგები 108

§4. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული
ჰელაგოგიის როლი თანამედროვე სხალხო
განათლების სისტემის განვითარების სექმეში 135

რეზიუმე ქართულ ენაზე 141

რეზიუმე ინგლისურ ენაზე 144

გამოყენებული ლიტერატურა 146

მასალები

თემის აქტიულობა. ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებამ საქართველო არა მხოლოდ ორგანიზაციულად და პოლიტიკურად განამტკიცა, არამედ დიდი ბიძგი მისცა ხალხის კულტურისა და აღზრდა-განათლების განვითარების საქმესაც. ქრისტიანობამ საქართველოში ხელი შეუწყო წერა-კითხვის გავრცელებას, ქართულ ენაზე მწერლობის განვითარებასა და აღზრდის სრულიად ახალი სისტემის ჩამოყალიბებას. შედეგების შეფასება კი ყოველთვის ცალმხრივად მიმდინარეობდა ქართული პედაგოგიური აზროვნების ისტორიაში. არადა, ქართული პედაგოგიკა, ჩვენი აზრით, ყოველთვის ატარებდა ქრისტიანულ ხასიათს.

ქართული მარლმადიდებლური პედაგოგიკის მიერ დასახული მიზნის მიღწევა, ქრისტიანის აღზრდა, არის წმინდა პედაგოგიური ამოცანა, არამედ "ეკლესიის საქმის გამოვლინება დედამიწაზე". ბავშვის მარლმადიდებლური სულისკვეთებით აღზრდა ყველა საზოგადოებრივი წყობისათვის იყო პრობლემა, მაგრამ, თუ ის განსაკუთრებით ჩვენს ეპოქაში წარმოჩინდა, ამის მიზეზი სკოლის, საერთოდ, სასკოლო სისტემისა და სარწმუნოების, სულიერი ცხოვრების გამიჯვნა გახდა. არადა, ქრისტიანობამ დიდაქტიკა თავის უპირველეს საქმედ გაიხადა შეექმნა მდიდარი ტრადიციები და მოძღვრება.

ქვეყანაში მიმდინარე დემოკრატიულმა პროცესებმა სრულიად ახალი ვითარება და შესაძლებლობები შექმნა პიროვნების ფორმირებისა და ადამიანის თავისუფლების სულისკვეთებით განვითარებისათვის. ტოტალური რეჟიმის მეკვიდრეობის - ანტირელიგიური და ეროვნული აღზრდა-განათლების სისტემის ძირეული რეფორმირება ვერ მოხდებოდა ტრადიციული პრინციპებისა და სულიერი ფასეულობების აღდგენა-აღორფების გარეშე. ამას კი დიდი დრო, და რაც მთავარია, დიდი ქრისტიანულ-ზნეობრივი გამოცდილება სჭირდება. ვფიქრობთ, რომ პედაგოგიკამ, პედაგოგიურმა მეცნიერებამ საერთოდ, დაუყოვნებლივ უნდა აღმოფხვრას სარწმუნოებიდან გამიჯვნის უმძიმესი ვითარება და მთლიანად ადამიანის განვითარების კანონზომიერებათა შესწავლას საფუძვლად დაუდოს პიროვნების სულიერი ფორმირება. ეს ერთნაირად ეხება პედაგოგიკის ყველა დარგს, ყველა კატეგორიას, მეთოდსა და პრინციპს.

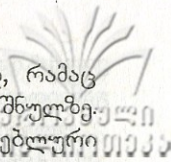
რელიგიის სწავლების საკითხებთან დაკავშირებით საყურადღებო მასალები იბეჭდებოდა, XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისსა

და დასასრულს, ისეთ ჟურნალებში, როგორებიცაა: „რელიგია“, „სკოლა და ცხოვრება“, „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, სადაც მეცნიერები და მოწინავე პედაგოგები გამოთქვამდნენ სასკოლო პრაქტიკისათვის მნიშვნელოვან საპროგრამო შეხედულებებს (რ. სირაძე, ზ. კვიციანი, თ. ფანჯიკიძე, ვ. გოილოძე, რ. ბარამიძე, გ. მურღულია, რ. ჩიქოვანი, ც. მეგრელაძე, ზ. მიმინოშვილი და სხვ.).

მიუხედავად ამისა პედაგოგიკის ისტორიაში არ ჩანს საეკლესიო მამების: გრიგოლ ხანძთელის, გიორგი მთაწმინდელის, შოთა რუსთაველის, ანტონ კათალიკოსის, სულხან-საბა ორბელიანის, გაიოზ რექტორის, დავით რექტორის, ილია ჭავჭავაძის, გაბრიელ ეპისკოპოსის, სიმონ მჭედლიძის და სხვების დამსახურება ქართული ქრისტიანული პედაგოგიკური აზროვნების განვითარების ისტორიაში, რომლის მიზეზი „საბჭოთა პედაგოგიკის“ ათეისტური საფუძველი იყო. მიგვაჩნია, რომ თავისი ღვანლით, საყურადღებო იდეებით, პარაქტიკული საქმიანობითა და შრომებით მათ მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა დაიკვიდრონ ქართული პედაგოგიური აზროვნების ისტორიაში. დაიწყოს სამართლიანობის აღდგენა და საეკლესიო მოღვაწეთა შეხედულებების საფუძვლიანი შესწავლა.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ უწმინდეს და უნეტარეს ილია მეორესთან მეცნიერთა და პედაგოგთა შეხვედრაზე აშკარად გამოიკვეთა რელიგიურ-ზნეობრივი აღზრდისათვის გადაუდებელი ზრუნვის აუცილებლობა. საშუალო და უმაღლეს სკოლაში ისეთი ქრისტიანულ-ზნეობრივი ღირებულებების მიზანშეწონილობა, რომელიც ხელს შეუწყობს პიროვნებაში ადამიანურობის აღზრდას (ნ. ვასაძე, ნ. ამაღლობელი, რ. გორდენიანი და სხვ.).

რაც შეეხება „ქრისტიანული პედაგოგიკის“ არსისა და მიზნების გარკვევას, იგი თანამედროვე ქართულ პედაგოგიკაში კვლავ წამოჭრა პროფ. ნ. ვასაძემ, თავის სახელმძღვანელო წიგნში „პედაგოგიკა“. საინტერესო მასალები აქვთ გამოქვეყნებული ც. მეგრელაძესა (თარგმნა ვ. ზენკოვის წიგნი „პედაგოგიკა“) და ზ. მიმინოშვილს. შალვა ამონაშვილის რედაქციით მოსკოვში გამოვიდა ჰუმანური პედაგოგიკის ანთოლოგია „ეკლესიის მამები ადამიანის ბუნებისა და სრულყოფის შესახებ“, ხოლო 2007 წელს ავთანდილ ასათიანის ავტორობით გამოიცა წიგნი „ნარკვევები ქრისტიანული პედაგოგიკის ისტორიიდან“ მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ, რომ დღემდე ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის საფუძვლები, მიზნები, ამოცანები, თავისებურებები,

პრინციპები არავის გაუხდია სპეციალური კვლევის საგნად, რამაც განაპირობა ყურადღება გაგვემახვილებინა ყოველივე ზემოაღნიშნულზე. ამდენად, მიგვაჩნია, რომ, როგორც ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის ზოგადი საფუძვლები, ისე ქრისტიანული პედაგოგიკა ნაკლებად არის გამოკვლეული და იგი სპეციალური შესწავლის საგანს წარმოადგენს.

კვლევის პროცესში მასალების მოძიების უამს ვხვდებოდით ისეთ ნაშრომებს, როგორებიცაა: იოანე ოქროპირის „ბავშვთა აღზრდის შესახებ“, ბასილ დიდის „რა უნდა ისწავლოს ქრისტიანმა ახალგაზრდამ წარმართული ლიტერატურიდან“ და სხვა. ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა ქართველ საეკლესიო მოღვაწეთა ნაშრომი, ნააზრევი და პრაქტიკული საქმიანობა. ბევრი რამ ჯერ კიდევ უცნობი და შეუსწავლელია პედაგოგიკური მეცნიერების მიერ. ყოველივე ამან განაპირობა აღნიშნული საკითხით ჩვენი დაინტერესება.

ზოგისათვის ტრადიცია განყენებულ კატეგორიებში მოაზრებული ცხოვრების მოქმედი წესია, სადაც ყველაფერი სტერეოტიპების მიხედვით ხორციელდება, რეალურად კი ეს ცოცხალი შემოქმედებითი ცხოვრებაა, რომლის სულიერ ღერძს ჩვენთვის საუკუნეების მანძილზე ეკლესია და ქრისტიანულ-დიდაქტიკური შეხედულებები წარმოადგენდა, ეკლესია, რომელიც აცოცხლებდა და ხელმძღვანელობდა ისეთ უმნიშვნელოვანეს საქმეს, როგორიც მომავალი თაობის ქრისტიანული აღზრდა-განათლებაა. აღნიშნული პრობლემების გადაჭრისათვის მუშაობამ განაპირობა იმ მასალების კვლევა, რომელიც წარმოადგენილია ნაშრომში.

კვლევის ობიექტია ქართველი საეკლესიო მოღვაწეების შრომები, პრაქტიკული ნააზრევი და პედაგოგიური კუთხით საინტერესო ქადაგებანი. ვაჩვენოთ ქართველი საეკლესიო მოღვაწეების როლი აღზრდა განათლების სისტემის, ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში.

კვლევის საგანია წარმოჩენა იმისა, თუ რა როლი აკისრია ქართველი საეკლესიო მოღვაწეების დიდაქტიკურ შეხედულებებს, ქართული ეროვნული სკოლის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითად მიმართულებათა განხორციელებაში.

კვლევის მიზანია ქართული პედაგოგიკური აზროვნების განვითარებაში საეკლესიო მამების, პედაგოგიური შეხედულებების როლისა და მნიშვნელობის განხილვა. აგრეთვე მათი დიდაქტიკურ-აღმზრდელითი შეხედულებების გაცნობისა და გამოყენების

ეფექტიანობა თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემის განვითარებაში.

კვლევის ამოცანებია:

1. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის, როგორც საგნის დეფინიცია.

2. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის, როგორც საგნის ცნების განსაზღვრა.

3. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის მიზნების დადგენა.

4. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის თავისებურებებისა და პრინციპების შესწავლა.

5. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის როლის გარკვევა თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში.

6. სწავლების ქრისტიანული შინაარსის, ცოდნის სისტემისა და მოცულობის დადგენა. მისი მნიშვნელობა მოსწავლეთა ზნეობრივ-ეთიკური და ეროვნული სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში.

7. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის აღმზრდელობითი ზომების, ხასიათისა და ფორმების დადგენა.

8. საეკლესიო მამების აღმზრდელობით-დამრიგებლური ქადაგებანი და მათი როლი პიროვნების ჩამოყალიბებაში.

9. ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკური აზროვნების განვითარების ისტორიაში საეკლესიო მამების სასულიერო და პედაგოგიური მოღვაწეობის შეფასება.

10. მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის როლი და მნიშვნელობა თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემაში.

თანამედროვე მსოფლიოში უამრავი სარწმუნოება და რელიგიური მოძღვრება არსებობს. სულიერად გამოუცდელი ადამიანი, რომელსაც არ შესწევს უნარი, გაერკვეს მათ ჭეშმარიტებასა თუ სიყალბეში, ცდილობს თავი დაიცვას მათგან. ასეთი თავდაცვა ზოგჯერ იწვევს ათეიზმს, რომელიც ღმერთის არსებობის უარყოფას კი არ წარმოადგენს, არამედ ადამიანის წინაშე დგება არჩევანის პრობლემიდან თავის არიდების მცდელობა. აქედან გამომდინარე, ჩვენ მიერ შემუშავებული იქნა სპეციალური კითხვარი, რომლის მიხედვითაც ქ. ქუთაისის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში ჩავატარეთ გამოკითხვა, მართლაც ეკლესიური არიან თანამედროვე ბავშვები, თუ ფეხის ხმას არიან აყოლილი და მეგობრების მიბაძვით დადიან ტაძარში.

ჩატარებულმა გამოკითხვამ გვიჩვენა, რომ იმ სკოლების ბავშვები, სადაც სწავლობენ „რელიგიასა და კულტურას“, „რელიგიის ისტორიას“ უფრო მორწმუნენი და ეკლესიური არიან, ვიდრე დანარჩენი სკოლების მოსწავლეები. აღნიშნული გამოკვლევის ბაზაზე კვლევის პროცესში სპეციალური სამეცნიერო ლიტერატურის, და მოწინავე გამოცდილების ანალიზის, საკუთარი მრავალწლიანი საკვლევაძიებო საქმიანობისა და პრაქტიკული დაკვირვების შედეგების გათვალისწინებით ჩამოგვიყალიბდა ჩვენეული სამუშაო ჰიპოთეზა: ქრისტიანულ-რელიგიური საქმიანობისადმი მოსწავლეთა ინტერესის განვითარება-ჩამოყალიბება მწყობრად და მიზანმიმართულად უნდა წარვმართოთ რაშიც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საეკლესიო მოღვაწეების პედაგოგიურ შეხედულებებს. მათი შესწავლის გარეშე შეუძლებელია ქართული პედაგოგიური აზროვნების სრულყოფილად წარმოჩენა.

მიგვაჩნია, რომ სათანადო პრაქტიკულ საქმიანობას მონყვეტილი თეორიული სწავლების პროცესი, თუ მას არ ახლავს ცოდნისა და უნარ-ჩვევების აუცილებლად დაუფლების პიროვნებისეული ნება, ნეგატიურად მოქმედებს ქრისტიანული პედაგოგიკის ინტერესების განვითარება-ჩამოყალიბებაზე. ჩვენი კვლევის პრაქტიკული მიმართულების განსაზღვრისათვის ამოსავალს წარმოადგენს აზრი იმის შესახებ, რომ მოსწავლეთა ქრისტიანული აღზრდა-განათლების რეალური ხორცშესხმა ვერ მოხერხდება, თუ არ დავაზუსტეთ ქრისტიანული პედაგოგიკის სწავლების შინაარსი. ცოდნის აუცილებელი მინიმუმი. ასევე აუცილებელია მოსწავლეთა საეკლესიო აქტივობის გაღვივება, სწავლის პროცესის მამოძრავებელი მოტივაციური მხარეების, ასაკობრივ-ფსიქოლოგიური მახასიათებლის გათვალისწინება და სხვ.

ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის შესწავლით დაინტერესებულ პირთა საყურადღებოდ განსახილველად გამოგვაქვს შემდეგი დებულებები და საკვანძო საკითხები:

1. საეკლესიო მოღვაწეების პედაგოგიური შეხედულებების არასათანადოდ შეფასება გამონწვეული იყო საბჭოთა პედაგოგიკის მიერ რელიგიის უარყოფით.

2. ქართული პედაგოგიური აზროვნება საფუძველს იღებს უძველესი დროიდან და განვითარების განსაკუთრებულ საფეხურს გადის. თითოეული ნაბიჯი განაპირობებს ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული აზროვნების განვითარებას.

3. განათლების სისტემაში მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა ეჭიროს სასულერო განათლებას.

4. მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიური იდეალის ფორმირება და აღზრდის მიზნის გაცნობიერება მომდინარეობს მართლმადიდებლური ეკლესიისგან.

5. მოსწავლისა და მასწავლებლის მუშაობისათვის გამოსადეგია ქრისტიანულ პედაგოგიკაში მიღებული, საეკლესიო მოღვაწეთა მიერ მითითებული, მონიწივე პედაგოგიკური გამოცდილებით შექმნილი სწავლების მეთოდები და ხერხები.

6. მსოფლმხედველობა, რომელზეც საუკუნეთა მანძილზე ჩვენი ერის სულიერ-კულტურული და სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრება შენდებოდა, ასეთი მოკლე ფორმულით შეიძლება განვსაზღვროთ: ქრისტიანული პატრიოტიზმის აღზრდა.

7. ეკლესია, ოჯახი და სკოლა, როგორც პიროვნების ზნეობრივი სრულყოფილების ფაქტორი.

8. სასკოლო განათლების შინაარსში ქრისტიანულ ნორმათა სწავლება მიზანშეწონილია მორალურ-აღმზრდელობითი თვალსაზრისით, რაც მოსწავლეს საშუალებას აძლევს იცხოვროს მართლმადიდებლური ქრისტიანული ზნეობის ნორმებით.

9. ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკა არის გაეკლესიურების პედაგოგიკა.

10. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის იდეოლოგია არსებითად საეკლესიო განათლებისა და საეკლესიო ცენტრების მეშვეობით ვრცელდებოდა.

11. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის მიზანი, ამოცანები და პრინციპებია: ა) მომზადება ამქვეყნიური ცხოვრებისათვის; ბ) მომზადება მარადიული ცხოვრებისათვის; გ) ბავშვის აღზრდა თავისუფლებაში; დ) აღზრდა ადამიანის იერარქიული აგებულების პრინციპის გათვალისწინებით; ხოლო აღმზრდელობით ფორმას წარმოადგენს: ოჯახი, ეკლესია და სკოლა.

12. აუცილებელია სკოლებში კვლავ აღდგეს "რელიგიის ისტორიის" სწავლება.

13. რელიგიისა და მეცნიერების ურთიერთმიმართება, ქრისტიანული აზროვნების მთელი ისტორია და სწავლა-აღზრდის ტრადიცია, რომელიც საქართველოში არსებობდა, სრულ საფუძველს იძლევა იმისათვის, რომ ჩვენში საგანმანათლებლო და აღმზრდელობითი

საქმიანობის უმთავრესი ამოცანა გახდეს მომავალ თაობაში ცოდნისა და რწმენის საკითხი. ისეთი მომავალი თაობის აღზრდა, რომელშიც ჰარმონიულად იქნება შერწყმული სარწმუნოება და ცოდნა.

კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს ფილოსოფიის, პედაგოგიკის, ფსიქოლოგიის, რელიგიათმცოდნეობის მეცნიერებათა მონაცემები პიროვნების რაობის, მისი ფორმირების პრობლემათა გადაწყვეტის შესახებ.

კვლევის მეთოდური საფუძველი კვლევის მეთოდებად გამოყენებულია:

1. სპეციალური სამეცნიერო-რელიგიური ლიტერატურის ანალიზი, რომლის საფუძველზეც განისაზღვრა გამოკვლევის თეორიული და პრაქტიკული მიმართულება.

2. პედაგოგიურ პროცესზე დაკვირვება და მოწინავე პედაგოგიური გამოცდილების ანალიზი.

3. სასწავლო პროგრამებისა და სახელმძღვანელოების, მეთოდური რეკომენდაციებისა და სხვა სასწავლო დოკუმენტების შესწავლა.

4. მოსწავლეთა ეკლესიური და რელიგიური საქმიანობის ანალიზი.

კვლევის შედეგების მეცნიერული სიახლე მდგომარეობს შემდეგში:

1. ნაშრომში გაანალიზებულია ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის ძირითადი საფუძვლები და დასკვნები, რომელიც ახალი შუქი იქნება ქართული პედაგოგიური აზროვნების განვითარების ისტორიაში.

2. მეცნიერულად არის შესწავლილი, თუ რა როლი შეასრულა ქრისტიანულმა პედაგოგიკურმა შეხედულებებმა ქართული ეროვნული პედაგოგიკისა და პედაგოგიური აზრის განვითარებისა და ჩამოყალიბების საქმეში.

3. საეკლესიო მოღვაწეების პედაგოგიური შეხედულებები თანამედროვე პირობებში ხელს შეუწყობს სწორი საგანმანათლებლო სტანდარტების შემუშავებას.

4. დასაბუთებულია საკოლო განათლების შინაარსში ქრისტიანულ-რელიგიურ ნორმათა სწავლების მიზანშეწონილობა.

5. შემუშავებულია ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკისა და რელიგიის ისტორიის პროგრამა.

ნაშრომის პრაქტიკული ღირებულება მდგომარეობს იმაში, რომ კვლევის შედეგები, შემოქმედებითი მიდგომის პირობებში, გამოადგება თანამედროვე საერო და, განსაკუთრებით, სასულიერო სკოლებს, გიმნაზიებს, სასწავლებლებსა და აკადემიებს, რომელთა ქსელი ამჟამად სწრაფად ფართოვდება;

§1. ქართული მართლმადიდებლური

ქრისტიანული ჰელაგოგიაის ეკონომიკური ხალხიური საფუძვლები

ქართველ ხალხს თავისი საზოგადოებრივი მდგომარეობის შესაბამისი საკმაოდ მაღალი კულტურა ჰქონდა, მაგრამ იგი კარჩაკეტილი და გარესამყაროსაგან მოწყვეტილი როდი იყო, პირიქით, ითვისებდა ყველაფერს საუკეთესოს, რაც მის ახლო, თუ შორეულ მეზობელ ქვეყნებში იქმნებოდა. საქართველო თავისი გეოგრაფიული მდებარეობით წარმოადგენდა ბუნებრივ ხიდს, აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის, ამიტომ აქ ხდებოდა ორივე მხრიდან მომდინარე ტრადიციების საინტერესო შერწყმა. ეს გარემოება, ჩვენი აზრით, ძალზე თავისებურ იერს აძლევდა ქართულ კულტურას, მთელი თავისი არსებობის მანძილზე.

ჯერ კიდევ ძველი ბერძენი მწერლები აღნიშნავდნენ, რომ ქართველებს უსხოვარი დროიდან ჰქონდათ საკუთარი დამწერლობა. აპოლონიოს როდოსელის თანამედროვე ბერძენების ცნობით, კოლხები იყენებდნენ სამანძილო დაფებს წარწერებით (კვერბები) და ეს დაფები არა აპოლონიოს როდოსელის (ძვ.წ. III საუკუნის მოღვაწე) დროინდელია, არამედ უფრო ადრინდელი, რადგან იგი „წინაპართა მიერ ყოფილა დამზადებული“. სხვა ბერძენული წყაროებიც მოგვითხრობენ, რომ კოლხებს ძველთაგანვე ჰქონდათ დამწერლობა და, ამასთანავე, ოქროს მოპოვების წესი ტყავზე ნაწერ წიგნებში გადმოუციათ. რა თქმა უნდა, ქართველები ამ დამწერლობას გარკვეული ცოდნა-გამოცდილების თაობიდან თაობაზე გადასაცემად იყენებდნენ. ლეონტი მროველის ცნობით ძვ.წ. III საუკუნეში ფარნავაზ მეფემ „განავრცო ენა ქართული და შექმნა მწიგნობრობა ქართული“.

უნდა აღვნიშნოთ ის გარემოებაც, რომ საქართველოში უძველესი დროიდანვე სასკოლო სწავლებაც ყოფილა გავრცელებული, რასაც ადასტურებს კოლხეთში არსებული გიმნაზიონები და დისკოები (სამხედრო სასწავლებლები), რომლებიც, უცნობი ბერძენი ავტორის ტიმონაქსის ცნობით, არსებულა კოლხების უძველეს ქალაქ ეაში. ქალაქი ეა ძვ. წ. II-ს საუკუნეებისათვის უკვე განადგურებულია. ჩვენ არ ვიცით, კერძოდ, ქ. ეას გიმნაზიონთა დეტალები, ის კი ცხადია, რომ ამ შენობებს თავისი დანიშნულებით და მათი ცალკეული

ნაწილების განლაგებით უდავოდ ჰქონია მსგავსება ბერძნულ გიმნაზიონებთან". ბერძნულ გიმნაზიონებს კი, როგორც ვიცით, ჰქონდათ დიდი ეზო სავარჯიშო მოედნით, სხვადასხვა შენობა, საჭიდაო არენა, სტადიონი, რიტორთა და ფილოსოფოსთა საკრებულო კედლის პირას ჩალაგებული მერხებით. ამ გიმნაზიონების ძირითადი მიზანი იყო არა მარტო ფიზიკური და სამხედრო მომზადება, არამედ გონებრივი განვითარებაც.

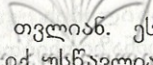
აქვე, ქ. ეაში, ტიმონაქსს უნახავს სამხედრო სასწავლებლები-დისკოები.

ბერძნულ წყაროებში დაცული ცნობებით დაწყებითი და საშუალო განათლების გარდა, უკვე ახ.წ. II-IV საუკუნეებიდან კოლხეთში, ქალაქ ფაზისში (დღევანდელი ფოთი), უმაღლესი ფილოსოფიური განათლების კერაც არსებობდა.

შ.ხიდაშელი - ნიგში „ქართული ფილოსოფიის ისტორია“-წერს: III-V საუკუნეებში, იმ დროს, როდესაც საქართველო საკმაოდ ხანგრძლივ კავშირსა და კულტურულ ურთიერთობაში იმყოფებოდა აღმოსავლეთ რომის იმპერიასთან, განსაკუთრებული ყურადღება იყო მიპყრობილი იმპერიაში სწავლა-განათლების (საშუალო და უმაღლესი) ქსელის გაფართოებისაკენ... IV საუკუნის ბერძნულ მწერლობაში ხდება ხელახალი აღორძინება ფილოსოფიისა, რომელსაც მაშინდელ პირობებში სოფისტიკა ეწოდებოდა. თუმცა მან მესამე საუკუნეში ერთგვარი დაქვეითება განიცადა. IV საუკუნეში რიტორიკული სკოლების გაძლიერებასთან ერთად აღმავლობის გზას დაადგა ფილოსოფიის სწავლებაც. მიუხედავად ამ სკოლების წარმართული ხასიათისა, მათში ლებულობდნენ აღზრდასა და განათლებას ქრისტიანობის მომავალი მოღვაწეები.

ბიზანტიელი ორატორი და ფილოსოფოსი თემისტე (317-388 წწ.) იძლევა, უტყუარ ცნობებს ქ. ფაზისში უმაღლესი სკოლის არსებობის შესახებ. ეს საკითხი ქართულ ისტორიოგრაფიაში შემოიტანა ივ. ჯავახიშვილმა. თემისტეს სიტყვებიდან ჩანს, რომ ელინური სწავლა-განათლებისათვის ნაყოფიერი ნიადაგი აღმოჩენილა კოლხეთში და, თუ მას დაუფჯერებთ, ქვეყანა ელინური კულტურისა და „მუზათა სადგურად" უქცევია, ისე რომ იმ დროს კოლხებს ელინთა სადღესასწაულო ყრილობაზედაც კი უსახელებიათ თავი რიტორიკითა და მჭერმეტყველებით.

კოლხეთის აკადემიის დაარსების თარიღად ქართველი მეცნიერები

ჩვენი წელთაღრიცხვის მესამე საუკუნის შუახანებს თვლიან. ეს შეხედულება დასტურდება იმით, რომ თემისტეზე ადრე იქ უსწავლია მის მამას ევგენიოსს, რომლის განსწავლის წლები მესამე საუკუნის სამოცდაათიანი-ოთხმოციანი წლები უნდა იყოს. ხოლო, რაც შეეხება საკითხს, თუ ვინ დააარსა კოლხეთის აკადემია, ამ კითხვასთან დაკავშირებით ქართულ ისტორიოგრაფიაში ერთიანი აზრი არ არსებობს, ასახელებენ პიროვნებებს, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში გავრცელებული აზრი, თითქოს იგი ევგენიოსს უნდა დაეარსებინა, სინამდვილეს არ შეეფერება, რაც შემდგომი კვლევის საგნად გვესახება. ჩვენ მართებულად მიგვაჩნია დოც. ვ. ქაჯაიას ვარაუდი, რომ „ამ სკოლის დამაარსებელი, მისი შემდგომი მეთაურები და მასწავლებლებიც ძირითადად კოლხები უნდა ყოფილიყვნენ, რაც არ გამოორიცხავს ბიზანტიიდან სწავლულთა მოწვევის შესაძლებლობასაც“ [159, გვ.17]. აღსანიშნავია, რომ ფაზისის სკოლაში სწავლება მიმდინარეობდა ქართულ და ბერძნულ ენებზე. ისწავლებოდა იგივე მეცნიერებანი (მათემატიკა, ასტრონომია, ლიტერატურა, ფილოსოფია, სამართალი, მუსიკა), რასაც ეუფლებოდნენ იმდროინდელ, ბიზანტიის მსგავს, უმაღლეს ფილოსოფიურ სასწავლებლებში. აკად. შ. ნუცუბიძეს მიაჩნია, რომ კოლხეთის რიტორიკული სკოლა „სასამართლო მოღვაწეებს - დამცველებს და ბრალმძებლებს ამზადებდა“ [123, გვ.92]. ჩვენი აზრით, აღზრდის, სწავლებისა და მომავალი თაობისათვის წინა თაობათა ცოდნა-გამოცდილების სისტემატური, ორგანიზებული გადაცემის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა ფილოსოფიური აზროვნებისა და, საერთოდ, საზოგადოების წინსვლა-განვითარებაც.

მეოთხე საუკუნის პირველ ნახევარში საქართველოში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა. მას თან მოჰყვა ანტიკური განათლების კერებისა და დაწესებულებების მოქმედებათა შეკვეცა და მათი თანდათანობითი მოსპობა. აღზრდის, განათლების, მწერლობისა და იდეოლოგიის სადავეები ქრისტიანულმა ეკლესიამ ხელში მოექცა. აქედან მოყოლებული, საქართველოში ყალიბდება მხოლოდ ქრისტიანული საეკლესიო ცენტრები და სკოლები, რომლებშიც რელიგიურ-დოგმატური აღზრდა-განათლება მიმდინარეობდა.

მიგვაჩნია, რომ ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება არა მხოლოდ ორგანიზაციულად და პოლიტიკურად განამტკიცებდა ქვეყანას, არამედ ხელსაყრელ პირობებს უქმნიდა აღზრდისა და

განათლების განვითარების საქმეს. ამიტომ იყო, რომ ეკლესია-მონასტრებთან არსებული სკოლები ქრისტიანული აღზრდა-განათლების უმნიშვნელოვანესი კერები იყო.

როგორც აკად. ვ. კეკელიძე აღნიშნავს, ჩვენში ქრისტიანობის გავრცელების პერიოდში გაბატონებული ყოფილა ნიზიბინის სკოლა (ქალაქი ჩრდილოეთ მესოპოტამიაში). შეიძლება დავასკვნათ, რომ სწავლებაც ნიზიბინის სკოლის პროგრამით იქნებოდა მოწყობილი. ამ სკოლისათვის დამახასიათებელი იყო პრაქტიციზმი და მთავარ საგნად თვლიდა ეგზეგეტიკას (ბიბლიური ტექსტის შესწავლა), ჰომილეტიკას (ეკლესიაში საჯაროდ სწავლა-მოდღვრების წარმოება), ლიტურგიკას (ღვთისმსახურების შესრულება და საეკლესიო გალობა). „მხედველობაში ჰქონდათ პრაქტიკული მიზნები: ქრისტიანული დამოძღვრა და ეკლესიის მსახურთა მომზადება. ამით აიხსნება, რომ ამ სკოლებში სწავლობდნენ როგორც ბავშვები, ისე მოზრდილები და ხანში შესულნი“ [97, გვ. 80-81].

ჩვენ წინაშე ისმის კითხვა, როგორ იყო დაყენებული იმ დროის საქართველოში მართლმადიდებლური ქრისტიანული სწავლა-აღზრდის საქმე? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად უეჭველ საბუთს ვპოულობთ წმ. პეტრე ქართველის სვინაქსარში: „და ვითარ მიეცა (პეტრე) სწავლად, მცირედთა ჟამთა დაისწავლა ყოველივე წერილი და გულის ხმის ყოფით აღმოიკითხავენ და ინვრთინ დღე და ღამე; რამეთუ თუ ფრთხილი იყო და მახვილი გონებითა მაღლი ღვთისა იყო მას ზედა. თორმეტი წლის პეტრე მძევლად წარგზავნილი კონსტანტინოპოლში წარსდგა წინაშე იმპერატორისა თეოდოსე მცირისა (423წ.). მცირეთა ჟამთა ისწავა ენა ბერძნული და ყოველივე სწავლება საეკლესიო და საფილოსოფოსო. აგრეთვე, წარვიდა რა იერუსალიმად, საფლავსა უფლისასა მიიწია და მუნ აკვეცილი იქნა მონაზვნად და უწოდეს სახელად პეტრე; ისწავლა ენა და სწავლულება ასურებრივი, ვიდრემდის უკვირდა ყოველთა საფრთხო და სიმახვილე გონებისა მისისა. აჰ, უეჭველი საბუთი, რომ მირიანის დროდანვე ქართულს ენაზედ ისწავლებოდა და იმოდღვრებოდა ქართველი ერი, და რომ მთავარეპისკოპოსნი და მღვდელნი კაბადოკიელნი იყვნენ, ქართული ენის კარგად მცოდნენი.“

პეტრე თვით თარგმნიდა და სწერდა ქართულს ენაზედ საღმრთო წერილს. აწერინებდა თავის მოწაფეებს მრავლად წირვა-ლოცვის დროს სახმარებელ წიგნებს. გაამრავლა ყრმათა სასწავლო სკოლები,

დააარსა მონასტერნი ანტიოქიაში (საკვირველ მთაზე), სასტუმრონი და ქსენონი და ბოლოს მირიანის მიერ გამშვენებულ ჯვარს მონასტერში დაბინავდა" [90, გვ. 27].

როგორც წმ. პეტრე ქართველის სვინაქსარიდან ჩანს, იმდროინდელ საქართველოში, მართლაც, მაღალ დონეზე ყოფილა დაყენებული ქრისტიანული სწავლა-აღზრდის საქმე.

ვფიქრობთ, რომ პედაგოგიური იდეალის განსაზღვრა და აღზრდის მიზნის დასახვა შეუძლებელია თეორიული მსჯელობისა და აზრორივი ვარაუდების გზით. ეს ამოცანა წყდება და განისაზღვრება იმით, რომ ქართველმა ხალხმა მიიღო მართლმადიდებლური სარწმუნოება და განათლება ისე, რომ შეითვისა მაშინდელ მსოფლიოში არსებული განათლების სისტემა.

მართებულად მიგვაჩნია ჩვენს ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული აზრი, რომ ქართულ მონასტრებსა და კულტურულ კერებს საერთო-ქრისტიანული სამყაროსათვის ჰქონდა მნიშვნელობა და არამარტო საქართველოსათვის. გაიდო კულტურული ხიდი საქართველოსა და განათლებულ მსოფლიოს შორის. ბერძნული, ლათინური, სირიული, არაბული, სომხური ენებიდან ქართულად ითარგმნებოდა მოწინავე ქრისტიანული აზრი და ქართულიდან ამავე ენებზე გადადიოდა ქართული მწერლობისა და ღვთისმეტყველების ძეგლები.

ამრიგად, მსოფლიო საქრისტიანო თეორიასა და პრაქტიკას ქართული ეკლესია თავის სინამდვილეს უფარდებდა, აყალიბებდა ეროვნულ მწერლობას, განათლების სისტემას, ქმნიდა საკუთარ ნელთალრიცხვას, კალენდარს, ტიპიკონებს, ჰაგიოგრაფიას.

მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიური აღზრდის მიზნის გაცნობიერება მომდინარეობდა მართლმადიდებლური ეკლესიის გავლენით. მისი შედეგების შეფასება კი ყოველთვის ერთმნიშვნელოვნად არ ხდებოდა. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ ეკლესიამ უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა ქართველი ხალხის ეროვნულ-ზნეობრივი თვითმყოფადობის განვითარების საქმეში. ივანე ჯავახიშვილის თქმით, „ეს იყო დიდი ეროვნულ-განმანათლებლური პროგრამა, რომლის განხორციელებასაც ქართული ეკლესია და მონასტერი უშეღავათოდ ეძლეოდა. მთელი მონასტერი ღამღამობით წყვილიადით იყო ხოლმე მოცული, ღამის მყუდროება და სიჩუმე სუფევდა მონასტერში, მარტოოდენ კანდელის მკრთალი ნათელი აქა-იქ, სენაკებში, მოწობდა, რომ ამ მონასტერში ჩუმი, მაგრამ დაუღალავი, მშობელი

ეკლესიისათვის თავგანწირული გონებრივი მუშაობა მიმდინარეობდა. აქ მოღვაწეობდნენ სამშობლოსადმი ღრმა და გულწრფელი სიყვარულით აღფრთოვანებულნი საქართველოს მნათობნი, გამოჩენილი მეცნიერი ბერები... დიადი იყო ის ნაყოფი, რომელიც ამ გულის სიღრმითგან მომჩქეფარე გრძნობამ სამშობლოს შესძინა" [2, გვ. 2].

ქართველთათვის დამახასიათებელი იყო უფლისადმი ერთგულება, სიყვარული და მორჩილება. ქრისტიანობამ განაპირობა კაცობრიობის კულტურის ყველა სფეროს არაჩვეულებრივი აყვავება. მისი ყოვლისმომცველი შემოქმედებით განვითარდა ხელოვნება, მეცნიერება, სოციალური ყოფა, ოჯახი, სკოლა.

ჩვენში შემოვიდა ძველბერძნული თარგმანები, საღვთისმეტყველო და წმინდა წერილის წიგნები. საკითხავი წიგნებიდან ყველაზე მეტად გავრცელდა ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურა. გარდა თარგმანებისა, ადგილზეც შეიქმნა მნიშვნელოვანი ქართული ჰაგიოგრაფიული ძეგლები, რომლის მეშვეობითაც ეკლესია ცდილობდა მიეწოდებინა თავისი მრევლისათვის ქრისტიან წმინდანთა ცხოვრების ნიმუშები. გავრცელდა აპოკრიფული და პატრისტიკული ლიტერატურა.

ადრეფეოდალურ საქართველოში, სასკოლო სწავლა-განათლებასთან ერთად, იქმნებოდა და ვითარდებოდა ამ პრაქტიკის შესაფერისი ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკური აზროვნება. ცხადია, იმ ერს, რომელმაც შექმნა კოლხეთის უმაღლესი რიტორიკული სკოლა (III-IV სს.), პეტრე იბერიელის სირიული სკოლა (V ს.), იაკობ ცურტაველის „შუშანიკის წამება“, „ესტატე მცხეთელის წამება" და მრავალი სხვ., ლიტერატურულ-შემოქმედებით და რელიგიურ-ფილოსოფიურ აზროვნებასთან ერთად ამ ეპოქის შესაფერისი მართლმადიდებლური პედაგოგიკური შეხედულებებიც უნდა შეემუშავებინა. როგორც ირკვევა, ასეთი პედაგოგიკური შეხედულებები შემუშავებულა კიდევ, თუმცა ისინი სხვადასხვა ისტორიულ ძეგლებშია გაბნეული, რის გამოც მათი სრული სახით აღდგენა და სისტემაში მოყვანა დღეისათვის გვიძნელდება.

„წამებაი წმიდისა შუშანიკისი დედოფლისაი" თითქმის არავითარ ცნობას არ გვანვდის იმ პერიოდის სწავლა-აღზრდის პრაქტიკის შესახებ. ამ ძეგლით დასტურდება, რომ შუშანიკს სწავლა-აღზრდა აქვს მიღებული, თუმცა, როგორი იყო იმ დროს სწავლა-აღზრდის სისტემა, თხზულებაში არ ჩანს. მაგრამ უდავოა, რომ შუშანიკმა ქრისტიანული პედაგოგიკის კარგი სკოლა გაიარა, ალბათ, ბავშვობის

ასაკიდან. ამ მხრივ, არც „ესტატე მცხეთელის წამება“ მნიშვნელოვანი ქრისტიანობა თანდათანობით ვრცელდება მაშინდელ მსოფლიოში, მაგრამ, როგორც ყველა ახალ მოძღვრებას, მასაც გაუჩნდა მრავალი ცრუ მიმდინარეობა. რელიგიურ განხეთქილებასა და დაპირისპირებას ვერც საქართველომ დააღწია თავი. „სარწმუნოებისა მართლისა“ განმტკიცება და „განწმედა სჯულისა“ - აი, რა იყო ასურეთიდან მოსული იოანე ზედაზნელისა და მისი თორმეტი მოწაფის ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიური მოღვაწეობის მიზანი. განუზომელია სირიელ მამათა ღვაწლი საქართველოსა და ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიური აზროვნების წინაშე. კერძოდ, ასურელ მამათა ცხოვრებამ დიდი კვალი დააჩინა ქართულ ეკლესიას. მათმა მოღვაწეობამ განამტკიცა ქართლში ქრისტეს რჯული და ძალა მისცა ხალხს წინ აღდგომოდა სპარსელი მოგვების მცდელობას ჭეშმარიტი სარწმუნოებისაგან გადაეცდინათ ერი.

ასურელ მამათა მოღვაწეობის შედეგი იყო საქართველოში სამონასტრო ცხოვრების დაფუძნება. მათი მადლით დაარსდა რამდენიმე სავანე, საფუძველი ჩაეყარა მარტყოფის, ალავერდის, შიომღვიმის, დავით გარეჯის, სამთავისის, ურბნისის, იყალთოს, ბრეთისა და ულუმბოს მონასტრებს. შემდგომში ზოგი მათგანი დიდ საეკლესიო და მართლმადიდებლურ საგანმანათლებლო ცენტრად იქცა. ამ მონასტრებში იზრდებოდნენ და იღვწოდნენ უდიდესი ქართველი ღვთისმეტყველები და ქრისტიანული პედაგოგიკის მოღვაწე ბერები. მათ მიმართავდა ერი უკიდურესი გაჭირვების ჟამს და იღებდა სულიერ და გონებრივ საზრდოს.

ამ პერიოდის ერთადერთი ძეგლი, რომელშიც შედარებით საყურადღებო მასალებია დაცული სწავლა-აღზრდის საკითხებზე, არის „სიბრძნე ბალავარისა“. მისი ქართული ვარიანტი, როგორც აკად. შ. ნუცუბიძე ფიქრობს, VII საუკუნის პირველ ნახევარში უნდა იყოს შექმნილი. ამ ძეგლის მიხედვით, ყურადღების ცენტრშია ბავშვი, რომლის ირგვლივ იბრძვის ორგვარი, ერთმანეთის სანინააღმდეგო, მსოფლმხედველობა. ერთის მხრივ, ნაშრომში გამოყვანილია ინდოთ მეფე - აბენესი, ხოლო, მეორეს მხრივ, ქრისტიანული თვალსაზრისის მატარებელი ბალავარი. ეს ორი პირი ცდილობს აღზარდოს ყრმა იოდასაფი თავისი იდეების მიხედვით. ამ მიზნის მისაღწევად ძეგლში გამოყენებულია დიალოგის მეთოდი. თხზულების მიხედვით, სწავლებაში გარკვეული ყურადღება ექცევა მოსწავლის ნიჭიერებას, შეთვისების

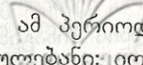

უნარს, მეხსიერებას, ცოდნისადმი ინტერესისა და მისწრაფების აღძვრას, ცოდნის შინაგან რწმენად გადაქცევას, ისეთი პიროვნების ფორმირებას, რომელსაც შეუძლია თავისი რწმენისა და შეხედულების დაცვა. ამასთან ერთად გამოთქმულია აზრი, რომ მასწავლებელი ბრძენი უნდა იყოს, კარგად ესმოდეს აღზრდის მიზანი. სწავლების შეგნებულ, შემოქმედებით და აქტიურ ხასიათზე მიგვივითებს აგრეთვე ის, რომ მოსწავლემ უნდა გააკეთოს დასკვნა, ე.ი. შეგნებულად, აქტიურად და შემოქმედებითად ჩაებას ცოდნის დაუფლების პროცესში. მაგრამ ჩვენ არ შეგვიძლია დავამტკიცოთ, რომ ეს ლიტერატურული ძეგლი ქრისტიანული პედაგოგიკის ზეგავლენით გამოირჩევა სწავლისა და აღზრდის პროცესში.

როდესაც არაბთაგან დაჩეხილმა ქვეყანამ ოდნავ მოითქვა სული და კვლავ ჯიუტად შეუდგა გაერთიანებას, ეკლესია იყო ის ორგანიზაცია, რომელმაც საგანგებოდ იზრუნა და მოიპოვა ამ ერთიანობის აუცილებელი პროგრამა: „ქართლად ფრიადი ქვეყანაი აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითაი ჟამი შეინირვის და ლოცვით ყოველი აღესრულების" (გიორგი მერჩულე); ეს იყო ლოზუნგი, რომლის მიხედვითაც ერთიანი სახელმწიფო ენით, ერთიანი სახელმწიფო ინსტიტუტებით, ერთიანი ქრისტიანული აღზრდის სისტემით უნდა გაერთიანებულიყო აღმოსავლეთისა და სამხრეთის ქართული სამეფოები. დამახასიათებელია, რომ ეს ლოზუნგიც შერეული მოსახლეობის ქართული პროვინციის (ტაო) მიმართ ეროვნული პროგრამის შემუშავებაში დაიბადა.

ივანე ჯავახიშვილის თქმით, „ეს იყო დიდი ეროვნულ-განმანათლებლური პროგრამა, რომლის განხორციელებასაც ქართული ეკლესია და მონასტერი უშეღავათოდ იძლეოდა. მთელი მონასტერი ღამიანობით წყვიადით. იყო ხოლმე მოცული, ღამის მყუდროება და სიჩუმე სუფევდა მონასტერში, მარტოოდენ კანდელის მკრთალი ნათელი აქა-იქ სენაკებში, მონაობდა, რომ ამ მონასტერში ჩუმი, მაგრამ დაულალავი, მშობელი ეკლესიისათვის თავგანწირული გონებრივი მუშაობა მიმდინარეობდა. აქ მოღვაწეობდნენ სამ შობლოსადმი ღრმა და გულწრფელი სიყვარულით აღფრთოვანებულნი საქართველოს მნათობნი, გამოჩენილი მეცნიერი ბერები... დიადი იყო ის ნაყოფი, რომელიც ამ გულის სიღრმითგან მომქეფვარე გრძნობამ სამშობლოს შესძინა" [2, გვ. 3].

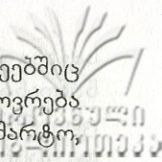
არაბთა ბატონობის ეპოქაში, VIII-IX საუკუნეებში, ქართული მართლმადიდებლურ-ქრისტიანული პედაგოგიკური აზროვნება

დოგმატიკური შეხედულებებით არის გამსჭვალული. ამ პერიოდში დაინერა ცნობილი ქართული ჰაგიოგრაფიული თხზულებანი: იოანე საბანისძის „აბო თბილელის წამება“ (VIII ს.), ბასილ ზარზმელის „სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრება“, გიორგი მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ და სხვ.

ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული ლიტერატურული ძეგლების მიხედვით ირკვევა, რომ ქართულ მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში გავრცელებულია სქოლასტიკა და დოგმატიკა, „რაჟამს მოვიდა იგი (აბო)... წმიდათა ეკლესიად და მარადის ისმინენ წმიდათა სახარებათაგან და საკითხავთა მათ წინასწარმეტყველთა და მოციქულთა და მრავალთაგან შჯულის-მეცნიერთა იკითხავნ და ისწავებნ“ [159, გვ. 43].

ი. საბანისძის შეხედულებით, ყოველგვარი ცოდნა, გარდა ქრისტიანულისა, საეჭვო და დაუსაბუთებელია. ერთადერთი ჭეშმარიტი ცოდნა ეს არის ღმერთის მიერ შთაგონებული ცოდნა, რომელიც არავითარ მტკიცებას არ საჭიროებს. ამიტომ ქართული ქრისტიანული პედაგოგიკის აზრით, აბო თბილელი ხანგრძლივი წვრთნისა და სწავლის გზით კი არ დარწმუნებულა ქრისტიანული სარწმუნოების ჭეშმარიტებაში, არამედ მხოლოდ იმით, რომ მან იწამა. ამრიგად, აბოს რწმენა არის მისი ცოდნა. რასაკვირველია, ეს ცოდნა დოგმატიკურ-რელიგიურია, მაგრამ ამასთან, წარმოადგენს დიდაქტიკურ-დამრიგებლურ მასალას, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გამსჭვალულია ქრისტიანული რელიგიური ტენდენციით. როგორც შ. ნუცუბიძე ასკვნის, „საგულისხმოა ის გარემოება, რომ იოანე საბანისძე ქრისტიანული სარწმუნოების ჭეშმარიტების საკითხში ბერძნებს ედავება და ფიქრობს, რომ ქართველი ერი არავითარ შემთხვევაში არ დაუთმობს ბერძნებს ქრისტიანული ჭეშმარიტების გაგების, ვითომდა, მეტ ძალას. იოანე საბანისძე ვერ ამჩნევს, რომ ამ სადაო შედარების დროს ის შეუცნობლად მაინც აღიარებს, რომ არსებობს სხვადასხვა დონე ქრისტიანული განათლებისა. მაგალითად, დონე ბერძნული და დონე ქართული“ [125, გვ. 392]. ქართული ქრისტიანული პედაგოგიკის ეს დონე, ი. საბანისძის აზრით, იმდროინდელ საქართველოში ბერძნულს კი არ ჩამოუვარდებოდა, არამედ გაცილებით მაღლა იდგა, მიუხედავად იმისა, რომ ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის იდეოლოგია, არსებითად, საეკლესიო განათლებისა და საეკლესიო ცენტრების მეშვეობით ვრცელდებოდა.

სამონასტრო-სამრევლო სკოლები ჩვენში VIII-IX საუკუნეებშიც არსებობდა, რასაც ადასტურებს გ. მერჩულეს თხზულება „ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა“. გრიგოლ ხანძთელი გვევლინება არა მარტო, როგორც საეკლესიო მოღვაწე, არამედ, როგორც ქართული ქრისტიანული პედაგოგიკის მოძღვარი. საეკლესიო-სამონასტრო და ქრისტიანულ პედაგოგიკაში, როგორც ჩანს, განსაკუთრებული პედაგოგიური როლი ეკისრებოდა მოძღვარს, რომელსაც მონაფეები ჰყავდა და გარდა რელიგიურ-სარწმუნოებრივი დოგმებისა, ამ მონაფეებს რომელიმე ხელობასაც ასწავლიდა. ამასთან, მოძღვარი ვალდებული იყო ესწავლებინა ძმათამოყვარეობის, სიკეთის, სიძვისაგან განშორების, ხორციელ სურვილებზე ამაღლების, მონყალების, მეგობრისათვის თავის დადების, ცოდვათა ძლევის და სხვათა არსის წვდომა, რაც მოსწავლეს საშუალებას აძლევდა ეცხოვრა მართლმადიდებლური ქრისტიანული ზნეობის ნორმებით.

„გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ საანგებო დაკვირვებასა და შესწავლას საჭიროებს ლოცვის თეოლოგიური ფუნქცია. მორწმუნეთათვის ლოცვა ერთადერთი გზაა სულის სამყაროში ჩაღრმავებისა, საკუთარი, შინაგანი ძიებისა და განწმენდისა და მეორე მხრივ, ღვთაებასთან უშუალო კონტაქტისა და ამაღლებისაკენ სწრაფვისა. „საკუთარ თავთან განმარტოებით ყოფნა და განცდათა სამყაროში ძიების გზით პიროვნული ბუნების გახსნა, ყოველივე განცდილისა და ნაფიქრალის გაცნობიერება და გამოაშკარავება ლოცვის საშუალებით ხდება; ლოცვაა აგრეთვე ღმერთთან გასაუბრებისა და საკუთარ მისწრაფებათა თუ ოცნებათა გაძევისა და ვედრების გამოთქმის საშუალება“. [16, გვ. 26]. ამიტომაც იყო, რომ გრიგოლ ხანძთელმა, როდესაც გადაწყვიტა ეკლესიის აგება, უპირველეს ყოვლისა მან ლოცვა აღავლინა ღვთაების წინაშე. სწორედ ამ ლოცვაში გამოიკვეთა მისი მოღვაწეობის მიზანი, პროგრამა და ოცნება. გრიგოლ ხანძთელმა იცის, რომ ეს დიდი ტაძარი უნდა გახდეს თანამემამულეთა სულის დიდი სალბუნის, არაბთაგან შერყეული ზნეობის განწმენდისა და ეკლესიური ცხოვრების დამამკვიდრებელი სინმინდე. სწორედ მტერთაგან დიდი ძალმომრეობის იმ ეპოქაში განსაკუთრებით საჭირო იყო სულის სიმტკიცის ქადაგება და დამკვიდრება, რომლის სახიერ ნიმუშადაა წარმოდგენილი წმ. გიორგი და დიდი მონამეები.

აღნიშვნის ღირსია, აგრეთვე ის, რომ გიორგი მერჩულე ნაწარმოებში მსჯელობს მონაზონთა ცხოვრების წესის შესახებ. ამავე დროს

საგანგებოდ ამახვილებს ყურადღებას იმაზე, რომ გრიგოლმა წინდანინვე სახელმძღვანელო პრიციპებად ჩამოაყალიბა მონაზვნური ცხოვრების არსი და მიზანდასახულობა, მისი გამოვლენის ფორმები და მასშტაბები.

გიორგი მერჩულეს ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მიხედვით მონაზვნური ცხოვრების საფუძველთა საფუძველი სიყვარული, ქრისტიანული ეთიკის გამოვლენაა და ამიტომაც მთელი ზნეობრივი კოდექსი აქვს ჩამოყალიბებული:

„მოთმინება სიმდაბლით და სიმშვიდით,
მარხვაი ლოცვითა შეზღუდული,
სარწმუნოებასა თანა მართალსა დამტკიცებული,
სინმინდე გულისა და ჭეშმარიტებაი ენისა
და უბინოებით კრძალვა სრულიად
ყოველსავე ზედა" [15, გვ. 29].

ისტორიული ცნობებით, იმდროინდელ საეკლესიო მოღვაწეთა განსწავლულობა მარტო რელიგიური ცოდნით და ქრისტიანული პედაგოგიკური აზროვნებით არ ამოიწურება, ისინი ფილოსოფიას არიან დაუფლებულნი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის, რომ არსენ საფარელს, საეკლესიო-ქრისტიანულ განათლებასთან ერთად, საკმაო ფილოსოფიური განათლებაც უნდა ჰქონოდა. მან მის მიერ გადამუშავებულ ჰაგიოგრაფიულ ძეგლებში გარკვეული ფილოსოფიური მანიპულაციები გააკეთა. „გასაგებია, რომ მას საერთო, ზოგად განათლებასთან ერთად, საეკლესიო-დოგმატიკური განათლებაც ჰქონია და, ამდენად, თავისი დროისათვის ფრიად მეცნიერი და განსწავლული კაცი ყოფილა" [125, გვ. 410].

ქართულმა ქრისტიანულმა, მართლმადიდებლურმა პედაგოგიკამ აღნიშნული პერიოდისათვის მიიღო ქრისტიანული იდეალი, განდგომილისათვის - ბერისათვის დამახასიათებელი სახე. წარმოიქმნა ქართული ღვთისმოსაობის განსაკუთრებული ტიპი, რომელმაც მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას თავისებურება და ეროვნული ხასიათი მიანიჭა. არა მარტო და არა იმდენად სარწმუნოების ცოდნით, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, სარწმუნოებისადმი განსაკუთრებული ერთგულებით.

ჩვენი შეხედულებით, სწორედ ცხოვრების ბერ-მონაზვნური იდეალი წარმოადგენდა მართლმადიდებლური პედაგოგიკის აღმზრდელობით იდეალს. წმინდანობისკენ სწრაფვა გამოიხატებოდა მისწრაფებაში

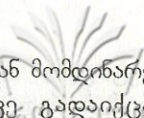
ზეციური, ანგელოზისმაგვარი ცხოვრებისაკენ. ქართველს ესმოდა, რომ ბერად აღკვეცა კი არ ბადებს ბერს, არამედ ცხოვრების წესი ბერად აღკვეცა - ანგელოზის ცხოვრების აღიარება, ადამიანის მიწიერი სამყაროს ძალაუფლებისაგან თავისუფლების აღიარებაა, მაგრამ სწორედ ეს არის სულიერი არსებობის სხვა რეალობის მოპოვება. ბერმონაზვნური იდეალი დროისგან დამოკიდებულია ვლინდება, რადგანაც გადასვლა მიწიერი ყოფიდან ზეციურისაკენ არ განისაზღვრება სხეულის კვდომის მომენტი, არამედ იგი არის მარადიული ცხოვრების, უფლისა და კაცის ერთობლივი ქმნილების შედეგი.

ცხოვრების ბერმონაზვნურ წესს შეიძლება ვუწოდოთ ქართული მართლმადიდებლურ-ქრისტიანული პედაგოგიკის პრაქტიკული იდეალი. ხოლო თეორიულ მიზნად უნდა მივიჩნიოთ წერა-კითხვის დაუფლება, საღვთო წერილისა და წმინდა მამათა ქმნილებების გაცნობა.

მოღვაწეობის ასეთი წესის გარდა ეკლესიას ჰქონდა საკუთარი თვალსაზრისი, რაც კარგად გამოვლინდა გიორგი მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“. ამ კონცეფციის მიხედვით, ქვეყნიერი მეფე და ყველა კაცი ეკლესიას უნდა დაემორჩილოს. ეკლესია თავის თავზე აღიარებს მხოლოდ ქრისტეს ხელმწიფობას.

ამრიგად, შეიძლება გავაკეთოთ ასეთი დასკვნა, რომ ახალგაზრდობის სწავლა-განათლება ამ პერიოდის საქართველოში ძირითადად რელიგიურ ცენტრებსა და სკოლებში მიმდინარეობდა და მართლმადიდებლური პედაგოგიკური აზროვნება რელიგიურ-დოგმატიკური ხასიათის მატარებელია. ამასთან, იგი ხელს უწყობდა მშობლიური ენისა და მწერლობის შესწავლა-გავრცელებას. გარდა ღვთისმსახურებისა, ასწავლიდნენ გრამატიკას (რაც აუცილებელი იყო სწორი წერისა და საღვთო წიგნების უკეთ გაგებისათვის), უცხოურ ენებს (განსაკუთრებით ბერძულს, რაც ქართულ აზროვნებას ანტიკურობას უკავშირებდა) და ფილოსოფიას.

ქართველთა ქრისტიანული მართლმადიდებლური-პედაგოგიური შემოქმედებითი ენერგია იმდენად გაიზარდა აქ არსებულ მონასტრებში, რომ ის ჩვენი ქვეყნის საზღვრებში ვერ მოექცა, გადავიდა მცირე აზიის სხვადასხვა პუნქტში და „მერე ათონის ნახევარკუნძულზე, სადაც მან შექმნა ჩვენი მწერლობის ახალი ცენტრი ივერიის მონასტრის სახით“ [2, გვ. 97]. ათონის მონასტერი წარმოადგენდა ქართული ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის საეკლესიო ქიშხ,

რომელიც თავდაპირველად იკვებებოდა ტაო-კლარჯეთიდან მომდინარე ტრადიციებით. ათონის ივერიის აკადემია თავიდანვე გადაიქცა ქართველი ახალგაზრდობის მიმზიდველ ცენტრად. XI-XII საუკუნეებში ჩვენი ახალი თაობა იქ ლებულობდა იმ დროისათვის შესაფერის უმაღლეს განათლებას და იქნდა მეცნიერული კვლევის უნარს. როგორც პროფ. გ. თავზიშვილი აღნიშნავს: „მეტად მნიშვნელოვანი, დიდად სასარგებლო და ნაყოფიერი როლი შეასრულა ათონის აკადემიამ თავისი ორსაუკუნოვანი არსებობის მანძილზე. ათონმა უეჭველად ახალი პერიოდი შექმნა ქართული კულტურის განვითარებაში თავისი განმახლებელი მუშაობით: 1. ფილოსოფიაში, 2. ენაში, 3. ლიტერატურაში, 4. სამკურნალო მეცნიერებაში, 5. პოლემისტობაში (ანუ ლიტერატურული პაექრობის დარგში); 6. ისტორიაში; 7. პედაგოგიკაში; 8. კალიგრაფიაში და სხვ“. [80, გვ. 23].

აღნიშნული პერიოდისათვის მასწავლებელს უნდა ეზრუნა მონაფის რელიგიურ და ზნეობრივ აღზრდაზე. ამ მხრივ მეტად დიდ ინტერესს იწვევს სირიელი ღვთისმეტყველის ეფრემ ასურის (306-373წწ.) ორი თხზულების ქართული თარგმანი, რომელიც შესრულებული იყო ექვთიმე მთაწმინდელის მიერ და, რომლითაც ხელმძღვანელობდნენ კიდევ ქართული მონასტრები. საყურადღებოა, რომ მონაფის ნებისყოფის გამოწრთობისა და განმტკიცებისათვის წინა პლანზე იყო წამოწეული წინააღმდეგობათა გადალახვის უნარისა და ჩვევების შეზუსტება. აღიარებული იყო, რომ ნებისყოფა და ხასიათი წინააღმდეგობათა გადალახვის პროცესში ყალიბდებოდა. ექვთიმე ათონელის მიერ თარგმნილ თხზულებაში ამის თაობაზე ნათქვამია: „ვითარცა ცეცხლი ბრძმედსა შინა გამოცდის ოქროსა და ვერცხლსა, აგრეთვე განსაცდელითა შინა გამოიცდებიან სულნი კაცთანი“ [177, გვ. 198].

ექვთიმე ათონელის კალამს ეკუთვნის უამრავი რელიგიურ-ქრისტიანული წიგნის თარგმანები ბერძნულიდან ქართულ ენაზე ბიბლიოლოგიის, აპოკრიფების, ეგზეტიკის, დოგმატიკის, პოლემიკის, ასკეტიკის, მისტიკის, ჰომილეტიკის, ჰაგიოგრაფიის, ლიტურგიკის და საეკლესიო სამართლის დარგებში. აქვე, როგორც ჩანს, იგი სასწავლო-მართლმადიდებლურ-პედაგოგიურ მუშაობასაც ეწეოდა. აკად. ივ. ჯავახიშვილი წერს: „ათონის მონასტრის დაარსებას ქართული კულტურის ისტორიაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა. საერთოდ უნდა ითქვას, რომ საზღვარგარეთ მყოფ ქართველთა სავანეების კულტურული მნიშვნელობა ფრიად დიდი იყო, იმიტომ

რომ სწავლა-განათლებლის კერა საშუალო საუკუნეებში ყველგან სამონასტრო დაწესებულებაში იყო მოთავსებული" [191, გვ. 339].

ექვთიმე ათონელის სალიტერატურო-მთარგმნელობითი და ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ-პედაგოგიკური სასწავლო-მეცნიერული ტრადიციები განაგრძო და უფრო მაღალ დონეზე აიყვანა XI საუკუნის გამოჩენილმა ქართველმა მოღვაწემ გიორგი ათონელმა (მთანმინდელმა). მისი ბიოგრაფი გიორგი მცირე (ხუცესმონაზონი) აღნიშნავს: „და ესრეთ აღზარდნა ყოველნივე და ღვთივ სულიერითა სწავლითა სრულ ჰყვნა". იქვე იგი აღნიშნავს, რომ გიორგი ათონელი „თვისთ ასწავებენ და მოძღურინ მწყობრთა და მწყობრთა ასეულთა" [137, გვ. 471], ე.ი., ასწავლიდა არა ცალკეულ, არამედ ასეულობით ახალგაზრდას. როგორც ჩანს, ათონის ქართულ აკადემიაში უმაღლეს განათლება მიღებული ახალგაზრდები უბრუნდებოდნენ დედა-სამშობლოს და მოღვაწეობას აგრძელებდნენ აქაურ ეკლესია-ტაძრებსა და სკოლებში. მისი ბიოგრაფიიდან ჩანს, რომ გიორგი ათონელი დიდ ყურადღებას აქცევდა ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ აღზრდას, „ვითარცა ახალი წერგი შუენიერი ისწავლიდა წერილთა საღმრთოთა". გიორგი ათონელის ბიოგრაფიიდან ისიც ირკვევა, რომ იმდროინდელ საქართველოში, ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მიხედვით ბავშვის ასაკი და მისი სწავლა-აღზრდა სამ საფეხურად იყოფოდა: „ყრმობად, როდესაც მთავარი ყურადღება „კეთილად აღზრდას" ექცევა; ჭაბუკობად, როდესაც სწავლაა მთავარი ამოცანა და სრულ ასაკად, როდესაც სრულად „განათლდება" [159, გვ. 66].

გიორგი მთანმინდელი იყო პირველი მოღვაწე არა მარტო საქართველოში, არამედ მთელ საქრისტიანო მსოფლიოში, რომელიც საეკლესიო-სამონასტრო ცხოვრებაში ფეოდალიზმს შეებრძოლა. მან თავისი მოღვაწეობითა და გაბედული ქადაგებებით შეძლო უწოდებრიობისა და დემოკრატიული პრინციპების შემოტანა ქართულ ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ პედაგოგიურ აზროვნებაში.

ძველი აღთქმისეული პედაგოგიური პრაქტიკისათვის ნიშანდობლივი იყო სიმკაცრე, მისი მომთხოვნელობა დიდხანს დომინირებდა და დღემდე არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა. მაგალითად, ერთ-ერთი წესი მოითხოვდა: „არ ითამაშო ბავშვთან, თუ არ გსურს, რომ მოზრდილმა არ გაგამწაროს შენ" [76, გვ. 12] გიორგი მთანმინდელის ეპოქაში ქართული ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის

აღზრდის იდეალად სიბრძნე და გონიერებაა მიჩნეული. მონაფე კი „გულს-მოდგინე, მოსწრაფე და გონება მახვილი“ უნდა იყოს. მონაფე მოვალეა აღასრულოს მოძღვრის ნება. მოძღვარი ვალდებულია მოსწავლეს „არა სიტყვით ასწავლოს, არამედ საქმით უჩვენოს“. ვფიქრობთ, რომ გიორგი მთაწმინდელის პედაგოგიკური შეხედულებანი განსაკუთრებულ საფეხურს წარმოადგენს სქოლასტიკურ-დოგმატიკურ სასწავლო-პედაგოგიურ პრაქტიკაში.

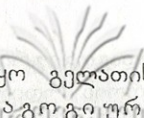
ქართული ქრისტიანული-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის განვითარებასა და მისი საეკლესიო საფუძვლების ჩამოყალიბებაში ათონის აკადემიასთან ერთად დიდი წვლილი შეიტანა პეტრინონის სემინარიამ. მან ჩვენში შემოიტანა ელინოფილური მიმართულება და განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო დოგმატიკური და ფილოსოფიური ხასიათის თხზულებათა დამუშავებას. სემინარიაში, ღვთისმეტყველების გარდა, ისწავლებოდა ფილოსოფია, გრამატიკა, ასტრონომია, არითმეტიკა, გეომეტრია, მუსიკა, ე.ი. ის საგნები, რომელთა სწავლება საერთოდ მიღებული იყო მაშინდელ განათლებულ ქვეყნებში. მონასტრის წესდებით, სკოლა (სემინარია) ახალგაზრდებს იღებდა აღსაზრდელად და განსასწავლად. სკოლის ხელმძღვანელად დანიშნული იყო მოხუცი ბერი, აღსავსე სიკეთითა და ცოდნით. ის ასწავლიდა საღვთო წიგნს და მღვდელმსახურებას. მასწავლებელს ეძლეოდა ჯამაგირი, საკვები და სხვა. ბერს მუდმივად მიბარებული უნდა ჰყოლოდა არანაკლებ ექვსი მოსწავლე. სწავლება სემინარიაში ჯგუფური იყო. იქ მოსწავლეები სრული კურსის დასრულებამდე რჩებოდნენ. წარჩინებით კურსდამთავრებულნი მონასტრის მღვდლებად ინიშნებოდნენ. მეცადინეობა სემინარიაში ქართულად მიდიოდა. წესდებით, ბერძნების შემოსვლა მონასტერში სასტიკად იკრძალებოდა.

ამრიგად, IV-XI საუკუნეებში თანდათანობით ვითარდება ქართული ქრისტიანული-მართლმადიდებლური კულტურა, განათლება და პედაგოგიკური აზროვნება. მიგვაჩნია, რომ საქართველოში სწავლა-აღზრდის განვითარებას მძლავრი ბიძგი მისცა ქრისტიანულმარელიგიამ. ქართული პედაგოგიკური აზროვნება ქრისტიანობამ მოაქცია მართლმადიდებლურ სააზროვნო სფეროში, რითაც იგი ეზიარა დასავლური და აღმოსავლური კულტურის მიღწევებს. ამასთან განავრცო ქართული ენა და გააღვივა ეროვნული სულისკვეთება.

განსაკუთრებული ძალით გაიშალა მუშაობა გელათის აკადემიაში. დღიდან დაარსებისა, (1106წ.), გელათი შუა საუკუნეების საქართველოს კულტურის უმნიშვნელოვანესი ცენტრი, ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ-

პედაგოგიური და კულტურულ-საგანმანათლებლო კერა იყო. თავისი დროის უდიდესი სახელმწიფო მოღვაწე, სწავლული მეფე დავით აღმაშენებელი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა სწავლა-განათლებლას ქვეყნის აღორძინებისა და აყვავებისათვის. თვით მას კარგად ჰქონდა შესწავლილი საერო და სასულიერო მეცნიერებანი. დავით აღმაშენებელმა გელათის აკადემიაში თავი მოუყარა ქართველ სწავლულებს, რომლებიც წარმატებით ახორციელებდნენ განსაკუთრებულ სასწავლო სამეცნიერო მუშაობას. როგორც ცნობილია, 1114 წელს გელათის აკადემიაში, მეფე დავით აღმაშენებლის მიწვევით, პეტრიწონის სემინარიიდან ჩამოვიდნენ ქართველი სწავლულნი, მოღვაწენი - იოანე პეტრიწი და არსენ ვაჩეხძე, შემდეგში იყალთოელად წოდებული. მემატიანის ცნობით, დავით IV „მუნვე შემოკრიბნა კაცნი პატიოსანნი ცხოვრებითა და შემკულნი ყოვლითა სათნოებითა, არა თვისთა ოდენ სამეფოთა შინა პოვნილნი, არამედ ქვეყნისა კიდეთათ, სადაცა ესმა ვისთმე სინმინდე, სიკეთე და სისრულე, სულიერითა და ხორციელითა სათნოებითა აღსავსეობა, იძინა და კეთილად გამოიძინა, მოიყვანა და დაამკვიდრა მას შინა" [160, გვ. 330]. გელათში საფუძველი ჩაეყარა არა მარტო საკულტო დანესებულებას, არამედ რელიგიურ-საგანმანათლებლო და სასწავლო-სამეცნიერო შემოქმედების დიდ ცენტრს. მართლაც გელათი სულ მალე იქცა „მეორედ იერუსალიმად, სასწავლოდ ყოვლისა კეთილისად, მოძღვრად სწავლებისად; სხუად ათინად, ფრიად უაღრეს მისსა საღმრთოთა შინა წესთა, დიაკონად ყოვლისა საეკლესიოსა შუენიერებისად" [160, გვ. 300]. მემატიანის ეს ცნობა გვაძლევს იმის საფუძველს, რომ გელათი მივიჩნიოთ, როგორც საერო-ფილოსოფიური მეცნიერების (ათენი), ისე სასულიერო-საეკლესიო (იერუსალიმი) მართლმადიდებლური განათლების თვალსაჩინო ცენტრად. ინტერეს-მოკლებული არ არის ის ფაქტიც, რომ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი გელათს ათენზე მაღლაც აყენებს.

ადრექრისტიანული აზროვნების ისტორიაში ქრისტიანული დოგმატების ჩამოყალიბების პერიოდი ლათინურ თეოლოგიურ ლიტერატურაში აღბეჭდილი იყო ტერტულიანეს სიმბოლური სიტყვებით - „რა არის საერთო ათენსა და იერუსალიმს შორის?“, რაც ცოდნასა და რწმენას უპირისპირებდა ერთმანეთს. იგი მოითხოვდა, რომ ლოგიკურ აზროვნებას ადგილი დაეთმო რწმენისათვის, რადგანაც სწორედ დიალექტიკური მსჯელობების გზაზე იბადებოდა მწვალებლური აზრები და ერეტიკული მიმდინარეობანი. ხოლო ის

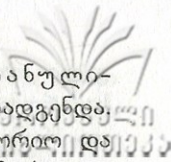
ეპოქა, რომელშიც ჩამოყალიბდა და მუშაობა დაიწყო გელათის საღვთისმეტყველო-მართლმადიდებლურ პედაგოგიურ-ლიტერატურულმა სკოლამ, ხასიათდება სრულიად საპირისპირო ტენდენციებით, რაც სიმბოლურად სწორედ ათენისა და იერუსალიმის (ანუ ცოდნისა და რწმენის) ერთიანობაში გამოიხატებოდა. ამ მხრივ, გელათის მართლმადიდებლურ-პედაგოგიური სკოლა ქრისტიანული აზრის ისტორიაში აგრძელებს აღმოსავლური თეოლოგიის ალექსანდრიული სკოლისა და კაბადოკიური პატრისტიკის ხაზს: კლიმენტი ალექსანდრიელისა, რომელმაც ქრისტიანული აზრის ისტორიაში პირველმა ჩამოაყალიბა ცნობილი პრინციპი რწმენისა და ცოდნის ჰარმონიისა; კაბადოკიელებისა, რომლებიც ნეოპლატონიზმის ქრისტიანიზაციის გზაზე იდგნენ; არეოპაგეტიკისა, რომელმაც არაჩვეულებრივი სიფაქიზით და ოსტატობით შეასრულა ნეოპლატონიზმისა და ქრისტიანობის სინთეზი. ამდენად, დავითის ისტორიკოსის მიერ ორი ქალაქის - ათენისა და იერუსალიმის, ანტიკური ფილოსოფიისა და ქრისტიანული რწმენის ამ ორი სიმბოლოს დაკავშირებას საფუძვლად უდევს შუა საუკუნეების ქრისტიანული სამყაროსათვის დამახასიათებელი პრინციპი რწმენისა და ცოდნის ერთიანობისა.

გელათის ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ-პედაგოგიური სკოლის შესანიშნავი და მთავარი წარმომადგენელია იოანე პეტრინი. ამის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს იოანე პეტრინის კომენტარები, ანუ „განმარტება“, რომელიც მან დაურთო ათენის პლატონური აკადემიის დიადოხოსის, პროკლეს ტრაქტატის - „ღვთისმეტყველებითი ელემენტები“ - თარგმანს. ცნობილია, რომ ამ განმარტებებში იგი ანტიკური და ბიზანტიური ხანის ფილოსოფოსთა ნააზრევის გადამუშავებასა და ინტერპრეტაციებს იძლევა გვიანდელი ნეოპლატონიზმისა და ქრისტიანული მსოფლმხედველობიდან ამოსვლით. პროკლე მას აინტერესებდა, როგორც ტრიადული დიალექტიკის დიდოსტატი, მისი ონტოლოგიური სტრუქტურის ძირითადი პრინციპი - არსის სამი ძირითადი საფეხურის: ერთი - გონება - სული, როგორც ქრისტიანული სამების ანალოგის და პროკლეს განთქმული სწავლება გება-წარმოება-უკუქცევაზე მას ესაჭიროებოდა, როგორც დასტური იმისა, რომ პროკლეს ფილოსოფია არის ღვთისმეტყველების (თეოლოგიის) საფუძვლები და რომ თეოლოგია არის უმაღლესი ფილოსოფია, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია ღვთაებრივი ქვეყნარტების, არსის საიდუმლოს მიწვდომა. მოსე გოგიბერიძის

თქმით, „იოანე პეტრიწმა ბენვის ხიდზე გაიტანა ეს სახიფათო პრობლემა და დაასაბუთა, რომ ყველაფერი რაც არსებობს, არსებობს სამებისა და ერთარსების სახით: ე.ი. არსება ერთია, ხოლო არსობა მისი არის სამება“ [61, გვ. 191]. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ იოანე პეტრიწი წინ აღუდგა უაზრო ზეპირობასა და გონების დამაჩლუნგებელ ზუთხვას და მან მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში შემოიტანა თანმიმდევრულობის პრინციპის სიკეთე. იგი ახალგაზრდობის გონებრივ განათლებასთან ერთად მნიშვნელოვან ადგილს უთმობდა მათ ფიზიკურ გაჯანსაღებას, ზნეობრივ და ესთეტიკურ აღზრდას. საეკლესიო ოფიციალურ პედაგოგიურ მოძღვრებას იცავდა ქრისტიანული დოგმატიზმის ისეთი ბუმბერაზი ავტორიტეტის სიტყვებით, როგორც იყო გრიგოლ ღვთისმეტყველი ნაზიანზელი. იოანე პეტრიწი თავის შრომებში იძლეოდა სწავლას გარკვეულ ზნეობრივ ღირებულებათა შესახებ. მას მიაჩნდა, რომ ადამიანი ბუნებით არც კეთილია და არც ბოროტი. იგი წერდა: „ხედავ, თუ ვითარ არა არს ბუნებით ბოროტი, ვითარ იგი კეთილობაი? რამეთუ რომელი სხვისა მიმართ იყო ცოდვა, სხვისად იქნება სათნოება“ [86, გვ. 214]. კომენტარის ბოლოსიტყვას პეტრიწი იწყებს ლოცვის სიკეთზე საუბრით და ქრისტესთან პარალელურად საუბრობს ორფეოსზე და მის სულიერ სიკეთეზე: „ვინაი ან ამის სულითისა ორლანოსითა თქუას სიტყუამან, ვითარმედ შეწყობა ორფეოსისა წიგნისა, სიკეთენი რაულ რავდენ ვინ გარდასცნეს მოსახვასა, ვითარრაი ზესთა მძლისანი“ [42, გვ. 191]; შემდგომ ამისა პეტრიწი გადადის ღვთისა და სულის მიერ იესე ძის დავითის არჩევაზე, მის მიერ დავითნის შექმნაზე: „და ამას შორის კაცსა და მეფესა შეძრა სამოსთა თვისთა ძალები მისთავად წიგნსა ამას შორის გზასა სულთასა სულთა მამისა მიმართ“, აქვე ნახსენებია „ზენაი სიბრძნე აბრაამისა, ქალდეველთა და ბოლოს „ეკლესიასა ჩუენისა მემოდლურე“ პავლე მოციქულზე, რომელიც ქადაგებდა „სიბრძნესა ღვთისასა საიუდემლოდ დაფარულსა მას, რომელი იგი პირველადვე განაჩინა ღმერთმან უწინარეს საუკუნეთა სადიდებლად ჩუენდა, რომელი იგი არავინ მთავართავან ამის სოფლისათა იცნა“. [42, გვ. 191]. ამრიგად, იოანე პეტრიწმა განავითარა იმ ეპოქის სქოლასტიკურ-დოგმატიკური სწავლების ტრადიციული სისტემა და ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის ღირსეულ წარმომადგენლად იქცა. აქედან გამოძინარე, ვფიქრობთ, რომ მისი ეთიკურ-მართლმადიდებლური მოძღვრება დაფუძნებულია იმის რწმენაზე, რომ, ვისაც არა აქვს ცხოველი სარწმუნოება, იმას არც წმინდა ზნეობა ექნება.

გელათის მართლმადიდებლურ-პედაგოგიური სკოლა მნიშვნელოვანი ეტაპია ქართული ფილოსოფიური და პედაგოგიური აზროვნების განვითარების ისტორიაში. გელათის აკადემიის მუშაობაში სწავლების პროცესს ერთ-ერთი უმთავრესი ადგილი ეკავა. ამას ადასტურებს ამ სასწავლებელში შემოღებული მოძღვართმოდღვრის თანამდებობა. აკად. კ. კეკელიძე წერს, რომ „სწავლა-განათლებისა და მწერლობის საქმის წინ წაწევას უეჭველია ხელს უწყობდა მოძღვართმოდღვრის ინსტიტუტი... მოძღვართ-მოძღვარი სასულიერო პირი იყო. კარის გარიგების წარჩინებულ და დიდხარისხოვან მონაზონთა ოთხეულში მას პირველი ადგილი უკავია" [97, გვ. 84]. უსაზღვრო პატივისცემა და ყურადღება, რომელიც დამსახურებული ჰქონდა მოძღვართმოდღვრს თავისი თანამდებობის ძალით, იმის მაჩვენებელია, რომ საქართველოში მართლმადიდებლურ სწავლა-განათლებასა და სასკოლო საქმეს დიდად აფასებდნენ. მოძღვართმოდღვრის გარდა, იყო „მოდღვრის" თანამდებობაც. იგი მოძღვართმოდღვრს ექვემდებარებოდა და პრაქტიკულ პედაგოგიურ საქმიანობას ეწეოდა. ივანე ჯავახიშვილის შეხედულებით, „მოდღვარი" არის მეცნიერი ბერი, რომელსაც მოსწავლეები ჰყავდა. ის მოწაფეს სულიერ-სარწმუნოებრივ ხელმძღვანელობასაც უწევდა, მწერლობას, მეცნიერებას და ხელოვნების რომელიმე დარგსაც აუფლებდა.

გელათის ისტორიაში იყო აღმავლობისა და დაქვეითების წლები. დაცემის პერიოდი, განსაკუთრებით შეინიშნება XV საუკუნიდან, რასაც ხელი შეუწყო თურქების მიერ ბიზანტიის დედაქალაქ კონსტანტინოპოლის აღებამ 1453 წელს. სწორედ, ამ ისტორიული მოვლენის შემდეგ საქართველო მოწყდა კულტურულ დასავლეთს, რამაც დიდი გავლენა იქონია მთელ მის მომდევნო ცხოვრებაზე. კერძოდ, XVI საუკუნის 20-იანი წლებიდან გელათის აკადემიის კულტურულ-საგანმანათლებლო შემოქმედებითი ცხოვრება შენედა, მოძღვართმოდღვრის ინსტიტუტი გაუქმდა, ტაძარი, საეპისკოპოსო კათედრალად იქცა, მოძღვართმოდღვარი ეპისკოპოსმა შეცვალა. აკადემიის შენობამ პირველი მნიშვნელობა დაკარგა, ის ბერთა სატრაპეზოდ გადაკეთდა. მიუხედავად გელათის, როგორც უმაღლესი სასწავლებლის, ძველი მნიშვნელობის დაკარგვისა, მიგვაჩნია, რომ ის მაინც დარჩა ქართული ქრისტიანული-მართლმადიდებლური პედაგოგიკისა და ლიტერატურულ-შემოქმედებითი საქმიანობის ცენტრად, ვინაიდან საქართველოში არსებულ თითქმის ყველა საეპისკოპოსო კათედრასა და ეკლესიასთან არსებობდა საეკლესიო-

სამრევლო სკოლა, რომელიც ქართული ქრისტიანული-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის დასაყრდენს წარმოადგენდა, სწორედ ამ პერიოდშია დაწერილი საყურადღებო საისტორიო და საქრისტიანო წყარო „გელათური ქორონიკონი“, „სამართალი კათალიკოსისა“. აფხაზეთის კათოლიკოს ევდემონ ჩხეტიძის დავალებით დამზადდა რამდენიმე სხვა თხზულების ხელნაწერი: იამბიკონი, იოანე დამასკელის წიგნი, ცხოვრება თეოდორესი, ათთა ბერძენთა წამებულთა წიგნი, განგებულებით ღვთისმეტყველება და სხვ.

მე-11 მე-12 საუკუნეებიდან მოყოლებული, ქრისტიანული განათლების ერთ-ერთ კერას ქვემო იმერეთში წარმოადგენდა ხონი, კერძოდ, ხონის წმინდა გიორგის ეკლესია. აქ თავს იყრიდნენ მთარგმნელები, კალიგრაფები, მხატვრები, ოქრომჭედლები, სამკინძაო საქმის ოსტატები, რომლებიც სასულიერო და საერო პრაქტიკაში გამოსაყენებელი წიგნების შედგენაზე, გაფორმებასა და გამრავლებაზე მუშაობდნენ. ხონის წმინდა გიორგის ეკლესიას კარგად ორგანიზებული საეკლესიო სასწავლებელი ჰქონდა. აქ ისწავლებოდა ისეთი დისციპლინები, როგორიცაა: ა) საღვთო წერილი (რაც გულისხმობს: წერა-კითხვას, ღვთისმეტყველებას, გრამატიკას, ლექსთა წყობას და სხვ.); ბ) მათემატიკა; გ) ძირითად საგნად ითვლებოდა აგრეთვე საეკლესიო გალობა; დ) კალიგრაფია. უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ სასწავლებელში ისწავლებოდა ასტრონომია. ხონის წმინდა გიორგის ეკლესიასთან არსებულ სასწავლებელთან სპეციალურად აგებული იყო შენობა, რომელსაც სასაპყრე ეწოდებოდა. ამ შენობაში ფიზიკურად დაავადებულებს ათავსებდნენ. საპყართ პატარაობიდანვე წვრთნიდნენ მართლმადიდებლური ქრისტიანული სულისკვეთებით და განსაკუთრებით ასწავლიდნენ წერა-კითხვას. მათგან საუკეთესო კალიგრაფისტები, გადამწერები გამოდიოდნენ. ჩვენი აზრით, ეკლესია, ამ შემთხვევაში ეკონომიკური მოსაზრებითაც სარგებლობდა. ყოველი წიგნის გადაწერა, განსაკუთრებით საეკლესიო, ძალზე ხანგრძლივ და დაუცხრომელ შრომას მოითხოვდა, საამისოდ ყველაზე უფრო სწორედ საპყარნი, უმოძრაონი გამოდგებოდნენ. ვფიქრობთ, რომ ასეთი სასაპყრე შენობის აგება დღესაც შესაძლებელია სასულიერო სემინარიებთან და სასწავლებლებთან. რადგან საქართველოს მძიმე სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე ბევრი სოციალურად დაუცველი ბავშვია დარჩენილი ქუჩაში და მათი აღზრდა მართლმადიდებლური ქრისტიანული სულისკვეთებით გადაუდებელ საქმედ მიგვაჩნია. ხონის სასწავლებელში მოღვაწეობდა ცნობილი

კალიგრაფი მიტროფანე გრიგოლაშვილი, რომელმაც პირველმა საქართველოში შეადგინა ქრისტიანული პედაგოგიკის საჭირო და მნიშვნელოვანი, მეთოდური ხასიათის სახელმძღვანელო „სწავლა თუ ვითარ მართებს მოძღვარსა სწავლება მოწაფისა“ (კითხვა-მიგებით წარმოდგენილი). აღნიშნულ სახელმძღვანელოში პირველად არის მოცემული ქრისტიანული აღზრდისა და სწავლების გზები, ხერხები და საშუალებები დოგმატიკური თვალსაზრისიდან გამომდინარე.

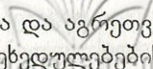
ქართული ქრისტიანული-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მიერ დასახული მიზნის მიღწევა, ქრისტიანის აღზრდა, არ არის მხოლოდ პედაგოგიური ამოცანა, არამედ არის „ეკლესიის საქმის გამოვლინება დედამიწაზე“. აქ ჩნდება ერთიანობა იდეალისა და მიზნის, ბერმონაზვნური და შინაგანი ცხოვრების სულიერებისაკენ მიწრაფებისა. ადამიანის სულის ღვთაებრივი გასხვივოსნება წარმოადგენს საიდუმლო გადასვლას თეორიული ქრისტიანობიდან ეკლესიურ, შთაგონებულ მართლმადიდებლურ ცხოვრებაზე, გადასვლას აღზრდიდან სულიერებამდე, სულზე მზრუნველობამდე. შთაგონების მომენტი მხოლოდ ადამიანის ნებაზე არ არის დამოკიდებული, არამედ უფლის ნებას ემორჩილება. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ პედაგოგიური ძალისხმევა ზედმეტია, აღზრდის შედეგების პროგნოზირება, პედაგოგიური მეთოდების გამოყენება სულიერი ცხოვრების მიმართ შეუძლებელია, რამეთუ სულიერი ცხოვრება მთლიანად ჩვენზე არ არის დამოკიდებული. პირდაპირი მიზეზობრივი კავშირის არარსებობა პედაგოგიური ზემოქმედებისა და აღმზრდელობითი საქმიანობის შედეგს შორის ალაშქრებს პედაგოგიკას უანგარო მსახურების დონეზე.

დიდმნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ქართული ეკლესიის ცხოვრებაში რუს-ურბნისის ცნობილი საეკლესიო კრება. ეს იყო დიდი გამარჯვება იმ პროგრესული ძალებისა, რომლებიც აღმავალი ქართული ფეოდალური საზოგადოების წიაღში არსებობდნენ და მისი კულტურისა და განათლების წინსვლასა და პროგრესულობას ემსახურებოდნენ. „ქართული ეკლესიის დემოკრატიზაცია იმის წინაპირობა იყო, რომ ქართველი სამღვდლოება არ ყოფილიყო უკიდურესად რეაქციული ეპოქის მიერ მოტანილი ახალი აზროვნების მიმართ“ (197, გვ. 316). საქართველოს გაერთიანებამდე საეკლესიო საქმეებში არა თუ რომელიმე ვაზირი, თვით მეფეც კი ვერ ჩაერეოდა, რადგან იმ დროს ქართული ეკლესია დამოუკიდებელ ძალას წარმოადგენდა და სასულიერო ხელისუფლება გაცილებით უფრო

დიდი გავლენით სარგებლობდა სახელმწიფოში, ვიდრე საერო. საერო ხელისუფლებამ მხოლოდ დავით აღმაშენებლის დროს მოახერხა სასულიერო მამათა ძალა-უფლების ნაწილობრივი შეზღუდვა, რის შედეგადაც მეფეს საეკლესიო საქმეებში ჩარევის უფლება მიეცა. მაგრამ ჩარევა ხდებოდა არა ისე, ვისაც როგორ მოესურვებოდა, არამედ მწიგნობართუხუცესი-ჭყონდიდელის მეშვეობითა და უშუალო მონაწილეობით.

როგორც ვხედავთ, შუა საუკუნეების ქართულ ეკლესიაში, ისევე როგორც ევროპის სხვა ქვეყნების ეკლესიებში, სასტიკი შინაბრძოლები იყო გაჩაღებული. ამ ბრძოლებში მეფის მონაწილეობა საერო პირთა გვერდით ის ბერ-მონაზვნებიც არიან, რომლებიც დაუპირისპირდნენ თავისივე ეკლესიის მსახურთ, მათ ვინც შექმნეს... მეფის უფლების ღმრთისმიერობის თეორია... როგორი პოზიცია უნდა სჭეროდა ასეთ დროს ისეთ ადამიანს, როგორც „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი იყო? მიგვაჩნია, რომ, მიუხედავად იმ წინააღმდეგობებისა, რომელიც „ვეფხისტყაოსანმა“ განიცადა ეკლესიის მესვეურებისაგან, მან მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ქართული ქრისტიანული პედაგოგიკის განვითარებაში. მკვლევარი ი. ლოლაშვილი ამ თვალსაზრისის ძირითად არსს შემდეგნაირად გადმოგვცემს: „რუსთაველის ნაზრევი კლასიკური ხანის ქართული ქრისტიანული ფილოსოფიურ თეოლოგიური აზროვნების ნაყოფა; ის არის ქრისტიანი და მისი მსოფლმხედველობის საწყისებიც წმინდა ეროვნულია“ [104, გვ. 57].

მაგრამ როგორ და რანაირად გახდა შესაძლებელი შოთა რუსთაველის ახალი, ჰუმანისტური იდეების შეთავსება შუა საუკუნეების ქრისტიანობის მოძღვრებასთან? ქრისტიანობამ თავის განვითარებაში დაკარგა ადრინდელი იერარქიული ხასიათი და ხელისუფლების სამსახურში ჩადგა, მაგრამ მის შიგნით არასოდეს შეწყვეტილა ბრძოლა სხვადასხვა მიმართულებათა შორის, რაც დაპირისპირებულ მხარეთათვის მუდმივი წინააღმდეგობის გამოხატულება იყო. „ამ ბრძოლაში ოპოზიციური ელემენტები ძალიან ხშირად იყენებდნენ ქრისტიანობის ადრინდელ დემოკრატიულ პრინციპებს, რომლებმაც კვალი ბიბლიაშიც დატოვეს. მაშასადამე ეკლესიის რეაქციულ-კლერიკალური მიმართულების წინააღმდეგ ბრძოლისა და ახალი ჰუმანისტური პრინციპების აღმოცენება-დამკვიდრებისათვის სრულიადაც არ იყო აუცილებელი საერთოდ ქრისტიანობის უარყოფა, ამისათვის საკმარისი იყო თვით ქრისტიანობის შიგნით არსებული, უმთავრესად

ადრინდელი პროგრესულ-დემოკრატიული პრინციპებისა და აგრეთვე შემდგომი დროის მონინავე ქრისტიან ფილოსოფოსთა შეხედულებების გამოცოცხლება და მათი შემდგომი განვითარება. ძნელი შესამჩნევი არ არის, რომ გენიალური რუსთაველი სწორედ ამ მიმართულებით მიდიოდა" [134, გვ.108-109]. აქვე გვინდა გავიხსენოთ აკად. კ. კეკელიძის შემდეგი საგულისხმო სიტყვები: „როდესაც ჩვენ რუსთაველის ქრისტიანობის შესახებ ვლაპარაკობთ, შემდეგი გარემოება უნდა გვახსოვდეს, რუსთაველი ემყარება ქრისტიანიზმის პირველწყაროს, ბიბლიას, „საღმრთო წერილს“, ამ მხრივ, ის წარმომადგენელია ენ. „ბიბლიური თეოლოგიისა“. მისთვის უცხოა დოგმატურ-ეკლესიური ქრისტიანობა, რომელიც აღმოცენდა მსოფლიო კრებათა და შემდეგი დროის სქოლასტიკურ-მისტიკურ გონებრივ აკრობატიკაზე. მისთვის უცხოა მთელი ის ბალასტი, რომელიც ქრისტიანობას შეეზარდა შემდეგ საუკუნეთა განმავლობაში და რომელთა წინააღმდეგ დასავლეთ ევროპაში გაბედული ხმა პირველად რეფორმაციის წინამორბედებმა XV საუკუნეში ამოიღეს. ამიტომაც ის მონინავე და პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანი რელიგიურ სფეროშიაც კი. აქ უნდა ვეძიოთ მიზეზი იმისა, რომ, თუ მას მომდევნო საუკუნეებში გარკვეული წრეები რელიგიურ ნიადაგზედაც სდევნიდნენ, სდევნიდნენ არა იმიტომ, რომ ის საზოგადოდ ქრისტიანი არ იყო, არამედ იმიტომ, რომ ის არ იყო მიმდევარი და მოტრფიალე დოგმატური ქრისტიანობისა" [97, გვ. 147].

უნდა აღვნიშნოთ, რომ რუსთაველს ბრალად ედებოდა:

1. მრუშობისა და სიძვის აპოლოგია;
2. ლექსისა და შაირის დოგმების დარღვევა;
3. უღმერთობა;

4. და კიდევ ერთი არანაკლები მძიმე ბრალდება - ნაცვლად იმისა, რომ ნაწარმოები ყოფილიყო ქებათა-ქება თამარისა და დავითისა, არს უცხო ამბავი, რომელშიც თამარი და დავითი არათუ ხოტბაშესხმული (ვგულისხმობთ თვით პოემას), არამედ ნახსენებიც კი არ არიან. სწორედ ამ ოთხმა ბრალდებამ, როგორც ჩანს, განაპირობა ის, რომ პოემა აკრძალული და დევნილი იყო სამღვდელოებისაგან.

ვფიქრობთ, რომ „ვეფხისტყაოსანი" არის იგავი სოფლის შექმნის, ადამიანის ცოდვით დაცემისა და კვლავ აღდგომის შესახებ. პოემაში უხვად გვხვდება მხატვრულად გააზრებული ბიბლიური ციტატები. საინტერესო ქრისტიანული ახსნა პოემისა მოგვცა ზვიად გამსახურდიამ.

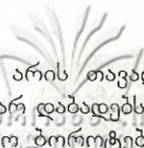
პოემის შესავალი იწყება ღვთაებისადმი მიმართვით: „რომელმან

შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერთა". რელიგიური წარმოდგენით, ადამიანის უმთავრესი მოწოდება ამქვეყნად არის ის, რომ მუდმივად ესწრაფვოდეს ღვთაების მიმსგავსებას. სწორედ ამგვარი სწრაფვაა პიროვნების სრულქმნილების საფუძველი. ქრისტიანული მოძღვრება ასე ქადაგებს: „იყვნით თქუნენ სრულ, ვითარცა მამა თქუენი ზეცათა სრულ არს". (მათე, 5, 48). როგორც ზ. გამსახურდია აღნიშნავს: „პროლოგში მოცემულია რუსთაველისეული გაგება ღვთისმეტყველებისა და მხატვრული ლიტერატურის ურთიერთმიმართების შესახებ:

„შაირობა პირველადვე სიბრძნისაა ერთი დარგი,
სალმრთო, სალმრთოდ გასაგონი, მსმენელთათვის დიდი მარგი,
კვლა აქაცა ეამების, ვინცა ისმენს კაცი ვარგი;
გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, შაირია ამაღ კარგი".

რუსთაველისათვის შაირობა, პოეზია, საღვთო ინტერპრეტაციის ობიექტია. „გასაგონი" ნიშნავს შესამეცნებელს. ვისი გასაგონია შაირობა? უწინარეს ყოვლისა, ესენი არიან სასულიერო პირნი, ღვთისმეტყველნი. „კვლა აქაცა ეამების, ვინცა ისმენს კაცი „ვარგი"; „აქაცა" ესე იგი საერო საზოგადოებაში შაირობა რა თვალსაზრისით უნდა იყოს „მარგი"? „სალმრთო, სალმრთოდ გასაგონი" შაირობა, უწინარეს ყოვლისა, რელიგიური სულის ცხოვნების ხსნის თვალსაზრისით; ჭეშმარიტი სალმრთო პოეზია იმდენადვეა „მარგი" სულისათვის, როგორც ღვთისმეტყველება, ჰაგიოგრაფია ან ჰიმნოგრაფია; საერო პოეზიის, ლიტერატურის დანიშნულების ამგვარი გაგება საყოველთაოა ეკლესიის მამათა თხზულებებში (ბასილი დიდი და ანტონ კათალიკოსი)" [44, გვ. 36-38].

მიგვაჩნია, რომ „ვეფხისტყაოსანი" მხატვრული პირობითობის ენაზე ასახავს ღვთაებრივი სიბრძნის ძირითად იდეებს ქართული საღვთისმეტყველო აზროვნებისათვის დამახასიათებელი ოდნავ გადახრილი არატრადიციული ფორმით. მაგრამ რუსთაველის მიზანია კაცობრიობის სულიერი განვითარების სხვადასხვა გზების შეჯამება ქრისტიანული მოძღვრების საფუძველზე. ქრისტიანული სწავლების მიხედვით, კაცობრიობისათვის ღმერთი დაფარულია მას შემდეგ, რაც ცოდვით დაცემის შედეგად ადამიანმა დაკარგა სამოთხე, ღვთის ჭვრეტის უნარი. ამიტომ ღვთის არსი მიუწვდომელია, მისი ძიება მრავალ სიძნელეებთანაა დაკავშირებული. „ადამიანისათვის „ვეფხისტყაოსანშიც" თავად ღვთის არსება გამხდარა საქებნელი, სანატრელია მისი კვლავ ხილვა, „ახლად ჩენა". შოთა რუსთაველის ქრისტიანული სწავლების მიხედვით ამ ქვეყნად არსი მხოლოდ სიკეთეს

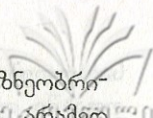

აქვს, რადგან ის იბადება მარადიული ღვთისაგან. ის არის თავად ღვთაება. ბოროტება ღმერთს არ შეუქმნია „და ბოროტსა არ დაბადებს“, ამიტომ მას არსი არა აქვს. სიკეთე მარადიულია, ხოლო ბოროტება დროში შეზღუდულია. სიკეთე ყოველთვის დაამარცხებს მცირე ხნით აღზევებულ ბოროტებას - ეს გარდაუვალია. ყოველივე, რაც კი ხდება, უფლის ნებით ხდება. ამდენად, შოთა რუსთაველის ქრისტიანული პედაგოგიკის არსი ასეთია: უკიდურესი განდგომა, სოფლის მოძულება, თვით იმ უზენაეს მიზანსაც აშორებს ადამიანს, რომლისკენაც იგი მიილტვის (ე.ი. ღმერთს). უზენაეს ღვთაებასთან ზიარება შესაძლებელია არა ამქვეყნიური ცხოვრების უარყოფით, არამედ მისი გაღვთიურებით ფილოსოფოსთა იდეების პრაქტიკული აღსრულებით.

თამარის ეპოქის შემდეგ, მონღოლთა ბატონობის ეპოქაში არ შექმნილა ისეთი პედაგოგიური ხასიათის მხატვრული ნაწარმოებები, რომლებიც გააგრძელებდნენ ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის მიერ დასახული მიზნებისა და ამოცანების განხორციელებას. მიუხედავად ამისა ქართული ეკლესია - მონასტრები, ქართველი სამღვდლოება იყო ის კარიბჭე, რომელიც ცდილობდა უზარმაზარი ენთუზიაზმით შეესრულებინა ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის მიერ დასახული მისია.

ზარისა და კვენის ხმა ისევ გადანვნია ერთმანეთს, მაგრამ იმედიც არსებობს ერის გადარჩენისა, ზნეობრივი სრულყოფისა. მღვდელ თედორეს გმირობა და თავგანწირვა მე-17 საუკუნის დასაწყისში იყო პასუხი იმისა, თუ "ვინ უნდა განამტკიცოს სული ჩვენი, ვინ გვინანამძღვროს?" თედორე იყო ის მღვდელი გლოვის სანაცვლოდ ქორწინებას რომ აღასრულებს. "ორივე მოვალეობაა, აუცილებლად აღსასრულებელი - გლოვაც და ქორწილიც. ორივეს თავის რიგი აქვს მოწესრიგებულ სახელმწიფოში, მაგრამ როდესაც ქვეყანა არეულა, წუთისოფლის ტრაგიზმი ძალაუნებურად ინვევს მათ ერთგვარ დაპირისპირებას და არჩევანის წინაშე აყენებს სულიერ მოძღვარსაც. და თედორეს ასე გაურიგებია, რომ დრო არ ყოფნის ქვეყანას გლოვისათვის, გადაუდგმელად უნდა ირწეოდეს აკვნები და ვაჟკაცები ამოდიოდნენ იმ აკვნებიდან, მიწის ერთი გოჯიც რომ აღარავის წარატაცებინონ." (209, გვ.139-140).

ჩვენი აზრით, თედორეს ქრისტიანული პედაგოგიკის არსი მდგომარეობს, იმაში რომ იგი არის ნიმუში თვითშენიშვნისა, ეროვნული სულის სიძლიერისა, როგორც იესო ქრისტეს სულის ანასხლექტმა და

მის კვალზე მავალმა უნდა გადაარჩინოს ერი ფიზიკური და ზნეობრივი თვალსაზრისით, სამშობლო კი არ უნდა შევინიროთ, არამედ მას უნდა შევენიროთ. "და ტოვებს სახელსა და მაგალითს მინისათვის ვის თავგანწირვისა, ტოვებს დიდ რწმენას, მარადიულს, უძლეველსა და შეუღებულს. ამოიკეტება მისი კარი, არავინ დარჩება, ვეღარც მის გვარს მოიხსენიებს ვინმე, მაგრამ ტაძარში ლოცულობენ და აღავლენენ სახელს – თედორე!.." (209, გვ.142).

სულიერი ცხოვრების გაღვიძება, სულის ამაღლება და მისთვის პირობების შექმნა წარმოადგენს პედაგოგიური მოღვაწეობის მიზანს. სწორედ ამ მიზნის განხორციელებას ემსახურება XVII- XVIII საუკუნის ქართველი მწერლისა და საეკლესიო მოღვაწის სულხან-საბა ორბელიანის მართლმადიდებლური პედაგოგიკის ეთიკურ-ზნეობრივი ნორმები. მან, ჯერ კიდევ, ბერად შედგომამდე დაწერა პედაგოგიური თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი თხზულება „სიბრძნე სიცრუისა“. „სიბრძნე სიცრუისა“ არის კლასიკური ფორმის სიუჟეტური ნაწარმოები, რომელშიც ასახულია უფლისწულის აღზრდის პროცესი. სულხან საბა მოითხოვს, რომ აღსაზრდელმა რეალისტურად შეიცნოს ცხოვრება, ისწავლოს ის, რაც ცხოვრების სინამდვილეს ახასიათებს. ამ ნაწარმოებით მან გარკვეული წვლილი შეიტანა სწავლა-აღზრდის შემდგომი გაუმჯობესების საქმეში. ეს ნაწარმოები მან სპეციალურად შექმნა, როგორც „ყრმათათვის ამაოდ საკითხავი და მრავალგან სასარგებლოდ გამოსადეგი წიგნი“. მისივე სიტყვებით, ეს წიგნი ბავშვთათვის შესათვისებელი ცოდნის წყარო იქნებოდა.

XVIII საუკუნეში სკოლა უმეტესად ეკლესია-მონასტრების კედლებში, მღვდლის, დიაკვნის ან სხვა ვინმე „წიგნის მცოდნის“ ოჯახში იყო მოთავსებული. ანბანის ამოსაღებ და საკითხავ წიგნად იხმარებოდა „დავითნი“. ეს წიგნი ძირითადად საეკლესიო ხასიათს ატარებდა. „სიბრძნე სიცრუისა“ არის ის ნაწარმოები, რომელშიც მოცემულია პედაგოგიურ შეხედულებათა სისტემა და ემყარება, როგორც აღორძინების ხანაში შემუშავებულ ძველ ქართულ ტრადიციებს, ისე სწავლა-აღზრდის მოწინავე ევროპულ იდეებს.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, უნდა ითქვას, რომ თვით „სიბრძნე სიცრუისას“ შეგონებით – პედაგოგიური ხასიათი საუცხოოდ ეხამება მასში გადმოცემული მასალის შინაარსსაც იმ მხრივ, რომ ზნეობრივი დარიგების გარდა, მოცემულია უამრავი ცოცხალი მასალა ბავშვის გონებრივი ძალების განვითარების თვალსაზრისით. ეს წიგნი ზნეობის

სავალდებულო სასწავლო-სახელმძღვანელო იყო ძველ ქართულ
ოჯახში თვით XIX საუკუნის I ნახევრამდე. „ვეფხისტყაოსანთან“ და
„დავითთან“ ერთად საბას ენციკლოპედიური წიგნის **„ცოდნა“**
აუცილებლად ითვლებოდა.

მის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი
ადგილი უჭირავს კრებულს „სწავლანი და მოძღვრებანი“, რომელიც
46 ქადაგებისაგან შედგება. „სწავლანი“ დიდაქტიკური ხასიათის
წარმოებაა. ავტორს საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი
ცხოვრების გამოსწორებისათვის აუცილებელ პირობად ამორალური
მოვლენების აღმოფხვრა, ზნეობის განმტკიცება, პიროვნების სულის
გასაქმნა და ყოველივე ამაში ქრისტიანულ სარწმუნოებას
ანიჭებს გადაწყვეტ როლს. ამ ქმნილებას სრულიადაც არ დაუკარგავს
თავისი ღირებულება და თითქოს დღევანდელივითაც კი ეხმიანება.
სულხანის დროინდელი დაშლილი, დაქუცმაცებული საქართველო,
ადამიანთა ურთიერთგაუტანლობა და შუღლი თითქოს თანამედროვე
საქართველოს სურათს წარმოადგენს. მასში ხშირად გვხვდება
ბიბლიური ტექსტების ციტირება, ახსნა-განმარტება, რითაც ავტორი
მკითხველს ქრისტიანული მორალის განმტკიცებისაკენ მოუწოდებს.
ამით სულხან-საბა ორბელიანი მიზნად ისახავდა საზოგადოების
განკურნებას მანკიერი მხარეებისაგან, სულიერ განწმენდა-ამაღლებას,
მორალურ გაფაქიზებას და სხვ.

„სწავლანი“-ს ქრისტიანული პედაგოგიკა გაჟღერებულია მორალურ -
ზნეობრივი ქადაგებებით. ამ მხრივ საყურადღებოა მის ჰომილია „სწავ-
ლა სიყვარულისთვის“ რომელშიც მოყვანილია ციტატები მოსე წინას-
წარმეტყველის, პეტრე მოციქულისა და სხვა წმინდანთან შრომებიდან.
სულხან-საბა ორბელიანი ქადაგებს, რომ: „შეურველად, შეუორგლებლად,
სინძინდით გიყვარდნენ ყოველნი კაცნი, არა მხოლოდ ნათესავნი და მოყვარ-
ენი, არამედ უცხონიცა და მტერნიცა, ვითარ იესუმ შეგვიყვარნა ჩვენ,
არა მხოლოდ მოყვარენი მისნი, არამედ განდგომილნიცა და უარისმყოფელ-
ნი მისნი ერთბაშად, რომლისთვის იტყვის მახარებელი მათე“(2, 89). ამ
შემთხვევაში მქადაგებელი მოითხოვს მთავარი მცნების „გიყვარდეს მოყვარ-
სი შენის“ განხორციელებას და დაცვას.

საბას მიაჩნია, რომ პიროვნებას ბავშვობიდანვე უნდა ჩაუნერგოთ მოყვარ-
ის სიყვარული, რომ ყოველი ქონება და მონაგები არარაობა და მოუხმარ-
ებელია. ადამიანისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სიყვარ-
ულის გრძნობის განვითარებას. მისთვის სიყვარული ეს არის ღმერთ-

თის, ქვეყნის, ოჯახის, მოყვასის და ა.შ. „დიდი არს სიყვარული ყოვლისა სათნოებისა უაღრესი და ყოველთა მადლთა უდიდებულესი და ყოველთა კეთილთა უკეთესი და ყოველთა პატიოსნებათა უწარჩინებულ“ (210, გვ. 319).

უდავოა, რომ „სწავლანი“ სულხან - საბა ორბელიანმა შექმნა ადამიანთა ქრისტიანული შეგონებისათვის, მათი სრულყოფისა და პიროვნული თვისებების შეძენისათვის. იგი ყველას ზომიერებისაკენ მოუწოდებს. ადამიანისათვის დამახასიათებელ ნაკლოვან თვისებათა შორის სულხანი გამოჰყოფს ამპარტავნობას. „ამპარტავნებისაგან დაიბადების მოუსმინარობა, თავდაჯერებულება და ცუდდიდობა და ამათ მიერ იქმნება მიღება ცნობისა დატყვევა სჯულისა“ (211, გვ. 353). ამპარტავანი „სწავლაში“ უგვანო და უსმინარ ცხოველსაა შედარებული და განქიქებული. „ძალდი მდიდრისა მსუქანი არა განლადების არცა ამპარტავანი იქმნების, არცა უარისმთქმელ, ვითარცა ურჩინი კაცნი, არამედ წარყვებიან უფალთა თვისთა ნადირობად“ (212, გვ. 114 - 115).

თავის ქრისტიანულ პედაგოგიკაში სულხანი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს „მრისხანებას“. „სწავლანში“ მან სრულად წარმოაჩინა „მრისხანების“ მანკიერი მხარეები. „ამა ქვეყნის მრისხანე უფალი“ არ იამხანაგება, არ იმეგობრება, უხიფათოდ მასთან ვერ გაივლი, ვერ ისაუბრებ, გვერდში ვერ მიუჯდები, ყველგან და ყველაფერზე ცოფიანივით იკბინება..... „მრისხანესა კაცსა ვერ შეაგონებს ერთგული, ვერა შემართებს კადნიერი, ვერასა უმჯობესსა ეტყვის თანაგამზრახი“ (213, გვ. 269).

სულხან - საბას ქრისტიანულ პედაგოგიკაში სიმშვიდე ადამიანთა არსებობის უმთავრესი პირობაა. მხოლოდ მშვიდობიანი ცხოვრება აძლევს პიროვნებას საშუალებას თავის შესაძლებლობების სრული გამოვლინებისათვის და საამისოდ მან ყველაფერი უნდა გააკეთოს. სხვისი ადგილების წამგლეჯნი და დამკავებელნი ცარიელი რჩებიან, ხოლო „ოქროსმოთვალულთ სავარძელთა ზედამჯდომელნი მინასა ზედა წოლათა დასჯერდებიან“ (214, გვ. 345). მისი ქრისტიანული შეხედულებანი თანაბრად ეხება მანკიერებით დამძიმებულ ყველა ფენის წარმომადგენელს. „პატიოსანნი და საყვარელნი, ქრისტიანენო, ან შეკრებულ ხართ მრავალნი ერნი ეკლესიასა ამას ღმე რთისასა, წარმოტოლილნი სოფლისა ამისლელვისაგან, და შემოსრულ ხართ კიდობანსა ამას, არა ნოესსა, არამედ მაცხოვრისა ჩვენისა იესუ ქრისტესსა, და მარადის გესმით სწავლა, აღმოკითხვა საღმრთო წერილთა და თქვენ გაქვთ გულისხმის - ყოფა და მეცნიერება კეთილთა და ბოროტთა“ (212, გვ. 31).

დაბალი რიგის მოთხოვნილებათა დაოკება და მაღალი რიგის მოთხოვნ-
ნილებათა აღზრდა სულხან-საბა ორბელიანის ქრისტიანული პედაგო-
გიკის უმთავრესი ამოცანაა. რაც უფრო ინტენსიურად არის განვითარ-
ებული პიროვნებაში სოციალურად აღმოცენებული მაღალი მოთხოვნ-
ნილებანი, მაღალი ინტერესები და რაც უფრო მეტ როლს თამაშობს ისინი
პიროვნებაში, მით უფრო ძლიერია მისი ქცევის მოტივები. ამდენად, საბა
გრძნობის, ვნების, გონებით წარმართვაზე იდგა. „სწავლანში“ დაჟინებით
ირწმუნება „ნუ დაითვრებით ღვინით და ნუცაღა დაითვრებით უღვი-
ნოდ, რამეთუ უღვინოდ სიმთვრალე უძვირეს არს ღვინოთა სიმთვრა-
ლისა. ღვინისა სიმთვრალე - იქმნების ექვს ჟამს ოდენ, ხოლო ბოროტ
ტრფიალებისა სიმთვრალე - მარადის დღე და ღამე“ (212, გვ. 198).

სულხანს მიაჩნია, რომ ნებისმიერი სიმთვრალე ადამიანს აკარგვინებს
წონასწორობას, მისთვის შეუფერებელ საქციელს ჩაადენინებს. ყოველივე
ზემოთქმული თვით მეფეებისთვისაც არ არის უცხო, რისი შედეგიც
კიდევ უფრო სავალალოა.

გულმონყალება და გლახაკთა დახმარება იქადაგა სულხან-საბამ ჰ
ომილიაში „სწავლა გლახაკთა მონყალებისათვის“. იგი მრევლს ასწავ-
ლის მოყვასის სიყვარულს და მონყალების უხვად გაცემას. ის აფრთხილებს
საზოგადოების ყველა ფენის წარმომადგენელს და თან მოუწოდებს, რომ
არ განასხვავონ ერთმანეთისგან მდიდარი და ღარიბი, ერთნაირად სცენ
პატივი და მიუჩინონ ადგილი „დასაჯდომელი“. ამ შემთხვევაში, ჩვენი
შეხედულებით, მისი ქრისტიანული პედაგოგიკის სწავლების არსი ასე-
თია: თუ გლახაკს არ შეუძლია შენთან მოსვლა, უმჯობესია თვითონ მიხვიდე
მასთან და განიკითხო „თვით შენითა ხელითა მართვა რა იგი გაქვს“.
დიდი პედაგოგის აზრით, ღარიბთა განკითხვა და მონყალების გაცემა
ერთ - ერთი უდიდესი სიმდიდრეა ღვთისაკენ მიმავალ გზაზე.

საბას ქრისტიანულ პედაგოგიკაში ნათლად ჩანს ზოგადად კაცობრიობის
სიყვარული. ამ თვალსაზრისით, ჩვენი აზრით, განსაკუთრებულ ყურად-
ღებას იპყრობს ქადაგება „უცხოთა მოყვარებისათვის და ვნებისათვის
უფლისა“, რომელშიც დიდაქტიკოსს მოჰყავს შესაფერისი ადგილები მათე
მახარებლის „სახარებიდან“. იგი მრევლს უქადაგებს ქრისტეს სიყვარულს
და მოუწოდებს მათ, რომ სტუმრად მოსული გლახაკები შეინყნარონ,
რადგან არავინ უწყის, თუ რა წამს მოადგება უცხოდ მოსული უფალი
იესო ქრისტე თითოეული ჩვენთაგანის კარს.

საბას ქრისტიანულ პედაგოგიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა მი-
ვაკუთვნოთ ქადაგება - მოძღვრებას „სწავლა სტუმართმოყვარეობისათვის
ჟამსა ელიაობისასა“. ამ ქადაგებაში იგი საუბრობს ქართველი ხალხის

მაღალმორალურ თვისებებზე - სტუმართმოყვარეობაზე. სწავლებაში მოყვანილია მაგალითები „სახარების“ პერსონაჟთა მიერ უცხო ადამიანის შეწყნარებისა და გამასპინძლების შესახებ. სიდონიამ სტუმართმოყვარეობა გამოიჩინა და შესანიშნავი მასპინძლობა გაუწია ელია წინასწარმეტყველს. აქ სულხან - საბა მრევლის ყურადღებას მიაქცევს იმაზე, რომ ღარიბი ელია წინასწარმეტყველი ეწვია არა მეფეს ან რომელიმე მდიდარს, არამედ ღარიბ - ლატაკ ქვრივ დედაკაცს, რომელმაც თავისი და თავის შვილების ლუკმა გაუყო უცხო სტუმარს.

სულხან-საბა ორბელიანის „სწავლანი“ მორალურ - ზნეობრივ დარღვევებსაც შეიცავს. მქადაგებელი მრევლის წინაშე გმობს მავნე ზნე-ჩვეულებებს და ქრისტიანებს გამოსწორებისაკენ მოუწოდებს. საყურადღებოა მისი ჰომილია „სწავლა ვერცხლისმოყვარეობისათვის“, რომელშიც მიუთითებს, რომ „ვერცხლისმოყვარეობა არის უბოროტესი ყოვლისა ცოდვისაო“. მას მოსდევს მზაკვრობა, ავაზაკობა, მომხვეჭელობა, სხვათა მოტყუება და სხვა მრავალი ბოროტი საქციელი.

დიდი პედაგოგი თავის ქრისტიანულ პედაგოგიკაში ზნეობრივ თემებზე მსჯელობასთან ერთად სარწმუნოებრივ საკითხებსაც ეხება. ის ხალხს განუმარტავდა რთულ ადგილებს ძველი აღთქმიდან და სახარებიდან, მოციქულთა და წინასწარმეტყველთა წერილებიდან და ამით ეხმარებოდა ქართველ მორწმუნეებს ქრისტიანული სარწმუნოების სწორად აღქმასა და გაცნობიერებაში.

„სწავლანი“ სულხანის სპეციალურ ქადაგებასაც კი უძღვნის ჯოჯოხეთის საკითხებს, სხვა ქადაგებებში საუბრობს ჯოჯოხეთის სატანჯველთა შესახებ, მაგრამ არსად გაკვრივითაც კი არ მოიხსენებს სალხინებლის დოგმატს, მისი შეხედულებები ამ მხრივ მთლიანად მართლმადიდებლურ მრწამსს ეყრდნობა: „ჯოჯოხეთი ერთი ადგილი არს, რომელ დიდმან ღმერთმან, სიმათლითა ცოდვილთა ჴედან განრისხებულმან, მათ ჴედა ბოროტი ძალ - უც და ღირსად უყოფს. ამისთვის სანყალობელნი და უბადრუკნი სულნი ჯოჯოხეთსა მას შინა არიან, სადაცა არცა ერთი მცირე შვება, ლხენა და განსვენება არა არს და არცა იქნების, და მას სატანჯველსა შინა დაემკვიდრების უკუნითი უკუნისამდე“. მისთვის ავტორიტეტები ქრისტიანული თეოლოგიის სფეროში არიან ორთოდოქსული ეკლესიის წარმომადგენლები: ბასილი დიდი, გრიგოლ ნოსელი, გრიგოლ ნაზიანზელი, იოანე ოქროპირი, იოანე ოქროპირი, იოანე სინელი და სხვები. სულხან-საბა ორბელიანი ხშირად იმონებს ქადაგებაში მათ თხზულებებს, იზიარებს მათ მსოფლმხედველობას, რითაც გამოხატავს თავის დამოკიდებულებას მართლმადიდებლური მრწამსისადმი.

მან თავის ქრისტიანულ მოძღვრებაში განსაკუთრებული ადგილი მიუჩინა ეკლესიის მსახურებს. პროფესორ კორნელი კეკელიძის აზრით: „ქრისტიანობა საბაბს მიაჩნია პოლიტიკური სოციალური და კულტურული ცხოვრების ურყევ საფუძვლად, ქრისტიანობის ლალატი, მისი უარყოფა და გამაჰმადიანება სამშობლოს მტრობააო“ (25, 477). ამიტომ იგი მოუწოდებდა ეკლესიის მსახურთ, ყველაფერი საუკეთესო ეკეთებინათ თავიანთი სამწყსოსათვის. მწყემსს არ უნდა ჰქონდეს მოსვენება და ხშირად მზად უნდა იყოს თუნდაც ერთი დაკარგული ცხვრისათვის თავგანწირვამდე იბრძოლოს.

აქედან გამომდინარე სულხან - საბა ორბელიანის ქრისტიანული პედაგოგიკის მოთხოვნა-არსი შემდეგში მდგომარეობს: ვისაც ქრისტიანული სარწმუნოების სადარაჯოზე ყოფნა ევალება, ყველაფერი უნდა გააკეთოს იმისათვის, რათა შეინარჩუნოს და გაამრავლოს სამწყსო და რაიმე საშველი მისცეს ქვეყანას.

ღვთისმსახურება, თავისთავად, დიდი მადლია, მაგრამ ისეთ პატარა ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, ჩვენი შეხედულებით, სულიერ მოძღვარს, უპირველესად, ეროვნული იდეალების სწორად წარმართვა და საკუთარ საფიქრალ - სადარდებელზე გადაგებულ თანამემამულეთა გაერთიანება - შეკავშირება ევალება. ამ მხრივ, სულხან - საბა ორბელიანის საზოგადოებრივი და პედაგოგიური მოღვაწეობა ნათელ მაგალითს მისცემს ჩვენს საეკლესიო მოღვაწეებსა და სულიერების მასწავლებლებს.

ამრიგად, „სწავლანი“ დიდაქტიკური ხასიათის ნაწარმოებია. ხოლო მის ავტორს საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების გამოსწორებისათვის აუცილებელ პირობად ამორალური მოვლენების აღმოფხვრა, ზნეობის ამაღლება - განმტკიცება, სამშობლოსა და მოყვასის სიყვარული, გლახაკთა განვითავება, სტუმართმოყვარეობა და უცხო ადამიანთა პატივისცემა, მოთმინება და სიმშვიდე, მრისხანებისაგან თავის დაღწევა პიროვნების სულის გასაქეპაკება მიაჩნია და ყოველივე ამაში ქრისტიანულ სარწმუნოებას ანიჭებს გადამწყვეტ მნიშვნელობას. ამ ქმნილებას დღესაც არ დაუკარგავს თავისი ღირებულება და დღევანდლობასაც კი ეხმიანება. სულხანის დროინდელი და შლილი, დაქუცმაცებული საქართველო, ადამიანთა ურთიერთგაუტანლობა და შუღლი თითქოს თანამედროვე საქართველოს სურათს წარმოადგენს. მასში ხშირად გვხვდება ბიბლიური ტექსტების ციტირება, ახსნა - განმარტება, რითაც ავტორი მკითხველს ქრისტიანული მორალის განმტკიცებისაკენ მოუწოდებს. ამით სულხან - საბა ორბელიანის ქრისტიანული პედაგოგიკა მიზნად ისახავდა საზოგადოების განჯურნებას მანკიერი მხარეებისაგან, სულიერ გან-

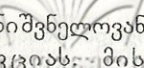
ნმენდა - ამაღლებას, მორალურ გაფაქიზებას და სსვა. მიგვაჩნია, რომ „სწავლანის“ ზოგიერთი ქადაგება „სწავლა გიორგობის დღისა და ქართველების თათრობისათვის“, „სწავლა გლახაკთა მონყალებისათვის“, „სწავლა სიმთვრალისათვის“, „სწავლა ვერცხლისმოყვარეობისათვის“, „სწავლა სტუმართმოყვარეობისათვის ჟამსა ელიაობისასა“, „უცხოთა მოყვარეობისათვის და ვნებისათვის უფლისა“ და სხვ. უსათუოდ შეტანილი უნდა იქნეს სასკოლო პროგრამებში, რადგან დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობის, სარწმუნოების, ზნეობის, ჰუმანიზმისა და პატრიოტიზმისკენ მომწოდებელი შეგონებანი ჩვენი მოსწავლეებისათვის აუცილებელი სულიერი საზრდო იქნება. მითუმეტეს დღეს, როდესაც თანამედროვე სკოლაში, შექმნილი სოციალური და პოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე საერთოდ ჩაშლილია აღმზრდელობითი მუშაობა. რაც განაპირობებს იმას, რომ ჩვენს ქვეყანას სჭირდება მართლმადიდებლურ პედაგოგიური იდეებით ცხოვრება.

ამდენად სულხან-საბა ორბელიანის პედაგოგიკა ქრისტიანულ თვალთახედვას ეფუძნება. მისი ზნეობა სახარების მოძღვრებაზეა დაფუძნებული, სახარების ზნეობრივი იდეალი კი მოყვასისადმი უნაგარო სიყვარულია.

საინტერესოა ისიც, რომ საბა ამ თხზულებით კიდევ ერთხელ გვევლინება უდიდეს ჰუმანისტად და კაცთმოყვარეობის მქადაგებლად.

სასულიერო-მართლმადიდებლური შინაარსისაა, აგრეთვე, საბას „საქრისტიანო მოძღვრება ანუ პირველად სასწავლო ყრმათათვის, რომელსა ეწოდების სამოთხის კარი“. ეს თხზულება თეოლოგიის შესანიშნავი სახელმძღვანელოა „უსწავლელ ბერთა და ყრმათათვის“. იგი დაწერილია კითხვა-პასუხის ფორმით, სადაც მასწავლებელი-მოძღვარი მოწაფეებს საუბრის ან კითხვა-პასუხების მეთოდით ასწავლის ქრისტიანულ წეს-ჩვეულებებსა და ღვთისმსახურებას.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ის, რომ ქართველი მწერლის არჩილის ზნეობრივ შეგონებებს მართლმადიდებლობა ახლავს და ყველაზე მნიშვნელოვანი მისთვის „საღმრთო ზნეობაა“. რადგან არჩილისთვის მართლმადიდებლობის განმტკიცება ქართული ეროვნული სახის განმტკიცებასაც ნიშნავდა. მის მიერ ქართულ ენაზე დაბეჭდილი საეკლესიო და საერო შინაარსის მრავალი წიგნი ირან-ოსმალეთის გარემოცვის პირობებში ეროვნული მთლიანობის შენარჩუნების უძლიერეს საშუალებას წარმოადგენდა. ცხადია, ამ საქმეს წმინდა ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ-საგანმანათლებლო მნიშვნელობაც ჰქონდა.

არჩილის პედაგოგიურ შეხედულებებში, აგრეთვე მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სრული განათლების კონცეფციას. მისი თვალსაზრისით, სრულია პიროვნების განათლება, თუ იგი თანაბრად ფლობს, როგორც საერო, ისე სასულიერო ცოდნას.

ქრისტიანულ მართლმადიდებლური პედაგოგიკის იდეებს აგრძელებს დავით გურამიშვილი. საბჭოთა პერიოდის კრიტიკოსები ხელოვნურად ცდილობდნენ დავით გურამიშვილისეული წუთისოფლის გამობა პირადი ან თუნდაც მხოლოდ ერის ტრაგედიით აეხსნათ. იგი, პირველ რიგში, სულის, რწმენის პოეტია, მისტიკოსია. წუთისოფლის მისეული შეფასება მარადიული სანყაროს თვალთახედვით ხდება. პიროვნული თვითხსნის, ხორციელი ვნებების (ამპარტავნობა, შური, ავხორცობა, პირის ურცხვად გატყვება, სხვისი უბედურებით ფუფუნების შექმნა) დათრგუნვის გარეშე შეუძლებელია ოჯახის, ერის, კაცობრიობის გადარჩენა წარწყმედისაგან.

დავით გურამიშვილისთვის სახარებასთან თანაზიარობა იყო არსებობის ფორმა. მისი აზროვნების არსი და სიცოცხლისეული მიზანსწრაფვა დიდწილად განპირობებული იყო ქრისტიანული მოძღვრებით. ქრისტიანულ მოძღვრებაში ის ნახულობდა არა მარტო ინტელექტუალურ საზრდოსა და ზნეობრივ თვითდახვეწას, არამედ პიროვნული სრულყოფისა და ეროვნული ხსნის გარდაუვალ გზებს. ამ ურთულეს სისტემაში მრავალ პრობლემათა შორის ერთ-ერთი არსებითია ლოცვაში ჩაქსოვილი პოეტის სარწმუნოებრივი არსი. ამიტომაცაა, რომ „დავითიანი“ არის ერთი გაბმული ლოცვა, რომლის ძალაშიც პოეტი ხედავს ქვეყნის ხსნის ერთ-ერთ გზას, მასში გატარებული ქრისტიანული მრწამსით, ისე ფორმის ნაირფერადოვნებით. „დავითის „ლოცვას“ თავიდან ბოლომდე აკროსტიქად გასდევს სახარების საკმაოდ ვრცელი ტექსტი: „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა...“ თითოეული სტრიქონი იწყება სახარების ტექსტის ერთი მონაკვეთით, რომელიც დავითისეულ ინტერპეტაციაში ძირითადი პოსტულატია და ეს პოსტულატი გავრცობილ სახეს იღებს. მასში იშვიათი ზომიერებითაა ჩაქსოვილი ქრისტიანული მოძღვრების არსი და პოეტის სულიერი განწყობილება. წარმოთქვამს რა: „მამაო...“ იქვე იძლევა მის განსაზღვრებას, მის ატრიბუციას:

„ყოვლისა მპყრობელო, ღმერთო მონყალეო“!

მეორე სიტყვაას: „ჩვენო... კვლავ ერთვის ღვთაების დახასიათება ადამიანებთან მიმართებაში

„განმტკიცებულო, შემქნელ, დამბადეო“!

ასე იშლება პოეტის ეს შსანიშნავი ლირიკული ამონაკენესი, რომელშიც სახარების ტექსტზე აგებითა და მისი გავრცელებით გადმოცემულია პოეტის სულიერი, შინაგანი განწმენდისა და ღვთაებრივადმი თანაზიარობის განცდათა სიმძლავრე და დაუოკებელი ლტოლვა. აქვე მომხიბვლელი ზომიერებითაა მინიშნებული ამქვეყნიური, ადამიანური ტკივილები და კვლავ და კვლავ უღერს ძირითადი მელოდია-ცოდვათა მონანიების სავედრებელი". [15, გვ. 87].

ამრიგად, დავით გურამიშვილი საზოგადოების ეთიკური ნორმების დამკვიდრების სათავეს ქრისტიანული მორალში ხედავს, ხოლო მისტიკურ ლტოლვაში ჩაქსოვილია უზნეაესისადმი ზიარების სიღიადის განცდა.

ბუნებრივია, ისმის კითხვა, როგორ შეერწყა ერთმანეთს ღრმადმორწმუნე ქრისტიანი და განმანათლებელი. საქმე ისაა, რომ, ჯერ ერთი, მაჰმადიანური გარესამყართი მოცული ჩვენი მწერლებისათვის ქრისტიანობა თვითდაცვისა და ეროვნული კონცეფციის გამოვლენის ფორმად იქცა, ხოლო, მეორე მხრივ, XVIII საუკუნის ქართველი მწერლები თვით ქრისტიანობაში ხედავდნენ ჰუმანისტური მსოფლგაგებისა და განმანათლებლობის წინაპირობას.

სწორედ ქრისტეს ეს მარადი სსოვნა, მასთან მარადი თანაარსებობის სურვილი გამუდმებული სულიერი მოთხოვნილებაა არჩილის, სულხან-საბასა და დავით გურამიშვილის შემოქმედებისათვის. ამიტომაც არის, რომ მათი ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკა გამსჭვალულია ქრისტიანული მსოფლმხედველობით და ყოველი მათი თხზულებიდან გამოსაჭვივის ღრმადმორწმუნე ადამიანის სულიერი განწყობილება და მისწრაფებები.

XVI საუკუნიდან საქართველოში კათოლიკე მისიონერებიც აარსებენ სკოლებს. მათი ქრისტიანული მოძღვრების მიზანი იყო კათოლიკობის პროპაგანდა და რომის კათოლიკურ ეკლესიასთან ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის შეერთებისათვის ნიადაგის მომზადება. ამასთან დაკავშირებით, პადრი კლემენტე გალანის მოხსენებაში ვკითხულობთ, რომ მისიონერებმა გურიის პროვინციაში „დააარსეს სკოლა, ბავშვები ზოგი თვით მთავარმა აჩუქა, ზოგი ბატონებმა მისცეს და ზოგიც თვით გამოართვეს მშობლებს, რომლებსაც ბავშვების აღზრდა არ შეეძლოთ" [83, გვ. 155].

მისიონერთა სკოლებში ასწავლიდნენ წერა-კითხვას, თეოლოგიას. იმ ბავშვებს, რომლებიც სწავლაში ნიჭს გამოიჩინდნენ, რომში

აგ ზავნიდნენ უმაღლესი ცოდნის მისაღებად. ანალოგიური მდგომარეობაა აღწერილი სამეგრელოს შესახებ, კერძოდ, პადრი ძამპი აცხადებს, რომ კოლხიდის მთავარმა ბევრი კეთილშობილი ყმანვილი მიაბარა გასანვრთნელად და სარწმუნოების პირველ დასაწყისის ცოდნის სასწავლებლად. არქანჯელო ლამბერტის ცნობით, კათოლიკე მისიონერმა ანტონ არრდინიმ (მას კარგად ცოდნია ქართული ენა) „გურიაში გახსნა სკოლა, შეადგინა ქართული გრამატიკა და დააწყებინა ყმანვილებს მისი შესწავლა. ბავშვები ჩქარა დაწინაურდნენ სკოლაში და ყველასათვის გასაოცარნი შეიქნენ... მისიონერები მტრებს მოერიდნენ, იქნებ ხალხში ხმა გაავრცელონ და სთქვან, რომ პატრებმა ყმანვილები თათრებს მიჰყიდესო, ამის გამო ყმანვილები ევროპაში აღარ გააგზავნეს" [105, გვ. 13]. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საეკლესიო კოლეგიაში სწავლის გაგრძელების სურვილს მრავალი ქართველი გამოთქვამდა. პროფ. სვ. გამსახურდია წერს: „XVIII საუკუნის 30-იან წლებში ერთ-ერთ ქართველ ახალგაზრდას ისეთი დიდი სურვილი ჰქონია რომში სწავლის მიღებისა, რომ საკუთარი ცხენი გაუყიდა, დანარჩენი თანხის მიცემას დედამისი (ალბათ, შეძლებული) დაჰპირებია და საკუთარი ინიციატივით გამგზავრებული რომში" [45, გვ. 92]. კათოლიკე მღვდელსა და ეკლესიას სოფელი ინახავდა. მღვდელი ბავშვებს დაწყებით განათლებას აძლევდა. ასწავლიდა წერა-კითხვას, მშობლიურ ენას, გრამატიკასა და თეოლოგიას. „ქალაქის სკოლებში მასწავლებელთა რიცხვი მეტი იყო, მაგრამ ზოგან 25 ბავშვს მხოლოდ ერთი მღვდელი ასწავლიდა. მაგალითად, 1766 წლისათვის ახალციხის სკოლაში, სადაც 70 მოსწავლე სწავლობდა, განათლებასაც აძლევდნენ და მშობლიური ენის, გრამატიკისა და თეოლოგიის გარდა ლათინურ ენასა და ფილოსოფიასაც ასწავლიდნენ" [45, გვ. 93]. სამწუხაროდ, არ არის შემორჩენილი დოკუმენტური მასალები, რომლის მიხედვითაც შეიძლება ვიმსჯელოთ, თუ როგორი იყო ამ სკოლების სტრუქტურა და პროგრამები.

იტალიელ მისიონერებთან ერთად საქართველოში თავისი გავლენის გავრცელებას ცდილობდნენ, აგრეთვე, ფრანგებიც. მათ, თავიანთი პოლიტიკური და სარწმუნოებრივი გავლენის მოპოვების მიზნით, სურდათ სკოლების დაარსება და ელემენტარული სწავლა-განათლების შემოტანა. უნდა აღვნიშნოთ, რომ მათ მოღვაწეობას, მიუხედავად პოლიტიკური და სარწმუნოებრივი ზრახვებისა, მაინც ჰქონდა დადებითი მნიშვნელობა იმ მხრივ, რომ აქ ისწავლებოდა ქართული

წერა-კითხვა, ასევე ლათინური, იტალიური, ფრანგული ენები და მეცნიერების სხვადასხვა დარგი. ქართველი ახალგაზრდობა ეცნობოდა იმ კულტურულ-საგანმანათლებლო, სააღმზრდელო-სარწმუნოებრივ მოძრაობას, რომელიც მაშინდელ ევროპაში იგრძნობოდა.

XVII საუკუნიდან საქართველოში კულტურისა და განათლების საქმის გამოცოცხლება იგრძნობოდა. ამ მხრივ, პირველ რიგში, აღსანიშნავია გარეჯის მონასტრების მუშაობა. გარეჯის უძველესი საგანმანათლებლო კერების აღდგენა-განმტკიცებაში აქტიური მონაწილეობა მიუღია მეფე არჩილს, ხოლო ძირეული გარადტება ამ მონასტრების ცხოვრებაში 1690 წელს დაწყებულა, როდესაც მეფე ერეკლე I-ის მიერ მოწვეულმა საეკლესიო კრებამ გარეჯის მონასტრების წინამძღვრად ნიჭიერი და შრომის მოყვარე ონოფრე მაჭუტაძე დანიშნა. აღნიშნულ მონასტრებში მომრავლდნენ მწერლები, კალიგრაფები და გარეჯი უდიდეს ქრისტიანულ მართლმადიდებლურ-პედაგოგიურ კერად იქცა. სწორედ გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტერში დაწერა სულხან-საბა ორბელიანმა (1698-1710 წწ.) თავის ქადაგებათა კრებული „სწავლანი“, სახელმძღვანელო „საქრისტიანო მოძღვრება პირველად სასწავლო ყრმათათვის, რომელსა ეწოდების სამოთხის კარი“.

ქართული ქრისტიანული-მართლმადიდებლური სკოლისა და პედაგოგიური აზროვნების კვლავ გამოცოცხლება, განსაკუთრებით, თვალსაჩინო გახდა XVIII საუკუნეში. კერძოდ, ერეკლე მეორისა და სოლომონ პირველის მმართველობისა და მის მომდევნო პერიოდში, რასაც მოწმობენ „საეკლესიო გუჯრები“. „ისინი დაბეჯითებით ამტკიცებენ იმ ფაქტის საფუძვლიანობას, რომ ყოველი ეპისკოპოსი თავის კურთხევის დროს კათალიკოსს აძლეოდა აღთქმას, რომ ყოველი შემწეობა აღმოეჩინა სკოლებისათვის, გაეხსნა ისინი ყველა ეკლესიასთან, ყოველ მონასტერში და ეზრუნა მათ წარმატებაზე. აი, ამით აიხსნება ის ყველასგან ცნობილი მოვლენა, რომ წარსული საუკუნის დაძვლულ სკოლები იყვნენ დაარსებულნი არა მხოლოდ ეპისკოპოსთა საკათედრო დაბა-ქალაქებში, რომელთა რიცხვი წარსული საუკუნის დაძვლულ მთელს საქართველოში აღწევდა ორმაოცდაათს, არამედ ყველა თვალსაჩინო ეკლესიებთანაც კი. თავის კვალობაზედ, მღვდლის ცოლებიც ვალდებულნი იყვნენ, გამართული ჰქონოდათ შინაური სკოლები წერა-კითხვის გასავრცელებლად მოზარდს ქალებში. სამოქალაქო მთავრობაც დიდ ყურადღებას აქცევდა ამ სკოლების გამრავლებას და ერთგულად ზრუნავდა მის წარმატებაზედ... ყველა ამის შემდეგ თამამად შეგვიძლიან დავერწმუნოთ იმ მომხრე პირთა,

რომელნიც ამბობენ, რომ ამ საუკუნის დამდეგს გლექვატობის ვარგა დიდმა ნაწილმა იცოდა წერა-კითხვა" [51, გვ. 247].

სამღვდელოება იყო ამ სკოლების მთავარი მოჭირნახულე და, რა თქმა უნდა, სასულიერო პირებად აღსაზრდელთა ქრისტიანულისწავლა-განათლება სწორედ ამ სასწავლებლებში მიდიოდა. მასწავლებლები - მღვდლები და დიაკვნები ან ადგილობრივ ეპარქიულ სასწავლებლებში იყვნენ აღზრილნი, ან მართლმადიდებლურ-საგანმანათლებლო საქმიანობაში ამ სკოლებთან ახლოს მდგომნი.

ამასთან, სასულიერო აღზრდა-განათლების სისტემაში დიდი ყურადღება ექცეოდა მოსწავლის რელიგიურ, ზნეობრივ და ფიზიკურ წრთობას. წერა-კითხვასა და მეცნიერების საფუძვლებთან ერთად ბავშვებს აცნობდნენ ყოვალ-ცხოვრების რელიგიურ-ზნეობრივ ნორმებს, უწერგავდნენ კაცთმოყვარეობას, რწმენას, უფლის სიყვარულს, ზრდილობას, პატიოსნებას, თავმდაბლობას, მაგრამ ოჯახი მაინც დიდ როლს ასრულებდა პიროვნების ჩამოყალიბებაში. ტრადიციული ქართული მართლმადიდებლური საოჯახო ქრისტიანული წესები, მასწავლებლისა და მშობლის პირადი მაგალითი მძლავრ აღმზრდელობით საშუალებას წარმოადგენდა.

ამრიგად რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობამდე მეტად ფართო გასაქანს პოულობენ ჩვენში საეკლესიო სამონასტრო სკოლები. ეს სკოლები, მხოლოდ ელემენტარულ სწავლა-განათლებას იძლეოდნენ, მაგრამ მათთან ერთად ეპარქიის ცენტრებში, საკათედრო ტაძრებთან არსებობდა საშუალო ტიპის სკოლები და სასწავლებლები, რომელშიც გარდა წერა-კითხვისა, შეისწავლიდნენ მეცნიერების სხვადასხვა დარგებსა და საფუძვლებს. ჩვენი აზრით, საქართველოში საეკლესიო-საგანმანათლებლო კერებს მთავარი წვლილი მიუძღვით სახალხო განათლებისა და ქრისტიანული პედაგოგიკური აზროვნების განვითარების საქმეში.

მეთვრამეტე საუკუნის ქართული პედაგოგიკური აზროვნების ისტორიაში წარუშლელი კვალი დატოვა საეკლესიო მოღვაწემ, ფილოსოფოსმა, პედაგოგმა და ენათმეცნიერმა ანტონ კათალიკოსმა. მიაი შემოქმედებითი აზროვნება ემსახურებოდა კულტურული ცხოვრების ყველა უბანს: კანონიკას, ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიას, სასკოლო საქმეს, პოლიტიკასა და დიპლომატიას. მან ტრადიციულ ქრისტიანულ პედაგოგიკასთან ერთად განავითარა ანალიზი და შემეცნება, კვლევა-ძიების ევროპული დონე. აკადემიკოს კორნელი კეკელიძის თქმით, „მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის საეკლესიო

მწერლობას უნდა ეწოდოს ანტონ კათალიკოსის ეპოქა, ისე დიდია მისი ღვაწლი და დამსახურება ამ მწერლობის ისტორიაში. ჩვენ კი მიგვაჩნია, რომ, გარდა საეკლესიო მწერლობის განვითარებისა, მას განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ქართული ქრისტიანული პედაგოგიკური აზრისა და სასკოლო საქმის განვითარებაში. მისი პედაგოგიური მოღვაწეობა და იდეები ნაკლებად არის შესწავლილი, გაშუქებული და იგი, ჩვენი აზრით, სპეციალური შესწავლის საგანს წარმოადგენს. ანტონი, ერობაში თეიმურაზი, იყო ვაჟი იესე მეფისა. დაიბადა 1720 წლის 17 ოქტომბერს. სწავლა-განათლება მიიღო დავით-გარეჯის მონასტერში. 1735 წელს თბილისში ლაწქრით შემოსულმა თამაზ-ხანმა (ნადირ-შაჰი) მას საცოლედ წაჰგვარა. ამ ამბით თავზარდაცემული თეიმურაზი იმერეთში გადავიდა და 1738 წელს გელათის მონასტერში ბერად აღიკვეცა ანტონის სახელით. 1739 წელს ანტონმა გელათის წინამძღვრობა მიიღო, 1740 წელს მიტროპოლიტი გახდა. 1741 წელს კახეთში დაბრუნდა. 1744 წელს არჩეული იქნა საქართველოს კათალიკოსად. ანტონ პირველის საგანმანათლებლო მოღვაწეობა და პედაგოგიკური იდეები დაკავშირებულია მის სოციალურ და პოლიტიკურ შეხედულებებთან. მისი მსოფლმხედველობის ნაყოფია ანტონის მიერ შემუშავებული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური თეორია - "სულისა ერთობრიობით". ამ თეორიის ძირითად არსს წარმოადგენდა „გამოხსნა“ და „აღდგომა“. ანტონის მსოფლმხედველობა დასაბუთებულია ისეთ შრომებში, როგორცაა: „მზამეტყველება“, „წყობილსიტყვაობა“, „სპეკალი“. პირველად საქართველოში ანტონმა ალორძინების ხანაში „ფსიქოლოგია-მოძღვრება სულისა და სულიერი ძალების“ შესახებ წარმოადგინა, როგორც ფილოსოფიური ცოდნის დამოუკიდებელი დარგი. იგი სპეციალური გამოკვლევის საგნად ხდის ფსიქოლოგიურ ტერმინოლოგიას. კომენტარებში ანტონი მოძღვრებას „ფსიქიკას“ (ფსიხის) შესახებ „პსიხოლოლიას“ უწოდებს. ფსიქოლოგია, ანტონის გაგებით, არის „ცნობა მშვინივრსათვის“. ადამიანის ფსიქიკის ძირითად ძალებად ანტონს მიაჩნია: გულისხმისყოფა (შემეცნება ფართო გაგებით) და ნებელობა. აღზრდა-განათლების ზოგად მიზნად ანტონ კათალიკოსს მიაჩნდა, ადამიანის მომზადება საზოგადოებრივი და იმქვეყნიური ცხოვრებისათვის. მან ამ საქმის განსახორციელებლად საქმეში ჩართო არა მარტო სასულიერო წრის წარმომადგენლები, არამედ საერო ხელისუფალნიც. 1755 წელს გახსნა თბილისის სასულიერო სასწავლებელი, 1782 წელს თელავის სასულიერო სემინარია, 1758

წელს თელავის საჯილოსოფოსო-საღვთისმეტყველო სკოლა. ამასთან, ეკლესია-მონასტრებთან დაარსდა დაბალი ეპარქიული სასწავლებლები და საეკლესიო სკოლები. ამ სემინარიათა დირექტორს და პრორექტორს, გაიოზ რექტორის სიტყვით წარმოადგენდა „მუნებურთა გნოსისთა დიდასკალოსი, კათალიკოსი ანტონ პირველი“. ისტორიკოს პლატონ იოსელიანის ცნობით, ამ დროს აქ ასწავლიდნენ არა მარტო წერა-კითხვასა და არითმეტიკას, არამედ გალობას, კატეხიზმოს ანტონ კათალიკოსის სისტემით, ძველი სამეფოების ისტორიას, ფილოსოფიას, რიტორიკას, ღვთისმეტყველებას და სხვ.

ამრიგად, XVIII საუკუნის ქართულ საეკლესიო სასწავლებლებში, ანტონ I მოთხოვნით, ქართული ქრისტიანული პედაგოგიკური აზროვნების მიერ უმეტესად გავრცელებული იყო „კითხვა-მიგების“ (კითხვა-პასუხის) მეთოდი, რაც ლოგიკურ მსჯელობას მოითხოვდა. გარდა ამისა, პაექრობა-დისპუტებზე დასწრება თავისუფალი ყოფილა და მას ის მნიშვნელობაც ჰქონდა, რომ, გარდა მოსწავლეებისა, დამსწრე საზოგადოებაშიც (არამოსწავლეებში) აღვიძებდა ინტერესს ცოდნისა და მეცნიერებისადმი.

ანტონ პირველის პედაგოგიურ-დიდაქტიკური და მეთოდიკური შეხედულებანი ძირითადად წარმოდგენილია მის ორიგინალურ თხზულებებსა და თარგმნილი ლიტერატურის წინასიტყვაობაში. მაგრამ ანტონ კათალიკოსის ქრისტიანულ-პედაგოგიურ შეხედულებათა ძირითადი არსია განსაზღვრა მხოლოდ მისი ორიგინალური ნაწარმოებების განხილვით სწორი არ იქნება, რადგან უცხო ენებიდან ნათარგმნ სამეცნიერო და ლიტერატურულ ძეგლებში ვრცლად არის ასახული ქრისტიანული აღზრდისა და სწავლა-განათლებისადმი მიძღვნილი საკითხები, ამასთან, ის პრაქტიკულ-პედაგოგიურ და მეთოდიკურ მუშაობასაც ეწეოდა.

ახალი ფილოსოფიის სისტემატური კურსის წინასიტყვაობაში ანტონ პირველი იმაზედ მიუთითებს, რომ „სწავლა“ იმას უნდა ედოს საფუძვლად, რომ ადამიანი „აღირჩევდეს უმჯობესსა“. ცოდნის (სიბრძნის) გარკვევის საკითხში ანტონ პირველი იზიარებს ცნობილი ქართველი ფილოსოფოსის იოანე პეტრიწის შეხედულებებს და ასეთ აზრს აცალიბებს: „სიბრძნე უკვდავია და ნათელი, ყოველი გონება მისგან შეიქმნა და მისივე ხატად გამოხატა... ღვთისქმნილ ტომთაგან, ვინც სიბრძნეს ეძიებს, ეზიარება კიდევ მას. ოღონდ სწავლის გარეშე სიბრძნეს ვერა და ვერ შევიგონებთ“. ამდენად, ანტონი ორთოდოქსი თეოლოგია და ეყრდნობა საეკლესიო ავტორიტეტებს. ანტონი იცავს

იმ აზრს, რომ ყოველ არსებათა დასაბამი ღვთაებაა: „საუკუნეთაგან აქუნდეს ღია თვის შ-ს გამოხატვისამებრ მის მ-რ მოგონებულნი“: როგორც პროფ. თ. კუკავა წერს - „ანტონის აზრით ღმერთი უცვლელია და უძრავი. ის არ ექვემდებარება ცვალებადობისა და მოძრაობის პროცესს. მისი თვისებებისა და რაობის შეცნობა შესაძლებელია მინიერი მოვლენების საშუალებით, რომლებიც მის გამოვლენას წარმოადგენენ“ [101, გვ. 10]. ანტონის აზრით, ყოველგვარ ცოდნაზე მაღალი არის ღმერთის არსებობისა და ყოვლის შემძლეობის თანდაყოლილი რწმენა. ისტორიის მამოძრავებლად, კი ის თვლიდა ზნეობას, ზნეობის განმსაზღვრელად - ღვთაებას. შ. ნუცუბიძე წერს: „ანტონ ბაგრატიონის პროგრამის მიხედვით მთელი მისი ფილოსოფიური გარემოცვა და მომდევნო თაობა ქმნიდა ფილოსოფიური აზროვნების იმ ნაერთს, რომელშიც ძველი და ახალი ისე იყო შეერთებული, რომ აზროვნება ვერ ახერხებდა თეოლოგიური სალტეებიდან ამოგლეჯას და იშვიათად ახერხებდა ძველში დაცული რომელიმე მოწინავე აზრის შეთვისებასა და განვითარებას“ [124, გვ. 436].

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში გავრცელებას იწყებს ფილოსოფიურ ძიებებთან დაკავშირებული, ახალი პრობლემატიკის მიხედვით ჩამოყალიბებული ფსიქოლოგიური ცოდნა. აღსანიშნავია ისიც, რომ ანტონ კათალიკოსის თაოსნობით, ამ პერიოდში შემოღებული იქნა ქართულ სემინარიებში ფსიქოლოგიის, როგორც სისტემატური ცოდნის დარგის სწავლება. ჩვენში, პირველად, ამ პერიოდიდან იწყებს არსებობას ფსიქოლოგია, როგორც „საგანმანათლებლო“, პედაგოგიური ხასიათის მქონე დამოუკიდებელი დარგი ცოდნისა.

ანტონს ფსიქოლოგიური ცოდნა განათლების შინაარსად აქვს წარმოდგენილი და მიაჩნია „სწავლის“, ე.ი., სარწმუნო მეთოდის გზით მოზოვებულად. ანტონ პირველის ნაწერებში შეიძლება რამდენიმე „ფსიქოლოგია“ განვასხვავოთ, რომლებიც სხვადასხვა პრინციპებიდან გამომდინარე მეთოდების საფუძველზეა აგებული.

ერთია - ფსიქოლოგია, რომელიც წარმოდგენილია ბაუმაისტერის „დასაბამი ფილოსოფიისა ახლისა“ ნაწილად, კერძოდ, მეტაფიზიკის ნაწილად. როგორც ჩანს, მის ხელთ არსებული წყაროებიდან განათლებისათვის შესაფერის სისტემატური ხასიათის მქონე სახელმძღვანელოდ, სწორედ ეს სახელმძღვანელო მიუჩნევია. ასე რომ, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ქართულ სემინარიებში „მეტაფიზიკის“

დარგში მიღებული ცოდნის უდიდეს ნაწილს ფსიქოლოგია წარმოადგენდა.

მეორე - ანტონის კომენტარები. კომენტარები დართული აქვს ყველა მის თარგმნილ შრომას, და კერძოდ, ზაუმაისტერის „მეტაფიზიკის“ ფსიქოლოგიურ ნაწილს, „ფსიქიას“, რიტორიკას და სხვა. ანტონი ამ კომენტარებს, სწორედ თავისი შეხედულებების მაჩვენებლად მიიჩნევს და მისი დამოუკიდებელი მუშაობის შედეგს წარმოადგენს. კომენტარების ფსიქოლოგია ემპირიული ფსიქოლოგიაა, რომელიც არსებითად წარმოადგენს ახალი მეთოდების საფუძველზე იმ შეხედულებათა განვითარებას, რომელიც გამოთქმული ჰქონდა ანტონს „სპეკალში“.

მესამეა ფსიქიკის ფსიქოლოგია. მასში მოცემულია ჩანასახი მეცნიერული ფსიქოლოგიისა, რომელიც ბუნებისმეტყველების წიაღში ვითარდებოდა.

ამრიგად, არსებითად ანტონის ნაწერებში ორი ფსიქოლოგია გვხვდება: ერთი ფსიქოლოგია, რომელიც ფიზიკის ნაწილად არის წარმოდგენილი, ეს ნამდვილად მეცნიერული ფსიქოლოგიის ჩანასახია; მეორეა მეტაფიზიკის ფსიქოლოგია, ფილოსოფიური ფსიქოლოგია.

ანტონმა, პირველად საქართველოში, აღორძინების ხანაში, ფსიქოლოგია-მოძღვრება სულისა და სულიერი ძალების შესახებ - წარმოადგინა როგორც ფილოსოფიური ცოდნის დამოუკიდებელი დარგი; ფილოსოფია კი გაგებულია, როგორც ამოსავალი საფუძველი ცოდნის ყველა სხვა დარგებისათვის" [151, გვ. 199].

ანტონი სპეციალური გამოკვლევის საგნად ხდის ფსიქოლოგიურ ტერმინოლოგიას. კომენტარებში ანტონი მოძღვრებას „ფსიკის“ (ჰსიხის) შესახებ „ჰსიხოლოდიას“ გვხვდება, ქართულ ფილოსოფიურ მწერლობაში ტერმინი „ფსიქოლოგია“. ფსიქოლოგია, ანტონის განმარტებით, არსის „ცნობა მშენივეურისათვის“. საზოგადოდ, ესე იგი ენოსის არს არსებისა მარტივისა-გულისხმისყოფითა და ნებინა ნიჭებულისა" [151, გვ. 315]. ადამიანის ფსიქიკის ძირითად ძალებად ანტონს მიაჩნია: გულისხმისყოფა (შემეცნება ფართო გაგებით) და ნებელობა. ფიზიკაში კი ანტონი გვევლინება, როგორც მეტაფიზიკურ-ნაციონალისტური ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი საქართველოში. აქ იგი წარმოადგენს ცოდნას, შეგრძნებების ფიზიოლოგიას და სხვ.

ანტონის ფილოსოფიურ-რაციონალისტური მსოფლგაგებით, „ახალი ქვეყნის“ წარმოქმნა შეუძლებელია საზოგადოების განვითარების, განათლების საქმის მალლა დაყენების გარეშე.

ცნობილია, რომ სწავლა-აღზრდა ქართულ სემინარიებში კლერიკალურ-სკოლასტიკურ პრინციპებს ემყარებოდა, სადაც, ნამყვან როლს საგრამატიკო დისციპლინები ასრულებდა. ამავე იზიარებდა ანტონი, მაგრამ სემინარიის მოსწავლეებს სანამ საგრამატიკო დისციპლინების ღრმა და რეგულარულ შესწავლაზე გადაიყვანდნენ, მანამ მას საფუძვლიანად ასწავლიდნენ მშობლიურ ენასა და წერა-კითხვას: „დაისწავლეს ზეპირ უწინარეს დაწყებისა ღრამატიკაისა დახელოვნებისათვის მხედრულსა კითხვისა და წერისა“ [15, გვ. 113]. თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ანტონ I საგრამატიკო დისციპლინების შესწავლას სემინარიაში, ამაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ ყოველ საზეიმო შეკრებაზე ყურადღება განსაკუთრებით იყო გამახვილებული მისი, როგორც ერთ-ერთი ძირითადი საგნის, სწავლებასა და როლზე. ანტონი, როგორც სემინარიის რექტორი და დიდასკალოსი მკაცრად მოითხოვდა საგრამატიკო სწავლების საჭიროებას და კატეგორიულად მიუთითებდა, რომ „კუალად, ოდეს ვასწავებთ მონაფეთა ღრამატიკასა, მაშინ სიმკაცრეი მაქუნდა ფრიადი განსჯისად, რა არა ელმად მივეცმვა“ [5, გვ. 1-2].

ანტონი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა სემინარიაში საგრამატიკო დისციპლინების შემდეგ ფილოსოფიის სწავლებას. მისთვის ფილოსოფიის ცნება მოიცავდა ლოგიკას, ფსიქოლოგიასა და ფიზიკას. ანტონი ცდილობს ბუნებისმეტყველების ცოდნის შემოტანას ქართულ სემინარიებში. ცოდნის განათლების გარეშე მას ვერ წარმოუდგენია ადამიანის ცხოვრება. ამაზე მიუთითებს ანტონი მრავალგზის, განსაკუთრებით თავის წინასიტყვაობაში ბაუმაისტერის წიგნისა - „დასაბამი ფილოსოფიისა ახლსა“ და „ფისიკისადმი“. ამ წინასიტყვაობათა ძირითად ამოცანად ანტონი ამ დებულების დამტკიცებას ისახავს მიზნად, რომ „თვინიერ სწავლისა ვერვინ ჰპოვოს, სიბრძნეი“. ის პირდაპირ ამბობს, რომ ფიზიკის ცოდნის გარეშე ადამიანი ბრმა არის ბუნების მოვლენათა მიმართ. ჭეშმარიტი ცოდნის წყაროდ ანტონი დაკვირვებასა და ცდას აღიარებს. მაგრამ „სიბრძნის“ (ცოდნის) „სწავლულებით“ მოპოვების გზა, ანტონის აზრით, არა მხოლოდ ბუნების სფეროშია კანონიერი, იგივე უნდა აღვნიშნოთ ცოდნის ყველა სხვა დარგის შესახებაც.

მაგრამ ფილოსოფიურ და მეცნიერულ „სწავლას“, ანტონის აზრით, მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ იმ მხრივ, რომ იგი არსებულის ახსნას იძლევა, არამედ იმ მხრივაც, რომ იგი საფუძვლიანად უნდა დაედოს

ადამიანთა პრაქტიკულ მოქმედებას და მათი ცხოვრების გაუმჯობესებას. ასალი ფილოსოფიის სისტემატური კურსის წინასიტყვაობაში ანტონ პირველი იმაზედ მიუთითებს, რომ „სწავლა“ იმას უნდა ედოს საფუძვლად, რომ ადამიანი „აღირჩევდეს უმჯობესსა“ [15, გვ. 301]. ცოდნის (სიბრძნის) გარკვევის საკითხში ანტონ I იზიარებს ცნობილი ქართველი ფილოსოფოსის იოანე პეტრიწის შეხედულებას და ასეთ აზრს აყალიბებს: „სიბრძნე უკვდავია და ნათელი; ყოველი გონება მისგან შეიქმნა და მისივე ხატად გამოხატა... თუ გაიღვიძებს კითხვა, ვით ძალგვიძს სიბრძნის შეცნობა, გაუნყებთ, კაცთაგან ფრიად ადვილად შეიცნობა იგი, როგორც ეს თქვა ქართველთა შორის დიდმა ღვთისმეტყველმა იოანე პეტრიწმა: ღვთის ქმნილ ტომთაგან ვინც სიბრძნეს ეძიებს, ეზიარება კიდევ მას. ოღონდ სწავლის გარეშე სიბრძნეს ვერა და ვერ შევიგონებთ“ [140, გვ. 7-8].

აღზრდა-განათლების ზოგად მიზნად ანტონ კათალიკოსს მიაჩნდა ადამიანის მომზადება საზოგადოებრივი და იმქვეყნიური ცხოვრებისათვის. მისი შეიარაღება იმ ცოდნით, რომელიც მას მისცემს საშუალებას ბუნების ძალთა გამოყენებისა და ცხოვრებაში გარკვევის უნარს.

ანტონის აზრით, განათლება (ცოდნა) ძალაა, რომლის გარეშე არ არსებობს სათნოება, სიკეთე, ურთიერთპატივისცემა. ანტონი მომხრეა საერო და სასულიერო განათლების ერთიანობისა, როგორც კომენსკი იტყოდა „სულისა და გონების“ განათლებისა.

სიბრძნის შესწავლაში ანტონი ცოდნის დაუფლებას, გონებრივ განათლებას, აღზრდას ხედავს. გონებრივი აღზრდა, პირველ რიგში, ბავშვსა და მოზარდში შემოქმედებითი აზროვნების ჩამოყალიბებას და მის ნიადაგზე, რაც შეიძლება მეტი მეცნიერული ცოდნის შექმნას გულისხმობს და შემდეგი ძირითადი ამოცანებისგადაწყვეტას მოითხოვს. ეს ამოცანებია: მეცნიერული ცოდნის შეგნებულად დაუფლება, შემოქმედებითი აზროვნების განვითარება, მეცნიერული მსოფლშეხედველობა გამოიმუშავება, გონებრივი შრომის უნარ-ჩვევების დაუფლება და ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენების უნარის ჩამოყალიბება.

ცოდნა ანტონს მიაჩნია გზად, საშუალებად, რომლითაც შეიძლება ადამიანმა უმაღლეს მიზანს მიაღწიოს და იმდენად უნდა დაფასდეს იგი, რამდენადაც ეხმარება ადამიანს ამ მიზნის მიღწევაში. სწავლა კი უნდა შექმნილ იქნეს და ეს არის სწორედ გონებრივი განათლება. ამრიგად, ა. ფრანგიშვილის აზრით, - „იმისთვის, რომ „სწავლა“

პრაქტიკას დაედოს საფუძვლად, იმისთვის, რომ მეცნიერული და ფილოსოფიური ცოდნა განათლების შინაარსი გახდეს, აუცილებელია იგი სწორ მეთოდოლოგიურ პრინციპებზე იყოს აგებული" [15], გვ. 30], რაც ანტონს შემდეგნაირად ესმოდა; სქოლასტიკის ტრადიციების დაცვა, მეცნიერებისა და რელიგიის ურთიერთობის მოგვარება.

ანტონის აზრით, ცოდნა „სწავლულებით მოიგებს“. მისთვის ცნობილია ვოლფის სკოლის შეხედულება ცოდნის სამი სახის შესახებ: 1. ცნობა ისტორიკოსებრი 2. ცნობა ფილოსოფოსებრი, 3. ცნობა მათემატიკოსებრი.

ცნობა ისტორიკოსებრი არის ემპირიული ცოდნა ფაქტების, აღწერითი ცოდნა. ცოდნა ფილოსოფოსებრი არის ცნობად იზიზი ნივთთა მათ, ე.ი., მათი საფუძვლების ცოდნა. ცოდნა მათემატიკოსებრი არის ცნობა რაოდენობისა ნივთთა. ანტონის აზრით, ცოდნა, სწავლა არის საფუძველი შეგნებული, ბედნიერი ცხოვრებისა. მას შეგნებული ჰქონდა სიბრძნის - მეცნიერების როლი და მნიშვნელობა გონებრივი აღზრდის სისტემაში. მისი მოღვაწეობის პერიოდი დაემთხვა XVIII საუკუნის ცნობილ განმანათლებელთა ფილოსოფიური და მეცნიერული იდეების ფართოდ გავრცელების ეპოქას, რომელიც საქართველოში საკმაო სიძლიერით გამოვლინდა. ანტონმა, როგორც ფილოსოფიურად მოაზროვნე ადამიანმა, იცოდა, რომ მეცნიერებას, მის იდეებს, ვერაფერი ვერ შეაჩერებდა, წინ ვერ დაუდგებოდა.

ანტონ პირველი თავის „წინასიტყვაობა ფილოსოფიისა-ში“ მსჯელობს ქრისტიანული სწავლის დიდი მნიშვნელობის შესახებ საზოგადოებისათვის, ასაბუთებს ამას მეცნიერებაზე დაყრდნობითა და საღმრთო წერილების მოშველიებით დასკვნის: „მამადაჲმ, თვნიერ სწავლისა ვერვინ ჰპოვოს სიბრძნე. ქმა არს შურითა შეუჭმელთა და სიძაროლის-მოყუარეთა მიმართ სიბრძნისა სწავლულებით მოგებისათვის მტკიცედ დამტკიცებანი ჩემნი ზემო-თქმულნიო“.

ანტონს მიაჩნია, რომ ადამიანი ცხოველს არ უნდა დაემსგავსოს, რადგან მისი გონება ცხოველისაგან დიდად განსხვავდება. ქვეყნისა და მშობლისათვის უმჯობესია განათლებული, მცოდნე შვილის ყოლა, რადგან „ყოველი მიდრეკა ანუ ზედმი, ვითარ ცეცხლისა, ანუ ქუედმი, ვითარ ქუეყნისა და წყლისა, ანუ იმრ და იმრ, ვითარ რა იგურდიც, ვითარცა და იგი ცხოველთ“ შორის არის" [135, გვ. 16].

ქრისტიანული აღზრდა, ანტონის გაგებით, ის ძალაა, რომლითაც ყალიბდება პიროვნება, ვითარდება ინდივიდი: თუ ბავშვი პატარაობიდანვე სისასტიკისა და სიძულვილის პირობებში იზრდება,

მაშინ მისგან ვერ მივიღებთ საზოგადოებისათვის სასარგებლო პიროვნებას. ამიტომაც ბავშვის ქრისტიანულ აღზრდას პატარაობიდანვე უნდა მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება. ბავშვი, როგორც ადამიანი, ბუნების პირმოა, პიროვნებას კი საზოგადოება ქმნის აღზრდის მეშვეობით. ანტონის შეხედულებით, აღსაზრდელი სიყრმის ასაკიდანვე უნდა შეეჩვიოს აღმზრდელის ზემოქმედებას.

ანტონი, როგორც ჩანს, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მშობლის როლს შვილის, ქრისტიანულად სწორად აღზრდის საქმეში, რადგან ძირითადი კავშირი შვილს მშობელთან აქვს. ანტონი სამშობლოსა და ერის უდიდეს სიყვარულს უკავშირებდა მოზარდი თაობის აღზრდისა და სწავლის საკითხს, მიაჩნდა რა ის ამ დიდი სიყვარულის განუყოფელ ნაწილად.

თუ ყურადღებით განვიხილავთ ანტონის შრომებს, მათში ნათლად დავინახავთ, რომ როგორც ღვთისმსახური და თეოლოგი, „მეცნიერისადმი მინიჭებულ ყოველგვარ ღირსებას ღმერთს მიაწერს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ანტონის აზრით, მეცნიერი ვალდებულია თავისი შეხედულებებისა და მიუხედავად ემსახურებოდეს ღმერთს.

როგორც აღვნიშნეთ, ანტონი მოზარდის ქრისტიანული აღზრდის საქმეში აუცილებელ კერად ოჯახს თვლიდა. მაგრამ ის არ მიაჩნდა-საკმაო საშუალებად, რადგან, ანტონის აზრით, ოჯახს არ შეუძლია მისცეს ადამიანს ცოდნის ის სისტემა, რომელიც მას სჭირდება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის მისაღებად. ასეთი დიდი მისიის შესასრულებლად ანტონს ოჯახთან ერთად სკოლა მიაჩნდა. ის დიდ ყურადღებას აქცევდა სასკოლო მუშაობის ორგანიზაციას, მოსწავლეთა დაყოფას კლასებად, კლასში ერთი და იგივე ასაკის მოსწავლეთა გაერთიანებას, აღსაზრდელებისადმი მეთვალყურეობის გაძლიერებას და სხვ.

ანტონმა განსაზღვრა თბილისის სემინარიის თითოეული კლასის სასწავლო-აღმზრდელობითი ამოცანა. როგორც ცნობილია, სემინარიაში დაწყებითი კლასების ამოცანას შეადგენდა კითხვის, წერისა და ანგარიშის სწავლება ქართულ ენაზე. შემდგომ კლასებში იწყებოდა გრამატიკის, სინტაქსის, პიტიკის, რიტორიკის, ფილოსოფიისა და ღვთისმეტყველების სწავლება.

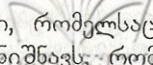
რუსეთიდან დაბრუნების შემდეგ ანტონ I თავის თანამოაზრეებთან ერთად ამუშავებს თელავის სასულიერო სემინარიის ორგანიზაციის

პროექტს. უპირველეს ყოვლისა, ადგენს სასწავლო გეგმას. როგორც ჩანს, მას ხელთ ჰქონდა მოსკოვის სასულიერო აკადემიისა და მოსკოვის სლავურ-ბერძნულ-ლათინური აკადემიის სასწავლო გეგმები. მათში სწავლება მიმდინარეობდა ჯერ ბერძნულ, ხოლო შემდეგ ლათინურ ენებზე. სასწავლო კურსის საფუძველს წარმოადგენდა შვიდი თავისუფალი ხელოვნება და საერთო საცნების სწავლება ღვთისმეტყველების ინტერესს ემსახურებოდა.

თელავის სასულიერო სემინარიის სასწავლო გეგმით, რომელიც ანტონ კათალიკოსის ხელმძღვანელობით იყო შედგენილი, შემდეგი საცნებო ისწავლებოდა: ქართული ენა, ბერძნული ენა, ლათინური ენა, გრამატიკა, რიტორიკა, კატეხიზისი, ფიზიკა, ფილოსოფია, მათემატიკა, ისტორია, გეოგრაფია, იურისპრუდენცია, თეოლოგია. სასწავლო გეგმით ყველა საგანი ისწავლებოდა ქართულ ენაზე.

თავის დიდაქტიკურ შეხედულებებში ანტონ I მნიშვნელოვან როლს უთმობდა სახელმძღვანელო წიგნებს. ანტონის აზრით, სახელმძღვანელო წიგნების შინაარსი წარმოადგენს აზრისა და გონების გამდიდრების წყაროს, ანტონს მიაჩნდა, რომ სასწავლო-სააღმზრდელო პროცესი მაშინ იქნებოდა სათანადო სიმაღლეზე დაყენებული იმ შემთხვევაში, თუ იქნებოდა მოწესრიგებული პედაგოგიური გარემო და კარგი, მეცნიერულად გამართული სახელმძღვანელო წიგნები. ამიტომ იყო, რომ ანტონი თავისი პედაგოგიური თუ საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მანძილზე ცდილობდა ქართულ ენაზე გადმოეღო იაეთი სახელმძღვანელო წიგნები, რომელთა გაცნობის შემდეგ მოსწავლეში ჩამოყალიბდებოდა ჯანსაღი სული, დადებითი მომენტები. ამიტომ ცდილობდა ანტონი დიდი რაოდენობით დაემზადებინა სახელმძღვანელოები. მან „შეკრიბა საუკეთესო მწერალნი და მოკარნახეს ხელქვეით ოცი და ოცდაათი ცალი ერთსა და იმავე დროს ინერებოდა და ვრცელდებოდნენ სახელმძღვანელო წიგნები" [90, გვ. 152].

ანტონი, როგორც აღვნიშნეთ, თვითონვე ეწეოდა პრაქტიკულ პედაგოგიურ მოღვაწეობას. ამ სემინარიების „დირექტორსა და პრორექტორს", გაიოზ რექტორის სიტყვით, წარმოადგენდა ანტონ პირველი. ამიტომაც, როგორც ინიციატორი და ხელმძღვანელი ამ საქმისა და სასწავლო სახელმძღვანელოების შექმნელი პედაგოგი, ერეკლე II თანხმობით, ანტონს თვითონ უნდა ეკისრა დირექტორობა. თავიდანვე ეს ღირსეული საქმე ანტონმა ღირსეულად იტვირთა და ატარა მთელი ცხოვრების მანძილზე. იგი თვითონაც მასწავლებლობდა

თბილისის სასულიერო სემინარიაში. გაიოზ რექტორი, რომელსაც დაუმთავრებია თბილისის სასულიერო სემინარია, აღნიშნავს, რომ მათ ასწავლიდა ანტონ I და ჩამოთვლის იმ საგნებს, რომელთაც ასწავლიდა მათ: 1. ღრამატიკა, 2. პიტიკასა და ხელოვნებასა შინა გამომიციდის; 3. რიტორიკაი, 4. ლოლიკაი ბაუმისტერისა, 5. ქვეთქმულებანი (კატეგორიები) ძველისა სხოლასტიკისა არისტოტელესი, 6. მეტაფიზიკა ბაუმისტერისავე, 7. ფისიკაი სხვადასხვა ფილოსოფოსთა ქმნილი, 8. ფილოსოფია, მორალი მისივე ბაუმისტერისა. ამ სიიდან ჩანს არა მარტო ის საგნები, რომელთაც ასწავლიდა ანტონ კათალიკოზი თავის მოწაფეებს თბილისის სასულიერო სემინარიაში, არამედ უმეტესად მის მიერ შექმნილი საკუთარი ან ნათარგმნი ის ნაწარმოებებიც, რომლებიც სახელმძღვანელოდ გამხდარა სემინარისტებისთვის. ზემოთქმულს ადასტურებს ანტონ პირველისავე წერილი, იმერეთის კათოლიკოსს ბესარიონთან მიწერილი, რომელიც შეუქმნია მას დაახლოებით 1865 წელს.

ჩვენ არ ვიცით, თავისი მეტად დატვირთულობის გამო სისტემატურად და ხანგრძლივად უშუალოდ მასწავლებლობდა თუ არა ანტონი თბილისის სასულიერო სემინარიაში, მაგრამ ფაქტია ის, რომ მის მრავალრიცხოვან მოწაფეთაგან ნაწილს მაინც უშუალოდ მისგანვე ამ სემინარიაში მოუხმენია ზემოხსენებული საგნები და არა მარტო უსწავლია მისი ნიგნებიდან.

ანტონის მოღვაწეობა, მისი საქმიანობის თითოეული მონაკვეთი გამსჭვალულია ეროვნულობის პრინციპით. სახელმწიფო და მისი სასიცოცხლო ინტერესები, ანტონის აზრით, განსაზღვრავენ აღზრდა-განათლებს მიზნებს და ამოცანებს, მის შინაარსს და მეთოდებს. ჩვენი აზრით, ანტონ I საქართველოში ქრისტიანული სწავლა-აღზრდის სისტემის მოწყობას ცდილობდა შემდეგი მოთხოვნების შესაბამისად: 1. აღზრდა-განათლება და სწავლება მიმართული უნდა იყოს მაღალზნეობრივი რელიგიური სულისკვეთებით ადამიანის ფორმირება-ჩამოყალიბებისაკენ; 2. განათლებას უნდა ჰქონდეს საყოველთაო ქრისტიანული ხასიათი; 3. აღზრდამ უნდა მოამზადოს ადამიანი იმქვეყნიური ცხოვრებისათვის; 4. მშობლიურ ენაზე სწავლება და მისი განვითარება განათლების საფუძველს უნდა წარმოადგენდეს. ეს მოთხოვნები ეფუძნება ტერიტორიულ მთლიანობას, მშობლიურ ენას, ხალხის თავისებურებების შესაბამისად მოწყობილ განათლების სისტემასა და ეკლესიას.

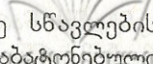
ანტონის წარმოდგენით, „სიბრძნე“ (ცოდნა, განათლება) არის „თანად მიფენ მიკროთომი მალალთაცა და მდაბლთა და წვმა მართალთაცა ზედდა და ცოდვილთა“ [135, გვ. 17]. ამრიგად, ანტონის აზრით, ცოდნა-განათლება ყველასათვის არის საჭირო, მიუხედავად გვარიშვილობისა, სიმდიდრისა თუ ღარიბობისა და სხვათა, და იგი უნდა ეფინებოდეს ყველას. სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე, ყველა სოციალური წრის წარმომადგენელთა განათლება - ეს იყო მიზანი ანტონ I და ერეკლე II. მაგრამ ერთი პირობით, სემინარიაში მიეღოთ მხოლოდ გამორჩეული ნიჭის მქონე დაბალი სოციალური წრის წამომადგენლები. 1770 წლის 21 სექტემბრის ბრძანებულებით, „მოძღვართ-მოძღვრის მოხელეებისადმი მეფე ერეკლეს ნათქვამი აქვს: „დავით რექტორს შეგირდები... თქვენის ეკლესიის „ყმიდამაც უნდა მიებაროს“. უეჭველია, აქ იგულისხმება დაბალი სოციალური წრის (ფენის) წარმომადგენლები.

სახელმწიფო და საეკლესიო საქმეებით დატვირთული ანტონ I და ერეკლე II გამონახავდნენ დროს სკოლების მოსანახულებლად. „მაისის თვესა მეფე მობრძანდა კალოუბანსა და იხილა მონაფენი ევრენ მღვდლის კალოუბნელისა“ [85, გვ. 179]. ერეკლესა და ანტონს ყოველთვის აინტერესებდა, თუ როგორ მიმდინარეობდა სასწავლებლის მშენებლობა, ან როგორ ცოდნას ამჟღავნებდა მოსწავლეები: „ზაქარია დიაკონი განამტკიცეთ, მაგ საქმეზედ ბეჯითად იყოს, სხვა გულში ნულარა უძევს რა. იცოდეს მაგისი დაძვრა არ იქნება, სკოლის საქმე ან სწავლა ვისგანმე მომატებული - ყველა გვაუწყე მტკიცედ იყავ მაგ საქმეზედ. ჩემი საამო ის არის, რასაც ბეჯითად იქნები“ [135, გვ. 163] - წერდა ერეკლე მეორე დოსითეოზ ნეკრესელს.

„ანტონ პირველის სიტყვით ისე შეუძლებელია წარმოიშვას და განხორციელდეს საზოგადოებაში „ყოვლის მეცნიერებისა თავს შორის მოგებისა ტრფიალებისა“ და „გნოსისნი აზნაურთა და თავისუფალთა ცნობათანი“-ს ფართოდ გავრცელების გარეშე, რომელიცა უსარგებლეს არს მოქალაქობასა შინა მსოფლიოსა“ [135, გვ. 19].

ამრიგად, ანტონი მომხრეა ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური ხასიათის ცოდნის საზოგადოების ყველა ფენისათვის მიწოდების, სემინარიების და სახალხო განათლების სხვა დაწესებულებების საშუალებით - ეს, ჩვენი აზრით, იყო სახალხო განათლების დარგში ერეკლე II და ანტონ პირველის ძირითადი პრინციპი.

ანტონის ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ მოძღვრებაში

მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მშობლიურ ენაზე სწავლების მოთხოვნას. მაშინდელ ევროპულ სასულიერო სკოლებში გაბატონებული იყო ლათინურ ენაზე სწავლება, ანტონმა კი ქართულ სასულიერო სასწავლებელში გააბატონა მხოლოდ ქართული ენა.

სწავლების წარმატების პირობად, გარდა დიდაქტიკური პრინციპებისა, ანტონი მიიჩნევდა ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს: ინტერესს, ყურადღებას, მეხსიერებას, აზროვნებასა და ნებისყოფას. ამ ფაქტორთა როლისა და ადგილის დასაბუთება გაფანტულია მის მრავალრიცხოვან შრომებში.

ანტონს ანგარიშგასანევი შეხედულებანი აქვს სწავლების მეთოდების შესახებ. იგი სწავლების მეთოდის შერჩევისას გამოდიოდა სწავლების მიზნებიდან, მოსწავლეთა განვითარების დონიდან, საგნის სპეციფიკიდან.

ანტონ კათალიკოსის მითითებით სემინარიაში იყენებდნენ სასწავლო დისციპლინების გადაცემის ლექციურ მეთოდს. მისივე ცნობით, ის მოსწავლეებს ლექციებს უკითხავდა; მე მამისმენიეს მაგისდა - ამას უნდა ნიშნავდეს. ანტონისეული ლექციური მეთოდი ძალაში დარჩა გაიოზისა და დავით რექტორის დროსაც. როგორც მ. დარჩია აღნიშნავს, „ამას მოწმობს ერეკლე მეორეს ბრძანება დავით რექტორისადმი: „მოწაფეთ შემომიკრებთ და ფილოსოფია უნდა მოასმენიო“ [65, გვ. 162].

სასულიერო სემინარიაში დანერგილ ლექციურ მეთოდს, ჩვენი აზრით, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ზეპირმეტყველების დანერგვისა და განვითარებისათვის. ანტონი მოსწავლეთა ცოდნის დონეს ამულავნებდა საჯარო პაექრობებზე, დისპუტებსა და შეკრებებზე, რომლებიც თბილისისა და თელავის სემინარიებში ხშირად იმართებოდა.

ანტონი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ქართულ ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ-პედაგოგიკაში საჯარო დისპუტების მეთოდის გამოყენებას და ასაბუთებს მის საჭიროებას, ღვთისმეტყველების განყოფილების მსმენელები ადგენდნენ ქადაგებას და ფილოსოფოს-რიტორების თანდასწრებით წარმოთქვამდნენ მას ზეპირად. თავის მხრივ, ფილოსოფიის (ფაკულტეტის) განყოფილების მსმენელები წარმოთქვამდნენ მათ მიერ ქართულ და ლათინურ ენაზე შედგენილი სიტყვის ტექსტს თეოლოგებისა და რიტორების თანდასწრებით. ამ მიზნით რიტორიკის მასწავლებელი ასწავლიდა ორივე განყოფილების მსმენელებს სიტყვებისა და ქადაგების ტექსტების შედგენას, ამ ტექსტების გაზეპირებას.

ანტონი დიდ ყურადღებას უთმობდა, აგრეთვე საზეიმო შეკრებების მეთოდის გამოყენებას. ეს მეთოდი შემდეგში უფრო დახვეწა და სრულყოფილი გახადა გაიოზ რექტორმა, სადაც სემინარისტები დისპუტებსა და პაექრობებში მონაწილეობდნენ. ეს ღონისძიებანი, როგორც წესი, სასწავლო წლის ბოლოს ტარდებოდა. საზეიმო შეკრებებს ესწრებოდა ფართო საზოგადოებრიობა და სამეფო კარის წარმომადგენლები. ასეთი დისპუტებისა და პაექრობების ძირითადი მიზანი იყო სასწავლო წლის განმავლობაში ჩატარებული მუშაობის შეჯამება-შემოწმება, რომელიც ეწყობოდა ამა თუ იმ საგნის სრული კურსის მოსმენის შემდეგ.

თელავის სემინარიის საზეიმო შეკრებების შესახებ საინტერესო ცნობაა, შემონახული: „იქნა შემოკრება აქაურთა ჩინებულთა სემინარად, უთქვამთ გალობით მეუფეო ზეცისაო“, რის შედეგადაც „წვრილთა სემინარისტთაგან ითქვა სიტყვა განცვიფრებითი“, ... ხოლო რექტორის გამოსვლის შემდეგ კვლავ „ითქვენ საუბრით სემინარისტთაგან ურთიერთისადმი ჰაზრნი, სტიხით, იამბეკურათ ქნნილნი“ [115, გვ. 110]. ასეთ საზეიმო შეკრებებში უშუალო მონაწილეობას იღებდნენ ერეკლე მეორე და საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელი ანტონ პირველი.

თელავის სემინარიაში სტუმრად მისულ სამეფო კარის წარმომადგენლებს, რექტორის რჩევით, იამბიკოთი მიმართავდნენ სწავლაში წარჩინებული სემინარისტები. ჩვენამდე მოღწეულია საინტერესო ცნობები სტუმრისადმი იამბიკოს მიძღვნის შესახებ: „როდესაც ღრამატიკას ვჰკითხულობდი და პატარაც ვიყავ და მაშინ დიდმა კათალიკოსმან მეფის იესეს ძემან ანტონი მიბრძანა მისი სიმაღლის ირაკლის ქება, იამბიკოთი ჰსთქვიო და მაშინ ვსთქვი“ [135, გვ. 199]. როგორც ჩანს, ანტონმა ფართოდ დაამკვიდრა ქართულ ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში იამბიკოების წარმოთქმის წესი, რაც სათანადო ცოდნის შეძენის საშუალებას წარმოადგენდა. ამასთან, იგი ყოველი მსმენელისაგან მოითხოვდა დამოუკიდებელი მუშაობის წარმართვას და, რაც მთავარია, ხელს უწყობდა დამოუკიდებელი აზროვნების განვითარებას.

მიგვაჩნია, რომ საჯარო დისპუტების, საზეიმო შეკრებების მეთოდი გამოყენებული იყო თითქმის ყველა სასწავლო საგანში. მოსწავლეთა ცოდნის შემოწმება-შეფასებას ახდენდნენ იმის მიხედვით, თუ რამდენად მაღალხარისხოვანი შინაარსის ქადაგებას ან სიტყვას წარმოთქვამდა მოსწავლე, როგორ შეძლებდა წამოყენებული დებულების დამტკიცებას,

ოზონენტის დამარცხებასა და ყოველი ფრაზის მჭერმეტყველურად გამოთქმას.

ჩვენ მიერ აღნიშნული მეთოდების გამოყენების საქმეში მსმენელებს დიდ დახმარებას უწევდა ამ დროისათვის უკვე გამოქვეყნებული ნიგნები, როგორც იყო: ანტონ პირველის „ქართული ენის გრამატიკა“, ვახუშტი ბატონიშვილის „საქართველოს ისტორია და გეოგრაფია“, მისივე „გეოგრაფიის მოკლე კურსი“, არისტოტელეს „კატეგორიები“, ბაუმაისტერის „ლოგიკა“, „მეტაფიზიკა“, ანტონ პირველის „საქართველოს ისტორიის მოკლე კურსი“, მისივე „ღვთისმეტყველების“ ოთხტომეული, „სპეკალი“ და სხვ.

მიგვაჩნია, რომ მართო საჯარო დისპუტებსა და საზეიმო შეკრებებზე არ მულავნდებოდა მოსწავლეთა ცოდნის დონე.

ანტონ კათალიკოსი აწარმოებდა თავის მონაფეთა გამოცდასაც. ერთგან იგი წერდა: „პიტიკასა შინა გამომიცდიეს“. მოსწავლეთა ცოდნის შეფასების ეს მეთოდი დარჩა გაიოზ რექტორისა და დავით რექტორის დროსაც. ოღონდ მათ, უფრო სრულყოფილი ფორმა მისცეს. გარდა ჩვეულებრივი გამოცდებისა, შემოიღეს მოსწავლეთა შეფასება შეკრებებზე, რაც უფრო ამაღლებდა მომთხოვნელობას, როგორც მასწავლებელთა, ისე სემინარისტთა მიმართ. მაშინდელი პროგრესულად მოაზროვნე ქართველობის დიდი ნაწილი, რომელიც რუსეთში ეზიარა სწავლა-განათლებას, იწონებდა ცოდნის შემონახვა-შეფასების საგამოცდო სისტემას. ჯერ კიდევ იოანე ბატონიშვილი წერდა: „მე მოსკოვის სკოლებში ვუყურე, რომ მონაფეთ ასწავლიდნენ ფიზიკას და ეგზანენიაც უყვეს“ [18, გვ. 79]. ამდენად, მოსწავლეთა ცოდნის შეფასების საგამოცდო სისტემა, რომელიც ანტონ პირველმა შემოიტანა ქართულ სკოლებში და შემდეგში გაიოზ და დავით რექტორებმა დანერგეს, მოწონებული იქნა XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოში.

საქართველოს სასწავლებლებში XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში მოსწავლეთა წახალისების სხვადასხვა ფორმა იყო გამოყენებული. თელავისა და თბილისის სემინარიებში, ეს იყო სემინარისტების გამოსვლები საჯარო პაექრობებსა და დისპუტებში. წარჩინებული მოსწავლეები, პირველ რიგში, იღებდნენ მონაწილეობას სამეფო გვარის წარმომადგენლებთან შეხვედრაში, რომლებიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სემინარიის ხშირი სტუმრები იყვნენ. სემინარიის მოსწავლეები, რომლებიც გამოიჩინდნენ თავს სტუმრის წინაშე,

განსაკუთრებით ერეკლე II, ანტონ I და სამეფო კარის სახლეულობის წინაშე, რექტორის საჯარო შექებასა და ჯილდოს იმსახურებდნენ.

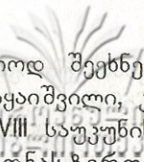
პიროვნების ფორმირებაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ადგილს უთმობდა ანტონი აღმზრდელის პირად მაგალითს, რომელიც ეყრდნობოდა მასწავლებლის ავტორიტეტს. ანტონის შეხედულებით, თუ აღმზრდელი უწყინარი, თავდადებული, შრომისმოყვარე, გულისხმიერი, თავშეკავებული, მტკიცე ხასიათის, სამართლიანი და პარდაპირია თავის საქმიანობაში, მაშინ მისი პირადი მაგალითი აღსაზრდელზე უფრო მეტ გავლენას ახდენს, ვიდრე მისი ორატორული ხელოვნება და ზნეობრივი დარიგებანი.

ჩვენი შეხედულებით, ანტონ პირველი, ალბათ, ხშირად მიმართავდა გამოჩენილ ადამიანთა ცხოვრებასა და საქმიანობას. იგი ხშირად მოუთხრობდა მრევლს იესო ქრისტეს, პეტრე მოციქულისა და სხვათა ცხოვრებისეულ მაგალითებს, რომლითაც დიდ ზეგავლენას ახდენდა პიროვნების სულიერ და ზნეობრივ განვითარებაზე.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის ქართლ-კახეთში არსებულ სემინარიაში დანერგილი იყო აღზრდის მკაცრი მეთოდი. კერძოდ, მოსწავლეთა ფიზიკური დასჯა. ეს მეთოდი ჯერ კიდევ ანტონ I შემოიტანა რუსული სკოლებიდან და შემდეგში ჩვენში დანერგა გაიოზ რექტორმა. ფაქტიურად, ისინი გვევლინებიან ფიზიკური დასჯის მომხრეებად. სემინარიაში არსებული ფიზიკური დასჯის მეთოდზე მიგვანიშნებს იოანე ბატონიშვილი თავის „კალმასობაში“, სადაც აღწერილია, თუ როგორ სჯიდა ქურდობისათვის დავით რექტორი კატას, რომლის დამნაშავე იოანე ხელაშვილი იტყვის: „გმადლობ შენ უფალო, ჩვენი ფეხები მოწაფეობის დროს ამ ყოფაში იყვნენ, და ახლა ეს საბრალლო კატა დამონაფებია, და ნეტარ გავსცნა, თუ რაისა სწავლისათვის ასე უწყალოდ სტანჯავს“ [18, გვ. 68].

მიუხედავად იმისა, რომ გავრცელებული იყო მოსწავლეთა ფიზიკური დასჯა, ჩვენ ვიზიარებთ პროფ. გ. ჯავახიშვილის აზრს, რომ „როგორც არ უნდა ყოფილიყო მართლაც სასტიკი აღზრდის მეთოდი, გამეფებული თელავის სემინარიაში, მაინც მაშინ მარტო ის სასწავლებელი იყო, საიდგანაც გამოდიოდა ცოტად თუ მეტად ნასწავლი ხალხი“ [192, გვ. 91].

ანტონისავე დამსახურებაა მოძღვართ-მოძღვრის ინსტიტუტის დაარსება გელათის აკადემიის მსგავსად. მაგრამ ამ თანამდებობაზე მყოფი პიროვნება არ ასრულებდა იგივე როლს, რასაც გელათის

აკადემიის მოძღვართ-მოძღვარი. ამ საკითხებს ფართოდ შეეხნენ თავის გამოკვლევებში: ივანე ჯავახიშვილი, ექვთიმე თაყაიშვილი, კ. კეკელიძე, გ. თავზიშვილი და სხვა. მიგვაჩნია, რომ XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში „მოძღვართ-მოძღვარი“ იყო მონასტერთა წინამძღვართა და მამასახლისთა ზემოთმდგომი, მათი საერთო ხელმძღვანელი. „მოძღვართ-მოძღვრის“ ინსტიტუტის ფუნქციებში შედიოდა არა მარტო მონასტრებისა საყოფაცხოვრებო საქმეთა და შინაგანანესის შესრულების მეთვალყურეობა, არამედ განსაკუთრებით სამღვდელო პირთა სწავლება მონასტრებთან არსებულ სკოლებსა, მგალობელთა წრეებსა და კალიგრაფთა ჯგუფებში, აგრეთვე მღვდელმსახურების პრაქტიკის გადაცემა მოსწავლეებისადმი და სხვ. მიგვაჩნია, რომ ეს თანამდებობა თავის მოღვაწეობის დასაწყისში ანტონ I ეჭირა და მეტად ნაყოფიერედაც იღვანა ერისა და ქვეყნის სასარგებლოდ. ამდენად, ანტონის საგანმანათლებლო მოღვაწეობამ და მისმა პედაგოგიურმა იდეებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს მე-18 საუკუნის საქართველოში ქრისტიანულ, საგანმანათლებლო კერებისა და ეართული ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური აზრის განვითარების საქმეში.

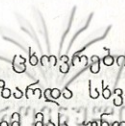
როგორც ჩანს, სათანადო ყურადღება ექცეოდა ქალთა განათლებასაც. ერეკლე I-ის ასულ მარიამს თავისი დროისათვის სოლიდური განათლება მიუღია. მასვე შეუსწავლია უცხო ენები, კარგად ყოფილა განაფული ბერძნულში. მარიამი ქართული კულტურისა და განათლების თავდადებულ მუშაკად ითვლებოდა და სხვებაც მოუწოდებდა კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობისაკენ.

საგანმანათლებლო-პედაგოგიური საქმიანობა გრძელდებოდა ჯროუჭის მონასტერშიც. დიაკონ-მონაზონ მაქსიმეს (1785 წ.). გადაუწერია იოანე ოქროპირის (IV სს) ბიზანტიელი მოღვაწისა და მჭევრმეტყველის, „სწავლანი“, ხოლო 1788 წ. გაბაშვილის „სათნოებათა ყვავილი“ და „მამათა სწავლანი“.

სხვადასხვა ისტორიული, სასულიერო და საერო ლიტერატურული ძეგლის შესწავლის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველოს სასულიერო სასწავლო საგანმანათლებლო კერებში სწავლება არა მარტო ვერბალურად, არამედ უფრო მეტად - თვალსაჩინოდ მიმდინარეობდა. ვინაიდან კარგად იცნობდნენ, რომ თვალსაჩინოება ხელს უწყობს ცოდნის შეგნებულად და გააზრებულად ათვისებას. როგორც ჩანს, ისინი ითვალისწინებდნენ, რომ

ახალგაზრდობა სააქაო ცხოვრებისათვის, მოქმედებისათვის უნდა მოემზადებინათ და არა მხოლოდ სამუდამო სასუფევლისათვის, ამიტომ მასწავლებელს ცხოვრებაში სამოქმედოდ სასარგებლო ცოდნა უნდა მიეცა მოსწავლისათვის. განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა თანმიმდევრობის პრინციპს, რაც განაპირობებდა ცოდნის მარტივიდან რთულზე გადასვლის გზით, მტკიცედ, ღრმად და გააზრებულად შეთვისებას. წინა პლანზე წამოვიდა აღზრდისა და აღმზრდელის განმსაზღვრელი როლი პიროვნების ქრისტიანული სულისკვეთებით ფორმირების საქმეში.

მიგვაჩნია, რომ ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებისთანავე ქრისტიანობა იყო ის სულიერი საზრდო, რომელიც ხელს უწყობდა ხალხის სწავლა-განათლებას, მის შემდგომ განვითარებას. წარმართულ რელიგიასთან შედარებით ქრისტიანობა ადამიანთა სულიერ ცხოვრებაში წინგადადგმული აბიჯი იყო. იგი არ მოსულა ყოველგვარი წარმართული წეს-ჩვეულებების ნგრევით, არამედ, როგორც გ. ქიქოძე შენიშნავს: „ქრისტიანობას რომ თავისი ისტორიული მისია წარმართული ხელოვნების და მწერლობის ძეგლების სრული განადგურებით დაეწყო, იგი ვინრო ებრაულ სექტად დარჩებოდა და ვერასოდეს მსოფლიო რელიგიად ვერ გადაიქცეოდა. ქრისტიანობამ წარმართული კულტურა კი არ მოსპო, არამედ გადალახა, ე.ი., ამ კულტურიდან უკუაგდო რაც მისთვის მიუღებელი ჩანდა და აითვისა, რაც მისთვის აუცილებლად საჭირო იყო" [158, გვ. 13]. ქართულმა ქრისტიანულმა ეკლესიამ აღიმაღლა რა ავტორიტეტი, დააკანონა თავისი მაღალი უფლებები, უდიდესი ამაგი დასდო ქართული ენის, ლიტერატურის, მართლმადიდებლური პედაგოგიური აზროვნების საქმეს. ეკლესია-მონასტრები ქართული განათლების, მნიგნობრობისა და პედაგოგიკური აზროვნების კერებს წარმოადგენდა. ქართული ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკა ქართველ ახალგაზრდებს ცოდნას უმთავრესად ამ კერებში აზიარებდა. წინა პლანზე წამოვიდა ქრისტიანული აღზრდისა და აღმზრდელის როლი. ახორციელებდა რა თავის მიზანს, ქართული ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკა ახალგაზრდობას ამზადებდა იმქვეყნიური ცხოვრებისათვის, ამასთანავე, ცდილობდა მათს ზნეობრივ სრულყოფას. სწავლების პროცესში მასწავლებელს უნდა ებრუნა მოსწავლის ზნეობრივ აღზრდაზეც, მასში ქრისტიანული თვისებების ჩამოყალიბებაზე და ეს ზრუნვა მას გამოემჟღავნებინა

არა მარტო სიტყვიერი ქადაგებით, არამედ პირადი ცხოვრების მაგალითითაც. მასწავლებელს არ ჰქონდა უფლება, აღეზარდა სხვა, თუ თვით არ იყო სანიმუშო ქცევის, ე.ი., გარდა იმისა, რომ მას უნდა სცოდნოდა ის, რასაც ასწავლიდა, თვითონ უნდა ყოფილიყო სამაგალითო და შექლებოდა ქრისტიანული ჭეშმარიტებით ბავშვის აღზრდა. მასწავლებელს ევალებოდა შეეცნო მოსწავლის სულიერი სამყარო, მისი ჭირ-ვარამი, დაერიგებინა და აღეზარდა იგი, ემხილებინა და აღმოეფხვრა მასში სიზარმაცე და მანკიერებანი, ესწავლებინა მისთვის კაცთმოყვარეობა, ზრდილობა, პატიოსნება, პირდაპირობა, თავმდაბლობა და სხვ. განსაკუთრებით, ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ სასწავლო პროცესიდან გამორიცხული იყო მოსწავლის ფიზიკური დასჯა. თუ მოწაფე გულმოდგინებას არ იჩენდა, მას ფიზიკურად კი არ სჯიდნენ, არამედ ამხელდნენ, მრავალგზის დაარიგებდნენ, ასწავლიდნენ, მზრუნველობას გაუწევდნენ და მასწავლებელსაც სასწავლო-სააღმზრდელო საქმის ხელმძღვანელნი სთხოვდნენ, კარგად მოქცეოდა აღსაზრდელს და გასაჭირში არ ჩაეგდო ბავშვი. მტკიცედ იყო განსაზღვრული მოსწავლისა და მასწავლებლის დამოკიდებულება. მოწაფეს არ შეეძლო თვითნებურად მასწავლებლის მიტოვება და მასწავლებელსაც არ ჰქონდა უფლება, მისთვის ფიზიკური ტკივილი მიეყენებინა. ერთი სიტყვით, სამღვდელოება იყო ამ სკოლების მთავარი მოჭირნახულე და, რა თქმა უნდა, სასულიერო პირებად და ქრისტიანული პედაგოგიკური იდეებით აღსაზრდელთა სწავლა-განათლება სწორედ ამ სასწავლებლებში მიდიოდა. მასწავლებლები მღვდლები და დიაკვნები ან ადგილობრივ ეპარქიულ სასწავლებლებში იყვნენ აღზრდილნი, ან საგანმანათლებლო საქმიანობაში ამ სკოლებთან ახლოს მდგომნი. ქართული ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის საუკეთესო წარმომადგენლები საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში და სასულიერო სასწავლებლებში ამკვიდრებდნენ სწავლების ისეთ მეთოდებს, როგორებიც არის: ლექციური მეთოდი, საჯარო პაექრობა, საჯარო დისპუტები, საზეიმო შეკრებები, იამბიკოები, მაგალითი გამოჩენილ ადამიანთა ცხოვრებიდან, საქმიანობიდან და სხვა.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ საეკლესიო-სამონასტრო სკოლებმა ჩვენში XIX საუკუნის დამდეგამდე გარკვეული, და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ცოდნის გავრცელების საქმეში.

1801 წელს რუსეთმა დაიპყრო საქართველო, ჩვენში არსებული

ქართული სასწავლებლები თითქმის მთლიანად დაიხურა და დაიწყო რუსული სკოლების დაარსება. შემდეგში რუსულმა მმართველობამ დააარსა სასულიერო სასწავლებლები და საეკლესიო-სამრევლო სკოლები, ცხადია, შეზღუდული რაოდენობით. საეკლესიო-სასულიერო განათლების საქმეს იმპერიაში „წმინდა სინოდი“ ხელმძღვანელობდა, საქართველოში კი ეგზარქატი. საქართველოს ეგზარქატის სათავეში რუსი მოხელეები იდგნენ და ისინი გარუსების პოლიტიკას ახორციელებდნენ.

საეკლესიო-სამონასტრო სკოლების ერთი ნაწილი, რომლებიც მე-18 საუკუნეში არსებობდა, კვლავ აგრძელებდა მუშაობას მე-19 საუკუნის დასაწყისშიც. საეკლესიო-სამონასტრო სკოლების რიცხვი შემცირდა, მაგრამ ერთი ნაწილი კვლავ ფუნქციონირებდა. პირველ რიგში, უნდა მოვიხსენიოთ ნეკრესის, ახტალის, ალავერდის, იოანე ნათლისმცემლის, გარეჯის, ბოდბის საეკლესიო-სამონასტრო სკოლები. დასავლეთ საქართველოში არსებობდა გელათის, ხონის (სვიმონ კუტის), ჭყონდიდის, მარტვილის, ბიჭვინთის, ნიკორწმინდის, ჯრუჭის, ხობის, ცაგერის, ცაიშის, ჯუმათის, შემოქმედის, უბისისა და სხვა სკოლები. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საეკლესიო სკოლები იყო ქალთა მონასტრებთან. კერძოდ, ბოდბის, მცხეთის, თეკლათის, საჩხერის, მღვიმის და სხვა მონასტრებთან. საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ სამრევლო სკოლებში სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული იყო: საღვთო სჯული, რუსული და ქართული წერა-კითხვა (რუსული წერა-კითხვა ზოგიერთ სკოლაში ისწავლებოდა) და არითმეტიკა (ოთხი მოქმედება). მასწავლებლობა დავალებული ჰქონდა სოფლის ადგილობრივ მღვდელს, ვინაიდან მე-19 საუკუნის I ნახევარში საქართველოში არ ყოფილა არც ერთი სპეციალური სასწავლებელი დანყებითი და საშუალო სკოლების მასწავლებელთა მოსამზადებლად. მოგვიანებით, 1817 წელს გაიხსნა თბილისის სასულიერო სემინარია. შემდეგში ასეთი სასწავლებლები დაარსდა ქუთაისში (1821წ.), ოზურგეთში (1829წ.), მარტვილში (1830წ.). მათი ქსელი უფრო სწრაფად იწყებს ზრდას XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. რადგან ისინი უკეთ ახორციელებდნენ ღვთისა და ტახტის ერთგული ახალგაზრდობის აღზრდას. შემუშავდა საეკლესიო-სამრევლო სკოლების ახალი წესდება და სასწავლო გეგმები. საქართველოში ეგზარქატის რუსი მოხელეები ყველაფერს აკეთებდნენ იმისათვის, რომ ამ სასწავლებლებში სასტიკად ჩაესმოთ ყოველგვარი ეროვნული და, პირველ რიგში, ქართულ

ენაზე სწავლება. რუსული ქრისტიანული პედაგოგიკის, სინოდის წარმომადგენლები საქართველოში არსებულ სასულიერო სასწავლებლებში ცდილობდნენ გაეზარებინათ სწავლების სქოლასტიკური მეთოდები, ზეპირობა, მექანიკური განმეორება და მოსწავლეთა გონების დამაჩლუნგებელი სწავლების სხვა ხერხები. წესრიგის დასაცავად ადმინისტრაცია ხშირად მიმართავდა როზგს, კარცერსა და მოსწავლეთა დასჯის სხვა სასტიკ ზომებს. ასეთი მეთოდები კი დამახასიათებელი არ იყო ტრადიციული ქართული ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკისათვის.

ქრისტიანული სწავლა-აღზრდის იდეების პროპაგანდით დაინტერესებული იყო „კავკასიაში მართლმადიდებელი ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოება“, რომელიც 1860 წელს დაარსდა. ამ მიზნით, ამ საზოგადოების წარმომადგენლები აარსებდნენ დანყებით სკოლებს, განსაკუთრებით იმ ადგილებში, სადაც ადრე ქრისტიანული მოსახლეობა ცხოვრობდა და თურქეთის დიდი ხნის ბატონობის შემდეგ მუსლიმანური სარწმუნოება მიიღო. ასეთი ადგილები იყო აჭარა, საინგილო, სამხრეთ საქართველო, მაგრამ რუსი მისიონერები იქ ისე მოქმედებდნენ, თითქოს ეს რეგიონები საქართველოს, მისი კულტურისა და ეკლესიის შემადგენელი ნაწილი არ ყოფილიყოს. რუსეთის ეკლესიის მესვეურები ქართულ ეკლესია-მონასტრებში საგულდაგულოდ ფხეკდნენ ქართულ ფრესკებსა და წარწერებს, ქართულ ხატებს ცვლიდნენ რუსულით, ეკლესიის კედლებს კირით ათეთრებდნენ, ქართულ ეკლესია-მონასტრებთან აარსებდნენ რუს ბერთა სადგომებს, რათა მოსახლეობაში ქართული ქრისტიანული სული ჩაეკლათ. „ქართველი ხალხის ასიმილაციასა და გარუხებას ისახავდა მიზნად „საზოგადოების“ ე.წ. კულტურტრეგერული მისია – „კერძოდ, მისი ცდა მეგრელების, სვანებისა და აფხაზებისათვის „აზბუკების“ შემუშავება რუსული ანბანის მიხედვით, აგრეთვე, ქრისტიანული რწმენის „აღდგენა-განმტკიცება“ რუსული ღვთისმსახურების შემოღების გზით“ [183, გვ. 4]. მაგრამ რუსმა დამპყრობლებმა ვერ შეძლეს თავისი მიზნის განხორციელება – ქართველის გარუხება. ამაში გარკვეული როლი შეასრულა „საზოგადოებაში“ მოღვაწე ქართველმა სამღვდელოებამ. ქართველი მისიონერები მკაცრი რეგლამენტაციისა და ზედამხედველობის პირობებშიც ახერხებდნენ ქართული საქმის კეთებას, სერიოზულად უშლიდნენ ხელს ცარიზმის ვერაგული გეგმის განხორციელებას.

ჩვენ მიერ შესწავლილი მასალების თანახმად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საეკლესიო-სამრევლო სკოლების უმეტესობა მე-19 საუკუნის საქართველოში მუშაობდა ორგანიზებულად, სასწავლო გეგმებისა და პროგრამების მიხედვით. ამიტომ მათი საშუალებით ჩვენ შეგვიძლია გვექონდეს გარკვეული წარმოდგენა, რომ საქართველოში დიდ მონასტრებსა და ეკლესიებთან აქტიური ქრისტიანული საგანმანათლებლო მუშაობა მიმდინარეობდა. უეჭველია მათ არანაკლები, ღვაწლი მიუძღვით ჩვენში მაშინდელი სახალხო განათლების განვითარებისა და ამაღლების საქმეში, ვიდრე სხვა სახის სასწავლებლებს. ვინაიდან ეს სკოლები ჯერ კიდევ არ იყო ეროვნულ ნიადაგს მოწყვეტილი, ისინი აღმოჩნდა ერთადერთი, სადაც გასაგებ, მშობლიურ ენაზე, მიმდინარეობდა სწავლება. XIX საუკუნეში ქართული მართლმადიდებლური და ქრისტიანული პედაგოგიკის წარმომადგენლებმა შეძლეს პრაქტიკულად განეხორციელებინათ აღზრდის პრობლემის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნა: „ცოცხალი კავშირი ეკლესიას, ოჯახსა და სკოლას შორის“.

ამდენად, სამრევლო სკოლები და სასულიერო სასწავლებლები უმეტეს შემთხვევაში საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენდნენ იმისათვის, რომ ახალგაზრდობას სარწმუნოების ჭეშმარიტი მარცვალი მიეღო. ისინი ლოცვებსა და საგალობლებს შეისწავლიდნენ არა მხოლოდ გონებით, არამედ გულით, ღვთისადმი კრძალვით. მათში კარგად მოწყობილი სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი, ასაკობრივი დიფერენციაციის დაცვა დადებით შედეგს იძლეოდა. სწავლა სკოლით არ მთავრდებოდა, იგი ვრცელდებოდა ადამიანის მთელ შემდგომ ცხოვრებაში.

რუსი მოხელეები მთელი მე-19 საუკუნის განმავლობაში ცდილობდნენ ქართული ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკური აზრის ჩაკვლას და სასულიერო სასწავლებლებსა და საეკლესიო სკოლებს მიზნად უსახავდნენ, რომ ქართველი ახალგაზრდები აღეზარდათ რუსული სულისკვეთებით, მეფის ხელისუფლებისადმი ერთგულებით. მიუხედავად ამისა, საეკლესიო-სამრევლო სკოლების უმრავლესობა, ჯერ კიდევ არ იყო მოწყვეტილი ეროვნულ ნიადაგს და ისინი აღმოჩნდნენ ერთადერთი საგანმანათლებლო დაწესებულებები, სადაც კვლავ სულდგმულობდა მართლმადიდებლური პედაგოგიკური აზრი. ქართველთა ძლიერება, რომ ქრისტიანობისა და ეროვნულობის ერთიანობაში მდგომარეობდა, ეს შესანიშნავად იცოდა ჩვენი ერის

მტრებმა - შინაურმა თუ გარეულმა, ამიტომ ცდილობდნენ მუდამ აღმოეფხვრათ მართლმადიდებლური ქრისტიანული სარწმუნოება. მათ წინააღმდეგ ბრძოლას სათავეში ედგა ქართული ინტელიგენციის ისეთი წარმომადგენლები, როგორებიც იყვნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი, გაბრიელ ეპისკოპოსი, დ. ლამბაშიძე, დ. მაჭავარიანი, მ. ჩოგოვაძე, ეპისკოპოსი კირიონი, სიმონ მჭედლიძე, კალისტრატე ცინცაძე და სხვ.

ილია ჭავჭავაძე მომხრეა ქართველი ერის მართლმადიდებლური სწავლების მიხედვით აღზრდისა. მისი აზრით, ადამიანი ემზადება როგორც ამქვეყნიური, ისე იმქვეყნიური ცხოვრებისათვის. მაგრამ, ილიას მიხედვით, ასკეტიზმი, მონაზონობა სრულიად არ გულისხმობს პასიურ ცხოვრებას. მართალია, ასკეტიზმი ღმერთის უსაზღვრო რწმენაა, გარნა, იაკობ მოციქულის სიტყვების თანახმად, „საქმეთაგან განმართლდების კაცი და არა სარწმუნოებისაგან ხოლო“, უფრო მეტიც: ვითარცა ხორცი თვინიერ სულისა მკუდარ არიან, ეგრეთვე სარწმუნოებაი თვინიერ საქმეთასა მკუდარ არს" (იაკობი, 2,24-26) რწმენა და საქმე ერთიანი და განუყოფელია. ქრისტიანული რელიგიის კანონების მიხედვით, ბერობა, კერძო განდევილობა ნებაყოფლობითი აქტია. „დიდი რჯულის კანონი" ამბობს, რომ მონასტერში შესვლა შეუძლია ყოველ ადამიანს, ვისაც ათი წელი შეუსრულდა, მაგრამ აღთქმის მიცემის უფლება აქვს მხოლოდ მონიფულ კაცს ან ქალს, ვინც იცის, რას აკეთებს და რატომ. მონაზონობის უფრო მკაცრი ფორმა განდევილობა კი დამატებითი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასაც საჭიროებს. ეს წესი საყოველთაო და სავალდებულოა. კი მაგრამ, რატომ ირჩევს ადამიანი ნებაყოფლობით არსებობის ასეთ ფორმას? რატომ ებრძვის ხორცს და სულს ეტრფიალება? აქ აუცილებლად უნდა განვმარტოთ, რას გულისხმობს ცნებები ხორცი და სული. პავლე მოციქულის განმარტებით, ხორცის საქმეა სიძვა, მრუშობა, მტრობა, შური, ნვალება, შფოთი, კაცისკვლა, მთვრალობა, ლირნება და ამდაგვარნი. მაშასადამე, ხორცი ბოროტებაა. სულის ნაყოფია სიყვარული, სიხარული, მშვიდობა, სულგრძელობა, სიტკბოეობა, რწმენა, მყუდროება, მოთმინება და ამდაგვარნი, მაშასადამე, სული სიკეთეა (გალატელთა მიმართ ეპისტოლე, 5,12-20-21-22).

„ადამიანის მიწიერი არსებობის მიზანია გათავისუფლდეს ბოროტებისაგან (ცოდვებისაგან) და განმნდელი მიემსგავსოს პირველ სახეს, რაკი ღმერთმა ადამიანი შექმნა ხატად თვისად. პირველი

ხატად თვისად შექმნილი კაცი ადამია და ვიდრე იგი ცოდვით დაეცემოდა, იყო ღმრთის სახლი, ტაძარი ღმრთისა. მასში იყო სიტყვა (ე.ი. ღმერთი) და სიტყვა იფარავდა ადამს. ამდენად, ადამი თავისუფალი იყო ცოდვისაგან, ბოროტებისაგან, მაგრამ ადამის არსში შეიპარა ცოდვა და შეაჩერა ადამიანის ლტოლვა ღმერთიმისგანგაფსებულობისაკენ" [17, გვ. 80].

ცოდვისაგან კაცობრიობის სახსნელად ამქვეყნად ღმერთმა გამოგზავნა მისი მხოლოდშობილი ძე: „რამეთუ არა მოავლინა ღმერთმან ძე თვისი სოფლად, რაითა დასაჯოს სოფელი, არამედ რაითა აცხოვნოს სოფელი მის მიერ" (იოანე, 3,17). ქრისტემ იტვირთა კაცობრიობის ცოდვა, გოლგოთის გზა გაიარა და ჯვარს ეცვა. ჯვარცმის პროცესის შინაარსი ასე გამოიხატება ზორცის (ბოროტება) დასჯა და სულის (სიკეთის გათავისუფლება: „ხოლო ქრისტესთა მათ ხორცი თვისნი ჯუარს-აცუნეს ვნებითურთ და გულის თქუმით (ეპისტოლე გალატელთა მიმართ, 5,24). ამდენად, ქრისტიანობა არის ადამიანის შინაგანი ბრძოლა გარდასაქმნელად, ქრისტეს მისამგავსებლად. ქრისტეს მიმგავსება კი უფლის წიაღში დაბრუნებას ნიშნავს, რამეთუ იესო იყო უხილავი ხატი, მოსული ქვეყნად.

თავისუფალი ნებით ადამიანი იმიტომ ირჩევდა განდევილობას, რომ ტანჯვის გზის განმეორებით დაეგმო ხორცი (ბოროტება) და სულით (სიკეთით) ამაღლებული მიმგავსებოდა უზენაეს ღვთაებას. ადამიანის ბუნებამ რომ იდეალური სახე მიიღოს, აუცილებელია ღმრთის დახმარება. დამოუკიდებლად კი ამის გაკეთება ადამიანს არ შეუძლია. ამიტომ ადამიანი პირველხატს რომ მიემსგავსოს, ორი ფაქტორია საჭირო - თავისუფალი არჩევანი და ღვთაების დახმარება. ილიას განდევნილიც თავისუფალი არჩევანით და ღვთაების დახმარებით მისწრაფვოდა უმაღლესი იდეალისაკენ.

საბჭოურმა ლიტერატურულმა კრიტიკამ ტენდენციურად შაფასა პოემის იდეა და ათეისტურ საბურველში გაახვია იგი. განდევნილი ბერის დაღუპვა მწერლის მიერ განდევნილობისათვის გამოტანილ სასჯელად მიიჩნია და განდევნილობა საზგადოებისათვის მავნე მოკლენად აღიარა. პოემის დედააზრის ახსნისათვის საინტერესო მინიშნებას აკეთებს თვით ილია პუბლიცისტურ წერილში: „აკაკი წერეთელი და ვეფხისტყაოსანი": „ სვიმონ მესვეტე სვეტზედ ავიდა და იქ მიეცა გახრწნილებას სულის საოხად, და ნუთუ ეს სიზარმაცით მოუვიდა და ქვეყანას იმიტომ მოერიდა, რომ ქვეყანა ხელ-ფეხის

მოძრაობას, გარჯას და მუშაობას ჰითოულობდა და სვეტზედ უძრავად შეეძლო დებულყო. ამისთანა ამბავს სხვა მიზეზი აქვს, რომელიც თავს იმაღლავს ადამიანის მრავალფეროვან ბუნებაში და, რამოდენად ეს ფარულნი მიზეზნი შორს არიან უბრალო სიკვდილის შვილთა თვალთათვის, იმოდენად მათი პოვნა და მიგნება ხვედრია მარტო იმისთანა კაცებისა, როგორც რუსთაველია და სხვანი" (214, გვ. 105). ილიას ქრისტიანული პედაგოგიკა სიკეთის ქადაგებაა, იმის შეგონებაა, რომ სიკვდილი მოყვრისათვის თამაშად და მღერად გინდეთო, - და თვითონ ამ რუსთველური სიბრძნით ცხოვრობს. „კლახის ნაამბობში“ გაბრიელისათვის მღვდელი საბოლოოდ დარჩება იდეალურ არსებად. ათას ჭირვარამს გამოცდის მაგრამ მღვდლის სახებას მის თვალში არაფერი მოაკლდება.

ჩვენი აზრით, ილიამ ასე ჩამოაყალიბა ქართული ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის არსი. მიწიერ ცხოვრებაში ადამიანი უნდა ეცადოს სრულყოფილებას, ღმერთთან მიახლოებას, მაგრამ უნდა იცოდეს, რომ სანამ ღვთიური სული ხორციელ ჭურჭელშია, ღვთაებასთან სრული შერწყმა შეუძლებელია. ეს განდევილმაც ვერ შეძლო, თუმცა, როგორც ზნეობრივმა გმირმა, „ხორცი დათმო სულისათვის“. ხსნა ყველგან არის. მთავარია, ბოლომდე უერთგულო ღვთიურ იდეალებს: იპოვო გზა, რომელიც ზნეობრივ-ეროვნულ უსასრულო მდინარებას ემატება, მდინარებას, რომელიც ღვთიური მადლის სახით უკანვე უბრუნდება კაცობრიობას. წარწყმედისაგან კაცთა, ზოგადად ქვეყნიერების, ხსნა ლოცვითაც შეიძლება და საერო მოღვაწეობითაც. „განდევილში“ ილია გურამიშვილის ხაზს აგრძელებს: „პიროვნული თვითხსნის - ხორციელი ვნებების (ამპარტავნობა, ავხორცობა, მუცელღმერთობა, სხვისი უბედურებით ფუფუნების შექმნა) დათრგუნვის გარეშე შეუძლებელია ოჯახის, ერის, კაცობრიობის გადარჩენა წანყმედისაგან" [152, გვ. 2]. „ზოგიერთ უმეცარს ჰგონია, რომ რელიგიურობა მხოლოდ ბრმადმორწმუნეობას გულისხმობს. უპირველეს ყოვლისა, რელიგიურობა მაღალ ზნეობრიობას ნიშნავს, ურომლისოდაც მწერლობა არ არსებობს. ნიშნავს იმ ეთიკური მრწამსის გაცნობიერებულ აღიარებას, რომელიც მოსეიზმმა და ქრისტიანობამ ათი მცნებით გამოხატა - არა კაც ჰკლა, არა იპარო, არა ცილისწამო, არა იმრუშო, არა ქმნა თავისი შენისა ვერპი, პატივი ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა და ა.შ." [17, გვ. 90]. ამ ზნეობრივ პრინციპებს კაცობრიობამ ჯერჯერობით ვერაფერი მიუმატა, ვერც რომელიმე საზოგადოება, მათ შორის სოციალისტურიც, ვერ უარყოფს მას. ამ

მორალურ-ეთიკური თვალსაზრისით არსებობს ქრისტიანობა ილიას შემოქმედებაში.

XIX საუკუნის საქართველოში, სარწმუნოებრივი თვალსაზრისი შემდეგმა გარემოებამ შექმნა. ეკლესიიდან ქართული ენის განდევნამ და რუსული წირვა-ლოცვის გავრცელებამ გამოიწვია რწმენის დაქვეითება ხალხში. რუსული ენის უცოდინარ ეართველს აღარ ესმოდა, რას უქადაგებდნენ მას, რითი მოძღვრავდნენ და თანდათანობით მოსწყინდა გაუგებარის მოსმენა. ქართველი გულგრილი გახდა ეკლესიის მიმართ და ზურგი შეაქცია მას.

ამიტომ იყო, რომ აკაკი წერეთელი პოეზიის საშუალებით ებრძოდა ამ პროცესს. მისი აზრით, ქართველი ხალხი რომ საყდარში სიარულს აღარ დაიწყებს და საქრისტიანო მოძღვრებას მოკლებული იქნება, მაშინ ნელ-ნელა დაივიწყებს რჯულს, დაჰკარგავს სარწმუნოებას, ზნეობრივად დაეცემა და, ამნაირად, სულით მკვდარი ხალხი ადვილად მოსათოკი იქნება. ძნელი მისახვედრი არ არის, რატომ ეჭირა აკაკის შემოქმედებაში ქრისტიანულ რელიგიას ესოდენ დიდი ადგილი. მას ხომ სარწმუნოებისა და ზნეობის განმტკიცება მიაჩნდა საქართველოს აღორძინების საწინდრად. აკაკის აოცებდა თავად სახე იესო ქრისტესი: ძე ღმრთისა, ხორციელად ამ სოფლად შობილი, ადამიანთა ცოდვის გამოსასყიდად ამქვეყნად მოვლინებული, ჯვარცმული, მკვდრეთით აღმდგარი და ამაღლებული. იგი რალაც შორეულ ნათესაურ ნიშანს ხედავდა პრომეთესა და ამირანის მითში. ამიტომ, ამირანი საქართველოს სიმბოლოდ წარმოიდგინა: კლდეს მიჯაჭვული, მრავალტანჯული, მაგრამ მაინც ცოცხალი და განთავისუფლების მომლოდინე.

იაკობ გოგებაშვილი სამღვდელოებას მიიჩნევს მოციქულთა საქმიანობის მემკვიდრედ და მათ მოვალეობად თვლის, შეუწყვეტლივ მოჰფინონ ხალხში „ნათელი სახარებისა“, გაავრცელონ მაცხოვრის ჭეშმარიტი ისტორია. მისი აზრით, რაც უფრო წმინდაა ხალხის რელიგიური მსოფლჭვრეტა, და რაც უფრო მტკიცედ იცავს ხალხი წმინდა ქრისტიანული ზნეობის წესებს, მით უფრო მეტი იქნება წესიერება და რეგულირება მის ცხოვრებაში და მით უფრო მაღლა უნდა იდგეს მისი მატერიალური კეთილდღეობა. ამ წმინდა და მაღალი დანიშნულების შესასრულებლად, იაკობის აზრით, სამღვდელოებას აქვს ოთხი მთავარი საშუალება: საეკლესიო კათედრა, სკოლა, სასულიერო მწიგნობრობა, სასულიერო ლიტერატურა.

იაკობ გოგებაშვილი მოზარდთა აღზრდის საქმეში უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა ძველი აღთქმის მოთხრობებს. მას

გამორჩეულად მოსწონდა იოსებისა და მოსეს ცხოვრების ამსახველი მოახრობები, რომელთა ცხოვრებაში „რელიგიური, ხალხური და პიროვანი სათნოებანი ისე კაშკაშებენ, როგორც მონქენდილ ცაზე ვარსკვლავნი“. ამ აზრით გამსჭვალულმა პედაგოგმა შეადგინა „სალმრთო ისტორია“; რომელშიც ბიბლიური ამბები ბავშვებისათვის გასაგებ ენაზეა გადმოცემული და ხალისით იკითხება. როდესაც იაკობ გოგებაშვილს უსაყვედურეს „ანგელოზის“ შინაარსს ბავშვი ვერ გაიგებს და სახელმძღვანელოში არ უნდა შეგეტანაო, მან საპასუხო წერილში „შენიშვნები შენიშვნებზე“ თავისი პოზიცია იმით გაამართლა, რომ შესაძლოა შვიდი-რვა წლის ყმაწვილი მართლაც ვერ ჩანვდეს გონებით მიმზიდველ, პოეტურ ზნეობრივ სწავლას ანგელოზზე, მაგრამ გული კარგად იგრძნობს იმ დაუფასებელ მნიშვნელობას, რაც მას გააჩნია სპეტაკი ზნის აღზრდისათვის.

იაკობ გოგებაშვილი კარგად ხედავდა, რომ რუსეთის იმპერია, საქართველოს საეკლესიო სახით, ანტიქართულ პოლიტიკას ატარებდა. იაკობ გოგებაშვილი შენატროდა მე-18 საუკუნის საქართველოს ქრისტიანული ცოდნის კერებს, საიდანაც გამოდიოდნენ შესანიშნავი სწავლულნი ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკისა. ამიტომ იყო, რომ იაკობი ახალი ტიპის ქართველის აღზრდას ესწრაფოდა. მისი შეხედულებით არსებითი გარდაქმნა უნდა მომხდარიყო ადამიანის ბუნებაში, რათა ახალი საქართველო – ღვთის წყალობით მოულოდნელად ამომზვევებული – თავზე არ დაგვეხობოდა. ახალი ტიპის ქართველის აღზრდაში ზნეობრივი სანყისი, ფესვი, ძარღვი მართლმადიდებლურ ქრისტიანული უნდა ყოფილიყო.

XIX საუკუნის ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის გვირგვინს წარმოადგენს საეკლესიო მოღვაწე გაბრიელ ეპისკოპოსი. მას წარმოუდგენლად მიაჩნდა სარწმუნოება, ანუ ღვთის სჯული, არ ჰქონდეს კაცს და ზნეობით, ანუ ყოფაქცევით, წმინდა და სათნო იყოს. ამის დამადასტურებელ მაგალითებს იგი, პირველ ყოვლისა, ბიბლიურ წიგნებში პოულობდა. სარწმუნოება გაბრიელ ეპისკოპოსს მიაჩნდა იმ ძალად, რომელიც ადამიანს ზნეობრივად სრულყოფს და ცოდვათაგან განწმენდს. ის კარგად იცნობდა ადამიანის შინაგან სამყაროს, იცოდა, რომ „ბუნება მისი არს ფრიად მიდრეკილი ცოდვისადმი“, ამიტომაც თვლიდა, რომ ცოდვა ყველა კაცისათვის უფრო ადვილი მისაწვდიელია, ვიდრე სარწმუნოება, რომლის მისაღწევად სულიერი ძალისხმევა და დიდი რწმენაა საჭირო.

გაბრიელი თავის ქადაგებებში ცდილობს გააღვივოს რწმენა მოყვასისადმი სიყვარულისა და დათრგუნოს ადამიანის არსებაში ფესვგადგმული უკეთურების მაცდუნებელი გრძობა. „ამ დღეთაებრივი მიზნისკენ მიისწრაფვოდა იგი დარწმუნების, შთაგონების მეშვეობით. მისთვის მთავარი იყო მოყვასს დახმარებოდა კეთილი გზის ძიებაში. გაბრიელ ეპისკოპოსის ნაღვანი ეს არის ქრისტიანულ ზნეობასთან ზიარების ქადაგება, რომელიც ადამიანის შინაგანი ბუნებისა და ცხოვრებისეული რეალობის ღრმა მეცნიერული ცოდნის საფუძველზეა აღმოცენებული“ [51, გვ. 29]. იგი წერდა: „სარწმუნოებას აქვს აურაცხელი სასწაულმოქმედი ძალა ყოველთა საქმეთა შინა, დიდთა და მცირეთა. სარწმუნოება არის უდიდესი და უმთავრესი ზნეობითი ძალი და სიმტკიცე კაცობრივის ბუნებისა, გარეშე სარწმუნოებისა, არ შეიძლება წარმატება არც ერთსა საქმესა შინა. როდესაც გული და ღონე კაცისა არის განმხნევებული და განღვიძებული ძალისა სარწმუნოებითა, მაშინ ადვილად სძლევს იგი ყოველთა დამაბრკოლებელთა და წინააღმდეგია მიზეზთა და მოიპოვებს წარმატებას ყოველთა საქმეთა შინა“ [36, გვ. 76].

ქრისტიანული აღზრდა – განათლების ზოგად მიზნად გ. ქიქოძეს მიაჩნდა ადამიანის მომზადება საზოგადოებრივი და იმქვეყნიური ცხოვრებისათვის, მისი შეიარაღება იმ ცოდნით, რომელიც მას მისცემს ბუნების ძალთა გამოყენების საშუალებას, ცხოვრებაში გარკვევის უნარს.

გაბრიელ ეპისკოპოსი არ მიუთითებს აღზრდის ნთლიანი პროცესის ცალკე ნაწილებად დაყოფაზე, მაგრამ აღზრდის მისეული მიზნებისა და ამოცანების გარკვევისას, ყველა შენთხვევაში, ნათლად მოჩანს, რომ იგი აღზრდა განათლების მიზანში გულისხმობს არა ხუთ შემადგენელ ნაწილს, არამედ ექვსს: გონებრივს, ზნეობრივს, ესთეტიკურს, რელიგიურს, ფიზიკურსა და შრომით აღზრდას.

ქრისტიანული აღზრდა – განათლების მიზნების მიხედვით გაბრიელ ეპისკოპოსი განსაზღვრავდა აღზრდის პროცესს, მის შინაარსს. მისი აზრით, განათლება ძალაა, რომლის გარეშე არ არსებობს სათნოება, სიკეთე, ალერსი, ურთიერთპატივისცემა და ა.შ. გაბრიელი ნომხრეა საერო და სასულიერო განათლების ერთიანობისა, როგორც კომენსკი იტყოდა, „სულისა და გონების“ განათლებისა. სრულია ადამიანის განათლება, თუ ის ნასაზრდობია, როგორც საერო, ისე სასულიერო კულტურის მონაპოვრებით.

გ. ქიქოძეს "სრული განათლების" ერთ-ერთ ძირითად მიზნად გონებრივი აღზრდა მიაჩნია. იგი კონკრეტულად არ გამოთქვამს თავის შეხედულებებს გონებრივი აღზრდის საკითხებზე, მაგრამ სადაც კი საუბრობს შემეცნების, ცოდნის, განათლების შესახებ, ჩვენი აზრით, იქ გულისხმობს გონებრივ განათლებას, გონებრივ აღზრდას. ის არაერთხელ აღნიშნავს თავის "ქადაგებებში", "ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლებში", სწავლებისა და ცოდნის დიდ მნიშვნელობას.

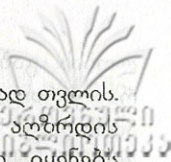
ცოდნა მღვდელმთავარს მიაჩნია გზად, საშუალებად, რომლითაც შეიძლება ადამიანმა უმაღლეს მიზანს მიაღწიოს და იმდენად უნდა დაფასდეს იგი, რამდენადაც ადამიანს ამ მიზნის მიღწევაში ეხმარება. გაბრიელის აზრით, სწავლა-განათლება უნდა ცვლიდეს "სრულებით საუკეთესოდ კაცის მთელ ბუნებას, როგორც ზნეობრივ ისე გონებრივ".

გაბრიელ ეპისკოპოსისათვის ზნეობრივი აღზრდა ახალგაზრდობის ყოველმხრივი, ჰარმონიული განვითარების სისტემაში ერთ – ერთი არსებითი და მთავარია. იგი მოზარდი თაობის ზნეობრივი აღზრდის სამ მთავარ ამოცანას ისახავს მიზნად: 1. ზნეობრივი შეგნების ჩამოყალიბება – სრულყოფა; 2. ზნეობრივ გრძნობათა აღზრდა და 3. ზნეობრივი ქცევების შესწავლა-ჩამოყალიბება.

გერასიმე ქიქოძე თავის ქრისტიანულ მოძღვრებაში განიხილავს ადამიანთა საზოგადოებისათვის დამახასიათებელ ისეთ ეთიკურ და არა ეთიკურ ნორმებს, როგორებიცაა: ვერცხლისმოყვარეობა, სიკეთე, ბოროტება, მაღლი, ფარისევლობა, ქურდობა, პატიოსნება, სიყვარული, შური, იმედი, სასონარკვეთილება, პატივმოყვარეობა, ანგარება, ამპარტავნობა და ა.შ.

გაბრიელის ღვთისმსახურება, ამ შემთხვევაში, მიზნად ისახავს მარადიულ ზნეობრივ ღირებულებათა განმტკიცებას; გზების ძიებას, თუ როგორ უნდა მივაღწიოთ პიროვნებაში ღვთაებრივი სათნოების განმტკიცებას.

გაბრიელ ეპისკოპოსის ქრისტიანულ პედაგოგიკაში ვრცლად არის წარმოდგენილი ზნეობრივი აღზრდის ფაქტორის საკითხი. მისი შეხედულებით მოზარდი თაობის ზნეობრივი აღზრდის მთავარ ფაქტორებს წარმოადგენს სკოლა, ოჯახი, ეკლესია, და საზოგადოება. გაბრიელს მიაჩნია, რომ სწავლებაც აღზრდა უნდა იყოს. ის აღიარებს, ცოდნისა და ზნეობის ერთიანობის პრინციპს და ამ ერთიანობას ზნეობრი-

ვად სრულყოფილი ადამიანის ჩამოყალიბების მთავარ პირობად თვლის. ზნეობრივ აღზრდაში გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს აღზრდის მეთოდებს, ხერხებსა და საშუალებებს და პრაქტიკაში იყენებს ზნეობრივი აღზრდის ისეთ უმთავრეს მეთოდებს, როგორცაა: პირადი მაგალითი, დარწმუნება და შთ აგონება. იგი, ამ მხრივ, განსაკუთრებულ მოთხოვნებს უყენებს აღმზრდელს, მასწავლებელს, სულიერ მოძღვარს.

მოსწავლეთა ზნეობრივ აღზრდაში გაბრიელ ეპისკოპოსი მიმართავდა გამოჩენილ პირთა ცხოვრებასა და საქმიანობას. იგი ხშირად მოუთხრობდა მრევლს იესო ქრისტეს, პეტრე მოციქულისა და სხვათა ცხოვრებისეულ მაგალითებზე, რითაც დიდ ზეგავლენას ახდენდა პიროვნების სულიერ და ზნეობრივ განვითარებაზე. ამ გზით, იმერეთის ეპისკოპოსი აცნობიერებდა თავის სამწყსოს, საფუძვლიანად აცნობდა მრევლს ქრისტიანობის არსს, ზნეობრივ პრინციპებს, აღიერებდა ხალხში რწმენისადმი თავყვანისცემას, თავგანწირვას. სულის აღზრდა გაბრიელ ეპისკოპოსს მიაჩნდა აღმზრდელობითი მუშაობის უპირველეს ამოცანად, ხოლო პიროვნების ზნეობრივბარე-ლიგიურად აღზრდილობის, რწმენის სიმტკიცის დონის მაჩვენებლად. რელიგიური აღზრდის საბოლოო მიზნად იგი თვლიდა ღვთაებრივი სათნოების აღზრდას, იმქვეყნიური ცხოვრებისათვის მომზადებას.

გერასიმე ქიქოძე რელიგიური აღზრდის ხუთ საშუალებას – ფიქრს, რწმენას, ლოცვას, ზიარებასა და აღსარებას ცნობს და ერთმანეთთან ადარებს სარწმუნოების მიღებისა და შეთვისების ორ გზას. ერთი არის გონებით შეთვისებული რწმენა, მეორე კი – გულით შეცნობილი სარწმუნოება.

გაბრიელის შრომებში განხილულია რელიგიური გრძნობების თითქმის ყველა კატეგორია: რელიგიური სიყვარული, რელიგიური სიბრძნე, რელიგიური მწუხარება, (სინდისის ქეჯნა, სინანული, გულის აწვილება), ლოცვის გრძნობა, გულმონყალება, ქრისტიანული ეჭვიანობა, სულის შინაგანი ბრძოლა და ა.შ.

გაბრიელ ეპისკოპოსის ქრისტიანული პედაგოგიკა გამსჭვალულია ეროვნული მსოფლმხედველობით, რომლის საფუძველია რწმენა იმისა, რომ ხალხის "ინდივიდუალობის უმთავრესი ელემენტი არის ენა". მან თავისი კრიტიკული დამოკიდებულება გამოხატა გიორგი მუხრან – ბატონის წინააღმდეგ, რომელიც ამტკიცებდა დიდი ერის მიერ პატარა ერების და მათი ენების გაქრობა-გათქვეფვის გარდაუვა-

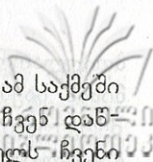
ლობას. გაბრიელმა მშობლიური ენის უფლებათა დაცვა დაუკავშირა ქართულ ენაზე სწავლების აუცილებლობის მოთხოვნას. მისი ამოსავალი დებულებაა, რომ მხოლოდ ის ერი შეიძლება დაადგეს პროგრესის გზას, რომელიც აზროვნებს და მეტყველებს მშობლიურ ენაზე. ამ დებულების ხორცშესხმას გაბრიელ ეპისკოპოსმა მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება მოახმარა. მისი მოღვაწეობა წარიმართა პრინციპით: ერთგულება მეფის ტახტისადმი და თავდადებული სამსახური ქართველი ხალხისადმი.

გაბრიელ ეპისკოპოსის ქრისტიანული მოძღვრების ერთ – ერთ ძირითად ნაწილს წარმოადგენს დიდაქტიკა. მისი სწავლების თეორია განპირობებულია აღზრდა – განათლების მიზნებით, სწავლების პედაგოგიურ – ფსიქოლოგიური საფუძვლებით, დიდაქტიკური პრინციპების კონკრეტული ხერხებით, სწავლების მეთოდებით და სხვა.

გ.ქიქოძეს მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის სახელმძღვანელოების შექმნის საქმეში. მისი წიგნი "ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები" პედაგოგიურ – ფსიქოლოგიური ხასიათისაა. ჩვენი აზრით, ამ წიგნში ერთი მთავარი პრობლემა წინა პლანზე წამოწეული: რა არის ადამიანი და როგორ აღზარდოთ იგი? თავისი ძირითადი შეხედულებანი გაბრიელმა პირველად მოგვცა დასრულებული სახით სწორედ ამ წიგნში. იგი დაიწერა 1856 წელს, გამოიცა პეტერბურგში 1858 წელს.

მიგვაჩნია, რომ გაბრიელ ეპისკოპოსმა, საქართველოსათვის ურთულეს პერიოდში, სწორად განსაზღვრა ერის წარმოჩენისა და განვითარების დაძლევის გზები. მისმა შეხედულებებმა დასავლეთ საქართველოში მრავალი პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობა შექმნა: ქართულ ენაზე სწავლების დამკვიდრების, სასკოლო ქსელის გაფართოების, პედაგოგიური კადრების მომზადების, ქალთა განათლების განვითარების, მოსწავლეთა ზნეობრივი, გონებრივი, ესთეტიკური, რელიგიური, ფიზიკური, სრომითი აღზრდის, დიდაქტიკის, განათლების მიზნების და შინაარსის, მასწავლებლისადმი დამოკიდებულების ფორმირებისა და სხვათა მხრივ. ამ თვალსაზრისით, გაბრიელ ეპისკოპოსის პედაგოგიკურ მემკვიდრეობას დღესაც აქტუალობა და ცხოველმყოფელობა გააჩნია და მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლია თანამედროვე განათლების სისტემის რეფორმის განხორციელების საქმეში.

ამრიგად, მე-19 საუკუნის ქართული მართლმადიდებლური-ქრისტიანული პედაგოგიკური აზროვნების სრულყოფილი შესწავლა

შეუძლებელია იმ წვლილის გაუთვალისწინებლად, რომელიც ამ საქმეში გაბრიელ ეპისკოპოსს მიუძღვის. აღნიშნულ პრობლემას ჩვენ დან-
ვრილებით არ შევხებით, რადგან ჯერ კიდევ 2000 წელს ჩვენი
ავტორობით გამოიცა მონოგრაფია "გაბრიელ ეპისკოპოსის (გერასიმე ქიქოძის) ქრისტიანული პედაგოგიკა", სადაც ვრცლად არის
განხილული მისი როლი ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიან-
ული პედაგოგიკის განვითარების საქმეში.

XIX საუკუნის II ნახევარში ქართული ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის განვითარებაში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ცნობილ საეკლესიო მოღვაწეს დავით ლამბაშიძეს. მან დაარსა სასულიერო ორგანო ჟურნალი „მწყემსი“. ჟურნალი გამოდიოდა 1885-1910 წწ. დაბა ყვირილაში (ახლანდელი ზესტაფონი). იგი პირველად თვეში ორჯერ გამოდიოდა, ხოლო 1886-1887 წლებში თვეში 5-ჯერ. ჟურნალი სასულიერო შინაარსის ორგანო იყო. „მწყემსის“ ფურცლებზე იბეჭდებოდა სტატიები საეკლესიო-სამრევლო სკოლების, სასულიერო სასწავლებლებისა და სასულიერო სემინარების როლზე ქართველი ხალხის ქართული ქრისტიანული მართლმადიდებლური სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში.

ჟურნალი „მწყემსი“ პირველ რიგში, კი რელიგიურ-ზნეობრივი აღზრდის ამოცანებით იყო დაინტერესებული. იგი ქართველ მოსახლეობას მოუწოდებდა დაებრუნებინა ის მამაპაპისეული სულიერება, რამაც ათასწლეულები გამოატარებინა ერს. ჟურნალი ვედრებით შესთხოვს უზენაეს ქართველ ერს შთაუნერგოს სულგრძელობა, პატიების ნიჭი, ღმერთის სიყვარული. „უმეტეს ყოვლისა მაშინ გამოჩნდება, რომ გიყვარს ღმერთი, ოდეს შენ გიყვარს მოყვანი შენი. ღმერთს შენ ვერ იხილავ, ხოლო მოყვასი შენი ყოველთვის შენს წინაშე არს, ვითარცა ხატი და მსგავსება ღვთისა“. [35 გვ. 289-290].

XIX საუკუნის სამოციან-ოთხმოციან წლებში ქართული ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა დეკანოზმა დავით მაჭავარიანმა. 1850 წელს საქართველოს ეგზარქოსმა მღვდლად, სამურზაყანოს ბლაღოჩინად დანიშნა დ. მაჭავარიანი. მან დაამთავრა თბილისის სასულიერო სემინარია და იმ დროისათვის განათლებული ადამიანი იყო. თავის საქმიანობა დეკანოზმა იმით დაიწყო, რომ შეისწავლა ადგილობრივ მკვიდრთა ენა და წეს-ჩვეულებანი. ყოველივე ამან მას დიდი

პოპულარობა და სიყვარული მოუტანა მოსახლეობის ყველა ფენაში, მისმა საქმიანობამ სულ მალე შედეგი გამოიღო. 10-15 წელიწადში შერყეული ქრისტეს სჯული სრულად აღსდგა მთელ სამურზაყანოში. განახლდა და კეთილმოეწყო ეკლესიები; მისი უშუალო ინიციატივით გაიხსნა სასულიერო სასწავლებლები. დეკანოზის პედაგოგიურ მოღვაწეობას ხელს უწყობდა გაბრიელ ეპისკოპოსი, რადგან 1869-1885 წლებში აფხაზეთის ეპარქია იმერეთის ეპისკოპოსს ემორჩილებოდა. დავით მაჭავარიანს საგანმანათლებლო-პედაგოგიურ მოღვაწეობაში დიდ დახმარებას უწევდნენ, აგრეთვე საეკლესიო თანამოღვაწეები: იერომონაზონები ბესარიონ დგებუა და ათანასე ყორღანია.

XIX საუკუნისა და XX საუკუნის ათიან წლებში მოღვაწეობდა ცნობილი ქართველი სასულიერო მოღვაწე სიმონ მჭედლიძე. იგი ერთხანს მასწავლებლობდა ძველი სენაკის სასწავლებელში. დაოჯახების შემდეგ ეკურთხა მღვდლად და სწორედ აქედან დაიწყო მისი სასულიერო და საგამომცემლო-განმანათლებლური მოღვაწეობა. იგი 1908-1916 წლებში ქალაქ ქუთაისში გამოცემდა გაზეთს „შინაური საქმეები“. გაზეთის ძირითადი მასალა ქრისტიანული რელიგიის და ეკლესიის საკითხებს ეხებოდა. რუბრიკა „სახარება, როგორც ცხოვრების საფუძველი“, ფართო მკითხველს სათავეობდა მთელ სერიას ბიბლიური მოთხრობებისა, ზოგჯერ ალეგორია-სიმბოლოების განმარტებითურთ. გაზეთის თემატიკაში გამოკვეთილია ღრმა, პედაგოგიური ხასიათის მასალა (მაგ. საღვთო სჯულის სწავლების შესახებ პირველდანიყებით სკოლებში), სადაც გარკვეული პროპაგანდა აქვს გაწეული ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის როლს, ქართველი ახალგაზრდობის ზნეობრივ-რელიგიური სულისკვეთებით აღზრდის საგნეში.

სიმონ მჭედლიძე ფართო საზოგადოებრივ-საქველმოქმედო და განმანათლებლურ მოღვაწეობას ეწეოდა: მის სახლში, ქ. ქუთაისში, საბურთალო-კახაკოვის შესახვევში იყო პროგიმნაზია და მოსამზადებელი კურსები სასულიერო სასწავლებლებში შემსვლელ ახალგაზრდათვის. მის მიერ სოფელ ლაშეში აშენებული და დაარსებული სკოლა დღესაც ემსახურება ამ სოფლის მოსწავლეებს.

1921 წელს საბჭოთა რუსეთმა მოახდინა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაცია. საქართველოში დამყარდა საბჭოთა ხელისუფლება. დაიწყო მართლმადიდებლური რიტუალების შემოკლება, დამახინჯება, ეკლესია — მონასტრების ნგრევა, მოქალაქე-

თა დენინფორმირება ეკლესიის ნამდვილ მდგომარეობასთან დაკავშირებით. საბჭოური ქრისტიანული პედაგოგიკის არსი მდგომარეობდა ეკლესიის შინაგან გახრწნაში, ნითელი სამღვდლოების ფორმირებაში, მათ აღვირახსნილობასა და ზნეობრივ გარყვნაში, რათა ამით ანტიპათია გამოეწვიათ ეკლესიაში მომსვლელი ხალხისა, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდების თვალში და ამით სახელი გაუტეხათ რელიგიისათვის. ჭეშმარიტად აღასრულებდნენ კომუნისტები საბჭოეთის ბელადის, ლენინის გეგმას: "რელიგიის რადიკალური განადგურებისათვის აუცილებელია შიგნიდან შეუჭტით მას, გამოვიწვიოთ შინაომი, შუღლი და განდგომილება თავად მორწმუნეებს ჭორის. აუცილებელია შფოთვისა და და ეჭვის დათესვა, რაც რწმენის განქარვებასა და სარწმუნოებიდან განდგომას გამოიწვევს." (209 გვ. 224).

ასეთმა სამოცდაათწლიანმა სიბნელემაც ვერ ჩააქრო საბოლოოდ ქართული სულის ნათელი. ძირძველ ქრისტიანებში ვერ მოახერხეს ჩაეკლათ სარწმუნოებრივი თვითშეგნება. და, აი, მიუხედავად ამისა, მთელი მეოცე საუკუნის მანძილზე ჩვენ გონებაში მართლმადიდებლური სიბრძნისა და ზნეობრივი შეგონებების ქადაგებები ისმოდა კირიონ II, ამბროსი ხელაიას, მღვდელ-მონაზონ ალექსის, კალისტრატე ცინცაძის ღვთიურ ბაგეთაგან.

მეოცე საუკუნის 90 - იანი წლებიდან ზვიად გამსახურდიას შემდეგ ხელისუფლებაში მოსულმა კოსმოპოლიტიზმაც, ენ. "სამყაროს მოქალაქეებმა", საკუთარი სამშობლო რომ ეპატარავებათ გააფთრებული შეტევა განახორციელეს ეროვნული და ტრადიციული ღირებულებების, მართლმადიდებლური სარწმუნოების მიმართ. ამ საყოველთაო გლობალიზაციის პროცესში ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია და მისი მღვდელმთავარნი თურმე ქართულ სახელმწიფოებრივ აღმშენებლობას უშლიან ხელს.

და, მაინც საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია გადაურჩა საყრდენების გამოცლას და 1977 წლის 25 დეკემბერს კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტზე აბრძანდა ცხუმ - აფხაზეთის ეპისკოპოსი ილია შიოლაშვილი. მან თავის აღსაყდრების დღეს ასეთი სიტყვები წარმოთქვა: "საოცრებამდე უსაზღვროა განგება ღვთისა, არც მის მონყალებას აქვს საზღვარი. ჭეშმარიტად, ამ განგებამ და მონყალებამ დააყენა თქვენს წინაშე ჩემი სიმდაბლე, როგორც საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის მამამთავრისა. მე შეგნებული მაქვს ის უმიძესი და, ამავე დროს საპატიო მოვალეობა, რომელიც დღეს, ღვთის

ამ წმინდა ტაძრის თაღებქვეშ დამაკისრა მაღალმა ღმერთმა... შევთხოვოთ ღმერთს, რომ წარგვიძღვეს წინ... რომ ქართული ეკლესიის ზარბუზის რეკვა, წინანდებურად ომისა და უბედურებისა მაცნე ვიქნეთ. ყოველივე ლიყოს ჩვენი ერისათვის, არამედ სარწმუნოების, სასოების, სიყვარულის, შრომისა და სიკეთის ზეიმისა.“

სწორედ დღეს, ერის სულიერი გადარჩენისათვის ქრისტიანული პედაგოგიკის სწავლების აუცილებლობას ქადაგებს თავის ეპისტოლეებში საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II. მისი აზრით, ახალგაზრდობის სწორი ზნეობრივი აღზრდა დღეს იმ პრობლემათაგანია, რომელიც სწრაფად მოგვარებას მოითხოვს. იგი რელიგიური შინაარსის ტექსტების სწავლების საკითხს უმჯობესად მიიჩნევს, რომ ბავშვებს ადრეულ ასაკში ვასწავლოთ სიკეთის ქმნა, სინანულის, მონყალების, ქრისტიანული იდეებით ცხოვრების წესი. ჩვენ ვიზიარებთ აღნიშნულ მოსაზრებას და მიგვაჩნია, რომ ადამიანში მთავარია გულწრფელი სწრაფვა იმისკენ, რათა წარმართოს ცხოვრება ქრისტიანული სულით. თავდაპირველად საჭიროა აღიძრას ჩვენს არსებაში სურვილი ცხოვრების ქრისტიანულად მონყობისა და მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი რელიგიური სწავლებისა და აღზრდის განხორციელება.

ზნეობრივ გრძნობათა აღზრდაში საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II გულისხმობს ზნეობრივი პრინციპებისადმი დადებითი დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას. მისი აზრით, საჭიროა არა მარტო ზნეობის შინაარსის, მისი პრინციპების ცოდნა, არამედ მისი შინაგანი განცდაც, თანამედროვე საზოგადოებისათვის შესაფერისი ზნეობრივი ქცევების გამომჟღავნებაც.

უწმინდესი და უნეტარესი ილია II თავის ქადაგებებში წარმოგვიდგენს ადამიანის ჰარმონიული განვითარებისათვის, მისი აღზრდისათვის საჭირო მიმართულებების ძირითად მახასიათებლებს, რომელთაც საფუძვლად მორალური მოქმედების უნაღლესი პრინციპი — "მე ვარ ადამიანი" — უდევს.

მისი შეხედულებით, ადამიანის სულს შეუძლია ზნეობრივი თვალსაზრისით განუწყვეტილად გახდეს უფრო უკეთესი და ამაღლებული. "ადამიანი ეს არის დიდი საოცრებაა: მოკვდავი ხორცი და უკვდავი სული. მას შეუძლია ჩავიდეს ჯოჯოხეთამდე და ამაღლდეს ღმერთამდე". {215, გვ.3} მინიერი ცხოვრების მიზანია, რომ გონიერი, კეთილსინდისიერი ადამიანი გააზრებულად ასრულებდეს თავის მოვალეობას.

ლეობებს ღვთის, საკუთარი თავის და მოყვასის წინაშე. "ბედნიერი ის ადამიანი, - ქადაგებს უწმინდესი და უნეტარესი ილია II, - რომელმაც მოახერხა თავისი "მეს" უარყოფა და თავისი ნება დაუმორჩილა ღმერთს, ასეთ ადამიანს გაუადვილდება ჯვრის ტარება: მთავარი, ბოლომდე ატაროს" [215, გვ. 3]. ამ მოვალეობის გაგებასა და აღსრულებაში ვლინდება ადამიანის ქრისტიანული გრძნობები და ზნეობრივი სრულყოფა, რომლისკენაც იგი მუდმივად უნდა მიისწრაფოდეს, ვიდრე არ მიაღწევს იმას, რომ ყოველი სიავე სიძულვილი გახდეს, ხოლო სათნოება ბედნიერება.

ილია II -ს მიაჩნია, რომ სრულყოფილებისაკენ სავალ გზაზე ადამიანს, შინაგანი და გარეგანი პირობებიდან გამომდინარე, უამრავი წინააღმდეგობა ხვდება. "ადამიანის ცხოვრება ე სარის შინაგანი ბრძოლა კეთილისა და ბოროტისა. ადვილია თქმა იმისა, რომ კეთილი უნდა ავირჩიოთ, მაგრამ იმისათვის, რომ დაეძლია საკუთარი თავი, შიო მღვიმელი მღვიმეში ჩავიდა, წმინდა მამები კი უდაბნოში გავიდნენ. ასეთი მძიმეა საკუთარ თავთან ბრძოლა" [215, გვ. 5]. ბრძოლაში მტკიცდება ადამიანის ნება, მნიფდება სული, სათნოება სასიამოვნო ხდება, ხოლო ბოროტება საძულველი. ამიტომ ადამიანმა უნდა ისწავლოს აზროვნება, რომ გააჩიოს, სად არის კეთილი და სად არის ბოროტი. "მე მახსენდება იაპონური პოეზიიდან: "მოვიდა გაზაფხული, აყვავდა ალუბალი, მაგრამ მოვიდა თოვლი და მე ვეღარ ვარჩევ, სად არის ყვავილი და სად არის თოვლი. ჩვენ ხშირად ვერ ვარჩევთ, სად არის კეთილი და სად არის ბოროტი, რადგან "მოვიდა თოვლი". [215, გვ. 4].

უწმინდესისა და უნეტარესის ქადაგებებში ნაჩვენებია სიკეთისა და ბოროტის ჭიდილი. მისი აზრით, ბოროტებისათვის საკმარისი არ არის მარტო ცოდვას ჩამოშორდეს, მისი მოქმედება უნდა გახდეს სრულყოფილი და კეთილი ქრისტიანულ სათნოებასთან მიმართებაში. კეთილი მოქმედება კი ის არის, რაც მოსწონია ღვთისათვის და სასარგებლოა მოყვასისათვის. ბევრს არ შესწევს შინაგანი ძალა უზენაესისათვის მოსაწონი საქმე გააკეთოს და დააღწიოს მინიერ ამაოებათა ტყვეობას თავი. მისთვის მთავარი ადამიანში სიკეთის ჩანერგვაა. ეს უკვე ადამიანის ზნეობრივი სრულყოფა და იმქვეყნიური სასუფეველის დამკვიდრებაა.

ბოროტებისგან ადამიანის განწმენდის საქმეში უწმინდესი და უნეტარესი, კათოლიკოს - პატრიარქი ილია II დიდ მნიშვნელობას

ანიჭებს მაღლს, რომელიც ნიშნავს იმ ვნებათა განდევნას, რომელიც, კაცის ხელში შემოდის. "მაღლი არის ყოველივე კეთილი თუ ცოდვებს დაუტყვევებთ, შეცოდება- ნაკლისაგან განვიწმინდებთ". მაღლის გზას შევუდგებით. უმაღლო ადამიანი მონაა, ცოდვაა" [2, გვ.54]. დიახ, ჩვენ უნდა შევძლოთ ყველა ადამიანში დავიზნახოთ ძმა, მამა, მეგობარი და შვილი. "ჩვენი წინაპრები მაღლით სავსენი იყვნენ, სუფევდა ღვთის რწმენა, ურთიერთშენყალება, მოკრძალება, ცოდვილთა სიბრალული, ქვრივ - ობლებძე ზრუნვა";-გვასწავლის საქართველოს სულიერი მოძღვარი. "სადაც არის მაღლი, იქ არის სიხარული და ბედნიერება".

სრულიად სამართლიანად სვამს კითხვას "რა არის საჭირო, ჩვენც რომ სიხარულსა და ბედნიერებაში ვცხოვრობდეთ?" ჩვენ რომ გადავხედოთ ჩვენს ცხოვრებას, ჩვენს წარსულს, თუნდაც დღევანდელ დღეს, მიხვდებით, რომ ყოველი ჩვენგანი არის უძლები შვილი, ყოველი ჩვენგანი უნდა დაბრუნდეს მამაზეციერთან, ყოველ ჩვენგანში უნდა გაჩნდეს სინანულის გრძნობა. სინანულის გარეშე არაფერი გამოდის სულიერ ცხოვრებაში. ადამიანს უნდა შეეძლოს "განცდაი თვისთა ცოდვათა და არა განვიტხვად ძმისა ჩემისა" [216, გვ.6]. დაე, ყოველი ჩვენგანი, როგორც უძლები შვილი, დაუბრუნდეს მამაზეციერს, რათა იყოს ერთი სამწყსო და უფალი ჩვენი იესო ქრისტე იყოს მწყემსი ჩვენი.

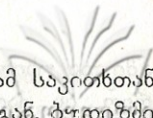
ყველაზე დიდი მაღლი, ილია II-ის აზრით, ეს არის მოწყალება. ადამიანი უნდა ხედავდეს სხვის გაჭირვებას. მან თავისი ცხოვრებით ჯვარი უნდა შექმნას. "სულიერი ჯვრის ვერტიკალური ძელი არის სწრაფვა ღვთისაკენ, ხოლო ჰორიზონტალური კავშირი ადამიანებთან". ადამიანის ცხოვრება ეს არის გამოცდა. ეს არის განსაცდელი და იგი ღირსეულად უნდა გავიაროთ. ჩვენი წინაპრები ასე ლოცავდნენ ერთმანეთს: "იხარეთ ერთავ სოფელაა შინა". ბედნიერია ის ადამიანი, რომელიც ხარობს ერთავე სოფელში.

ძალიან რთულია ადამიანის ბუნება. იგი როცა სიკეთეს ვერ აკეთებს, ცდილობს თავი გაიმართლოს. მაგალითად, გვერდს ჩაუფლის ლოტს ან მათხოვარს და გონებაში გაიელვებს: "რატომ უნდა მივცე ფული, რომ უფრო მეტი დალიოს?". მინდა ერთი მაგალითი მოგიყვანოთ მოწყალების გაცემასთან დაკავშირებით - ქადაგებს ერთ - ერთ საკვირაო ქადაგებაში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს - პატრიარქი ილია II- "ერთმა ადამიანმა მიაპბო: ვდგავარ ეკლესი-

აში და უხილავი ხმა მეუბნება, წადი და, აი, იმ ქალბატონს დაეხმარეო. ის ქალბატონი, ვიზეც უხილავმა ხმამ მიუთითა, არასოდეს თხოულობდა, მე პირადად ვიცნობდი მას. მაგრამ უხედავად ვგრძნობ თავს, რადგან სულ სამი მანეთი მქონდა. ვფიქრობდი, ვაი, თუ უარი მითხრასო. იმ დროს სამი მანეთით მხოლოდ პურს თუ იყიდდი. ბოლოს მაინც მივედი იმ ქალბატონთან და ვუთხარი: ბოდიშს ვიხდი, მინდა მოგართვათ სამი მანეთი. მოხუცს პირჯვარი გადაუნერია და უთქვამს: ახლა მე ერთი კაპიკიც არ მქონდა და უფალს ვვედრებოდი დახმარებას. აი, თქვენც მოხვედით და პურის ფული მომიტანეთო. და იგი მადლობას სწირავდა ღმერთს. დააკვირდით, ასკვნის ილია II, - როგორი სულიერი სამკუთხედი შეიქმნა: ადამიანი-ღმერთი-და ისევ ადამიანი. ადამიანი ევედრება უფალს დახმარებას. უფალი უბრძანებს სხვა ადამიანს, რომ დაეხმაროს მას და იგი აღასრულებს ღვთის ნებას“.[217, გვ.5]. ილია II -ის აზრით, ეს არის საოცარი სულიერი სამკუთხედი და ბედნიერია ის ადამიანი, ვინც თავის ცხოვრებაში ქმნის ამგვარ სამკუთხედს. ეს არის საოცარი მაგალითი ჩვენთვის. ჩვენ ამგვარ სამკუთხედში უნდა გავიაროთ, რომ შევიდეთ სასუფეველში. ადამიანმა თავისი ცხოვრებით ზნეობრივი ჯვარი უნდა შეიქმნას, რაშიც იგულისხმება სულიერი სწრაფვა ღვთისაკენ.

რელიგია ყოველთვის ინახავდა რწმენისა და ზნეობრიობის სინამდისს. ეს სინამდისე ღმერთის სახელით მოქმედებდა. ასე იყო ყველა რილიგიასა და ხალხში. ამას განსაკუთრებით კარგად აცნობიერებდნენ ძველი ბერძენი ფილოსოფოსები - სოკრატე და პლატონი. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ბოლომდე არ იზიარებდნენ ბერძნულ მრავალღმერთოვან სარწმუნოებას, რელიგიას არ წყდებოდნენ და არც თავიანთ მონაფეებს მოუწოდებდნენ ამისკენ. პირიქით, ხაზსუსვამდნენ რწმენის, რელიგიურობის აუცილებლობას პიროვნების ზნეობრივ სრულყოფაში. „სოკრატე, მისი ერთ-ერთი მონაფის გადმოცემით, თავისი საუბრებით აჩვენებდა ცოდვილი მიდრეკილებებისგან თავშეკავებას არა მარტო სხვის დასახად, არამედ მაშინაც, როდესაც მარტო იმყოფებოდნენ წინაშე ყოვლისმეცნიერი ღმერთისა, რომლის თვალთაგან არაფერი დაიფარება.

ამასთან ერთად მიგვაჩნია, რომ რელიგიამ რელიგიურ-ზნეობრივ კანონებთან ერთად ცოდვათა ხსნის გზაც უნდა განიხილოს. ამით დაცული იქნება ადამიანის რელიგიურ-ზნეობრივი მრწამსი, რათა მიეცეს მას საშუალება სინანულით განიწმინდოს, ეპატიოს და

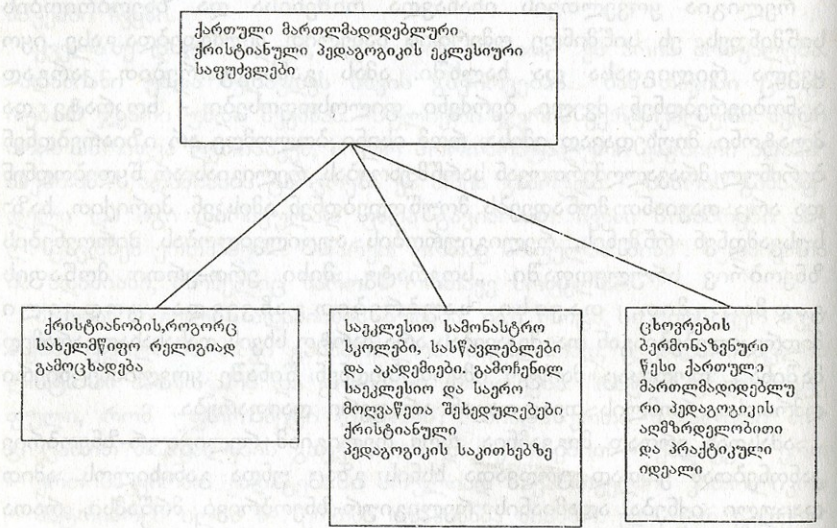

განთავისუფლდეს ჩადენილი ცოდვების სიმძიმისაგან. ამ საკითხთან დაკავშირებით რელიგიები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ბუდიზმი საერთოდ უარყოფს მიტევებას. იუდაიზმში კი მიტევების წესებზე არაფერია თქმული. ისლამი მოუწოდებს მორწმუნეებს, რომ მიენდონ უზენაესის წყალობას, მაგრამ არ ამბობს, თუ რა მსხვერპლი უნდა გაილოს ადამიანმა, რომ შეძლოს ცოდვის გამოაყიდვა.

ამ მხრივ ქრისტიანობა უნიკალური რელიგიაა. ის ადამიანს სიკეთითა და სიყვარულით ცხოვრებას ასწავლის. ამასთან, მისი დედაარსი ისაა, რომ მსაჯულმა ღმერთმა მის მიერვე დაწესებული კანონებისა და საზოგადოებრივი სამართლიანობის დასაცავად მსხვერპლად გაიღო თავისივე ძე და კაცობრიობას ცოდვები მიუტევა. აჩვენა გზა, რომელიც ადამიანს ღვთის პატიებას მოუპოვებს და დაამშვიდებს. ეს გზა ცოდვათა შეცნობა და სინანულია.

ამრიგად, ქრისტიანული პედაგოგიკა გადამწყვეტ როლს ასრულებს ადამიანის რელიგიურ-ზნეობრივი მოთხოვნილებების ფორმირებაში. შეფასება ქმედებისა, თუ რამდენად რელიგიური და ზნეობრივია ის, პირდაპირ კავშირშია ადამიანის მსოფლმხედველობასთან, მის შეხედულებებთან სამყაროზე.

ამდენად, პირველი პარაგრაფის ასოციაციური რუკა ასე წარმოგიდგება:

§2. ქართული მართლმადიდებლური

ქრისტიანული ჰელადოგოგიის მათოდოლოგიური საფუძვლები, საგანი და ძირითადი ცნებები

აუცილებლობად მიგვაჩნია განვიხილოთ, თუ როგორ იდგა აღზრდის პრობლემა ებრაელ ხალხში. უფლის რჩეული ხალხის ძირითად ნიშნებს წარმოადგენს ზნეობრივი შეხედულებები, ადამიანის ღირსებისა და ადამიანის მაღალი დანიშნულების აღიარება, რელიგიური გრძნობისა და რელიგიური შემეცნების სიღრმე და გულწრფელობა. რამდენადაც ეს შემეცნება მინიჭებულია ძველადღესობის გამოცხადებით ქრისტეს შობამდე. მთელი ცხოვრება, მათშორის აღზრდაც, გამსჭვალული იყო რელიგიური სანწყისებით და აგებული იყო ღვთაებრივი მცნებების მიხედვით. კანონი, მინიჭებული ღმერთის მიერ თავისი ხალხისადმი, განსაზღვრავდა მთელ მის ყოფას და ამ კანონის მიღმა არ შეიძლებოდა ყოფილიყო სხვა აღზრდის მეთოდი. ისევე, როგორც ღმერთი ზრდიდა კანონის დაცვის სულისკვეთებით თავის რჩეულ ხალხს, ასევე ზრდიდა მამა თავის შვილს; ცდილობდა ჩაენერგა მისთვის ღმერთისგან მონიჭებული კანონი, მასთან ერთად უპირობო მორჩილება, შიში და ღმერთისადმი სრული ერთგულება. ბავშვს მუდამ შეასხენებდნენ ამ ვალდებულებების შესახებ, ხოლო კანონის დაცვის მაგალითს იგი საკუთარ ოჯახში ხედავდა.

ებრაელებში ბავშვის აღზრდის ვალდებულება მშობელს ეკისრებოდა. ბავშვი ითვლებოდა უფლის ნმინდა საჩუქრად, უფლის ნყალობად. ბიბლიაში არსებობს მრავალი მაგალითი, თუ როგორ ევედრებოდნენ მშობლები ღმერთს, მიეცა მათთვის შვილები, და როგორ შეჰხაროდნენ ისინი შვილებს, როცა ხედავდნენ მათში უფლის ნყალობას. მეფსალმუნე ამბობს: „ნეტარ არს ყოველი უფლის მოშიში, მაგალი მისი გზებით! შენ შექამ შენი ხელების შრომით; ნეტარ ხარ შენ; და სიკეთე შენ! ცოლი შენი, ვითარცა ნაყოფიერი ვაზია შენს სახლში; შვილნი შენი, ვით ზეთის ხილის რტოები, შენი ტრაპეზის გარშემო. კურთხეულ იყოს ღმერთისმოშინი კაცი!“ (ფს. 127, 1-4). ასეთი შთაგონებით გამოხატა მეფსალმუნემ აზრი იმის შესახებ, რომ შვილები წარმოადგენენ მშობლების მიდრეკილებათა შემკვიდრეებს. უფალი განახორციელებს თავის ნყალობას ათასობით შობის დროს, მაგრამ დაუსჯელს არ

ტოვებს მამების ცოდვებს და სჯის შვილებს მამების ცოდვების გამო მესამე და მეოთხე თაობებამდე.

მიგვაჩნია, რომ ებრაელ ხალხში აღზრდა მკაცრ შესაბამისობაში იყო ღვთიურ გამოცხადებასთან, სადაც ადამიანი გაიგებოდა, როგორც „უფლის ხატი და ამავდროულად „ცოდვის თესლის“ მატარებელი. ადამიანები ბავშვებს ღმერთის სიყვარულით და ღმერთისთვის ზრდიდნენ. აღზრდის ძირითადი პრინციპი შემდეგნაირად იყო ჩამოყალიბებული: „სიბრძნის დასაბამია შიში უფლისა“. აღზრდას ღვთიური გამოცხადების შესწავლის გზით უნდა განესაზღვრა ადამიანის მოვალეობები, რათა ადამიანი ისეთივე წმინდა იყოს, როგორც უფალია. მეორე მხრივ, ბავშვებში აღზრდის პროცესში უნდა მოეშორებინათ ის ცოდვითი მიდრეკილებანი, რომლებიც ადამიანში ადრეული წლებიდანვე ვლინდება.

აღზრდა ებრაელებთან, როგორც აღვნიშნეთ, ოჯახში მიმდინარეობდა. ამიტომ ოჯახური ურთიერთობები ემსგავსებოდა ღმერთის დამოკიდებულებას თავისი ხალხის მიმართ და ბავშვებისგან მოითხოვდნენ პატივისცემას მშობლების მიმართ. „პატივი ეცი მამას და დედას, რათა დღეგრძელი იყო მიწაზე, რომელიც უფალს, შენს ღმერთს მოუცია შენთვის“. ბავშვი ადრეული ასაკიდან ითვისებდა ამ მცნებას. მის ცნობიერებაში მშობლები იკავებდნენ ისეთ ადგილს, როგორიც ღმერთს უკავია თავისი ხალხის წინაშე. მშობლების პატივისცემა ერწყმოდა შიშსა და მოწიწებას ღმერთის წინაშე. ადამიანს, რომელიც მამის ან დედის მიმართ ცალანძლავს იტყოდა, ყველა წყევლიდა და იგი სიკვდილით ისჯებოდა. ასეთივე განაჩენი გამოჰქონდათ მისთვის ვინც ხელს აღმართავდა მამაზე ან დედაზე. შვილების პატივისცემა და შიში მშობლების მიმართ უმცროსების უფროსებთან დამოკიდებულებაზეც ვრცელდებოდა: ქალარას წამოუდექი ფეხზე, პატივი მიაგე მოხუცს და გეშინოდეს ღვთისა.

სწავლების მთავარ ამოცანას შეადგენდა კანონის შესწავლა, იმ სიკეთის შემცნება, რაც ღმერთს გაუკეთებია თავისი ხალხისათვის და, რომლის შესახებაც მოგონებები ისტორიამ წამოინახა. თავდაპირველად შვილებე ზრუნვა ევალებოდა. შემდეგ კი მამას მიჰყავდა ბავშვის გრძნობა ღვთიური საფეხურებით. ბავშვს აცნობდნენ აბრაამს - მტკიცეს და შეუპოვარს, შემდეგ მშობლებს, ის წინაშე მორჩილ ისააკს, რომელიც მშვიდი ერთგულებით, უფლის ნებით, შეჰყურებდა საკუთარ სიკვდილს. აკის შემდეგ ასწავლიდნენ

წმინდა და მტკიცე რწმენის გამტარებლებს: იაკობი, იოსები, მოსე და მრავალი სხვა. ღრმა კვალს ტოვებდა ბავშვის გულში ისააკის, იოსების, მოსეს, სამუელის, დავითის ბავშვობის თვისებები: ალზრდა, სწავლება, ცხოვრების წესი ერთი იდეის ნიშნის ქვეშ მიმდინარეობდა: ყველაფერი ღმერთის სადიდებლად. ებრაელი ბავშვისთვის ძალიან ძვირფასი იყო მისი უფლება, თორმეტი წლის ასაკიდან მისულიყო ტაძარში და უფროსებთან ერთად მონაწილეობა მიეღო უფლის მსახურებაში. მამის მთავარი საზრუნავი იყო ვაჟიშვილში გაეღვივებინა რელიგიური გრძნობა და პატივისცემა რელიგიური წეს-ჩვეულებებისადმი. ძველადთქმისეული ალზრდა იმავდროულად სწავლებაც იყო. ამასთან, ალზრდა იძენდა ეროვნულ-ისტორიულ ხასიათს. ალზრდაში არ დაიშვებოდა არც ფუფუნება და არც ტყობა-ნეტარება. განსაკუთრებით მოითხოვდნენ ზომიერებასა და წესრიგიანობას.

საზოგადოებრივი სკოლები ებრაელებს დიდი ხნის მანძილზე არ ჰქონდათ. უმაღლეს განათლებას, რომელიც შედგებოდა წერის ხელოვნების, პოეტიკის, მედიცინის, ფილოსოფიის საწყისებისა და კანონების ღრმა შესწავლისაგან, ღებულობდნენ დიდებული გვარის წარმომადგენლები, სასულიერო პირებისაგან ან განსაკუთრებული შინა მასწავლებლისგან. ხოლო წინასწარმეტყველთა და სასულიერო პირთა შვილები - განსაკუთრებულ სკოლებში. სამუელის დროს სკოლები არსებობდა მრავალ ქალაქში. მაგალითად, რამაში, ბეთლემში, იერიხოში. ამ სკოლებში ყმაწვილები, და ხშირად მოზრდილებიც, მასწავლებელთა ზედამხედველობის ქვეშ ცხოვრობდნენ. მოსწავლეთა რაოდენობა რამდენიმე ასეულს აღწევდა. ზოგიერთ მათგანს საზოგადოებრივი ხარჯებით ეძლეოდა განათლება. მთავარ საგანს კანონი წარმოადგენდა. სკოლაში, აგრეთვე ისწავლებოდა მუსიკა და პოეზია, რაც მათი რელიგიური მსოფლმქვერცხელობიდან გამომდინარეობდა. ვფიქრობთ, რომ ყოველივე ამის მიზანი იყო ის, რომ მიეჩვიათ ყმაწვილი ყურადღებით ეფიქრა, ემსჯელა წმინდა წერილის თაობაზე, ლოცვისა და ღმერთის განდიდებაზე, თავშეკავებულობასა და რელიგიურ განწყობაზე.

განსაკუთრებულ აყვავებას რელიგიურმა სკოლებმა მიაღწია დავითის დროს. ძირითადადში სკოლები კერძო ხასიათს ატარებდა. დავითი თავისი ცხოვრებით, საკუთარი მაგალითით უჩვენებდა, რომ ცხოვრების ბედნიერება და სიხარული დამოკიდებულია ადამიანის სულიერ

მდგომარეობაზე, მის ზნეობრივ სიძლიერეზე. იგი შეახსენებდა, რომ ცხოვრება არის გამუდმებული ბრძოლა ცოდვასთან, რომელშიც თითოეული უნდა უფრთხოდეს სულით დაცემას.

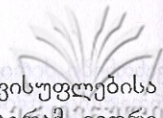
კაცობრიობის, მათ შორის ებრაელი ხალხის ისტორია, მოსეს დროიდან ქრისტეს შობამდე, წარმოადგენს უფლის განცხადებების, წინასწარმეტყველებებისა და უფლის სხვა წარმოგზავნილთა განსაკუთრებულ ჯაჭვს. ადამიანთა აღზრდის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საშუალებას წარმოადგენდა ზნეობრივი კანონი, რომელიც უფლის მიერ იყო მოცემული მოსეს მეშვეობით და გადმოცემული ათი მცნების სახით. თავის წარმოშობით კანონმდებლობა, მოცემული მოსეს მეშვეობით სინაზე, განეკუთვნებოდა ისტორიის განსაკუთრებულ მოვლენებს, როდესაც უფალი წარმოაჩენდა საკუთარ თავს უშუალო ურთიერთობით კაცობრიობასთან. მოსე ამის შესახებ ამბობს: „იცოდეთ მე გასწავლეთ თქვენ წესი და სამართალი, როგორც მიბრძანა უფალმა, ჩემმა ღმერთმა, რომ სწორად მოიქცეთ იმ ქვეყანაში, რომლის დასამკვიდრებლად მიდიხართ“ (მეორე რჯული, 4,5). სინას მთაზე მოხდა საზეიმო მონობება ხალხის მიმართ, იყვნენ მსოფლიო-ისტორიული განვითარების დიადი ქეშმარიტების მატარებლები. ამიერიდან თქვა მაშინ უფალმა, - ჩემს საკუთრებად გამოგარჩევთ ყველა ხალხისგან, ... მღვდელთა სამეფოდ და წმინდა ერად მყოფებით. რომ ამ ხალხს, მიუხედავად გაბატონებული ცოდვისა, უნდა შეენარჩუნებინა საკუთარ თავში ჯანსაღი, მართებული მარცვალი. მათში უნდა განხორციელებულიყო ყოველივე წმინდა, სამართლიანი, ადამიანური. კერპთაყვანისმცემლური სამყაროს უხეში პრინციპების მიუხედავად, აქ სულიერი სანყისი უნდა ყოფილიყო უპირატესი. უსაზღვრო ეგოიზმი ლებულობდა შეზღუდვას და ხდებოდა აღიარება სხვა პირის თანასწორობისა. უსამართლობამ ადგილი დაუთმო ღვთიური სიმაართლის უმაღლეს კანონს ზნეობრივ და სულიერ სრულყოფილებას. ისინი მოცემულია სინაის კანონმდებლობაში, როგორც გამოხატულება თავისუფალი კავშირისა ღმერთსა და ადამიანებს შორის. მიგვაჩნია, რომ სინაის კანონმდებლობა ატარებს სრულყოფილების იმ მაღალ ხარისხს, რომელიც საერთოდ გამოარჩევს უფლის საქმეებს ადამიანის საქმეებისაგან. მოსეს მცნებები ხასიათდება მაღალი ზნეობრივი ღირსებით, სინამდითა და სისუფთავით. ამ კანონების მიზანს არ წარმოადგენდა რჩეული ხალხის გარეგნული კეთილდღეობა. მისი ცხოვრება უფრო მაღალ მიზანს ისახავდა. მოსეს

კანონები ძირითადად იმაზეა მიმართული, რომ აღზარდოს ებრაელები, როგორც წმინდა ხალხი, წმინდა მარცვალის მთელი კაცობრიობის განსანმენდად. ვფიქრობთ, რომ მოსეს კანონის მთელი აზრი მის აღმზრდელობით მნიშვნელობაში მდგომარეობს. ათი მცნება სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანის სინდისის ნორმების გარკვეული და ობიექტური გადმოცემა.

პედაგოგიკის თვალსაზრისით, სინას კანონმდებლობის სულისკვეთებით პიროვნების აღზრდა ორ ძირითად პრაქტიკულ პრობლემას წარმოშობდა. ეს პრობლემებია: ცხოვრება და კანონი, განვითარება და კანონი. სწორედ ამ კუთხით განიხილებოდა პიროვნების ჩამოყალიბებაზე ბუნების, აღზრდისა და ღმერთის გავლენა. „ისრაელის უდიდესი ღვანლი იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ მან ერთიანი ღმერთი იქადაგა, ის, რომელიც დასაბამიცაა და დასასრულიც ყოველივესი, არამედ იმაში, რომ მან უჩვენა, მართლაც შეიძლება მიმართო მას და უთხრა „შენ, იდგე მის წინაშე. ისრაელი პირველი მიხვდა ამას და, რაც გაცილებით მეტია, მთელი ცხოვრება, მის მიერ განვლილი, იყო დიალოგი ადამიანსა და ღმერთს შორის“ [95, გვ. 120]. ამიტომ იმ დროის პედაგოგიური ამოცანა შემდგომში მდგომარეობდა შეთანხმებულობა უფლის ნებასა და ადამიანის ნებას შორის. უფლის კავშირი ნოეს, აბრაამსა და მოსესთან გულისხმობდა უფლის ბატონობას თავის რჩეულ ხალხზე, რათა აღესრულებინა ცხოვრების კანონი, რაც მხოლოდ ღმერთს შეეძლო.

განსხვავებით ძველათქმისეული პედაგოგიური ამოცანისა, ქრისტეს მიერ კაცობრიობის ცოდვის საკუთარ თავზე აღება, უფრო ფართო გაგებით კი - სიტყვის განხორციელება, აღსრულება უკავშირდება საბოლოო მიზანს, რომელიც დგას ადამიანის წინაშე: ეს არის ღმერთთან შეერთება. მიგვაჩნია, რომ ღმერთთან შეერთება - ეს არის თითოეული ადამიანის მთავარი დანიშნულება - „მაშ, იყავით თქვენ სრულქმნილნი, როგორც სრულქმნილია მამა თქვენი ზეციერი“ (მათე, 5,48). ქრისტიანული სწავლების ამ ჭეშმარიტებაში მოცემულია თითოეული ადამიანის უსაზღვრო ღირსების აღიარება და გამართლება.

ქრისტიანული პედაგოგიკა, რომელიც მიზნად ისახავს ადამიანის მიახლოვებას ღმერთთან, იყენებს ყველაფერს, რაც საუკეთესოა მეცნიერებასა და ხელოვნებაში, ბუნებასა და საზოგადოებაში. ამით იგი ცდილობს ბავშვის სხეულებრივ-სულიერ ორგანიზმში გამოიწვიოს ყველა ძალისა და მონაცემების გაღვივება ისე, რომ მისი აზროვნება

მიმართული იყოს ქვემარტებისაკენ, ხოლო ნება - თავისუფლებისა და სიკეთისაკენ, გონების მუდმივი მონაწილეობით. მაგრამ ვიდრე ადამიანი შეიმეცნებდეს ქვემარტებასა და უფლოს, ვიდრე სრულყოფილი გახდებოდეს და ღმერთამდე ამაღლებოდეს, უნდა გაიცნობიეროს საკუთარი თავი თავის ცოდვილიანობაში. ამიტომ ქრისტიანული პედაგოგიკის მიხედვით, ადამიანს ვერ უნდა უარეყო გრძნობითი სამყარო და რწმენით ამაღლებულიყო ზეცამდე და მინაზე მოეტანა ყოველივე ზეციური, ქვემარტი და სრულყოფილი. ამდენად, ქრისტიანობა პედაგოგიკის წინაშე რთულ ამოცანას აყენებს - აღიზარდოს ბავშვი ქრისტიანული სულისკვეთებით, მინიერი ცხოვრებისათვის და ამავე დროს არ იქნას შეჩერებული მისი მზადება მარადიული ცხოვრებისაკენ.

იესო ქრისტემ აღზრდის მარადიული იდეალი გვიბოძა: თითოეული მართლმადიდებელი ქრისტიანი თანდაყოლილი მონაცემების გათვალისწინებით უნდა ცდილობდეს დაემსგავსოს ქრისტეს, ანუ დაძლიოს საკუთარ თავში თვითანგარებიანი ბუნება და შექმნას საკუთარი თავისაგან თავისუფალი პიროვნება, რომელიც გონივრულ მიმართებაში იქნება ღმერთთან, ადამიანებთან და ბუნებასთან. სწორედ ეს მოთხოვნა განახორციელა ქრისტემ თავის ცხოვრებაში და დაამკვიდრა მაგალითით, როგორც ქვემარტმა მასწავლებელმა და აღმზრდელმა. მან აუხსნა სამყაროს, რომ ღმერთი არის ყოვლისშემძლე, რომელსაც აუცილებლად უნდა სცე თაყვანი სულითა და გონებით; ამასთან, იგი ცხოვრობს ადამიანში იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად არის თანხმობაში მისი ნება უფლის ნებასთან. ამრიგად, იესო ქრისტეს მოძღვრებაში მოცემული ქრისტიანული პედაგოგიკის ყველა მარადიული საფუძველი, რომელიც ჩვენ უნდა განვავითაროთ და გამოვიყენოთ პრაქტიკაში.

ხედავდა რა თავის დანიშნულებას არა კანონის მოსპობაში, არამედ მის სრულყოფაში, ქრისტემ განამტკიცა ქორწინება-ზნეობრივი ცხოვრებისა და აღზრდის საფუძველი. „მიატოვებს კაცი თავის დედმამას და შეერთვის თავის ცოლს, და იქნებიან ორივენი ერთ ხორც" (მათე 19, 5). ხოლო შვილებისადმი იგი მოითხოვს პატივისცემას და მათი პიროვნული ღირსების აღიარებას. „ქვემარტად გეუბნებით თქვენ: ვინც ბავშვივით არ მიიღებს ღმერთის სასუფეველს, ვერ შევა მასში. მოუხვია, ხელი დაადო მათ და დალოცა ისინი" (მარკ. 10, 15,16). და მან თქვა: „და ვინც აცთუნებს თუნდაც ერთ ამ მცირეთაგანს,

რომელთაც მე ვწამვართ, უჯობს ნისქვილის დოლაბი დაჰკიდონ ყელზე და ზღვაში დანთქან" (მარკ. 9,42). ბავშვები თავიანთი ერთგულებით, მორჩილებით, სისადავით, სუფთა გულითა და სიყვარულით, მშვენიერებისა და ღვთაებრიობის აღქმის უნარით ქრისტეს თვალში წარმოადგენენ უმაღლესი სრულყოფილების ნიმუშს, რომლის მიღწევაც მოზრდილ ადამიანს მხოლოდ შეგნებულად შეუძლია მაშინ, როდესაც ბავშვს ეს უნარი გაუცნობიერებლად გააჩნია. ამიტომ იესო მოუწოდებს თავის მოწაფეებს, რათა ისევ ბავშვებზევით იქცნენ განთავისუფლდნენ ყოველგვარი პატივმოყვარეობისაგან. კითხვაზე, თუ ვინ იქნება მათ შორის უფრო დიდი უფლის სასუფეველში, იგი უპასუხებს: „ვინც დაიმდაბლებს თავს, როგორც ეს ბავშვი, ის არის უდიდესი ცათა სასუფეველში (მათე, 18,4).

ქრისტე აღიარებს ბავშვის სხეულისა და სულის აღზრდის მნიშვნელობას; მაგრამ სულის აღზრდა მისთვის უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სხეულისა. „რას გამორჩება კაცი, თუ მოიგებს მთელს ქვეყანას, და სულს კი წააგებს? (მათეს სახ. 16,26). „ნუ იუნჯებთ თქვენს საუნჯეს, სადაც ჟანგი და მლილი ღრღნის მას, და სადაც მპარავნი თხრიან და იპარავენ; არამედ დაიუნჯეთ თქვენი საუნჯე ზეცად, სადაც ვერც ჟანგი და მლილი ვერა ღრღნის მას, და სადაც მპარავნი ვერ თხრიან და ვერ იპარავენ; ვინაიდან სადაც არის საუნჯე თქვენი, იქვე იქნება გული თქვენი" (მათე, 6, 19-21). ამ მსოფლმხედველობაზე დაადგინა მაცხოვარმა მარად ჭეშმარიტი ცნება ქრისტიანული სწავლებისა და აღზრდის შესახებ. რადგან პიროვნების ჩამოყალიბება სახარებისეული სულისკვეთებით წარმოადგენს მის ამაღლებას მიწიერიდან ღვთაებრივ სრულყოფილებამდე. მშობლების სახარებისეული გარდაქმნა სული წმინდის მეშვეობით აძლევდა მათ საშუალებას მიეყვანათ თავიანთი შვილები ნეტარების მემკვიდრეობაში - ეკლესიაში, სადაც მონათვლის გზით ეკლესიამ განახორციელა ქრისტიანული აღზრდის უდიდესი აქტი. ამდენად, ბავშვი იმყოფებოდა არა მარტო ქრისტიანული სარწმუნოების ზედამხედველობის ქვეშ, არამედ მათზე გადმოდოდა სულიწმინდის მადლი, რომელიც საიდუმლო მფარველობას უწევდა ჩვილთა სულებს, იცავდა ბოროტებისგან, განამტკიცებდა მათ სიმართლეს, მშვიდობისა და სიხარულის საწყისებზე უფლის სადიდებლად.

თუ გავაანალიზებთ ჩვენში გავრცელებული რელიგიურ-აღმზრდელობითი ხასიათის კრებულებსა და ნაშრომებს, მივალთ იმ

დასკვნამდე, რომ ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკა ეფუძნებოდა ძველალექსიკონური და სახარებისეული აღზრდის იდეალს. ამ დასკვნის საფუძველს წარმოადგენს ის, რომ ამ ნაშრომებში პრაქტიკულად ყველა მოსაზრება აღზრდის სფეროდან აღებულია სოლომონის იგავებიდან, იოანე ოქროპირის დარიგებებიდან, მათესა და მარკოზის სახარებიდან. ამას ალბათ ისიც ადასტურებს, რომ საქართველოში ყველაზე პოპულარული წიგნი, რომელსაც ყველაზე ხშირად და სიყვარულით კითხულობდნენ, იყო ბიბლია. ვფიქრობთ, რომ ქართულმა ქრისტიანულმა პედაგოგიურმა აზრმა ბიბლიაში 3 პოვა არსი იმისა, რომ ბავშვი, პიროვნება დაეცვა ბოროტებისაგან, რომელიც გარდაუვლად არის ჩვენში პირველადი დედის გამო.

მიგვაჩნია, რომ, გარდა „ძველი ალექსიკონი“ და „ახალი ალექსიკონი“, ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მეთოდოლოგიურ და თეორიულ წყაროს წარმოადგენს წმინდა მოციქულთა, წმინდა მამათა და მასწავლებელთა შეხედულებანი ქრისტიანული აღზრდისა და სწავლების საკითხებზე. ჩვენ შევეცდებით წარმოვადგინოთ რამდენიმე მათგანის შეხედულებანი აღზრდის პრობლემებზე, რომელთაც დღესაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ქრისტიანული პედაგოგიკის განვითარების საქმეში.

სწავლება ქრისტიანულ აღზრდაზე უძველესი დროიდან იღებს სათავეს. ყველა მართლმადიდებლისათვის ქვეშაირიტად სარწმუნო სახელებს წარმოადგენს უდიდესი საეკლესიო მოღვაწენი და მასწავლებლები: იუსტინე ფილოსოფოსი, ეგნატე ღმერთშემოსილი, ათანასე დიდი, ბასილი დიდი, გრიგოლ ნოსელი, გრიგოლ ღვთისმეტყველი, იოანე ოქროპირი, მაქსიმე აღმსარებელი, იოანე დამასკელი, სვიმონ ახალი ღვთისმეტყველი, გრიგოლ პალამა და სხვ. მათ ნაშრომებში მოცემულია სწავლანი სარწმუნოებაზე, ზნეობაზე, ბავშვთა აღზრდაზე ოჯახში, სინანულზე, მონყალებაზე, სიკეთეზე და სხვა სათნოებათა შესახებ.

ძნელი მისახვედრი არ არის, თუ ეკლესიის წმინდა მამებისა და მოძღვრების შეხედულებით, ვის უნდა ეკისრებოდეს ბავშვთა აღზრდის უმნიშვნელოვანესი მოვალეობა - რაღა თქმა უნდა, იმათ, ვისგანაც სიცოცხლე ენიჭებათ ბავშვებს. ე.ი., მათ ხორციელ მშობლებს. წმინდა იოანე ოქროპირი ამბობს: „ღმერთმა იმისათვის შთაუწერა მშობლებს შვილთა სიყვარული, რომ მათი სახით ბავშვებს სათნოებათა მასწავლებლები ჰყოლოდათ. მარტო ხორციელი შობა როდი ხდის

ადამიანს მამად, არამედ - კარგი განათლებაც; და მარტო ბავშვის მუცლად ტარება კი არ შექმნის ადამიანს დედად, არამედ კეთილი ალზრდაც" [186, გვ. 53]. მაშ, რა შეიძლება ვიფიქროთ იმ მშობლებზე, რომელნიც ან ნაკლებად ზრუნავენ თავიანთ შვილებზე, ანდა სულაც ბედის ანაბრად მიაგდებენ ხოლმე მათ? - იოანე ოქროპირს მიაჩნია, რომ ასეთი მშობლები თვით ბუნებას ეწინააღმდეგებიან, რომლებიც „გარეულ მხეცებზეც კი მეუფებს, ისე, რომ ბევრ მათგანს, რომელთა დაჭერა სხვა დროს ძალზე ძნელია, ადვილად მოიხელთებენ ხოლმე იმ დღეებში, როცა მათ ახალგაჩენილი შვილები ჰყავთ და ამის გამო საკუთარ უსაფრთხოებაზე აღარ ზრუნავენ. და არ არსებობის ისეთი პირუტყვი, თუნდაც ყველაზე სუსტი, რომელიც თავგანწირვით არ დაიცავს თავის ნაწიერთ" [186, გვ. 100].

წმინდა მამებს ფრიად საჭიროდ მიაჩნდათ საღმრთო წერილში გადმოცემული ზნეობის ერისკაცებისათვის, განსაკუთრებით, ბავშვებისათვის სწავლება. იგივე იოანე ოქროპირი უგნურ საქციელად მიიჩნევს ბავშვს ასწავლო ხელოვნების ყველა დარგი, სკოლაში ატარო, არაფერი დაიშურო მისი განსწავლისათვის და უფლის მოძღვრებით განათლებაზე სრულიად არ იზრუნო. ამიტომაც იმკიან მშობლები ასეთი გაზრდის ნაყოფად შვილების თავხედობას, კადნიერებას, სიჯიუტესა და გარყვნილებას.

საღმრთო წერილი და ეკლესიის წმინდა მამები მკაცრად შეახსენებენ მშობლებს მათ მოვალეობას - ჯეროვნად აღზარდონ შვილები. წმინდა პავლე მოციქული გვასწავლის: „მამანი ნუ განარისებთ შვილთა თქვენთა, არამედ განზარდენით იგინი სწავლითა და მოძღვრებითა უფლისაითა" (ეფეს. 6,4). კვლად, როცა ეპისკოპოსის თვისებებს განსაზღვრავს, იგი ამბობს, რომ ამ წოდების ღირსი მხოლოდ ის ადამიანია, ვინც სხვა ღირსებებთან ერთად, არს „თვისისა სახლისა კეთილად განმგებელ" და ვისაც „შვილნიმცა უსძენ დამორჩილებულნი ყოვლითა ღირსებითა" (1 ტომ. 3,4). მოციქულის ასეთი მზრუნველობა ბავშვების აღზრდაზე, მისი გულმოდგინება მშობელთა შეგონებაში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეკლესიის დიდმა მღვდელმთავრებმა და მოძღვრებმაც გაიზარეს. „ლანგარის ადგილობრივი საეკლესიო კრების მე-15 კანონი ბრძანებს: „თუ ვინმე მიატოვებს თავის შვილებს და არც გამოჰყვება მათ და არც შეძლებისდაგვარად ჯეროვან კეთილმასურებამდე მიიყვანს, არამედ განდგილობის საბაბით არ ზრუნავს მათზე, ესეითარნი, დაე, შეჩვენებულ იყოს" [69, გვ. 11].

საღმრთო წერილისა და ეკლესიის წმინდა მამათა და მოძღვართა სწავლებით, მხოლოდ მშობელი მამები როდი ზრუნავდნენ შვილების აღზრდაზე, არამედ დედებს გაცილებით უფრო მეტად ეკუთვნოდა ეს მოვალეობა და შეუძლიათ კიდევ მისი შესრულება. „დედა“ - პირველი სიტყვა, რომელსაც ბავშვი წარმოთქვამს, დედას აჯილდოებს ბავშვი უმანკო ღიმილით. ამიტომ დედა ვალდებულია ზრუნავდეს შვილის სწორად აღზრდაზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით წმინდა იოანე ოქროპირი ამბობს: „ქმრები იძულებულნი არიან გავიდნენ სახლიდან მოგზაურობების, სამსჯავროების და სხვა სამოქალაქო საქმეების გამო, ცოლებისათვის კი, რომელნიც თავისუფალნი არიან ყველა ამ საზრუნავთაგან, უფრო მოსახერხებელია ბავშვების მოვლა, რადგან ისინი მოცალენი არიან“ [186, გვ. 109]. გარდა ამისა, წმინდა იოანე ოქროპირს მიაჩნდა, რომ ქალის კიდევ ერთი უპირატესობა ის არის მამაკაცის წინაშე, რომ მისი გული უფრო ნაზი და მგრძობიარეა, ამიტომ დედას შესწევს ძალა გავლენა მოახდინოს ბავშვის რელიგიურ-ზნეობრივი სულისკვეთებით აღზრდაზე.

ქრისტეს ეკლესიის მანათობელნი კანდელნი - ბასილ დიდი, გრიგოლ ღმრთისმეტყველი, იოანე ოქროპირი და მრავალი სხვა, რომელთაც მსოფლიო განაკვირნეს თავიანთი სიქველითა და სიბრძნით, დიდად იყვნენ დავალებულნი თავიანთი მშობელი დედებისაგან. წმინდა ბასილი თავად გვიმონებებს: „ერთი რამით გაბედულად ძალმიძს ვიქადო უფლისა მიერ, რომ არასდროს არ მქონია არანმედა აზრები ღმრთის შესახებ, ანდა თუკი თავიდან სხვაგვარად ვიაზრებდი მას, შემდგომში შევიცვალე. ყოველთვის ვიმარხავდი გულში იმ გაგებას ღმრთისას, რომელიც ყრობაში მიმიღია ჩემი ნეტარი აღმზრდელებისაგან - დედაჩემისა და ბებიაჩემისაგან, და არასდროს არ გამიცვლია ეს გაგება სხვაგვარზე: როცა სრული გულისხმა და გონიერება შევიძინე, მხოლოდ სრულფასოვანი ის დასაბამნი, რაც მათ შთამინერგეს“ [64, გვ. 12].

ჩვენ შეიძლება შემოგვედაონ, რომ ბავშვი ვერ გაიგებს რა წერია საღმრთო წერილში, რელიგიის ისტორიაში, მაგრამ ამ კითხვის-დამსმელს გვინდა ვუპასუხოთ წმინდა იოანე ოქროპირის სიტყვებით: „ხშირად მარტო დანახვაც კი ამ წიგნისა გვიკარგავს ცოდვის ჩადენის სურვილს, ხოლო მისი წაკითხვით დიდ კურთხევას ვიღებთ ზეგარდმო. საღმრთო წერილის გულმოდგინე კითხვით ადამიანის სული თითქოსდა წმიდათა წმიდა საკურთხეველის წიაღში შედის, განიწმინდება და უმჯობესი ხდება, რადგან ამ წიგნებით თვით უფალი ღმერთი გვესაუბრება“ [186, გვ. 106].

ბუნებრივად მიგვაჩნია ასეთი კითხვის დასმა, როდიდან უნდა დავიწყოთ ბავშვთა აღზრდა რელიგიურ-ზნეობრივი კუთხით? ვფიქრობთ, რომ ბავშვების ქრისტიანული აღზრდა იმთავითვე უნდა დავიწყოთ, როდესაც ისინი ამ ქვეყანას ევლინებიან. ეკლესიის მამები და მოძღვრები როდესაც ადრეული ასაკიდანვე ბავშვის აღზრდის აუცილებლობას ამტკიცებენ, ეყრდნობიან იმ უდავო ჭეშმარიტებას, რომ პირველი შთაბეჭდილებანი თითქმის წარუშლელ კვალს სტოვებს ბავშვის სულში მთელი შემდგომი ცხოვრების განმავლობაში, მაგრამ როგორ აღვზარდოთ ჩვილი, როცა ის ჯერ კიდევ ვერ არჩევს ავსა და კარგს? როგორ ჩავაგონოთ მას სარწმუნოების ჭეშმარიტება და მაღალზნეობრივი წესები? შეიცნობს კი ბავშვი მოციქულთა ღრმააზროვან შეგონებებს?

ვფიქრობთ, რომ ამ შემთხვევაშიც ეკლესიის წმინდა მამები და მოძღვრები არ გვტოვებენ თავიანთი სწავლა-დარიგების გარეშე. მათი შეხედულებით რაკი ყრმა ჯერ ძალზე პატარაა, პირველ ჯერზე სულ მცირედით უნდა დავკმაყოფილდეთ, ყველაზე აუცილებლით. პირველ რიგში, ბავშვის თვალსა და გულს უნდა მოვაშოროთ ის ცუდი მანკიერი მხარეები, რაც ლაქას დააჩენს მის უმანკოებას. უნდა ვეცადოთ, რომ მის ირგვლივ შევქმნათ რელიგიურ-ზნეობრივი ატმოსფერო. თუკი ბავშვი მშობლების ჩაღრმავებული ლოცვით მდგომარეობას შეამჩნევს, მის გულში ადვილად აღიქმება, თუ როგორ უნდა ესაუბროს ზეციერ მამას. „ცოლის თავი - ქმარია, ქმრის შემწე - ცოლი, - ამბობს წმიდა იოანე ოქროპირი, - მაშ, დაე, ნურც თავი გაბედავს სხეულის გარეშე გადააბიჯოს ეკლესიის ზღურბლს, და ნურც სხეული ნუ შევალს იქ თავის გარეშე, არამედ, დაე, სრული ოჯახი შემოვიდეს აქ და თან ბავშვებიც მოიყვანონ. როგორც ვეება ხის ძირას აღმოცენებული ახალწერგია საამო სანახავად, ასევე, და ბევრად კიდევ უფრო მეტად საამოა იმ ადამიანის ხილვა, რომელსაც გვერდით ბავშვი უდგას, ვითარცა ახალწერგი, ამოსული მის ფესვთაგან, და არათუ საამოა, არამედ დიდად სასარგებლოც" [69, გვ. 41].

ამდენად, წმინდა მამათა მიხედვით, ბავშვისთვის შეიძლება გაუგებარი იყოს ქრისტიანული მოძღვრების დოგმატური ნაწილი, ხოლო ზნეობრივი სწავლანი, როგორც აღვნიშნეთ, სავსებით მისაწვდომია ბავშვებისათვის. მაშ, დაე, გამოცდილი მართლმადიდებელი ხელმძღვანელის მეთვალყურეობით ყველაფერი ის აითვისონ, რაც მათ ძალ-ღონესა და საშუალებებს არ აღემატება.

საეკლესიო მამები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ რელიგიური განათლების აუცილებლობას. მათ მიაჩნდათ, რომ ბიროვნებას უნდა ვასწავლოთ ის, რაც ყველაზე სარწმუნოდ და სანდოდ უზრუნველყოფს მის სარწმუნოებრივ-ზნეობრივ განვითარებას. მათი შეხედულებით, საგანმანათლებლო საგანთა შორის პირველი ადგილი უნდა დაეთმოს საღმრთო წერილის სწავლებას. ხოლო ყველა სხვა დანარჩენი საგანი უნდა ისწავლებოდეს ღმრთის სიტყვის შუქზე ყველა ასაკის მოსწავლის მიერ. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება სწავლა-განათლება წარმატებული იყოს და სწორი გზით მიემართებოდეს, რადგან ყველა სხვა შემთხვევაში მეცნიერებათა შესწავლისაგან ადამიანს, და, აქედან გამომდინარე, მთელ საზოგადოებასაც, ნამდვილი სარგებლობა არ ექნება.

ამრიგად, საეკლესიო მოღვაწენი მიიჩნევენ, რომ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა ვისწავლოთ ცხოვრება ღმერთში და ყოფნა ადამიანთა გარემოცვაში. კაცი იმიტომ კი არ უნდა იყოს მორწმუნე, რომ ტრადიციულად მის ოჯახში ყველა ქრისტიანია, არამედ თვითონ უნდა სჯეროდეს ქრისტიანობის ჭეშმარიტებისა, უნდა აღიარებდეს და იცავდეს იმ წეს-ჩვეულებებს, რაც დადგენილია მართლმადიდებლური ეკლესიის მიერ. მიგვაჩნია, რომ დღეს უფრო მეტი ყურადღება არის მიქცეული ხალხში სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი სწავლის გავრცელებაზე, ამიტომ აუცილებელია საამისო სწორი გზის ჩვენება, მისწავლოთ და გასაგები მასალების მათთვის მიწოდება.

ამრიგად, ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მეთოდოლოგიურ საფუძვლებს წარმოადგენს ძველი ალთქმა, ახალი ალთქმა და წმინდა მამათა სწავლა-მოძღვრება ქრისტიანული აღზრდისა და სწავლების საკითხებზე.

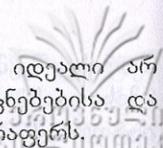
ვფიქრობთ, რომ პედაგოგიკისთვის ქრისტიანული საზრისის მინიჭება წარმოადგენს არა მარტო კაცობრიობის, არამედ ადამიანის ბიროვნული გადარჩენის გზას. ქრისტიანობამ - ვ.ვ. ზენკოვსკის სიტყვებით, მეტი იცის ადამიანზე, უფრო მეტად სწამს მისი, უფრო ღრმად ესმის მისი, ვიდრე განმანათლებლობის ფილოსოფიას. სხვადასხვა ქრისტიანულ მიმდინარეობაში პედაგოგიკის პრობლემების გადანყვება განსხვავებულად ხდება. მართლმადიდებლური პედაგოგიკა, პირველ რიგში, ონთოლოგიურია (არსებულ მოძღვრებაა). მთელი კაცობრიობა იმყოფება ორ ონთოლოგიურ საზღვარს - შექმნასა და გაღმერთებას

შორის. შექმნა - ეს არის სანყისი, გაღმერთება - დასასრული. იმისათვის, რომ იქნას მიღწეული დასასრული, კაცობრიობის ისტორიაში ჩაერთვის ეკლესია. შექმნა დასრულებულია, ამჟამად მიმდინარეობს სანყაროს გაღვთივოსნება. ქრისტეს ეკლესია - ახალი ნოეს კიდობანია. თუკი ძველალექსიურ კიდობანში მოხდა ყველა ქმნილების სიცოცხლის გადარჩენა, ამ ახალ ნოეს კიდობანში - ქრისტეს ეკლესიაში, ღდება მათი საიდუმლო გაღვთივოსნება. შედის მგელი, ხოლო გამოდის კრავი.

მიგვაჩნია, რომ ვიდრე ჩვენ განვიხილავთ ქართული ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის საგანს და ძირითად ცნებებს, უნდა განვიხილოთ რელიგიის მნიშვნელობა და მისი ძირითადი ნიშნები. სიტყვა „რელიგია“ ლათინური წარმოშობისაა და მომდინარეობს სიტყვიდან "religio", რაც სიტყვასიტყვით ნიშნავს „ხელახალ კავშირს“, ხოლო უფრო ფართო გაგებით, „კავშირს ადამიანთა შორის“. ღვთისმეტყველთა მიხედვით - „სჯული“ - რელიგია არის სულიერი კავშირი ღმერთსა და კაცთა შორის. ერთი მხრივ, კაცი ევედრება ღმერთს თავის საჭიროებისათვის, მეორე მხრივ, ღმერთი აძლევს კაცს თავის წყალობას. ამ ურთიერთობას ღმერთსა და კაცს შორის აქვს ღრმა საფუძველი თვით კაცის არსებაში, მის სულსა და გონებაში. რელიგია დაფუძნებული რწმენაზე, ნდობაზე, იმედზე, მოთმინებასა და მორჩილებაზე, არა თუ თრგუნავს კაცის სულსა და გონებას, პირიქით - მოთმინებით, ნდობით, მორჩილებით, სასოებით აღჭურავს მას, უბიძგებს გამოუკვლეველისა და მიუწვდომელისაკენ, ამ გზაზე ფარ-ხმალის დაუყრელობისაკენ, „იძულებისა“ და „მიტაცებისაკენ“ (მათე, 11, 12).

ამდენად, რელიგიური განცდა ადამიანის შინაგანი ბუნების ნაწილია, მისი ადგილი ცხოვრებაში - თვალსაჩინო და საპატიოა, ხოლო ამ ადგილის მართებული გააზრება და კვალიფიკაცია ქრისტიანულ პედაგოგიკასთან ზიარების აუცილებელი პირობაა.

რელიგიის პირველ და მთავარ ნიშანს წარმოადგენს პირადი, სულიერი სანყისის - ღმერთის აღიარება, რომელიც წარმოადგენს ყოველივე არსებულის, მათ შორის ადამიანის ყოფიერების წყაროს. ქრისტიანული სწავლების მიხედვით ღმერთი-სამებაა, იგი არის სიყვარული და ჩვენ მისით ვცოცხლობთ და ვმოძრაობთ და ვარსებობთ. ღმერთი არის ადამიანის სულიერ მისწრაფებათა საბოლოო მიზანი. ამ აღიარებით ქრისტიანული რელიგია პრინციპულად განსხვავდება

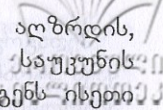
იმ მსოფლმხედველობათაგან, რომლებშიც უმაღლესი იდეალი არ არსებობს, არამედ წარმოადგენენ გონების, მისი ოცნებებისა და იმედების თეორიულ მოდელს, პროდუქტს და მეტს არაფერს.

ქრისტიანული პედაგოგიკისათვის უმნიშვნელოვანეს დამახასიათებელ ელემენტს წარმოადგენს რწმენა იმისა, რომ ადამიანს გააჩნია ღმერთთან სულიერი ერთობის უნარი. ეს ერთობა ხორციელდება რწმენის მეშვეობით, რომლის ქვეშაც იგულისხმება არა მარტო ღმერთის არსებობაში დარწმუნებულობა, არამედ მორწმუნე ადამიანის მთელი ცხოვრების განსაკუთრებული ხასიათი, რომელიც შეესაბამება მოცემული რელიგიის დოგმატებსა და მცნებებს.

აღნიშნული ელემენტი რელიგიაში განუყრელია მისი მოძღვრებისაგან, რომ ადამიანი პრინციპულად განსხვავდება ყველა სხვა ქმნილებისაგან, რომ იგი უბრალოდ ბიოლოგიური არსება კი არ არის, არამედ, პირველ რიგში, სულიერი არსებაა და გააჩნია არა მარტო სხეული, არამედ სულიც - პიროვნების, მისი ჭკუის, გულის, ნების მატარებელი. აქედან მომდინარეობს რელიგიაში მოძღვრება ადამიანის არაამქვეყნიური არსებობის შესახებ. ქრისტიანულ მოძღვრებაში გაცილებით მეტსაც ვნახულობთ - სწავლებას საყოველთაო სხეულებრივი აღდგომისა და მარადიული ცხოვრების შესახებ, რაც ადამიანის მიწიერ ცხოვრებას სრულფასოვან მნიშვნელობას ანიჭება. სწორედ საბოლოო მიზნისა და სიცოცხლის არსის გადამწყვეტაში ვლინდება მთელი სიცხადით ადამიანის სულიერი ორიენტაცია: აირჩიოს ღვთისა და მარადიული ცხოვრებისადმი, სიმართლის, ჭეშმარიტებისა და სიკეთისადმი რწმენა. აქედან გამომდინარე, იკისროს ზნეობრივი პასუხისმგებლობა ყველა თავისქმედებათა გამო, თუ ირწმუნოს სიკვდილის საბოლოო და აბსოლუტური კანონი.

რელიგიის მნიშვნელოვან ნიშანს, აგერთვე წარმოადგენს ადამიანისათვის სულიერი და ზნეობრივი ფასეულობების უპირატესობის აღიარება მატერიალურ ფასეულობებთან შედარებით.

ამდენად, რელიგია არა მარტო უპასუხებს კითხვას ცხოვრების არსის შესახებ, არამედ საოცარი ძალით წარმოაჩენს ამ არსს ყოველი ადამიანის სულში, რომელიც სრულად შეაბიჯებს ცხოვრების რელიგიურ გზაზე. სწორედ ეს გადმოსცა პავლე მოციქულმა სიტყვებით: „არ უნახავს თვალს, არ სმენია ყურს და არ მოსვლია გულზე იგი ადამიანს, რაც მოუშადა ღმერთმა მის მოყვარულთ“ (1 კორინთ. 2,9).

პედაგოგიკა ტრადიციულად განიხილება, როგორც აღზრდის, სწავლებისა და განათლების პრაქტიკა. ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში მის განსაკუთრებულ თვისებას წარმოადგენს ისეთი ორიგინალური, თვითმყოფადი პედაგოგიკური სისტემების ძიება, რომლებიც აგებულია ფილოსოფიურ ვარაუდებზე ან კონკრეტული ისტორიული დროის პრაქტიკულ მოთხოვნებზე. ისინი მიმართულნი არიან მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანის პიროვნებისაკენ, რომლის წინაშეც გახსნილია განუსაზღვრელი რაოდენობა ცხოვრებისეული გზებისა. ეს მართლაც ასეა, ადამიანის ცხოვრებაში უამრავი გზა და შესაძლებლობაა, მაგრამ ყველა მათგანს როდი მივყავართ ხსნამდე.

სხვადასხვა პედაგოგიკურ მიმართულებას საფუძვლად უდევს პიროვნების სულიერ-ზნეობრივი ზრდის წყაროს ძიება. ვფიქრობთ, რომ ეს წყარო ვერ განისაზღვრება თეორიული მოსაზრების საფუძველზე, იგი განისაზღვრება ადამიანისათვის მინიჭებული თავისუფლებით - ალიაროს ან უარყოფის ღმერთი. იმის სურვილი, რომ იცხოვრო ღვთის გარეშე, დაუმალო ღმერთს ან თავი აარიდო მასთან შეხვედრას, ვლინდება სხვადასხვა ფორმით. ყველაზე მინიერ ფორმას, რომელიც გამოცდის ხოლმე პედაგოგიკური აზროვნების შთაგონებას, წარმოადგენს ნატურალიზმი. ნატურალიზმი ახდენს მეცნიერული ცოდნის აბსოლუტიზაციას პედაგოგიკაში, ხოლო სულიერი ცხოვრების ყველა გამოვლინება დაჰყავს ფსიქოლოგიზმამდე. ფსიქოლოგიურად წყვეტს, აგრეთვე, პიროვნული უკვდავების პრობლემას. ინდივიდის არსებობა გრძელდება სხვა ადამიანებში. „თუკი ადამიანის პიროვნება არ დაიყვანება იქამდე, რომ იგი წარმოდგენილია სხეულის მქონე სუბიექტში, არამედ გრძელდება სხვა ადამიანებში, მაშინ ინდივიდის გარდაცვალებით პიროვნება „მთლიანად“ არ კვდება - წერს სხვადასხვა თეორიის ანალიზისას ა.ვ. პეტროვსკი, - ინდივიდი, როგორც პიროვნების მატარებელი, მიდის ცხოვრებიდან, მაგრამ სხვა ადამიანებში პერსონალიზებული, იგი გრძელდება, იწვევს მათში მძიმე განცდებს, რომლებიც აიხსნება კავშირის ტრაგიკული განწყვეტით ინდივიდის იდეალურ არსებობასა და მის მატერიალურ გაქრობას შორის. სიტყვებში „იგი ცოცხლობს ჩვენში სიკვდილის შემდეგაც“ არც მისტიკაა და არც წმინდა მეტაფორულობა - ეს არის მთლიანი ფსიქოლოგიური სტრუქტურის დარღვევის ფაქტი ერთ-ერთი მისი რელიგიური შენარჩუნებისას“ [130, გვ. 235]. რელიგიური თვალსაზრისით, ეს მიდგომა იწვევს პანთეიზმს - ბუნების გაღმერთებას, ღმერთის შეცვლას მისი ქმნილებით.

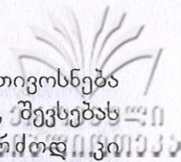

პედაგოგიკის პრობლემები ნატურალიზმის ჩარჩოებიდან გამოჰყავს „ტრანსცენდენტალიზმს“, რომელიც პიროვნების „საკუთარ თავზე“ ამაღლების მიზნს ხსნის არა მარტო ბუნების ძალებითა და შესაძლებლობებით, არამედ უმაღლესი საწყისის არსებობით. მაგრამ ტრანსცენდენტალიზმი არ აღიარებს ღმერთს, როგორც ერთადერთ უმაღლეს საწყისს. იგი არაფერს ამბობს დემონური ძალების არსებობის შესახებ, რითაც პედაგოგიკას ვერ ანიჭებს გარკვეულობას მიზნებისა და მათი მიღწევის საშუალებათა შესახებ, ხოლო, რელიგიური თვალსაზრისით მივყავართ მისტიციზმისა და ოკულტიზმის ააშიში სამყაროსაკენ.

ამდენად, სხვადასხვა პედაგოგიკურ სისტემათა გაცნობას ადრე თუ გვიან მივყავართ იმის აღიარებამდე, რომ არსებობს რელიგიური და არარელიგიური პედაგოგიკა. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ისინი ერთნაირი ღირებულებისანი არიან. ეს უბრალოდ ფაქტის კონსტატირებაა (აღიარება).

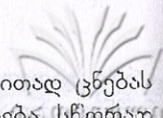
პასუხი კითხვაზე, თუ რას წარმოადგენს მართლმადიდებლური პედაგოგიკა, შეიძლება მივიღოთ მაშინ, თუ განვსაზღვრავთ მართლმადიდებლური აღზრდის, სწავლებისა და განათლების მიზანს: ჩვენ ნათლად უნდა წარმოვიდგინოთ, თუ რა ექვემდებარება აღზრდას და რა იქმნება მხოლოდ ღვთის მადლით. მართლმადიდებელიადამიანის ცხოვრების მიზანი მდგომარეობს ღმერთთან სულიერ ერთობაში, საკუთარი ცხოვრების ღვთიური გზით. გაეკლესიურება არის ცხოვრების გასულიერება, ცხოვრების შეცვლა სულიწმინდის ძალით. მართლმადიდებლურ პედაგოგიკას საფუძვლად უდევს იმის გაგება, რომ ეკლესიის მიღმა, საეკლესიო ცხოვრების გარეშე, აღზრდასა და ცხოვრების მიზნის მიღწევა შეუძლებელია. აღზრდა-განათლების ძირითადი მიზანი მიიღწევა არა ეკლესიის ძალაუფლებით ადამიანზე, არამედ ცხოვრების წესით, რომელიც გამსჭვალულია, მართლმადიდებლური სულის კვეთებით. ცხოვრების მართლმადიდებლური წესი წარმოადგენს ღვთაებრივი ქმშარიტების შეცნობის საშუალებას. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს არის ერთადერთი შემოწმებული, უტყუარი და, რაც მთავარია, უსაფრთხო მეთოდი ადამიანისათვის.

თუკი გავიაზრებთ მართლმადიდებლური აღზრდის მიზანს, შესაძლებელი ხდება იმის გარკვევა, თუ რას წარმოადგენს „მართლმადიდებლური პედაგოგიკა“. მართლმადიდებლური პედაგოგიკა

არის გაღვთივოსნების პედაგოგიკა. პედაგოგიკის გაღვთივოსნება ნიშნავს პედაგოგიკის, როგორც თეორიისა და პრაქტიკის, შევსებას ქრისტიანული მართლმადიდებლური იდეებით. კერძოდ, გაღვთივოსნების პედაგოგიკა - არის პედაგოგიკა, რომელიც მიმართულია ადამიანში ღვთის ხატის გამოკვეთაზე, ღმერთის გამოცხადებაზე სამყაროსათვის ადამიანის სულიერ-ზნეობრივი სრულყოფის გზით. ამრიგად, პიროვნების მიერ გადამრჩენი, ზნეობრივად აუცილებელი სულიერი გამოცდილების შექმნის პროცესი წარმოადგენს ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის საგანს, რასაც ემსახურება სამი ძირითადი სფერო: ეკლესია, ოჯახი და სკოლა, რომელთაც განმსაზღვრელი მნიშვნელობა გააჩნიათ ადამიანის სულიერი ჩამოყალიბებისათვის. ეს სფეროები კი ერთმანეთზე არის დამოკიდებული. ეკლესიური სულისკვეთება გამსჭვალავს მართლმადიდებელი ადამიანის ოჯახურ ცხოვრებას და ხელს უწყობს მის ზნეობრივ თვითგამორკვევას. სკოლას, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ადამიანის მსოფლმხედველობაზე, შეუძლია ხელი შეუწყოს პიროვნების სულიერ სრულყოფას, თუკი სკოლის სულისკვეთება ჭეშმარიტებისა და სიმართლის სულისკვეთებაა. ის შეიძლება კონფლიქტების წყაროდაც იქცეს - როგორც შინაგანი, ისე გარე კონფლიქტებისაც, თუკი სკოლა ცდილობს არაკვალიფიციურად შეიჭრას სულიერი ყოფიერების სფეროში. ეს ხშირად ხდება იმის გამო, რომ სკოლა ცდილობს ცოდნისა და სოციალურ-კულტურული გამოცდილების გარდა, მოსწავლეებს სულიერი გამოცდილებაც მისცეს. უნდა გვახსოვდეს, რომ ყველანაირი სულიერი გამოცდილება არ არის სულის გადამრჩენი და აუცილებელი ადამიანისათვის ისევე, როგორც ყველანაირი ცოდნა თუ სოციალურ-კულტურული გამოცდილება არ არის სოციალურად მისაღები და სასარგებლო.

ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის გზა არის გზა აზროვნებიდან ჭკრეტამდე, შემეცნებიდან გამოცდილებამდე. იგი აღიარებს ადამიანის სულიერი საფუძვლის რეალობას და სულიერ სამყაროს. მართლმადიდებლური აღზრდის გამოცდილება უჩვენებს, რომ შეუძლებელია ადამიანში სულიერი ცხოვრების „ორგანიზება“ მხოლოდ მისი ფსიქო-ფიზიკური ფუნქციების განვითარების გზით. სიკეთისა და ბოროტების ცნება საერო პედაგოგიკაში შედარებით ხასიათს ატარებს. მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში ისინი აბსოლუტური ცნებებია. ბოროტების გამართლება შეუძლებელია, დაუშვებელია მისი ესთეტიზირება.

ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის ძირითად ცნებას აღზრდა წარმოადგენს. ქრისტიანული აღზრდა შეიძლება სწორად იყოს წარმართული, როდესაც მას გავაიგივებთ ხსანასთან. ასეთ შემთხვევაში იძენს იგი აზრს, როგორც მარადიული ცხოვრებისათვის მზადება. მართლმადიდებლურ მსოფლმხედველობას საფუძვლად უდევს აზრი იმისა, რომ გადარჩენა, ხსნა შეუძლებელია ეკლესიის მიღმა. პიროვნების ეკლესიაში მოსვლას მოჰყვება მისი ხსნა. სწორედ ეს წარმოადგენს ძირითად პედაგოგიკურ პრობლემას. აღზრდა განისაზღვრება, როგორც პიროვნების გაღვთივოსნების პროცესი. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ გაღვთივოსნება ჩვენ გვესმის უფრო ფართოდ, ვიდრე რელიგიური აღზრდა. გაღვთივოსნება ნიშნავს რწმენის შუქით ადამიანის პრაქტიკული ცხოვრების გაშუქებას, როდესაც ცხოვრების საფუძველს წარმოადგენს არა პიროვნების განვითარების, არამედ ადამიანის სულის გადარჩენის მიზანი. გადარჩენა არ უარყოფს განვითარებას. მის გარეშე განვითარება გაიგება, როგორც თვითრეალიზაცია, რომელიც, როგორც წესი, წარმოშობს ვნებებს და ასაზრდოებს ადამიანურ სიამაყეს. გადარჩენის საზღვრებში განვითარების რეალიზება ხდება მსახურებისა და თავდადების ფორმებში. გაღვთივოსნება (ქრისტიანულად აღზრდა) ნიშნავს არა მარტო იმას, რომ ვასწავლოთ ქრისტიანულად ცხოვრება, არამედ ვასწავლოთ ქრისტიანულად აზროვნება, ეს ნიშნავს წინააღმდეგობის დაძლევას აზრსა და გრძნობას, სხეულსა და სულს, ცოდნასა და რწმენას შორის.

მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში ცნება „განათლება“ საფუძვლად უდევს სიტყვა „ხატი“, „ნათელი“. წმინდა წერილი მოწმობს ღმერთის მიერ ადამიანის შექმნას საკუთარი ხატისა და მსგავსების მიხედვით. ბიბლიაში ზუსტად არის ნათქვამი, რაში მდგომარეობს უფლის ხატი და მსგავსება ადამიანში. წმინდა მამების აზრით, უფლის ხატი უპირატესად ადამიანის სულიერ სამყაროში ვლინდება, რომ დაძლიოს გრძნობითი ბუნება, ამაღლდეს მატერიალური სამყაროს კანონებზე, მიაღწიოს უკვდავებას, მის გონიერებაში, თავისუფლებაში, სინდისში. მართლმადიდებლურ ტრადიციაში ჩვენ ვსაუბრობთ, ძირითადად, სულიერ განათლებაზე - განათლებაზე სულიწმინდით. სულიერი განათლება - ეს არის მონანიების, მორჩილების, ზნეობრივი განწმენდის გზა ცოცხალი სულისა და ცოცხალი ღმერთია მუდმივი დიალოგის პროცესში. საღვთისმეტყველო განათლება, ჩვენი აზრით, მაშინ იძენს

ღირებულებას, თუკი იგი წარმოადგენს სულიერი განათლების ნაწილს, მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში აქვს მას აზრი და მნიშვნელობა. რელიგიური განათლების განხორციელება საჭიროა ერთიანი და სოციალური, საგანმანათლებლო და აღმზრდელობითი, სარწმუნოებრივი, ფილოსოფიური, მორალური და ესთეტიკური ასპექტების გათვალისწინებით.

ეროვნული და სოციალური ასპექტით რელიგიური განათლება საჭიროა, რათა აღსაზრდელებმა შეძლონ ურთიერთშორის ურთიერთობების დარეგულირება, ესოდეთ ეკლესიის მნიშვნელობა, წარმოდგენა ჰქონდეთ ბერმონაზვნობაზე, მართლმადიდებლობის როლზე ქართული პედაგოგიკური აზროვნების განვითარების ისტორიაში.

საგანმანათლებლო-აღმზრდელობითი თვალსაზრისით, რელიგიური განათლება ბავშვებს ანიჭებს სწრაფვას სულიერი შემოქმედებისა და სულიერი ძიებისაკენ, რათა გააცნობიერონ რელიგიურისულიერება, როგორც ადამიანის შინაგანი სამყაროს განუყოფელი ნაწილი.

სარწმუნოებრივი ასპექტით, რელიგიური განათლება მოსწავლეებს აძლევს ინფორმაციას ღმერთის, სულის და მარადიულობის შესახებ. ამასთან, შეძლონ თვითდაკვირვების გზით თვითშემეცნება ღვთის შემეცნების საბოლოო მიზნის მისაღწევად.

მორალურ-ესთეტიკური თვალსაზრისით, რელიგიური განათლება ბავშვებისათვის საჭიროა, რათა მათ შეეძლოთ რელიგიაში მოაზრებული ზნეობრივი ნორმებისა და სულიერი შეზღუდვების გაცნობიერება და ისეთი ელემენტარული ნორმების დაცვა და გამოძევა, როგორცაა თავაზიანობა, ყურადღებიანობა, კეთილგანწყობიანობა, პატიოსნება, დელიკატურობა, ტაქტიანობა და სხვ. ქრისტიანული სწავლების დროს საჭიროა გავითვალისწინოთ: 1) რეგიონის სულიერ-ზნეობრივი და ისტორიულ-კულტურული ტრადიციები (საუბარია იმ ტრადიციებზე, რომელიც განვითარდა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ისტორიული განვითარებების პირობებში); 2) რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების წესის ისტორიულ-ეროვნული თავისებურებები, როგორც მისი მოქალაქეობრივი თვითშეგნების გამოვლინების ფორმა; 3) რეგიონის რელიგიურ-ზნეობრივი, სამეურნეო და კულტურული ცხოვრების ლეგალური ასახვა, მისი შემდგომი განვითარების ამოცანები; 4) რეგიონის, როგორც საქართველოს ფედერალური (გეოპოლიტიკური) შინაარსი.

მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული მეცნიერული ამოცანების გადაწყვეტა, პირველ რიგში, უნდა მოვახდინოთ სასულიერო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში. შემდეგ კი შესაძლებელია მათი თანდათანობითი დაწერვა სახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში.

ქართული ქრისტიანული-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის გაგებით, სწავლების არსს წარმოადგენს პედაგოგიური მხარდაჭერა ადამიანის თანდაყოლილი მოთხოვნილებისა, რათა შეიმეცნოს ჭეშმარიტება და დაუახლოვდეს უფალს. თუ ბავშვობიდან ადამიანის შინაგან მოთხოვნილებებს დავიყვანთ მინიერამდე, თუკი მასწავლებლები და მშობლები ბავშვებს გადასცემენ ადამიანური თვითსაკმარისობის გრძობას, მაშინ სწავლება წყდება და იცვლება სოციალიზაციისა და პროფესიონალიზაციის პროცესით. მას მართლმადიდებლური პედაგოგიკა სწავლებას კი არ უწოდებს, არამედ შეგუებას, მორიგებას. შეგუების პროცესში არ ხდება სულიერი გამოცდილების შეცვლა, რაც ნიშნავს იმას, გავარკვიოთ, მიმდინარეობს სწავლების პროცესი თუ არა. ასეთი შეცვლის მართლმადიდებლური არსი განისაზღვრება სიტყვით „მონანიება“. ამრიგად, მართლმადიდებლური პედაგოგიკა სწავლებას განიხილავს, იმდენად, რამდენადაც ადამიანი აცნობიერებს თავის არასრულყოფილებას, ამასთან, ისწრაფვის იქითკენ, რომ შეცვალოს საკუთარი თავი. სწავლებისადმი მართლმადიდებლურ მიდგომას საფუძვლად უდევს იმის გაგება, რომ ცოდნის შექმნა ხდება სწავლების პროცესში, როდესაც ის მიმართულია ადამიანის მზადყოფნისაკენ. პიროვნება ცდილობს, შეიმეცნოს, გააცნობიეროს ღვთის მიერ ბოძებული ცოდნა, როდესაც ერუდიციას ეწატება ინტუიცია, ღმერთთან ურთიერთობის ცოცხალი გამოცდილება.

ამდენად, ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის საგანს წარმოადგენს პიროვნების გაღვთივოსნება, ხოლო ძირითად ცნებებს:

1. ქრისტიანული აღზრდა
2. ქრისტიანული სწავლება
3. ქრისტიანული განათლება

ქართული მართლმადიდებლური
ქრისტიანული პედაგოგიკის
მეთოდოლოგიური საფუძვლები,
საგანი და ძირითადი ცნებები

ძველი აღთქმა

წმინდა მამათა
სწავლა-მოძღვრება

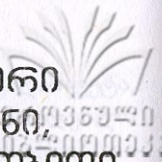
სასარება(ახალი
აღთქმა)

პიროვნების
გაღვთივოსნება

ქრისტიანული
აღზრდა

ქრისტიანული
სწავლება

ქრისტიანული
განათლება

§3. ქართული მართლმადიდებლური

ქრისტიანული ჰელაგოგიაის მიზანი,

ამოცანები, პრინციპები, აღზრდალური ზომები, მათი ხასიათი და ფორმები

ღმერთმა ყოველივე არსებულზე იმით აგვამალლა, რომ შეგვქმნა თავის ხატად და მსგავსად - ღვთისადარ არსებად. მოგვანიჭა უკვდავი სული, გონება და თავისუფალი ნება, არჩევანის შესაძლებლობა, - ვიაროთ ან საღმრთო გზით, რომელსაც ცხოვნებისა და სასუფევლისაკენ მივყავართ, ან ღვთის საწინააღმდეგო გზით, რომელიც წარწყმედისა და მარადიული სატანჯველისაკენ გვიხსნის კარს. ღვთისაგან ადამიანს ეძლევა სჯული, რომლის მეოხებით ხორციელდება „სულიერი კავშირი ღმერთსა და კაცს შორის“. სჯული, ანუ აღთქმა შემოქმედსა და ქმნილებას შორის, რის პირველ-სახესაც ვხვდებით „დაბადების“ წიგნში (დაბადება II. 15-17), - წარმოადგენს საღვთო კანონმდებლობას, რომლის მიხედვით, სულიერად მზარდმა ადამიანმა უნდა მოაწესრიგოს და წარმართოს თავისი ცხოვრება, რათა არ დასცილდეს ღვთაებრივ ხატებას" (დაბადება II. 26.27) და მიაღწიოს თავისი სასულიერო ღმრთივ-განსაზღვრულ მიზანს - ადამიანურ სრულყოფილებას, ანუ ღმერთთან მიახლოებას (მათე.V.48); „ეშმაკის ამოცანას" კი წარმოადგენს ცნობიერებით შერყვნას და დაამახინჯოს ღვთის მიერ ადამიანისათვის მიღებული სჯული, რათა კაცი ღმერთთან სულიერი კავშირისაგან განაყენოს, დააცილოს მის ღვთაებრივ სახებას და წას მიმსგავსებული თავის მსახურებაში ჩაიყენოს. ქრისტე წარმოადგენს თითოეული ადამიანის პიროვნების მეტაფიზიკურ საფუძველს. ღვთის შვილმა თავისი განსხეულებითა და აღდგომით წარმოაჩინა ადამიანის ყველაზე ღრმა და ფუნდამენტური საფუძველი - ადამიანისა, რომელიც მან შექმნა მარადიული ცხოვრებისა და ყოფიერების იდეალურ სისრულესთან დაახლოების მიზნით. სწორედ ქრისტეში გაიხსნა და გაცოცხლდა პირველად დაუზიანებელი, ღვთის მსგავსი ადამიანის პიროვნება. მის მიერ ადამიანთა ცოდვების გამოსყიდვამ გზა გაუხსნა ადამიანებს სინ მინდისაკენ, ღმერთთან მიახლოებისაკენ. მართლმადიდებლური აღზრდა არის მიყვანა ქრისტესთან და მის ეკლესიასთან, მუდმივ საზრდოობამდე იმ კურთხეული მადლით, რაც ეკლესიაში სუფევს. მართლმადიდებლური აღზრდის დროს ხდება ადამიანის მთელი ცხოვრების გასპეტაკება ქრისტეს სახით.

ჩვენი საზოგადოების დღევანდელი ვითარება რალაცნაირად გვაძლევს შემწოთების საშუალებას, მაგრამ სასოება მაინც არ უნდა დავეკარგოთ. რადგან ბიბლიური, ღვთაებრივი სწავლებიდან გამომდინარე, უნდა განსაცდელში ჩავარდება და გაიმარჯვებს, იგი დიდების გვირგვინის ღირსია: „ნეტარ იყვნეთ თქვენ, რაჟამს გყვედრიდენ და გღევნიდენ და თქვან ყოველი სიტყვა ბოროტი თქვენდა მომართ სიცრუით ჩემთვის: გიხაროდენ და მხიარულ იყვნით, რამეთუ სასყიდელი თქვენი ფრიად არს ცათა შინა“, - გვამხნევენს უფალი (მთ. 5:11-12; პეტ. 4:12-15).

ამ შემთხვევაში, განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ქრისტიანულ პედაგოგიკას, მის კულტურულ მნიშვნელობას ქვეყნისათვის. მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის მიხედვით განათლების მიზანია: დაეხმაროს ბავშვს შეიცნოს ღვთის სახება საკუთარ თავში და დაანახოს ამ საქმეში არსებული წინააღმდეგობები. მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის საქმიანობა მიმართულია, ადამიანში ჩამოვყალიბოთ შინაგანი სამყარო, რათა მასში გაიხსნას ღვთისხატება. სწორედ ამიტომ არის საჭირო, ბავშვის ქრისტიანული აღზრდა. რადგან ყველაზე დიდი, გლობალური პრობლემა დღევანდელი მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ორომტრიალში მყოფი კაცობრიობისათვის არის თვითფლობა: „შეძლებს თუ არა დაიმორჩილოს თავისი თავი და მის მიერ შექმნილი ტექნიკა. აღმოჩნდება თუ არა დაგროვილი ტექნიკა ადამიანისათვის საბოლოოდ კეთილდღეობის მომცემი. ამავე დროს, უნდა ვაღიაროთ, რომ მეცნიერულად დასაბუთებულმა ტექნიკამ მოგვცა არნახული ძალაუფლება ბუნების ასათვისებლად და ეს ძალაუფლება უნდა იყოს განოყენებული არა ადამიანის სულიერი დაუძღურების, არამედ მისი კეთილდღეობისათვის“ [84, გვ. 25]. დღევანდელ ეპოქაში, სკოლას, გარკვეულ წილად, უხდება ადაპტირება არსებულ გარემოში და აღზრდის მეთოდების შეთვისება ცივილიზაციის მოთხოვნებთან, რაც ხშირად, შორსაა ქრისტიანული იდეალებისაგან. ქრისტიანული პედაგოგიკის აქცენტი მიმართულია ადამიანის შინაგანი სამყაროს ჩამოყალიბებისაკენ, მასში ღვთის სახების გახსნისაკენ. თუ ბავშვი არ განიცდის აღზრდის ზეგავლენას, შესაძლებელია თავისუფლებით სარგებლობამ მიგვიყვანოს გამოუსწორებელ შეცდომამდე. ამიტომ თანამედროვე ეტაპზე ქართული მართლმადიდებლურ-ქრისტიანულ პედაგოგიურ სისტემაში აღზრდის მიზნის პრობლემა წარმოადგენს

მთავარს. არ შეიძლება აღზარდო მიზნის გაუზარებლად. ქრისტიანული პედაგოგიკის მიზნის განხორციელების გზაზე გარკვეული ამოცანების გადანიჭვებაა საჭირო. ესენია: 1. ბავშვის მომზადება მარადიული ცხოვრებისათვის; 2. ბავშვის მომზადება ამქვეყნიური ცხოვრებისათვის; 3. ბავშვის თავისუფლება აღზრდაში და 4. აღზრდა ადამიანის იერარქიული პრინციპის გათვალისწინებით.

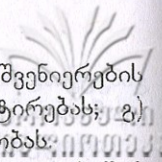
თუ ბავშვი არ განიცდის აღზრდის ზეგავლენას, თავისუფლებით სარგებლობა უაზრობაა, შეიძლება საკუთარი ცხოვრების მოწყობაში დაშვებულ იქნას გამოუსწორებელი შეცდომები. ბავშვის ცხოვრებაში ჩარევის ასეთი მიდგომით ჩვენ წინაშე ჩნდება ამოცანა - ბავშვის მომზადება მარადიული ცხოვრებისათვის, ცხოვრება ღმერთში და ღმერთთან, რომ მიწიერი დღეები არ დაიკარგოს უსარგებლოდ, რომ სიკვდილი არ იყოს სულიერი კატასტროფა. „მიწიერი ცხოვრებისას საჭიროა ადამიანი გადაარჩინო და ცემისაგან და განავითარო მასში ის, რაც არ დაიკარგება მარადიულობაში. ამაშია აღზრდის ერთი მხარე, ამიტომ ადამიანის შინაგანი სულიერების (სხვა ტერმინით გულის კულტურის) განვითარება-მთავარი გზაა პედაგოგიურ საქმიანობაში" [76, გვ. 45]. ხოლო, რაც შეეხება ღვთის ხატად და მსგავსად ბავშვის თვითშემეცნების პროცესის დაწყებას, ეს აუცილებლად ოჯახსა და სკოლაში უნდა მოხდეს. „ამითვის მეცნიერული ფსიქოლოგიისა და პრაქტიკული პედაგოგიკის მიერ უნდა იქნას აღიარებული ერთი მარტივი ჭეშმარიტება, რომ სული არსებობს. ქრისტიანული ანთროპოლოგიის მიხედვით, უმაღლესი და უზენაესი სული არის ღმერთი, რომელიც არის არსებით ერთი და სამპიროვანი. სრული სული შერწყმულია სრულ სხეულთან... ისაა სწორედ მომქმედი, ენერგიული ნაწილი ადამიანისა" [114, გვ. 51]. ქრისტიანული პედაგოგიკის მიხედვით, ცათა სასუფეველი სულის მდგომარეობაა. ეს არის სახარების მცნებათა დაცვით სულის განწმენდა ყოველგვარი ბოროტებისაგან. მაცხოვრის თქმით: „ღვთის სასუფეველი არ მოვა თვალსაჩინოდ. არც იტყვიან: აგერ აქ არის, ან აგერ იქ არისო. ვინაიდან, აჰა „ეგერა სასუფეველი ღმრთისაი შორის თქუენსა არს" (ლუკა, 17, 20-21).

ამდენად, ბავშვის მომზადება მარადიული ცხოვრებისათვის მოიცავს შემდეგ აუცილებელ თავისებურებებს: ა) შევადგინოთ სულის არსებობა; ბ) შინაგანი სულიერების განვითარება; გ) დავანახოთ მიწიერი ცხოვრება და გადავარჩინოთ ადამიანი დაცემისაგან; დ)

განვუვითაროთ მას აღმშენებლობითი უნარი; გ) შევამეცნებინოთ ადამიანის ცხოვრების ღვთის განგებით წარმართვა.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბავშვის მომზადება ამქვეყნიური ცხოვრებისათვის. თვით ცხოვრება გვაძლევს შესაძლებლობას არა მარტო მოიპოვო მარადიული ცხოვრება, არამედ კიდევ დაჰყარგო იგი. ამქვეყნიური ცხოვრება არის საფეხური სულიერი ცხოვრებისაკენ, მარადიულობაში. სწორედ ამიტომ საჭიროა გათავისუფლება ცხოვრებისეული წვრილმანებისაგან, არაარსებითისაგან. მთავარია არ ჩავაქროთ სული. ბავშვმა იმთავითვე უნდა გააცნობიეროს, რა არის მთავარი და მეორეხარისხოვანი, ძირითადი და არსებითი. აღზრდის დროს არ შეიძლება ყურადღება მხოლოდ მარადიული ცხოვრებისათვის მომზადებას მივაქციოთ. პედაგოგიზაციისას ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ბავშვის ინდივიდუალური თავისებურებებისა და უნარების გახსნაზე, გამოვლინებაზე. ვინაიდან, თუ ჩვენ ყურადღებას მხოლოდ მარადიული ცხოვრებისათვის მომზადებას მივაქცევთ, შესაძლებელია მრავალი ინდივიდუალური ტალანტი, ნიჭიერი ბავშვი დარჩეს გაუხსნელი. ადამიანი იმით განსხვავდება სხვა სულიერი არსებისგან, რომ ის ეკუთვნის არა მარტო მიწას, არამედ მაღლდება მასზე, ცხოვრობს სხვა სამყაროში. ქრისტიანული პედაგოგიკის ამოცანა უნდა იყოს ნუთისოფელში არსებული ბოროტებისაგან და არა თვით ნუთისოფლისაგან განდგომა. ქრისტიანული პედაგოგიკა მატერიალური ნივთებისა და გრძნობად-სხეულებრივი ცხოვრების ნაცვლად უპირატესობას ანიჭებს სულიერ და გონიერ ცხოვრებას, ადამიანის ცხოვრების ღვთის განგებით წარმართვის შეცნობას.

ამრიგად, ქართული მართლმადიდებლური-ქრისტიანული პედაგოგიკის ამოცანა მარადიული და მინიერი ცხოვრებისათვის მომზადება უნდა იყოს სწორად შეთანხმებული და უნდა შეიქმნას აღზრდის ერთიანი, მიზნობრივი ამოცანა. ამასთან, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქრისტიანული აღზრდა ეს არის მომზადება თავისუფლებისათვის ღმერთში. თავისუფლება არის უფლის საჩუქარი და ვრცელდება მთელ სამყაროზე. ქრისტიანული თავისუფლების ფლობა ძალზე რთულია, რადგან თავისუფლება ფასეული და ძირითადია. მართლმადიდებლურმა პედაგოგიკამ სხვა აღმსარებლობათა შორის ყველაზე უფრო მეტად შეინარჩუნა კეთილგანწყობა, თავისუფლება ეკლესიისთვის და ეკლესიის მემკვიდრეობით. ამდენად, ბავშვის მომზადება

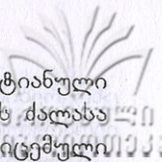

ამქვეყნიური ცხოვრებისათვის ნიშნავს: ა) ამასოფლის მშენებლობის შეგრძნებას; ბ) ნიჭისა და უნარის მიხედვით ორიენტირებას; გ) ადამიანის ცხოვრების ღვთის ნებით წარმართვის შეცნობას.

ჩვენ წინაშე ისმის კითხვა, რას ნიშნავს აღზრდა თავისუფლებაში? თავისუფლებაში აღზრდის ამოცანა დასმული იყო ჯერ კიდევ სამოთხეში - კეთილისა და ბოროტების შემეცნებისას. ადამი და ევა ღმერთმა უცოდველი, უბინო და თავისუფალი შექმნა და ასწავლა, როგორ უნდა ესარგებლათ ამ საბოძვრით. სამწუხაროდ, ჩვენი პირველი მშობლები ნებისით დაემორჩილნენ ეშმაკის საცდურს და შეგნებულად დაარღვიეს ღვთის მცნება, რის შემდგომაც თავისუფალი ნება კაცისა ბოროტებისაკენ მიიღრიავა, რაც არცოდნით კი არა, ღვთისადმი ურჩობითა და შეუნანებლობით იყო გამოწვეული.

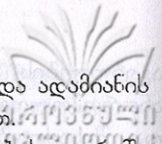
შეცოდებამდე თავისუფლება იყო მთლიანად ღია, მაგრამ პირველმა ადამიანებმა არ იცოდნენ მისი გამოყენება „ღმერთს არ შეეძლო მის მიერ შექმნილი თავისუფალი არსების იძულებით, თავის უფლების წაგვრით გამოხსნა. ამიტომ უფალმა იტვირთა საკაცობრიო ცოდვები, აღადგინა დაცემული ადამიანური ბუნება ჯვარცმით, სიკვდილით, აღდგომით და ამალდა ზეცად. ამით ის მოგვევლინა, როგორც ახალი კაცობრიობის მამამთავარი, მეორე ადამი (I კორინთ. 15, 47). ჩვენი აზრით, ერთადერთი და მნიშვნელოვანი გადაწყვეტა ამ საკითხისა მოცემულია იესო ქრისტეს სიტყვებში: „სცანით ჭეშმარიტება და ჭეშმარიტებამ განგათავისუფლოს თქვენ“. მიგვაჩნია, რომ აღზრდის სისტემა თავისუფლებაზე არის მიახლოება ჭეშმარიტებასთან. აქედან გამომდინარე, ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მთავარი საზრუნავია: ა) სიკეთისა და ნებისყოფის აღზრდა; ბ) იმ სიკეთის გააზრება, რასაც სამყაროსა და ადამიანის შექმნის სიკეთის გააზრება ჰქვია; გ) ვასწავლოთ ბავშვებს სიკეთის კეთება; დ) შევქმნათ კეთილი საქმის ჩადენის პირობები. ამდენად, აღზრდა თავისუფლებაში უნდა დავაკავშიროთ ბავშვის ცხოვრებისეულ გამოცდილებასთან. მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის მიხედვით, ჩვენ მხოლოდ მაშინ ვართ თავისუფალი, როცა ვუსმენთ ეკლესიას და ვცხოვრობთ მასში. ღვთის წინაშე დგომის გზა - არის გზა თავისთავში შინაგანი თავისუფლების აღზრდისა.

ახლა მივმართოთ პედაგოგიკურ სისტემაში მეოთხე მნიშვნელოვან პუნქტს. ესაა პედაგოგიურ პრაქტიკაში ადამიანის იერარქიული აგებულების პრინციპის გათვალისწინება. აღზრდა, იერარქიული

აგებულების პრინციპის გათვალისწინებით, ამოდის ქრისტიანული ანთროპოლოგიიდან. ადამიანი აგებულია იერარქიულად მის ძალასა და შესაძლებლობასთან შეთანხმებით. ადამიანისათვის მიცემული უმთავრესი სჯულიც ღვთისა და კაცთაშორის სიყვარულს გამოხატავს (მათე. 22. 37-40). ქრისტიანული პედაგოგიკის ეს ამოცანა კავშირშია ამქვეყნიური ცხოვრებისათვის მომზადებასთან. მაგრამ ღვთის მიერ დადგენილი იერარქია დარღვეული იქნა შეცოდებით და ადამიანის განვითარება არის აღდგენა ნორმალური იერარქიული ძალისა. ქრისტიანული აღზრდის როლი მდგომარეობს, რომ მივიყვანოთ ბავშვი შინაგან ცხოვრებასთან, თავისთავზე მუშაობასთან, მოცემული თავისუფლების შეთვისებასთან.

„ქრისტიანული პედაგოგიზაცია გამოკვეთავს სამშენველისა და სულის სუბორდინაციის საკითხს. სამშენველი (ფსიქე) ადამიანის ორგანიზმის სასიცოცხლო ძალაა. სული (პნევმა) კი ადამიანის უმაღლესი დანიშნულების აღსასრულებლადაა მოწოდებული. ადამი იყო სამშენველის კაცი, მაცხოვარი კი მოგვევლინა სულის კაცად (1 კორინთ. 15. 45-46). ქრისტიანული ანთროპოლოგიის მიხედვით, სამშენველი და სული შეიძლება „გარეგან კაცად“ და „შინაგან კაცად“ წარმოჩინდეს. ამათგან უმთავრესია „შინაგანი კაცი“, რომელიც სულიერი დაბადებით იხსნება ადამიანში ნათლისღების საშუალებით. გაზრდილი და განსრულებული სული, რომელიც საფშენველს ფლობს, ხდება თანაზიარი ღმერთისა“ (114, გვ. 55). ქრისტეს მთელი სჯული დგას ჯვარსაბოვანი სიყვარულის მცნებაზე. ერთი მათგანი მიმართულია ღვთისაკენ, ხოლო მეორე მოყვასისაკენ. ამდენად, ქართული მართლმადიდებლურ-ქრისტიანული პედაგოგიკის მიხედვით, ბავშვის იერარქიული აღზრდის ქვეშ მოიაზრება: ა) შინაგანი და გარეგანი კაცის აღზრდა; ბ) ღვთისა და მოყვასის სიყვარულის აღზრდა; გ) ეკლესიური ერთიანობის და მთლიანობის აღზრდა. ამდენად, ქრისტიანული მართლმადიდებლური პედაგოგიკა წინა პლანზე აყენებს ადამიანის ფაქტორს. მას განიხილავს, როგორც ხატებასა და მსგავსებას ღვთისას, ხოლო განათლების მთავარ დანიშნულებად მიაჩნია ხელი შეუწყოს ბავშვში ღვთით ბოძებული შესაძლებლობების განვითარებას. ბავშვის აღზრდა უნდა წარიმართოს სულიერი ძალების გამოსაწრთობად, ძლიერი ხასიათისა და ნების აღსაზრდელად. აქედან გამომდინარე, ქრისტიანული პედაგოგიკის მიზანი და ამოცანები ასე წარმოგვიდგება: მომზადება ამქვეყნიური ცხოვრებისათვის, მარადიული

ცხოვრებისათვის, ბაშვის აღზრდა თავისუფლებაში, აღზრდა ადამიანის იერარქიული აგებულების პრინციპის გათვალისწინებით.

ეკლესიაში მისვლის, ღრმა ლიტურგიული ცხოვრების გარეშე შეუძლებელია ნამდვილი ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური აღზრდა-განათლება. პედაგოგიკური თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია არა მარტო ინდივიდუალური დაახლოება ეკლესიის კურთხეულ ძალებთან, არამედ საეკლესიო გარემოსთანაც. ჩვენი სოციალური და ოჯახური ცხოვრება მხოლოდ ეკლესიაში და ეკლესიის მეშვეობით ღებულობს თავის კურთხევასა და გახსნას.

ეკლესიასთან დაახლოების პროცესმა სკოლაც უნდა გარდაქმნას „მცირე ეკლესიად“. საეკლესიო გარემოს მნიშვნელობა, როგორც პირველხარისხოვანი ფაქტორისა, მდგომარეობს ბავშვების სულიერ მომწიფებაში. ბაშვის სული სულიერად ცხოვრობს იმ სიმიდრით, რომელიც მოცემულია ღვთის სახეში, მაგრამ იგი სულიერად ვითარდება არა იზოლაციაში სხვა ბავშვებისაგან, არამედ ეკლესიასთან სკოლის დაახლოებისა და ორგანიზების გზით.

თანამედროვე საერო სკოლა და საზოგადოება ნაკლებად ავითარებს ბავშვში ცოდვის შეგნებას, თვით წარმოდგენას სიკეთესა და ბოროტებაზე. ცოდვის გრძნობა ბევრ ისეთ ადამიანსაც უმსუბუქდება, რომელიც თავს მართლმადიდებლად თვლის. აი, რატომ არის აუცილებელი განვუვითაროთ ბავშვს ბოროტებისათვის წინააღმდეგობის განვითარება უნარი; განსაკუთრებით იმ ბოროტებისათვის, რო მე ღიც საკუთარ „მეშია“ მოკალა თებული. მართლმადიდებლობისათვის ქვემარტივი ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს საფუძველს წარმოადგენს მისი მოწყობა ქრისტიანული სრულყოფილების მოთხოვნით. მართლმადიდებელთათვის წმინდანთა ცხოვრება წარმოადგენს ცხოვრების ნიმუშს, საიდანაც მომდინარეობს მართლმადიდებლობის ზნეობრივი ასპექტიზმი. ბერპონაზვნური წყობა, ლოცვა, მარხვა, რაც გულისხმობს აღმასვლას.

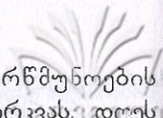
თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში საერო ცხოვრების სულისკვეთებას, შეზღუდულ მატერიალისტურ მსოფლმხედველობას, აღვირა ხსნილობას, ცბიერებას უნდა და ვუპირისპიროთ მართლმადიდებლობის ზნეობრივი ასპექტები, როგორც ჩვენი აღზრდა-განათლების საფუძველი. არამარტო საქართველოს, არამედ მთელი სამყაროს ხვალისდელი დღე წარმოუდგენელია ადამიანის დაბრუნების გარეშე სულიერი სისუფთავისა და თვითშეზღუდვის იდეალებთან.

მაგრამ ყველაზე ასკეტური ცხოვრებაც კი შეიძლება იქცეს ფანატიზმად, თუკი არ არსებობს სიყვარული, ქრისტეს მცნებებისადმი ერთგულება. მათი არსი მოკლედ გადმოსცა უფალმა, როცა თქვა: გიყვარდეს უფალი ღმერთი, შენი მთელი სულით და მთელი შენი გულით და მთელი შენი გონებით. ეს არის პირველი და მთავარი მცნება ან გიყვარდეს მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი. „ამ ორ მცნებაზეა დამოკიდებული მთელი რჯული წინასწარმეტყველთა“ (მათ. 22, 37-40).

მიგვაჩნია, რომ ქრისტიანული-მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მიზნებიდან, ამოცანებიდან და პრინციპებიდან გამომდინარე, დღეს, მთავარია, გავითავისოთ მშობლიური მხარის მემკვიდრეობის ათვისების ცნება. იგი ერთდროულად მისტიკურიცაა და მშობლიურიც. „და ნათელი ბნელში ნათობს (ინ. 1,5). სინათლე ქრისტესი - სინათლე ქვეყნიერებისა, რწმენისა და ჭეშმარიტებისა, იმედისა და სიყვარულად ჩაუქრობელი აღმოჩნდა, რადგან „ბნელმა იგი ვერ მოიცვა“ (ინ. 1,5).

მსოფლმხედველობა, რომელზეც საუკუნეთა მანძილზე ჩვენი ერის სულიერ-კულტურული და სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრება შენდებოდა, ასეთი მოკლე ფორმულით შეიძლება განვსაზღვროთ: ქრისტიანული პატრიოტიზმი. „სამწუხაროდ, უკანასკნელ წლებში პატრიოტული გრძნობებისა და ეროვნული ცნობიერების გამოღვიძებას, ეროვნული მოძრაობის აღორძინებას პარალელურად მოჰყვა ასეთივე ძალითა და ინტენსივობით ქრისტიანული ცხოვრების აღორძინება, ამიტომ მივიღეთ პატრიოტიზმი ქრისტიანობის გარეშე. ეროვნული სული ქრისტიანული, ღვთაებრივი სულის გარეშე, თუმცა ეროვნულმა მოძრაობამ განსაკუთრებული, გამოჩრეული როლი ითამაშა ერის გარკვეული ნაწილის მართლმადიდებელი ქრისტიანული იდეალებით სულიერ-სარწმუნოებრივ ცხოვრებასთან დაბრუნებისათვის“ [113, გვ. 5]. ქრისტიანობა - ქრისტეს მოძღვრების გარდა - ჩვენში ნიშნავდა მთელი საქართველოს მიწა-წყალს, ნიშნავდა ქართველობას. დღესაც მთელს ამიერკავკასიაში ქართველი და ქრისტიანი ერთსა და იმავე მნიშვნელობის სიტყვები არიან. გაქრისტიანების მაგიერ იტყვიან გაქართველდაო.

ქართველთა ძლიერება რომ ქრისტიანობისა და ეროვნულობის ერთიანობაში მდგომარეობდა, ეს შესანიშნავად იცოდა ჩვენი ერის ყველა მტერმა - შინაურმა თუ გარეულმა, ამიტომ ცდილობდნენ მუდამ და დღესაც არ აკლებენ ცდასა და მონდომებას, ქართველი ერის საბოლოოდ დასამონებლად და გასანადგურებლად, ჩვენი

სულიდან მართლმადიდებლური ქრისტიანული სარწმუნოების აღმოფხვრას, ქართული ეროვნული იდეალების ამოძირკვას და დასახშირად გვესმის, რომ ჭეშმარიტი ქრისტიანული მოძღვრება გამოირიცხავს თანამემამულის, სამშობლოს სიყვარულს და მხოლოდ ზოგადადამიანურ, კოსმოპოლიტურ სიყვარულს ითვალისწინებს. ვინაოთ, ასეთ მცდარ შეხედულებას როგორ ამხელს ქრისტეს სწავლება: „დიდი ჩემი მწუხარება და დაუცხრომელია ტკივილი ჩემი გულისა. ასე რომ, ვისურვებდი თავად ვყოფილიყავ შეჩვენებული ქრისტეს მიერ ჩემი ძმების, ჩემი სისხლისა და ხორცის გამო“ (რომ. 9.2-3). სახარების შესაბამისად იესო ქრისტეს არ გაუყვია ერთმანეთისაგან სარწმუნოება, ერი და ზნეობა. ის იმასაც გვასწავლიდა, თუ როგორ უნდა გვნამდეს ღმერთი და იმასაც, როგორ ვიცხოვროთ სარწმუნოების თანახმად. ერი, სარწმუნოება და ზნეობა განუყრელია ერთმანეთისგან. თუ გვნამს, რომ ძე ღვისა მოვიდა ჩვენი სიკვდილისა დაწყებისაგან გამოსახსნელად და თავი დასდო ჩვენთვის, უნდა აღვასრულოთ მისი მცნებანი. თუ გვნამს და გვჯერა, რომ ძმები ვართ, როგორც ადამისაგან წარმომდარი და ვუყვარვართ ღმერთს, როგორც შვილები, უნდა გვიყვარდეს ერთმანეთი და დამოკიდებულება ხალხებს შორის კეთილგანწყობილი უნდა იყოს. რისთვისაც, ჩვენი აზრით, საჭიროა გარკვეული პრინციპი. ეს პრინციპია ზნეობითი სჯული ღვთისა, რომელიც, როგორც წინა პარაგრაფებში აღვნიშნეთ, მოცემულია ბიბლიაში და იყოფა ძველი აღთქმის, ანუ მოსეს სჯულად და ახალი აღთქმის, ანუ სახარების სჯულად.

მოსეს სჯული შედგება იმ ბრძანებისა და ათი მცნებისაგან, რომელიც ღმერთმა მისცა ებრაელებს მოსეს მეშვეობით. უნთავრესი შინაარსი მოსეს სჯულისა ათ მცნებაშია განთავსებული. ამ სჯულის ზნეობითი კანონები და მცნებები სავალდებულო ქრისტიანთათვის, რადგანაც ქრისტემ მიიღო და შეავსო ისინი.

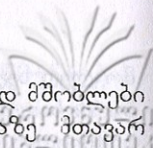
სჯული სახარებისა ანუ ახალ აღთქმისა, ეწოდება ქრისტეს მიერ მოცემულ სჯულს, რომელიც გაავრცელეს ქვეყანაზე მისმა მოციქულებმა. სჯული სახარებისა არის სრული და ჭეშმარიტი, დამაკმაყოფილებელი ყველა ერის (მათ შორის ქართველი ერის), დროისა და მდგომარეობის მოთხოვნილებებისა, ყველასათვის გასაგები და ადვილად აღსასრულებელი.

ამდენად, სახარების მოძღვრება ყველა მართლმადიდებელი ქართველისათვის სავალდებულო ზნეობრივი კანონია. მკაფიოდ და

მოკლედ სჯული ქრისტესი ჩამოყალიბებულია ცხრა ნეტარების სახით წარმონათქვამში, რომელიც სათნოებად მიიჩნევს სიმდაბლეს, მიტევებას, სიმშვიდეს, სიმართლეს, სარწმუნოების დაცვას. მიგვაჩნია, რომ ქრისტიანული სარწმუნოების მთავარი მიზანი ადამიანის ამაღლებაა. აქედან გამომდინარე, იგი ჭეშმარიტად ემსახურება ქართველი ხალხის სრულყოფასა და ეროვნული სულისკვეთებით აღზრდას.

წმიდა ილია მართალი ბრძანებს: „ქრისტე ღმერთი ჯვარს ეცვა ქვეყნისათვის და ჩვენც ჯვარს ვეცვით ქრისტესათვის. ამ პატარა საქართველოს გადავუღიღეთ მკერდი და ამ მკერდზედ, როგორც კლდებზედ, დავუდგით ქრისტიანობას საყდარი, ქვად ჩვენი ძვლები ვიხმარეთ და კირად ჩვენი სისხლი, და ბჭეთა ჯოჯოხეთისათა ვერ შემეუსრეს იგი. გავწყდით, გავიჟლიტეთ, თავი გავინირეთ, ცოლ-შვილი გავნირეთ, უსწორო ომები ვასწორეთ, ხორცი მივეცით სულისათვის და ერთმა მუჭა ერმა ქრისტიანობა შევინახეთ“ [141, გვ. 35].

ტოტალური რეჟიმის მიერ დანატოვარი ანტირელიგიური და ანტიეროვნული აღზრდა-განათლების სისტემის ძირეული რეფორმირება ვერ მოხდება ტრადიციული პრინციპებისა და სულიერი ფასეულობების აღდგენა-დაბრუნების გარეშე. ამას კი დიდი დრო, და, რაც მთავარია, დიდი სულიერი გამოცდილება სჭირდება. ზოგისთვის ტრადიცია განყენებულ კატეგორიებში მოაზრებული ცხოვრების მოქმედი წესია, სადაც ყველაფერი სტერეოტიპების მიხედვით ხორციელდება. რეალურად კი ეს ცოცხალი შემოქმედებითი ცხოვრებაა, რომლის სულიერ ღერძს ჩვენთვის საუკუნეების მანძილზე ეკლესია წარმოადგენდა. ეკლესია, რომელიც აცოცხლებდა და ხელმძღვანელობდა ისეთ უმნიშვნელოვანეს საქმეს, როგორიც მომავალი თაობის აღზრდა-განათლებაა. ამდენად, ბავშვების სწორი აღზრდა-განათლება ყველაზე მტკიცე, უტყუარი საწინდარია ერთა და სახელმწიფოთა აყვავებისა. ცუდად აღზრდილი ადამიანი კი, პირიქით, სახელმწიფოს, ერის უსარგებლო წევრია, რომელსაც მხოლოდ ზიანის მოტანა თუ შეუძლია, რამეთუ საღმრთო წერილის სიტყვით, „კურთხევითა წრფელითაითა აღემართოს ქალაქი, ხოლო პირითა უღმრთოთა-დაიქცეს“ (იგავ. 11,11). ხოლო, ვისაც არ შეუძლია ამქვეყნიურ სახელმწიფოში იყოს კარგი მოქალაქე, ის ვერც ზეციურში - ღმრთის სასუფეველში, იქნება ღირსეული მკვიდრი. ამიტომ ბავშვთა მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის სულისკვეთებით აღზრდა-განათლება ყოველთვის უმნიშვნელოვანეს საკითხად მიგვაჩნდა და მიგვაჩნია.

ილია ჭავჭავაძეს ბავშვის პირველ აღმზრდელად სწორედ მშობლები მიაჩნდა, ხოლო აღმზრდელობითი ზეგავლენის ყველაზე მთავარ ფაქტორად - ოჯახი. „საჭიროა ვიცოდეთ, - წერდა ილია, - რომ შვილის გაზრდა, შვილის კაცად გამოყვანა უწინდესი და უდიდესი ვალია მშობლებისა... გაზრდა შვილის ისეთი მოვალეობაა, რომ სხვა ყველაფერი ამას უნდა შეეწიროთ, ამას უნდა შევალიოთ, სხვაგან და სხვაში უნდა დავიკლოთ და ყოველივე ნანვაგ-ნადაგი, ყოველივე ამაგი და უფრო მეტი დრო ამას უნდა მოვახმაროთ“ [202, გვ.262].

ოჯახთან ერთად, ქრისტიანულ პედაგოგიკაში აღმზრდელობითი ზეგავლენის ფორმას წარმოადგენს სკოლა. მაგრამ მას არ შეუძლია ოჯახის შეცვლა ან ოჯახად გახდომა. დღეს სკოლა და ოჯახი, ფაქტობრივად, ჩამოშორებულია ერთმანეთს და ეს მაშინ, როდესაც ოჯახისა და სკოლის ურთიერთკავშირს, ნაწილობრივ მაინც, შეუძლია იმ სირთულეების დაძლევა, რომლებზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი. აქ მათი ურთიერთკავშირის აღდგენის საქმეში ქრისტიანული პედაგოგიკის თვალსაზრისით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ეკლესიას და რელიგიის ისტორიის სწავლების შემოღებას სკოლაში. მითუმეტეს, რომ, თანამედროვე დემოკრატიზაციის პროცესში, საქართველოში შეიქმნა მრავალი სასულიერო სასწავლებელი, გიმნაზია, აკადემია და სხვა.

ისტორიული ქართველების დროს ყოველთვის ხდება ადამიანის პოტენციის მაქსიმალური გამოვლენა სხვადასხვა სფეროში, მათ შორის სულიერში. ხშირად ვხვდებით დაპირისპირებულ მოვლენებს ახალგაზრდობაში, ერთი მხრივ, გამძაფრებულ რელიგიურობასა და, მეორე მხრივ, სრულ უზნეობას შორის. ასეთ სიტუაციაში, ვფიქრობთ, რომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სკოლაში რელიგიისა და რელიგიის ისტორიის სწავლებას, მოსწავლეებთან მუშაობის პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიურ მხარეს. გადავარჩინოთ მოზარდის სული, მივცეთ მის განვითარებას სწორი მიმართულება, განვამტკიცოთ მასში ქრისტიანული ნორმებისადმი სიყვარული, ხელი შევუწყობთ პროცენტების ჩამოყალიბებას, - ეს არის დღევანდელ ეტაპზე ოჯახთან ერთად სკოლის, როგორც სასწავლო-სააღმზრდელო დაწესებულების, უპირველესი მოვალეობა. მართლაცდა, დღეს მოზარდს აკლია „რელიგიური განათლება“, „რელიგიური ცოდნა“. გამომდინარე აქედან, მოსწავლეთა, ქრისტიანული პედაგოგიკის თვალსაზრისით, აღზრდა დღეს ერთ-ერთ უმწვავეს და აქტუალურ პრობლემად გვესახება. XX

საუკუნის 90-იან წლებში საერო სკოლებში შემოვიდა ახალი საგანი „რელიგია და კულტურა“, „საღვთო სჯული“, უმაღლეს სასწავლებლებში ისწავლება „რელიგიის ისტორიის“ ან „რელიგიათმცოდნეობის“ კურსები. დღევანდელი განათლების სამინისტროს მესვეურებმა კი საგანი „რელიგია და კულტურა“, „საღვთო სჯული“ გააუქმეს, რაც, გარკვეულ წილად ხელს შეუშლის სკოლაში ქრისტიანული აღზრდის დაწესებას. მიგვაჩნია, რომ სკოლის ჰუმანიზაციის პროცესში საგანგებო მნიშვნელობა ენიჭება რელიგიურ ღირებულებათა წვდომის, რელიგიური რწმენის ფორმირებას მოზარდის პიროვნებაში. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ განათლების ეროვნული სისტემის მიზანი უნდა იყოს განათლებული, მცოდნე და იმავდროულად მორწმუნე და მაღალი ზნეობის მქონე მონაწილე თაობის აღზრდა, ცხოვრების ქრისტიანული წესის დაწესება. ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ აღსაზრდელებში მეცნიერულ მსოფლმხედველობასთან ერთად, რელიგიური მსოფლმხედველობის ფორმირებას, ცოდნისა და რწმენის სინთეზის საკითხს.

აქედან გამომდინარე, კარგია რომ სკოლაში კვლავ აღდგეს საგანი „რელიგია და კულტურა“, „რელიგიის ისტორია“, „საქართველოს ეკლესიის ისტორია“; ჰუმანიტარულ საგნებში შეიძლება ჩავრთოთ ბიბლიური მოთხრობები, რადგან ისინი გვაუწყებენ განსაცდელის უამს ღვთის შეწევნაზე, გვამცნობენ იმას, რომ ღმერთი უშვებდა ადამიანთა ვნებას გარკვეული ხნის განმავლობაში, მაგრამ ყოველთვის ახაოვდა ისინი და მათს ტანჯვას მათსავე სასიკეთოდ მიმართავდა. უმცროს სასკოლო ასაკში ბავშვებს აინტერესებთ მომხდარის მიზეზი და შედეგები; როდესაც ისმენენ ბიბლიურ მოთხრობებს, ისინი სვამენ კითხვას, რა სურს ღმერთს სამყაროს გაუკეთოს. ასეთი ბავშვები უკვე მზად არიან იმისათვის, რომ მიიღონ უმარტივესი განმარტება სწავლებათა ნების თავისუფლების შესახებ. ბავშვებს შეიძლება მივანოდოთ დოგმატიკის ისეთი ახსნა-განმარტება, რომელიც აკმაყოფილებს მათ მისწრაფებას უმარტივესი ლოგიკური სქემებისადმი, მაგ. სამების დოგმატიკის ახსნა (ცნობილი შედარება მზის დისკოსა, სინათლესა და სითბოსთან). ჩვენი მიზანია - გავაღვიძოთ ბავშვში შეგრძნება იმისა, რომ ღმერთი რეალურად არსებობს, თანამყოფობს ჩვენთან, მონაწილეობს ჩვენს ცხოვრებაში და ჩვენ მასთან ცოცხალი კავშირი გვაქვს. ბიბლიური მოთხრობები სწორედ ამ რეალობაზე, ღმერთთან შეხვედრის რეალობაზე მეტყველებს. მასწავლებლის ამოცანაა ამგვარი მოთხრობისა თუ მოვლენის არსი ისე ახსნას, რომ

ის ბავშვებისათვის უფრო გასაგები მათი საკუთარი ცხოვრებისეული გამოცდილების შუქზე გახდეს. ბუნებრივია, ისმის კითხვა, შვიდიდან ცხრა წლის ასაკამდე ბავშვს სარწმუნოების როგორი საფუძვლები, ღვთისადმი ადამიანის დამოკიდებულების შესახებ არსებული რომელი წარმოდგენები და ცნობები შეიძლება მივანოდოთ? ბავშვებს უკვე შეუძლიათ აღიქვან ღმერთი ვითარცა სამყაროს შემოქმედი. ეს იდეა რელიგიურ მნიშვნელობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიიღებს, თუ ბავშვებს სამყაროს მშვენიერება და არაჩვეულებრივობა უკვე რამდენადმე აღქმული აქვთ. ძალზედ მნიშვნელოვანია ბავშვებს ვასწავლოთ ბუნებრივი მოვლენებით გაოცება. მაგალითად, ბიბლიის სიტყვები: „და თქუა ღმერთმან: ქუეყანამან აღმოიღედ მნგანვილი თივისა, მთესველი თესლისა ნათესავობისამებრი და მსგავსებისამებრი და ძე ნაყოფიერი, მყოფელი ნათესაობისა“ (დაბ. 1,11), რაც ბავშვებისათვის გაცილებით დიდ მნიშვნელობას იმ შემთხვევაში შეიძენს, თუ ჩვენ მათ ამ პროცესებს ვაჩვენებთ. კლასში შეიძლება ჩავატაროთ მარტივი ცდები, ვაჩვენოთ ფილმი მცენარეების ზრდის შესახებ და სხვა. ასევე, შესაძლებელია შესაქმეს სხვა ასპექტების ილუსტრირებაც. პირველ რიგში ბავშვებს უნდა ვასწავლოთ ლოცვა. სწორედ ამიტომ იყო, რომ იაკობმა თავის უკვდავ „დედა-ენაში“ მოათავსა რამდენიმე მოკლე და მარტივი ლოცვა: „უფალო შეგვიწყალო“, „მოგვმადლე უფალო“, „მამაო ჩვენო“ და სხვ., რომელთა დასწავლას ყველა ქრისტიანი ბავშვისთვის ის სავალდებულოდ მიიჩნევდა. ამასთან, იაკობი მასწავლებლებს მოუწოდებდა, რომ დიდი სიფრთხილე გამოეჩინათ ლოცვების დასწავლის დროს. ვინაიდან, „ისე არაფერი ამახინჯებს, აშრობს და ჰკლავს კაცის გულში რელიგიურ გრძნობასა, როგორც უაზროდ, გაუგებრად, თუთიყუშივით გაზუპირება ლოცვებისა სიპატარავის დროს. გონებით ვნება ამ პედაგოგის წინააღმდეგი ჩვეულებისა ხომ კიდევ მომატებულია“. გოგებაშვილი მოზარდთა ქრისტიანული აღზრდის საქმეში უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა ძველი აღთქმის მოთხრობებს. მას გამოჩრეულად მოსწონდა იოსებისა და მოსეს ცხოვრების ამსახველი მოთხრობები. ერთხელ, 1896 წელს, როცა იაკობს უსაყვედურეს, „ანგელოზის“ შინარსს ბავშვი ვერ გაიგებს და სახელმძღვანელოში არ უნდა შეგეტანაო, მან საპასუხო წერილში - „შენიშვნები შენიშვნებზე“ - თავისი პოზიცია იმით გაამართლა, რომ შესაძლოა, შვიდი-რვა წლის ყმანვილი, მართლაც, ვერ ჩანვდება გონებით „მეტად მიმზიდველს, პოეტურს, ნაზსა და ზნეობრივს სწავლას

ანგელოზზე, მაგრამ გულით ხომ კარგად იგრძნობს და ამისთანა გრძნობას დაუფასებელი მნიშვნელობა აქვს სპეციალისტის "ზნის ალზრდისათვის" [52, გვ. 443].

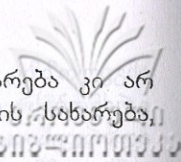
მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე სკოლაში რელიგიის სწავლების ძირითად ამოცანას წარმოადგენს მოსწავლის ინფორმირება რელიგიების ძირითადად ქრისტიანული რელიგიის შესახებ ცოდნით, რათა მათ შეძლონ საკუთარი შემეცნების საფუძველზე შეიქმნან შესაფერისი აზრი. ამასთანავე, გადამწყვეტია, რომ რელიგიის სწავლების შინაარსი შევუფარდოთ მის ამოცანას, საფუძველს - სწავლებას სულის შესახებ. ამდენად, ქრისტიანული პედაგოგიკის თვალთახედვით, სკოლაში რელიგიის სწავლება აუცილებელ კომპონენტს წარმოადგენს. თანამედროვე გლობალიზაციის ეპოქაში არის კიდევ ერთი, გლობალური ასპექტი, რომელიც რელიგიური განათლების საჭიროებას განსაზღვრავს, ეს არის საშიშროება დავკარგოთ ეროვნული თვითმყოფადობა. ამ საქმეში კი რელიგიურ განათლებასა და სწავლებას, რელიგიურ აღზრდას, ჩვენი აზრით, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან ჩვენთვის ეროვნულობა და მართლმადიდებლობა ერთიანი ღირებულებაა და სწორედ მართლმადიდებლობამ გადაგვარჩინა უცხოელთა შემოსევებისაგან და იმავე მართლმადიდებლობამ შეგვიქმნა ის დიდი, თავისთავადი კულტურა, რომლითაც ჩვენ ვარსებობთ და ვამაყობთ. ასე რომ, ამ ზერელე, წამხედურმა გლობალიზაციამ სკოლის ფაქტორიც შეგვირყია.

ვფიქრობთ, რომ ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის მიზნის განსახორციელებლად, მოსწავლეთა რელიგიური კუთხით აღზრდის საქმეში განსაკუთრებული როლი ენიჭება სკოლის მასწავლებელს. ჩვენი აზრით, სარწმუნოებისა და რელიგიის მასწავლებელს უნდა ახასიათებდეს შემდეგი თავისებურებები:

- მასწავლებელი ღვთის სიტყვას - ისეთი მტკიცე რწმენით, ისეთი სიყვარულით უნდა ასწავლიდეს, რომ მოსწავლეებში იბუდებდეს რწმენა იმისა, რომ ქრისტია ერთადერთი და, არა ერთ-ერთი, გზა ცხოვრებისა, გადარჩენისა;

- მასწავლებელს უნდა სწამდეს, რომ ბიბლია ჭეშმარიტად ღვთის სიტყვაა;

- მასწავლებელმა უნდა აღასრულოს ყოველგვარი სიმართლე, ანუ უფლისავე სიტყვებით რომ ვთქვათ, "უდიდესი თქვენს შორის იყოს მსახური" (მთ. 23,13).

- მასწავლებელმა სხვა იესო ქრისტე და სხვა სახარება კი არ უნდა ასწავლოს, არამედ მხოლოდ ის ქრისტე და ის სახარება რომელიც მოციქულთა პირით გვითხრა უფალმა;

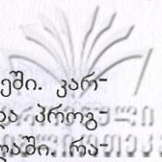
- მასწავლებელი უნდა აღიარებდეს მართლმადიდებლურ ქრისტიანულ სარწმუნოებას და თავად იყოს ეთიკურად და ზნეობრივად სრულყოფილი პიროვნება;

- მასწავლებელი უნდა ფლობდეს საკომუნიკაციო უნარ-ჩვევებს. კერძოდ, საქმიანობის ორგანიზაციას, საკუთარი ქცევის ორგანიზაციას, ბავშვთა საქმიანობის ორგანიზაციას და დროის მართვის უნარს.

ჩვენი შესწავლის საგანი გახდა, ქუთაისის სკოლებში, ჩაგვეტარებინა გამოკითხვა საჭიროა თუ არა ისწავლებოდეს სკოლაში რელიგიის ისტორია? კვლევის პროცესში გავითვალისწინეთ, რომ ქართველი მართლმადიდებელი მოსწავლეები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან სიღრმის თვალსაზრისით – ზოგიერთი მათგანი ყველა რელიგიურ რიტუალს იცავს, ხოლო სხვები უფრო ტრადიციის გამო მისდევენ რელიგიას. ჩვენ ისინი დავაჯგუფეთ ორ ტიპად: მორწმუნენი შინაგანი და გარეგანი ტიპის მიხედვით. ჩვენი კვლევა ჩატარდა ეტაპების მიხედვით. სულ კვლევაში მონაწილეობა მიიღო V – XI კლასის ცდის 1500 პირმა. ირველ ეტაპზე მოვახდინეთ რესპოდენტების ჯგუფში განაწილება. 1500 რესპოდენტს დაურიგდა კითხვარი, რათა ისინი დაგვეყო ორ ჯგუფად. 570 მათგანი აღმოჩნდა შინაგანი ტიპის მორწმუნე, ხოლო 930 – გარეგანი ტიპის მორწმუნე.

მეორე ეტაპზე შევიმუშავეთ ინსტრუქცია-კითხვარი საჭიროა თუ არა ისწავლებოდეს სკოლაში "საღვთო სჯული" და "რელიგიის ისტორია"? ჩვენი კვლევის შედეგად მივიღეთ, რომ გამოკითხულთა აზრით, საჯარო სკოლაში უნდა ისწავლებოდეს "რელიგიის ისტორია", ხოლო "საღვთო სჯული" სასულიერო სასწავლებლებში. მათი აზრით სკოლა არ არის დაყოფილი რელიგიური ნიშნის მიხედვით.

მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე პირობებში საჭიროა საჯარო სკოლაში "რელიგიის ისტორიის" სწავლება. კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, ამ ეტაპზე გვინდა წარმოგიდგინოთ ჩვენი პედაგოგიური გამოცდილება (14 წელი ვმუშაობდით რელიგიის ისტორიის მასწავლებლად ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საბაზო-სკოლა გიმნაზიაში). ამ ხნის განმავლობაში ჩამოგვიყალიბდა აზრი, რომ რელიგიის ისტორიის სწავლებას ქრისტიანობის პრიმატით დადებითი მუხტი შეაქვს მოსწავლეთა ქრისტი-

ანული და პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში. ვარგად მოგეხსენებათ, რომ შეიქმნა მრავალი წიგნი, დაიბეჭდა პროგრამა რამა მაგრამ მათ ვერ მოიკიდეს ფეხი თანამედროვე სკოლაში. რამდენიმე წელია სულ გაუქმდა რელიგიის სწავლება სკოლაში. ჩვენ გთავაზობთ ჩვენს მიერ შემუშავებულ პროგრამას "რელიგიის ისტორიაში, რომელსაც, ვფიქრობთ, თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში შეუძლია ქართველი ახალგაზრდობა აღზარდოს რელიგიურ-ზნეობრივი და ეროვნული სულისკვეთებით.

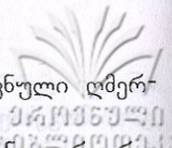
რელიგიის ისტორია
(პროგრამა)

1. რელიგიის ისტორიის საგანი. რელიგიის ისტორია, როგორც რელიგიათმცოდნეობის შემადგენელი ნაწილი. რელიგიის ფილოსოფიის, რელიგიის ფსიქოლოგიის, რელიგიის სოციოლოგიის, რელიგიის ფენომენოლოგიის არსი და მნიშვნელობა. მართლმადიდებლობა, როგორც ქართველი ერის უმთავრესი არტერია. რელიგიის ისტორიის სწავლების მართებულობა, მიზნები და ამოცანები თანამედროვე სკოლაში.

2. რელიგიის არსი. ტერმინ "რელიგიის" ეტიმოლოგია, სემანტიკა, რელიგიის განმარტება. რელიგიის არსისა და წარმოშობის საკითხი. ე.წ. სიცრუის თეორია; რელიგიის სოციალური მნიშვნელობა. რელიგიური კონცეფციები; რელიგიის კვლევის სოციოლოგია; რწმენა, როგორც რელიგიის საყრდენი.

3. რელიგიის წარმოშობა და მისი ისტორიული ფორმები. რელიგიის წარმოშობა და განვითარება ღვთისმეტყველთა მიხედვით; ღვთისმეტყველება, მეცნიერება ღვთის რწმენისა და თაყვანისცემის შესახებ; პრატიკაში; ფეტიშიზმი; ანიმიზმი; ტოტემიზმი; ქართული ტოტემიზმი; მაგია და მისი სახეები; რელიგიის ისტორიის მეცნიერული მეთოდოლოგიით შესწავლა.

4. მსოფლიო რელიგიების კლასიფიკაცია. პრატიკაში-წინარეღმერთიანობა; პრამონთეიზმი- პირველყოფილი ერთღმერთიანობა; პოლითეიზმი - მოძღვრება მრავალღმერთიანობის შესახებ; პანთეიზმი - რელიგიურ - ფილოსოფიური მიმდინარეობა ღმერთისა და ბუნების შერწყმის შესახებ; დუალიზმი - როგორც მოძღვრება - სამყაროს მატერიალური და სულიერი არსებობის შესახებ; მონოთეიზმი - მოძღვრება ერთღმერთიანობის შესახებ; დეიზმი, რომლის მიხედვითაც უარყოფილია პიროვნული ღმერთის არსებობა და მისი ყოველ-

ქართული ენციკლოპედია

დღიური ჩარევა სამყაროში; თეიზმი, როგორც პიროვნული ღმერთის რელიგია.

5. ძველი ცივილიზაციის პოლითეისტური და ნაციონალური რელიგიები. წინა აზიის ქვეყნების (შუმერულ – ბაბილონური, ასურული, ხეთური, ურარტული, ფინიკიური, ძველევგვიპტური, ინდური, ჩინური, იაპონური, ძველბერძნული, რომაული, ირანული) რელიგიები.

6. ბუდიზმი. ბუდიზმის წარმოშობა; ბუდა, როგორც ბუდისტური რელიგიის ისტორიის დამფუძნებელი; ბუდას ოთხი ჭეშმარიტება; ბუდისტური კანონიკური ლიტერატურა; ტანჯვათა მოსპობის ხუთი ბუდისტური მცნება; ნირვანას არსი და მისი მნიშვნელობა ბუდისტურ რელიგიაში; ბუდისტთა მსოფლიო საქმო.

7. ძველი და ახალი აღთქმის წიგნები, მათი წარმოშობა და ქრონოლოგია. ბიბლიის ეტიმოლოგიური განმარტება; ბიბლიის შექმნის ისტორია; ბიბლიის ავტორთა საკითხის პრობლემა; ბიბლიის კანონიკური და არაკანონიკური წიგნები; ძველი და ახალი აღთქმის კანონიკური წიგნები; სასულიერო მწერლობის მთარგმნელობითი დარგი; ბიბლიის უძველესი თარგმანები; ბიბლიის უძველესი ქართული თარგმანი.

8. იუდაიზმი. მოსე, როგორც იუდაიზმის რელიგიის ფუძემდებელი; მოსეს ხუთწიგნეული იუდაიზმის, როგორც რელიგიის უმთავრესი წყარო; წინასწარმეტყველთა კატეგორია, მათი მოღვაწეობის უმთავრესი მომენტები; იაჰვეს კულტი და რეფორმები; იუდაიზმის ძირითადი რელიგიური დოგმატები; იუდაიზმის სექტები; კაბალისტების ასკეტური მიმდინარეობა; ხასიდიზმია არსი; თალმუდი და მისი მნიშვნელობა ებრაელთა ცხოვრებაში; მაიმონიდის რელიგიური მოძღვრება; მენდელსონი და მისი როლი მოსეს რჯულის განმტკიცებაში; თალმუდის ძირითადი აკრძალვები; იუდაიზმის ზნეობრივ – აღმზრდელობითი მნიშვნელობა.

9. ქრისტიანობის წარმოშობა, განვითარება და სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება. ქრისტიანული რელიგიის წარმოშობისა და განვითარების წყაროები; ქრისტიანობის აპოლოგეტები; ქრისტიანული რელიგიის ჩამოყალიბება და ადმავლობა; ქრისტეს ცხოვრება და მოღვაწეობა; იესო ქრისტეს მონაფეები; ქრისტეს საიდუმლო სერობა; ქრისტეს სასწაულები; ქრისტეს იგავები და მათი ზნეობრივ-

აღმზრდელობითი მნიშვნელობა; ქრისტეს წამება; ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება; ქრისტიანობის მნიშვნელობა მსოფლიო კულტურის განვითარებაში.

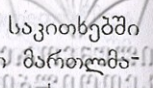
10. ქრისტიანობის საღვთო წიგნები. მსოფლიო საეკლესიო კრებები; ძველი აღთქმა; ახალი აღთქმა; დოგმატიკური და პრაქტიკული ხასიათის წიგნები; ღვთისმეტყველური წიგნები; ისტორიული ჟანრის ნაწერები; მათეს, მარკოზის, ლუკას და იოანეს სახარება; მათი ავტორები; საღმრთო გადმოცემა; მცველი საღმრთო გადმოცემისა; ქრისტიანული საღმრთო გადმოცემის წყარო; სკოლები საღმრთო გადმოცემის შესახებ; ქრისტიანული დოგმატები; ქრისტიანული დოგმატები და მართლმადიდებლური მოძღვრება; მსოფლიოს საეკლესიო კრებები; მათი მნიშვნელობა; ქრისტეს ათი მცნება მათი ზნეობრივ აღმზრდელობითი მნიშვნელობა; მსოფლიოს მართლმადიდებლური დამოუკიდებელი ავტოკეფალური ეკლესიები.

11. ქრისტიანობის განშტოებანი. გნოსტიციზმი; მანდიზმი ანუ საბიზმი; ორიგენიზმი; არიანობა; ნესტორიანობა; მონოფიზიტობა და სომხური ეკლესია (სევერიანობა, ივლიანიტობა); მონოთელიტობა და მირონიტები; ხატმებრძოლობა.

12. განხეთქილება ქრისტიანულ ეკლესიაში. "ვენტარქია" - ანუ ხუცმთავრობის თეორია; განხეთქილების მიზეზი; ბრძოლა რომისა და ბიზანტიის კათედრებს შორის; ბრძოლა გავლენის სფეროთა გადასაზღვრებად; უთანხმოების მოგვარების პერსპექტივები; საეკლესიო განხეთქილების კვლავ განახლება XI საუკუნეში; საბოლოო განხეთქილება ეკლესიაში; ფერარა - ფლორენციის უნია და მის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება; ქართველ პატრიარქთა მონაწილეობა ფერარა - ფლორენციის კრებაზე.

13. მართლმადიდებლობა. მართლმადიდებლობა, როგორც ქრისტიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მიმდინარეობა; მართლმადიდებლობა და კონსერვატიულობა; მრწამსის სიმბოლოს ძირითადი არსი; მართლმადიდებლური ეკლესიის მოძღვრება სამების შესახებ; მართლმადიდებლობის მთავარი საიდუმლოებები; ძირითადი განსხვავება მართლმადიდებლობასა და კათოლიკობას შორის; მართლმადიდებლური მსოფლმხედველობის აუცილებელი ნაწილები.

14. კათოლიკობა. კათოლიკობის არსი და მნიშვნელობა; უთანხმოება დასავლურ და აღმოსავლურ ეკლესიებს შორის; როდის გაითიშა ქრისტიანული ეკლესია ორ ნაწილად და როდის იწოდა "კათოლი-

კურ“ ქრისტიანულ ეკლესიად; პაპი, როგორც რწმენის საკითხებში “შეუცდომელი და უცოდველი“; ძირითადი განსხვავებანი მართლმადიდებლურ და კათოლიკურ მოძღვრებას შორის; რომაული საეკლესიო სასამართლო და მისი ყველაზე აქტიური წარმომადგენლები; საქართველო და კათოლიკობა; კათოლიკური ეკლესია საქართველოში; პირველი კათოლიკე ეპისკოპოსი თბილისში; პირველი კათოლიკე მისიონერი საქართველოში.

15. პროტესტანტობა, ანგლიკანობა და კალვინიზმი. სიტყვა პროტესტანტიზმის ეტიმოლოგია; პროტესტანტიზმის არსი; პროტესტანტიზმის მამამთავრები; კალვინიზმის, როგორც რელიგიური მოძღვრების დამაარსებელი; კალვინიზმის ძირითადი რელიგიური არსი; ცვენგლიანობა და მისი ძირითადი მოძღვრება; ანგლიკანური ეკლესია, მისი წარმოშობის მიზეზები, არსი და დოგმები.

16. ლუთერიანობა და მათი ეკლესია საქართველოში. მარტინ ლუთერი რეფორმატორი და თეოლოგი; ლუთერი რელიგიური შემეცნების ახალი მეთოდის ფუძემდებელი; ლუთერიანობის, როგორც რელიგიური მოძღვრების წარმოშობის მიზეზები და არსი; ლუთერის დაპირისპირება რომის პაპთან; ლუთერის სამი ტრაქტატი; ლუთერიანული ეკლესიის ღვთისმსახურება; ლუთერიანობა და საქართველო.

17. ბაპტიისტები და ორმოცდაათიანელები. ბაპტიზმი, როგორც პროტესტანტიზმის ნაირსახეობა; ბაპტიზმის წარმოშობა, მიზეზი და არსი; ბაპტიისტური რელიგიური დოგმატები; ბაპტიზმი და საქართველო; ორმოცდაათიანელები, როგორც სექტანტურ – პროტესტანტული მოძღვრება; ორმოცდაათიანელთა მოძღვრება, დოგმატები და მრწამსი.

18. მარგინალური ქრისტიანები. დუხობორები; მალაკანები; იელოვას მოწმეები: ადვენტისტთა თემი; მათი წარმოშობის მიზეზები, არსი, მნიშვნელობა და რელიგიური მოძღვრება.

19. ისლამი. ისლამის წარმოშობა და ეტიმოლოგია. ისლამის დამაარსებელი; მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა; მუჰამედის რელიგიური მოძღვრება; მუჰამედი და საღმრთო წერილი; მუჰამედის შეხედულება ქრისტეს მოძღვრების შესახებ; ყურანი და მარიამ ღვთისმშობელი; მუჰამედი და ქრისტიანული დოგმა სამების შესახებ; ისლამის დოგმატიკა; ისლამი, როგორც მონისტური რელიგია; ისლამის მოძღვრების რელიგიურ – აღმზრდელიობითი მნიშვნელობა.

20. რას მოგვითხრობს ყურანი ქრისტესა და ქრისტიანობის შესახებ; ქრისტიანობის კრიტიკა მუჰამედის მიერ; ისლამური და ქრისტიანული დოგმატიკა; მათი განსხვავება.

21. ქართველთა წარმართული რელიგია. ქართველთა რელიგია ადრევკლასობრივ საზიგადოებაში; არმაზის, გაცისა და გაის ღვთაებები; ხარის კულტი და ქართველთა წინაპრები; ღვთაებათა კულტი კოლხეთში; წარმართული დღესასწაულები "წმინდა ნინოს ცხოვრებაში"; მიცვალებულის კულტი სვანეთში.

22. ქრისტიანობის გავრცელება საქართველოში და მისი სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება. სოციალურ - პოლიტიკური მდგომარეობა საქართველოში; პირველი მოციქულები საქართველოში; ანდრია პირველწოდებული, სვიმონ კანანელი და მატათა; ქრისტეს კვართი საქართველოში; წმინდა ნინოს ცხოვრება და მოღვაწეობა; ქართლში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება; ქრისტიანობის მნიშვნელობა ქართველი ხალხის ისტორიაში; მისი ზნეობრივ - აღმზრდელობითი მნიშვნელობა.

23. ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია. ავტოკეფალიის ეტიმოლოგია; საეკლესიო წყაროები ქართული ეკლესიის იურისდიქციის შესახებ; კათოლიკოსის თანამდებობის შემოღება; ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობა; დვინის I და II საეკლესიო კრებები; დვინის საეკლესიო კრების დოგმატები; ქართული ეკლესიის იურიდიული ავტოკეფალია; განხეთქილება ქართულ მართლმადიდებლურ ეკლესიაში; ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა; კერენსკის მთავრობა და ქართული ეკლესია; კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქის მიერ საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის აღიარება.

24. ცენტრალური ამერიკის ხალხთა რელიგია. აცტეკთა მთავარი ღვთაებანი; მათი მნიშვნელობა და არსი; აცტეკები და მსხვერპლშენიერვა; მაიას ტომის მთავარი ღვთაებანი; ინკების სახელმწიფო ღვთაების მთავარი კულტი.

25. ღმრთისმსახურების ფორმები, ტაძარი - ეკლესია. ეკლესიის ეტიმოლოგია; ტაძრის მშენებლობა, მისი ფორმის მნიშვნელობა; ტაძრის შემადგენელი ნაწილები; კანკელი; კანკელის შინაარსი; საკურთხევლის მოწყობილობა; ტრაპეზი; ოდიკი; სანაწილე; სამკვეთლო; ბარძიმი; ფენშუმი; ვარსკვლავი; დაფარნა; ლახვარი; ღვთისმსახურება; ღვთისმსახურთა ჩაცმულობა; ღვთისმსახურების საჭირო წიგნები; ლიტურგია; მარხვა.

26. ქრისტიანობის ძირითადი ეთიკური კატეგორიები და შვიდი საიდუმლო. რწმენა; იმედი; სიყვარული; შვიდი საიდუმლო; ნათლისღება; მირონცხება; ზიარება; სინანული; მღვდლობა; ქორწინება; შვიდთის კურთხევა.

27. საეკლესიო ქრისტიანული დღესასწაულები. აღდგომა; ღმრთისმშობლობა; ჯვართამაღლება; ტაძრად მიყვანება ყოვლად წმინდა ქალწულისა, შობა უფლისა იესო ქრისტესი; ნათლისღება; მირქმა უფლისა; ხარება; ბზობა; ამალღება უფლისა; სული წმინდის მოფენა; ფერისცვალება; მიძინება.

28. ქრისტიანობა და ქართული კულტურა. ქრისტიანობის როლი ქართული სახელმწიფოებრიობისა და კულტურის განვითარებაში; ილია ჭავჭავაძის შეხედულებები ქრისტიანობის როლზე ქართველი ხალხის ცხოვრებაში.

მიგვაჩნია, რომ რელიგიის ისტორია გადახლართულია მსოფლიოს ისტორიასთან, ერების სულიერებასთან, ლიტერატურისა და ხელოვნების მთელ შინაარსთან (ბიბლია, ღვთაებრივი კომედია, დაკარგული სამოთხე, აღორძინების ხელოვნება). ჩვენი აზრით, პიროვნება, რომელიც ნაზიარები არ არის რელიგიასა და მის ისტორიას, არ შეიძლება კულტურულ ადამიანად ჩაითვალოს.

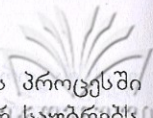
საჯარო სკოლა მოწოდებულია აზიაროს მოზარდი თაობა კულტურას, კაცობრიობის სულიერსა და ინტელექტუალურ მონაპოვარს. თავის უფლებებში უნდა აღდგეს ის, რისი უარყოფაც შეუძლებელია. ჩვენი აზრით, დროის მოთხოვნაა, რომ დღეს სკოლაში ისწავლებოდეს რელიგიის ისტორია. საჯარო სკოლამ, მეცნიერებისა და კულტურის, ზნეობრიობისა და სულიერების უკეთ გაგების მიზნით, გვერდი არ უნდა აუაროს რელიგიის ისტორიის სწავლების პრობლემებს. სწორედ მართლმადიდებლობა კვებავდა და კვებავს ქართველთა შემოქმედებით ენერგიას და განსაზღვრავს მის თვითმყოფადობას. აქედან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ საქართველოს საჯარო სკოლებში რელიგიის ისტორიის სწავლება ქრისტიანობის პრიმატიით უნდა წარიმართოს.

საჯარო სკოლა მოწოდებულია აზიაროს მოზარდი თაობა კულტურას, კაცობრიობის სულიერსა და ინტელექტუალურ მონაპოვარს. თავის უფლებებში უნდა აღდგეს ის, რისი უარყოფაც შეუძლებელია. ჩვენი აზრით, დროის მოთხოვნაა, რომ დღეს, სკოლაში ისწავლებოდეს რელი-

გვის ისტორია. საჯარო სკოლამ, მეცნიერებისა და კულტურის, ზნეობისა და სულიერების უკეთ გაგების მიზნით, გვერდი არ უნდა აუაროს რელიგიის ისტორიის სწავლების პრობლემას. სწორედ მართლმადიდებლობა კვებავდა და კვებავს ქართველთა შემოქმედებით ენერგიას და განსაზღვრავს მის თვითმყოფადობას. აქედან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ საქართველოს საჯარო სკოლებში რელიგიის ისტორიის სწავლება ქრისტიანობის პრიმატით უნდა წარიმართოს.

პრაქტიკულ-პედაგოგიური გამოცდილებიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ რელიგიური აღზრდა, სწავლება და განათლება მივიწყებული და უგულვებელყოფილი ტრადიციული ცნობიერებისაკენ მიბრუნებას ნიშნავს. ესაა კაცობრიობისა და მისი კულტურული-ისტორიული პედაგოგიური არსებითი ერთეულის ერის, ბუნებრივი სავალი გზისკენ მიბრუნება, ესაა ადამიანში არსებული ღვთაებრივი თვისებების აღორძინებისა და გამოღვიძების საშუალება. „რელიგიური განათლება უამრავი მსოფლმხედველობრივი, იდეური და სახელმწიფოებრივი-ურთიდაული ბარიერებისაგან შებრკოლებული ადამიანის კვლავ ღმერთთან დასაბრუნებელი გზის განთავისუფლებას ისახავს მიზნად. სასკოლო რელიგიური განათლების უმთავრესი მიზანი უნდა იყოს აღსაზრდელებში რწმენის, სიყვარულისა და სიბრძნის ზიარება, საფუძველი კი ყოველგვარი რელიგიური განათლებისა - ესაა სწავლება სულის შესახებ [114, გვ.72-73].

მიგვაჩნია, რომ „ქრისტიანული აღზრდა“ - ეს არის ის, რაც ჩვენს ბავშვებს დაეხმარება გამოავლინონ, მოციქულ პავლეს სიტყვისამებრ, ხატი ღმრთისა. წმ. მოციქული პავლე ლაპარაკობს ქრისტეზე, რომელიც „ხატი ღმრთისაი იყო“ და, რომელმაც მიიღო „ხატი მონისაი“ (ფილ. 2,6-7). წმიდა მამები გვასწავლიან, რომ „ღმერთი განკაცდა, რათა კაცმა შეძლოს განღმრთობა“. თუ ჩვენი ცხოვრების მიზანია - მივალწიოთ გაღვთივოსნებას, მაშინ ჩვენი ცხოვრების ყოველი მომენტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. ქრისტეს გარეშე ჩვენ უძლურნი ვართ გავაკეთოთ რაიმე ღმრთივ სათნო. ღმერთი ჩვენ თვით საკუთარ სიცოცხლეს გვთავაზობს, მაგრამ, ამავე დროს, ჩვენ ყოველთვის მის ქმნილებად ვრჩებით. ეს პრაქტიკული თვალსაზრისით ნიშნავს, რომ ყოველი ჩვენთაგანის ამოცანაა გამოვდიოდეთ ღვთისგან, თუ რა ვაკეთოთ, რა ვთქვათ და როგორ გამოვხატოთ ის, რისი თქმაც და ქმედებაც გვსურს.

მასწავლებელი რელიგიური სწავლებისა და აღზრდის პროცესში უნდა იყენებდეს პირად მაგალითს, დარწმუნებას, ეთიკურ საუბრებს, დისპუტებს, ქადაგებებს და ლიტურგიკას. მასწავლებელმა სწავლებისა და აღზრდის პროცესში უნდა შეარჩიოს და გამოიყენოს სწავლების ნოვატორული მეთოდები. სწავლების მეთოდების შერჩევისათვის საჭიროდ მიგვაჩნია მიმოვიხილოთ დიდაქტიკასა და აღზრდის თეორიაში ცნობილი მეთოდები და ის მეთოდებიც, რომლებსაც რელიგიურ მოღვაწეთა შრომებში ვხედავთ.

დიდაქტიკაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ახსნით-საილუსტრაციო მეთოდს, რომლის ძირითადი დანიშნულებაა მოსწავლეების მიერ ინფორმაციის შეთვისების უნარი. მასწავლებელი ინფორმაციის გადაცემას ახორციელებს ზეპირად, წერილობითი წყაროებით, თვალსაჩინო საშუალებებით. მეთოდის გამოყენების ძირითადი ამოცანაა ინფორმაციის შეთვისების ისეთი ორგანიზაცია, რომლის დროსაც მოსწავლეები ითვისებენ ცოდნასა და მისი გადაცემის უნარ-ჩვევებს.

ვერისტიკული მეთოდი გულისხმობს ცალკეული საკითხების გადანიშნულების შედეგის წინასწარ ცოდნას. იგი მოითხოვს არა მარტო შექმნილი ცოდნის აღდგენას, არამედ დასახული პრობლემის გადასაჭრელად მცირე ძიების განხორციელებასაც.

რეპროდუქციული მეთოდი აყალიბებს და ამდიდრებს აზროვნების ძირითად ოპერაციებს (ანალიზი, სინთეზი, აბსტრაქცია და ა.შ.) ამ მეთოდით შესაძლებელია მუშაობის გზებისა და საშუალებების ჩვენება სლაიდების, კინოფრაგმენტების, სურათების გამოყენებით.

სწავლების მეთოდებსა და ხერხებს შორის ყველაზე ხშირად გვხვდება ვერბალური მეთოდი. ჯერ კიდევ მე-5, მე-10 საუკუნეების საქართველოში სწავლებაში, ძირითადად, დიალოგის (კითხვა-პასუხის) უპირატესობა იყო აღიარებული. XI-XII საუკუნეებში კი ქრისტიანულ პედაგოგიკაში უმეტესად გავრცელებული იყო „კითხვა-მიგების“ მეთოდი, რაც ლოგიკურ მსჯელობას მოითხოვდა.

ჩვენთვის საინტერესოა, რომ ქართულ-ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში, კერძოდ, საეკლესიო მოღვაწეთა შრომებში და სასწავლებლების პრაქტიკაში ვხვდებით ისეთ მეთოდებს, რომლებიც გონების განვითარებასთან ერთად ზნე-ხასიათის წვრთნას უწყობენ ხელს. მათ სწავლა-აღზრდის მეთოდებს უწოდებენ. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი.

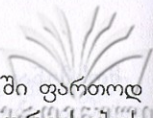
მოსმენა: „ეს მეთოდი საეკლესიო მოღვაწეთა მიერ ასეთ დახასიათებული - „თუ კაცი ისმენს და არ შეითვისებს, მისი გული მტკიცე განზრახვისა და მოქმედებისაგან შორსაა და მისთვის უსარგებლო იქნება ყოველი სწავლა, რადგან ყოველი აზრი, რომელიც გაუჩნდება გულს შინა, იქნება წარტაცებული უცხოთა შეუსაბამოთა აზრთაგან და ზრუნვათაგან. განიხილავენ მოსმენის რამდენიმე შემთხვევას: ისმენენ, ღრმად არ ითვისებენ და მალე ივიწყებენ; ისმენენ, სურთ შესრულება, მაგარმ ვერ ასრულებენ; ისმენენ და ასრულებენ" [76, გვ. 64].

ქართულ ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში საჭიროდ არის მიჩნეული ალაგმვის, აკრძალვის მეთოდის გამოყენება, რომლის შესახებაც ზემოთ ვისაუბრეთ.

ქართულ ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში ფართოდ გამოიყენებოდა მაგალითის მეთოდი. ამ მეთოდის გამოყენების რამდენიმე სახეს განიხილავენ. მშობლის მაგალითი, მასწავლებლის მაგალითი, მაღლმოსილ წინაპართა მაგალითი. წინაპართა ცხოვრების გაცნობით ხდება საკუთარი ცხოვრების წესის გაანალიზება. ვფიქრობთ, რომ მაგალითის მეთოდის გამოყენება ხელს უწყობს წინაპრების, უფროსებისადმი ქართველი კაცის მორიდებასა და პატივისცემას, ასევე ოჯახთან, უფროსთან დამოკიდებულებას და ქვეყნისადმი მოვალეობის გრძნობის განვითარებას.

საეკლესიო მოღვაწეს არსენ იყალთოელს პრაქტიკული ცოდნა-ჩვევების დაუფლების უკეთეს გზად „ვარჯიშობანი“ მიაჩნდა, ხოლო გიორგი მთაწმინდელმა და იოანე პეტრიწმა განმარტეს „სიტყვისა“ და „საქმის“ ერთმანეთის შემავსებელი აუცილებლობა. ჩვენი აზრით, საყურადღებოა, აგრეთვე მღვდელ-მონაზონ გერმანეს მიერ შედგენილ მეთოდურ სახელმძღვანელოში „სწავლა თუ ვითარ მართებს მოძღვარსა სწავლება მოწაფისა“ მოცემული დიდაქტიკურ-მეთოდიკური მითითებანი.

სწავლა-აღზრდის მეთოდად არის მიჩნეული ჰომელია (ქადაგება). ქადაგება ზნეობრივ მაგალითზე უამბობს მსმენელებს და შეიცავს რჩევა-დარიგებებს, შეგონებას. XVIII საუკუნის საქართველოში სასულიერო სასწავლებლებში ანტონ კათალიკოსის ინიციატივით დაინერგა სწავლების ლექციური, საჯარო დისპუტებისა და კომენტარების მეთოდი.

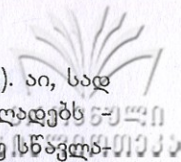

ქართულ ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ პედაგოგიკაში ფართოდ გამოიყენებოდა აგრეთვე ბავშვების მიმართ უფროსების პასუხისმგებლობისა და მოვალეობის შეცნობის მეთოდი, რომელიც გულისხმობდა მასწავლებლის, სასწავლებლის, სახელმწიფოს, ეკლესიისა და მშობლის მოვალეობის გაცნობიერებას ბავშვების მიმართ, რათა მოსწავლეებმა დაინახონ, რომ არა მარტო მათგან მოითხოვონ, არამედ თავადაც შეუძლიათ მოთხოვონ. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ XX საუკუნის დასასრულიდან თანდათანობით იწერება ისეთი მეთოდების გამოყენება, როგორიცაა გონებრივი იერიში, სიტუაციური ამოცანა, დიაგრამა, მაპროვოცირებელი კითხვები, ასოციაციური რუკა, აკვარიუმი, დაუსრულებელი ისტორიის (ამბის) მეთოდი და სხვ. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ მათი გამოყენება შესაძლებელია რელიგიის ისტორისა და ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის, როგორც საგნის სწავლების პროცესში.

ამდენად, მასწავლებელს, მოძღვარს აქვს ფართო არჩევანი სწავლების მეთოდებისა და მათი სწორად შერჩევის შემთხვევაში. მას შესწევს უნარი მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს მოსწავლეთა რელიგიურ-ზნეობრივი სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში.

გარდა ზემოთქმულისა, ბავშვის სულიერების ზრდის საფუძველს წარმოადგენს ეკლესიის საიდუმლოებანი: ნათლისღება, ზეთისცხება, ზიარება, აღსარება, მარხვა, ლოცვა. ისინი განბანს და ჩამორეცხავს იმ ცოდვებს, რომლებიც აწევს დაცემულ კაცობრიობას. საეკლესიო საიდუმლოებებში ბავშვები ამყარებენ ურთიერთობას თვით უფალთან. საიდუმლოებებში მათი მონანილეობის შეზღუდვით ჩვენ ვარღვევთ უფლის მცნებას „მოუშვით ჩემთან ბავშვები და ნუ უშლით მათ, ვინაიდან მათნაირებისაა ღმრთის სასუფეველი“ (მარკ. 10,14).

ამდენად, ოჯახი, სკოლა და ეკლესია წარმოადგენს ქრისტიანული პედაგოგიკის აღმზრდელობითი საქმიანობის ძირითად ფორმას. სწორედ, ჩვენი, მართლმადიდებელი ქრისტიანების მოვალეობაა, მათი დახმარებით კარგად შევისწავლოთ ჩვენი რწმენის, ჩვენი სასოების საგანი და რა უნდა მოვიმოქმედოთ ამისათვის? ვის ან რას მივმართოთ დახმარებისათვის? ამის შესახებ თვით ქრისტეს მესაიდუმლე-წმიდა მოციქული იოანე გვასწავლის: „ვიცით, რამეთუ ძე ღმრთისაი მოვიდა და მომცა ჩვენ გონებაი, რათა ვიცოდით ჩვენ ჭეშმარიტი ღმერთი და ვართ ჩვენ ჭეშმარიტისა თანა ძისა მისისა იესუ ქრისტესა. ესე

არს ჭეშმარიტი ღმერთი ცხოვრებაი საუკუნოი (I იოან. 5,20). აი, სად არის ჩვენი ჭეშმარიტი ცოდნა, რამეთუ მეფსალმუნეც ლაღადებს „უფალი ნათელ ჩემდა და მაცხოვარ ჩემდა“ (ფსალმ. 26,1), ანუ „სწავლბა განათლებასაც და სიცოცხლესაც ჩვენ უფალი გვანიჭებს. „და თქვენ, მამებო, ნუ განარისხებთ თქვენ შვილებს, არამედ აღზარდეთ ისინი უფლის შეგონებით და სწავლით“ (ეფეს. 6.4).

ბავშვების ქრისტიანული აღზრდა მაშინ იქნება სრულყოფილი და სასურველ შედეგსაც მიაღწევს, თუ მშობლები აღზრდის პროცესში ჩართულები მხარს უჭერენ მოძღვარს, მასწავლებელს. მიგვაჩნია, რომ ოჯახის, სკოლისა და ეკლესიის ერთიანი მონაწილეობა ბავშვშვა ქრისტიანული აღზრდის საქმეში არა მარტო სასურველია, არამედ აუცილებელიც. თუ ბავშვი ვერ მიიღებს რელიგიურ განათლებას სახლში და მას არ ექნება ლოცვის, ეკლესიაში სიარულის სურვილი გაღვივებული ადრეული ასაკიდან, მაშინ ამაოა მასწავლებლისა და მოძღვრის მცდელობა ბავშვში რელიგიურ-ზნეობრივი სულისკვეთების გაღვივებისა.

სკოლისა და ოჯახის ურთიერთთანამშრომლობა ბავშვთა ქრისტიანული სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში, ჩვენი აზრით, გამოიხატება თუნდაც იმაში, რომ მშობელი თვალყურს ადევნებს, რათა ბავშვმა არ გააცდინოს რელიგიის გაკვეთილები, დაეხმაროს რელიგიის საგნის მომზადებაში, ესაუბროს ღვთისა და სარწმუნოების შესახებ. კარგი იქნება, თუ მშობლები ბავშვებს შეაყვარებენ ეკლესიაში სიარულს კვირაობით და საეკლესიო სადღესასწაულო დღეებში ეკლესიაში ერთად იქნებიან. ამავსე გვასწავლის IV მცნება. არანაირი სარგებლობა არ ექნება მასწავლებლისა და მოძღვრის დარიგებებს, თუ მშობლები არ მიაქცევენ ყურადღებას ბავშვს. „ჯოხი და მხილება სიბრძნეს იძლევა, მიშვეებული ყმანვილი კი დედის შემარცხვენელია“ (იგავ. 29.15). „მაშ, გაუფრთხილდით თქვენსავე თავს და მთელ სამწყოს, რომლის მცველებადაც დაგადგინათ თქვენ სულმა წმინდამ“ (საქმ. მოც. 20.28). ამიტომაც გასაკვირი არ არის, რომ ეკლესიის ყველა წმიდა მამა და მოძღვარი, უფლის წმიდა მოციქულთა კვალად ბავშვების აღზრდა-განათლებას დაუინებთ მოითხოვს ჭეშმარიტი სარწმუნოების სულისკვეთებით, ანუ „სწავლითა და მოძღვრებითა უფლისათა“.

ქართული მართლმადიდებლური
ქრისტიანული პედაგოგიკის
აღმზრდევლობითი ფორმები და
მეთოდები

ოჯახი

ეკლესია

სკოლა

1. ასსნით-საილუსტრაციო
2. ვერისტიკული მეთოდი
3. რეპროდუქციული მეთოდი
4. ვერბალური მეთოდი
5. კითხვა-პასუხების
6. მოსმენის
7. ქადაგება (ჰომელია)
8. ვარჯიშობანი
9. საჯარო დისპუტები
10. კომენტარები
11. ასოციაციური რუკა
12. გონებრივი იერიში
13. დაუსრულებელი ისტორიის ამბავი
14. ლოცვა
15. იამბიკოები

ალაგმვა

აკრძალვა

გაკიცხვა

წახალისება

მაგალითი
(მშობლის,
მასწავლებლის,
მადლმოსილ
წინაპართა)

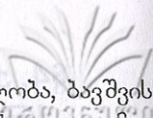

**§4. ქართული მართლმადიდებლური
ქრისტიანული პედაგოგიის როლი
თანამედროვე სახალხო განათლების
სისტემის განვითარების საქმეში**

ჩვენი აზრით, თანამედროვე ქართული პედაგოგიკა ძირითადად სამი მიმართულებით ვითარდება. პირველი მიმართულება მიისწრაფვის იმ პედაგოგიური ტექნოლოგიების მოდერნიზაციისაკენ, რომლებიც ორიენტირებულია მოსწავლეებში ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ფორმირებაზე. აქვე მიმდინარეობს საბჭოთა სკოლაში სამოცდაათი წლის განმავლობაში ჩამოყალიბებული პედაგოგიური მოღვაწეობის მეთოდოლოგიური საფუძვლების შენარჩუნება. ამასთან, უნდა აღვნიშნოთ, რომ, ძირითადად, მიმდინარეობს მისი "კოსმეტიკური" კორექტირება დროის მოთხოვნათა შესაბამისად. მეორე მიმართულებისათვის დამახასიათებელია პიროვნებაზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების შემოტანა. ეს უდავოდ პროგრესული გამოცდილება უკავშირდება სკოლაში საზღვარგარეთული საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების შემოტანას. მათი გამოყენება კი ჩვენს სკოლაში ხშირად მრავალ პრობლემას წარმოქმნის, რადგან უცხოური სწავლების მოდელები ცვლის სწავლებისა და აღზრდის ტრადიციულად, ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ფორმებს. მესამე მიმართულება კი გულისხმობს ქართული სამამულო განათლებისა და აღზრდის იმ სულიერ – ზნეობრივი ტრადიციებისაკენ წარმართვას, რომლებიც, ვფიქრობთ, უსამართლოდ იყო მივიწყებული მრავალი წლის მანძილზე.

პედაგოგიური პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეს მიმართულება ყველაზე უფრო პერსპექტიულია, რადგანაც იგი დაკავშირებულია ეროვნული ტრადიციების, ცხოვრების წესისა და გამოცდილების აღდგენასთან.

ტრადიციულად, ქართული პედაგოგიკა, ძირითადად, მართლმადიდებლური იყო. მას გააჩნდა თავისი კუთვნილების აღნიშვნის აუცილებლობა. თანამედროვე სამამულო პედაგოგიკაში არსებულ მიმართულებათა სიმრავლე მოითხოვს უფრო მეტ გარკვეულობას, როგორც შინაარსობრივი, ისე მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით. სწორედ ამიტომ აღვნიშნეთ, რომ ქართული ტრადიციული პედაგოგიკა მართლმადიდებლურ ხასიათს ატარებდა. სიტყვა "პედაგოგიკა"

ბერძნულიდან ითარგმნება, როგორც ბავშვის ხელმძღვანელობა, ბავშვის ტარება, მოსწავლისა და მასწავლებლის ერთობლივი გზა. მართლმადიდებელ პედაგოგს ჩვენ ვუნოდებთ იმ ადამიანს, ვისაც ღმერთმა მიანდო ცოცხალი სული, მისი შენარჩუნების, ძალების განვითარებისა და ცხოვრების არსის აღსრულების, მისი ღმერთან მიყვანის მიზნით. პირველ რიგში ესენი არიან მართლმადიდებელი ეკლესიის მოძღვრები, მშობლები და მასწავლებლები, რომელთაც ესმით თავისი დანიშნულების არსი, სიმაღლე და პასუხისმგებლობა.

მართლმადიდებლური ეკლესიის მოძღვარს ჩვენ პედაგოგიც ვუნოდეთ, იმიტომ რომ მართლმადიდებლური პედაგოგიკა წარმოადგენს "სულზე მზრუნველობის" იმ ნაწილს, რაც ეკლესიის არსს შეადგენს. ამიტომ ვფიქრობთ, რომ შეუძლებელია მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მოწყვეტა ეკლესიის ცხოვრებისა და გავლენისაგან.

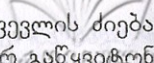
პედაგოგიკის მართლმადიდებლური სულიერ – ზნეობრივი დასაბუთება განკუთვნილია სასულიერო და საერო სასწავლო დაწესებულებების მასწავლებლებისა და სტუდენტებისათვის, რომლებიც შეისწავლიან პედაგოგიკას, მკვლევარებისათვის, რომლებიც მუშაობენ პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის დარგში, მშობლებისა და ყველა კეთილსინდისიერი მკითხველისათვის, რომელთაც აინტერესებთ პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის პრობლემები. პედაგოგიკის სადღეისოდ არსებულ ყველა კურსში, ფაქტობრივად არ არის გაშუქებული ადამიანის სულიერი ჩამოყალიბების პროცესი და მისი კავშირი ფსიქოფიზიკურ განვითარებასთან, მაგრამ ამ ურთიერთკავშირის გააზრების გარეშე შეუძლებელია სასწავლო აღმზრდელობითი პროცესის სწორი წარმართვა. მართლმადიდებლობაში გადარჩენის პრობლემა, მარადიული ცხოვრების პრობლემა მოიაზრება მინიერი ცხოვრების ფარგლებში. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ რომ აღზრდაში სწორად უნდა იქნას შერწყმული ორი ამოცანა: აღზრდა მარადიული და მინიერი ცხოვრებისათვის. საერო პედაგოგიკა მხოლოდ მინიერი ცხოვრების ამოცანების გადწყვეტაზეა ორიენტირებული, ადამიანის სულიერ სანყის კი იგი არ ითვალისწინებს. მართლმადიდებლური პედაგოგიკა ამტკიცებს, რომ პედაგოგიური მუშაობისათვის იერარქიულად უფრო მნიშვნელოვანია მზადება მარადიული ცხოვრებისათვის და აღნიშნავს, რომ მინიერი ცხოვრებისათვის მზადება უნდა ხდებოდეს პიროვნების

სულიერ-ზნეობრივი ჩამოყალიბების პროცესში. სხვაგვარად თუ ვიტყვით, მართლმადიდებლური პედაგოგიკის ფარგლებში შეგვიძლია ვილაპარაკოთ პედაგოგიური მოღვაწეობის ორი დონის შესახებ. პირველი დონის მიხედვით, პრიორიტეტი მიეკუთვნება პიროვნების სულიერ და ზნეობრივ ჩამოყალიბებას. მეორე დონე კი განსაზღვრავს პიროვნების ფსიქოფიზიკური განვითარებისა და სოციალიზაციის პროცესს.

მიგვაჩნია, რომ ჩვენი დღევანდელი სინამდვილე არის დიდი "პედაგოგიური" ექსპერიმენტი იმის ნათელსაყოფად, თუ რაოდენ დიდი უბედურება შეიძლება მოუტანოს ადამიანს ქრისტიანული პედაგოგიკისა და რელიგიურ – ზნეობრივი აღზრდის პრინციპების უარყოფამ. ქრისტიანული აღზრდისადმი პატივისცემა არ უნდა იყოს მხოლოდ საეკლესიო პირთა საქმე. ეს უნდა იყოს ადამიანის ცხოვრების წესი, მისი მაღალზნეობრიობისა და რელიგიურობის მაუწყებელი.

ამიტომ ქრისტიანული პედაგოგიკა უნდა იქცეს აღზრდის საფუძველთა საფუძველად. საკითხი, რომელსაც პრინციპული მნიშვნელობა აქვს მოცემული თემის განხილვისას – ეს არის ოჯახის, ეკლესიისა და სკოლის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხი. ვფიქრობთ, რომ ოჯახის შემდეგ სწორედ სკოლაში ხდება მართლმადიდებლური ოჯახიდან გამოსული ყველა ბავშვისათვის ეკლესიისა და ცხოვრების შეხვედრა. აქ შეიძლება მოხდეს ან არ მოხდეს ცხოვრების გარდაქმნა ეკლესიის სულისკვეთებით. ამიტომ საქმე იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ გაძლიერდეს რელიგიური სწავლება სკოლაში ან იმაში, რომ იგი ადმინისტრაციულად ეკლესიას დაექვემდებაროს, არამედ საუბარია სკოლაზე, რომელმაც უნდა განიცადოს ეკლესიის შინაგანი სულიერი ზეგავლენა. სწორედ ამ ასპექტში უნდა განვიხილოთ ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მნიშვნელობა თანამედროვე სასკოლო განათლების სისტემის განვითარებაში.

საშუალო სკოლაში ქრისტიანული პედაგოგიკის სწავლება, უპირველეს ყოვლისა, უნდა წარმართოთ ბიბლიის მემკვიდრით. მაგრამ ბიბლიის სწავლება არ უნდა წარმართოთ ჩვეულებრივი სასწავლო დისციპლინის მსგავსად. ბიბლია მუდმივად საკითხავი წიგნია. ჩვენი აზრით, უნდა ჩეიქმნეს ბიბლიური სხვადასხვა ტიპის საკითხავები ასაკობრივი თავისებურებების გათვალისწინებით. ამ პრობლემის გადაჭრა არა მხოლოდ რელიგიურია, არამედ ზოგადდინამიკური, მაგრამ უმთავრესი მიზანი ისაა, რომ მოზარდში გავავლივით ცოცხალი

რწმენა და დავანახოთ ცხოვრების მიზანი – ცათა სასუფეველის ძიება და დამკვიდრება. დახმარების პირველი ამოცანაა მათ არ განწყვიტონ კავშირი ეკლესიასთან. მასწავლებელს ამ შემთხვევაში მოეთხოვება ეკლესიასთან კავშირი და სულიერი საზრდოს მიწოდება. თანაც გასათვალისწინებელია ის, რომ სწავლებამ ხელი არ უნდა შეუშალოს აღზრდას.

მიგვაჩნია, რომ ქრისტიანული პედაგოგიკის სწავლებისა და განათლების სასკოლო საფუძველს წარმოადგენს სახელმწიფოსა და ეკლესიის, ზნეობრივი მოქალაქისა და ერთგული ქრისტიანის საერთო ინტერესები, ხოლო რელიგიური სწავლების მართებულობა შემდეგი არგუმენტებით შეიძლება დასაბუთდეს:

-ქრისტიანობის კულტურულ – ისტორიული და საზოგადოებრივი მნიშვნელობა;

-რელიგია, როგორც ანთროპოლოგიური მოვლენა;

-სკოლის საგანმანათლებლო და აღმზრდელობითი დანიშნულება;

-რწმენის, ცოდნისა და რელიგიის თავისუფლება;

ქრისტიანული სწავლება მოსწავლეს აძლევს შესაძლებლობას რელიგიური სინამდვილის წინაშე დადგეს, სხვადასხვა თვალსაზრისით ხელსუწყობს სასკოლო ამოცანების განხორციელებას და მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს სკოლის ჰუმანიზაციის პროცესში. ამ შეხედულების დასაბუთებას, ჩვენი აზრით, წარმოადგენს ქრისტიანული პედაგოგიკის შინაარსი, მიზნები და ამოცანები.

-ქრისტიანული პედაგოგიკის მიხედვით რელიგიის სწავლებას საშუალებას იძლევა მოვახდინოთ სწავლების გზების, მიზნების შემეცნებითი და ემოციური ინტეგრირება;

-პიროვნების ჰარმონიული განვითარების იდეა, რომელიც არის ქრისტიანული პედაგოგიკის არსი, შეესაბამება თანამედროვე სასკოლო განათლებისა და აღზრდის მიზნებს;

-ქრისტიანული პედაგოგიკა ხელს უწყობს სასკოლო ცხოვრებაში ნორმალური სასწავლო ატმოსფეროს შექმნას და მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს სკოლის დემოკრატიზაციის პროცესში;

-ქრისტიანული პედაგოგიკა იძლევა გარკვეულ წარმოდგენას მართლმადიდებლობის როლზე საქართველოში, აღზრდა – განათლების სისტემის ჩამოყალიბებაში;

-ქრისტიანული პედაგოგიკა იძლევა საშუალებას მოვამზადოთ მომავალი თაობა ამქვეყნიური და მარადუილი ცხოვრებისათვის;

–ქრისტიანული პედაგოგიკის მიხედვით, მართლმადიდებლური განათლება დღეს ხორციელდება მართლმადიდებლურ აკადემიებში, გიმნაზიებში, ლიცეუმებში, სასწავლებლებში და ის ორ მოთხოვნას პასუხობს: ბავშვების აღზრდას მართლმადიდებლური ზნეობრივი სულისკვეთებით და ცოდნის იმ დონის შენარჩუნებას, რომელიც შეესაბამება ჩვენი თანამედროვე განათლების სისტემას;

–არის კიდევ ერთი ასპექტი, რომელიც ქრისტიანული პედაგოგიკის როლს განსაზღვრავს თანამედროვე განათლების სისტემაში. ეს არის გლობალიზაციის პროცესი, რაც განაპირობებს ეროვნული სახელმწიფოს მარეგულირებელი ფუნქციების შესუსტებას. იგი ახალგაზრდობაში ხელს უწყობს ისეთი ზნეობრივი თვისებების გაქრობას, როგორცაა მიმტვევებლობა, ტოლერანტობა, ქართული ტრადიციებისადმი პატივისცემა და, რაც მთავარია, შეუძლებელი ხდება მართლმადიდებლური, ქრისტიანული წესით ცხოვრება. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ ქართული განათლების პოლიტიკა უნდა შეესაბამებოდეს ეროვნულ იდოლოგიას და მართლმადიდებლობას. აღზრდისა და განათლების მიზნები თანამედროვე სასკოლო განათლების სისტემაში, ჩვენი აზრით, უნდა დაეფუძნოს ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მოთხოვნებს, რადგან ქართველი ხალხის ეროვნული სული, რომელიც ერის ზნე-ჩვეულებებში, აღზრდა – განათლების სისტემაში და ეროვნულ ადათ – წესებში ვლინდება – ქრისტიანული მართლმადიდებლური ცნობიერების უძირო საჭურჭლედ იქცეს. და მან, ქრისტიანულმა მართლმადიდებლურმა პედაგოგიკამ, განმაახლებელი იმპულსი უნდა შეიტანოს „ახალი ტიპის“ ქართველის აღზრდის საქმეში. ესაა საზოგადოების მობრუნება სულიერებისაკენ. ვფიქრობთ, რომ ქრისტიანული პედაგოგიკის მიზანია არა მარტო ვასწავლოთ ბავშვებს რისი გაკეთებაა შესაძლებელი და რისი არა, არამედ მათ სულებში უნდა დავანთოთ რწმენისა და სიყვარულის ცეცხლი. ჩვენ შეგვიძლია ვასწავლოთ ბავშვებს პირფერის გამოსახვა, ლოცვა, მარხვა, მაგრამ თუ მათ სულებში არ იქნება ჩანერგილი რწმენა ღვთისა და სიყვარული მოყვასისა, მაშინ ადვილად შეიძლება ისინი მიიდრიკონ ცოდვისაკენ.

მიგვაჩნია, რომ, თუ ჩვენ გვინდა წარმატებით დავნერგოთ ქრისტიანული სწავლება თანამედროვე განათლების სისტემაში, უნდა შევექმნათ საერთო ქრისტიანული პედაგოგიკური სივრცე, რომლის ცენტრალური ფიგურა იქნება ბავშვი, მშობელი, მასწავლებელი და

მოდღარი. რადგან გზა ჭეშმარიტების, ანუ ღვთის, შემეცნებისაკენ საკუთარი თავის წვდომით, ე.ი., თვითშემეცნებით იწყება, ადამიანი სტადარტიზებული არ გახლავთ.

ამდენად, მართლმადიდებლური ქრისტიანული წესით ბავშვის აღზრდას, მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება აღზრდის პრობლემის გადანყვებტაში. რადგან ბავშვს არა მხოლოდ მშობლები ზრდიან, არამედ მასზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს გარემო პირობებიც. „შვილო, თუ უფალს მიეახლები სამსახურად, განსაცდელისათვის გაამზადე თავი; გული დაიმირჩილე განსაცდელის ჟამს, მიეახლე მას და ნუ განშორდები, რათა ამაღლდე საბოლოოდ; რაც შეგემთხვევა, ყველაფერი მიიღე სულგრძელობით. დაითმინე დამცირებანი, რადგან ოქრო ცეცხლში გამოიცდება, უფლის სათნონი – მორჩილების ქურაში, ერწმუნე მას და შეგენევა; სწორად წარმართე გზები და მისი იმედი იქონიე. უფლის მოშიშნო, მის წყალობას ელოდეთ და ნუ მიაქცევთ, რათა არ დაეცეთ. უფლის მოშიშნო, იმედი გქონდეთ სიკეთისა, საუკუნო სიხარულისა და წყალობისა; გადახედეთ ძველ თაობებს და იხილეთ: ვინ ირწმუნა უფლისა და შერცხვენელ იქნა? ან ვინ იყო მოშიში და მიტოვებული იქნა?!...რადგან უფალი შემბრალეა და მოწყალე, ცოდვათა მიმტვევებელი და მხსნელი გასაჭირის ჟამს...ჩავვარდეთ უფლის ხელში, რადგან რა დიდიცაა იგი, იმგვარივეა მისი წყალობა“ (ზირ. 2, 1-18).

რეზიუმე

1. მეოთხე საუკუნიდან მოყოლებული აღზრდის, განათლების, სწავლების, მწერლობისა და იდეოლოგიის სადავეები ქრისტიანული ეკლესიის ხელში გადავიდა. აქედან დაწყებული საქართველოში ყალიბდებოდა მხოლოდ ქრისტიანული საეკლესიო ცენტრები და სკოლები, რომლებშიც რელიგიური აღზრდა-განათლება მიმდინარეობდა.

2. ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის ზოგადი მიმოხილვიდან გამომდინარე ქართული მართლმადიდებლურ-ქრისტიანული პედაგოგიური აზროვნების ფორმირება და აღზრდის მიზნის გაცნობიერება ხდებოდა მართლმადიდებლური ეკლესიის გავლენით. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ ქართულმა ეკლესიამ და მასში მოღვაწე საეკლესიო მამებმა უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა ქართველი ხალხის ეროვნულ-ზნეობრივი თვითმყოფადობის განვითარების საქმეში.

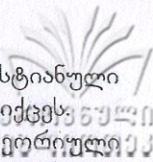
3. რუსი მოხელეები მთელი მე-19 საუკუნის განმავლობაში ცდილობდნენ ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკური აზრის ჩაკვლასა და სასულიერო სასწავლებლებსა და საეკლესიო სკოლებს მიზნად უსახავდნენ ქართველი ახალგაზრდების რუსული სულისკვეთებითა და მეფის ხელისუფლებისადმი ერთგულებით აღზრდას. მიუხედავად ამისა, საეკლესიო-სამრევლო სკოლების უმრავლესობა ჯერ კიდევ არ იყო მონყვეტილი ეროვნულ ნიადაგს და ისინი აღმოჩნდნენ ერთადერთი საგანმანათლებლო დაწესებულებები, სადაც კვლავ სულდგმულობდა მართლმადიდებლური პედაგოგიკური აზრი. ქართველთა ძლიერება, რომ ქრისტიანობისა და ეროვნულობის ერთიანობაში მდგომარეობდა, ეს შესანიშნავად იცოდნენ ჩვენი ერის მტრებმა - შინაურმა თუ გარეულმა, ამიტომ ცდილობდნენ აღმოეფხვრათ მართლმადიდებლური ქრისტიანული სარწმუნოება. მათ წინააღმდეგ ბრძოლას სათავეში ედგნენ ქართული ინტელიგენციის ისეთი წარმომადგენლები, როგორებიც იყვნენ ი. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი, ი. გოგებაშვილი, გაბრიელ ეპისკოპოსი, დ. ლამბაშიძე, დ. მაჭავარიანი, მ. ჩოგოვაძე, ს. მჭედლიძე და სხვ.

4. საეკლესიო მამების მოძღვრება, რომლის საფუძველია ქრისტიანობა, წარმოადგენდა და წარმოადგენს, სასულიერო და საერო განათლების სისტემის, სწავლებისა და აღზრდის პრაქტიკის გაუმჯობესების საშუალებას.

5. რელიგიისა და მეცნიერების ურთიერთმიმართება, აზროვნების მთელი ისტორია და სწავლა-აღზრდის ის ტრადიცია, რომელიც საქართველოში არსებობდა, სრულ საფუძველს იძლევა იმისათვის, რომ ჩვენში საგანმანათლებლო და აღმზრდელობითი საქმიანობის უმთავრესი ამოცანა გახდეს მომავალ თაობაში ცოდნისა და რწმენის სინთეზი, ისეთი მომავალი თაობის აღზრდა, რომელშიც ჰარმონიულად იქნება შერწყმული სარწმუნოება და ცოდნა. აუცილებელია რელიგიის სწავლებას სასკოლო განათლებაში ჰქონდეს გამჭოლი ხასიათი და, არა მხოლოდ სასკოლო განათლებაში, არამედ ყველა ეტაპზე, რაც გათვალისწინებული იქნება უწყვეტი განათლების კონცეფციით, რომელიც საფუძვლად და ერთ-ერთ პრინციპად დაედება განათლების ეროვნულ სისტემას. მიგვაჩნია, რომ ქართველი ერის ზნეობრივი სტატუსი ვერ აღდგება, თუ ჩვენში ქრისტიანული სული და რწმენა არ აღორძინდება. აუცილებელია სწავლა-აღზრდის პროცესის არსებითი გაუმჯობესება, სასულიერო განათლების გაფართოება, განათლებულ სასულიერო მოღვაწეთა მომზადება, რადგან სულიერ მამას დიდი გავლენა აქვს და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ხალხის ცხოვრებაში. უფალი ბრძანებს: „მე ვარ ნათელი ქვეყნისა, ვინც გამოძყვება არ ივლის ბნელში“. (იოანე 8:12).

6. პედაგოგიკის სადღეისოდ არსებულ ყველა კურსში, ფაქტობრივად არ არის გაშუქებული ადამიანის სულიერი ჩამოყალიბების პროცესი და მისი კავშირი ფსიქოფიზიკურ განვითარებასთან, მაგრამ ამ ურთიერთკავშირის გააზრების გარეშე შეუძლებელია სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის სწორი წარმართვა. საერო პედაგოგიკა მხოლოდ მინიერი ცხოვრების ამოცანების გადაწყვეტაზეა ორიენტირებული, ადამიანის სულიერ სანყისს კი იგი არ ითვალისწინებს. გაბრიელ ეპისკოპოსის ქართული ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური პედაგოგიკა ამტკიცებს, რომ პედაგოგიური მუშაობისათვის იერარქიულად უფრო მნიშვნელოვანია მზადება მარადიული ცხოვრებისათვის და აღნიშნავს, რომ მინიერი ცხოვრებისათვის მზადება უნდა ხდებოდეს პიროვნების სულიერ-ზნეობრივი ჩამოყალიბების პროცესში. აქედან გამომდინარე, აღზრდისა და განათლების მიზნები თანამედროვე სასკოლო განათლების სისტემაში, უნდა დაეფუძნოს ქართული მართლმადიდებლური პედაგოგიკის მოთხოვნებს, რადგან ქართველი ხალხის ეროვნული სული, რომელიც ერის ზნე-ჩვეულებებში, აღზრდა-განათლების

სისტემასა და ეროვნულ ადათ-წესებში ვლინდება - ქრისტიანული მართლმადიდებლური ცნობიერების უძირო საჭურჭლედ ექცევა კვლევა-ძიების შედეგად მოპოვებული დასკვნების პრაქტიკული გამოყენებისა და განზოგადება-გავრცობისათვის ნაშრომში მოცემულია შემდეგი რეკომენდაციები:

1. საჭიროა ოჯახის, სკოლის, ეკლესიისა და საზოგადოების გაერთიანება, რათა სწორად წარვმართოთ ქრისტიანული აღზრდის ელემენტების დანერგვა მომავალ თაობაში. ერთი სიტყვით, საჭიროა ქრისტიანული თეორიისა და პრაქტიკის მჭიდრო კავშირუბრუნობათა უზრუნველყოფა.

2. დღეს საგანმანათლებლო სისტემაში არსებული ვითარების სიტუაციური ანალიზი ცხადყოფს, რომ ეროვნული განათლების დასამკვიდრებლად, ეროვნული ცნობიერების ასალორძინებლად, აუცილებელია აღზრდისა და სწავლების პროგრამა დაეფუძნოს იმ ტრადიციებს, რომლებიც ერმა საუკუნეებში გამოატარა. მეორე მხრივ, ნათელი ხდება, რომ თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემა მზად არის განათლების რეფორმის განსახორციელებლად არა მარტო ფორმით, არამედ შინაარსითა და სიახლეთა დანერგვაში არსებული გამოცდილებით, რაც იძლევა შესაძლებლობას ქრისტიანულმა განათლებამ შეასრულოს გადამწყვეტი როლი ეროვნული სახისა და თვითმყოფადობის შენარჩუნებაში, ალორძინდეს და განვითარდეს ქართული ეროვნული სკოლა.

Imeri Basiladze

**The subject, problems, principals and methods of the Christian
Pedagogy
Abstract**

1. From the 4th century the issues of upbringing, education, teaching, writing and ideology was led by the Christian Church. Since then only Christian ecclesiastical centers and schools with religious education was formed.

2. According to the general review of the Georgian Orthodox Christian Pedagogy the formation of the pedagogical thinking and its perception was done with the influence of the Orthodox Church. Accordingly, we think that Georgian church and priests played the main role in the development of the national and moral originality of Georgians.

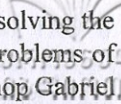
3. During the whole 19th century Russian officials tried to shatter the Christian pedagogical thinking. Their aim was to bring up Georgian youth with Russian aspiration and strengthen the devotion to the royal ruling. Besides, the majority of the ecclesiastic-parochial schools preserved their nationality and they were the only educational centers were orthodox pedagogical thought still existed. The enemies of our nation knew that the power of Georgians existed in the unity of Christianity and nationality. That's why they tried to eradicate the Orthodox Christian Religion. The fight against them was led by such representatives of the Georgian intelligence as: Il. Chavchavadze, Ak. Tsereteli, I. GoGebaShvili, Bishop Gabriel, D. Ghambashidze, D. machavariani, M.Chogovadze, S. Mcgedlidze and others.

4. Ecclesiastical doctrine, based on Christianity, was and still is the main means to improve the ecclesiastic and civil educational system.

5. Communication between religion and science, the whole history of thinking and the traditions of education, that existed in Georgia, is the basis to bring up educated future generation.

It's important the teaching of the religion at schools to have the penetrating character. This will be the basis of the national system of education. We think that without the Christian faith, Georgians moral status can't be reestablished. The development of the teaching process, the extension of the ecclesiastic education, the education of clerics (as priests play the main role in the life of people) is important.

6. In every teaching course that exists nowadays there is not given the process of the infancy of man and its connection to the physiological development. Without considering this connection it's difficult to manage the edu-

ational process correctly. National education is oriented only on solving the natural problems and it does not take into account the spiritual problems of the person. The Georgian Christian-orthodox pedagogy of the Bishop Gabriel states that preparation for the eternal life is more important for the pedagogical work and the preparation for the earthly life must be done during the process of the spiritual and moral formation. Accordingly, the aims of education and upbringing must be based on the principals of the Georgian orthodox pedagogy, as the national spirit of Georgians, revealed by the moral and manners of the nation, the system of education and national customs has become the bases of the Christian orthodox consciousness.

According to the research the following recommendations are given:

1. The union of the family, school, church and society is important to introduce the Christian upbringing elements to the future generation. The connection of the Christian theory and practice is important.

2. Existing educational system shows that to form the national education, to revive the national consciousness, it is necessary the education and upbringing program to be based on the traditions of the nation. On the other hand, it is evident, that the modern educational system is ready to be reformed not only with its form, but also with its content. Innovation makes possible the Christian education to play the main role in preserving the nationality and originality, to revive and develop the Georgian national school.

1. აბდალაძე ა., გელათის აკადემიის ისტორიიდან, ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“, №2, 1989 წ.
2. ალექსიძე ზ., საუბრები ქართულ ეკლესიაზე, გაზეთი „სახალხო განათლება“, №3, 1989 წ.
3. ალავიძე ო., დროის გადაუდებელი მოთხოვნა. ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“, №6, 1989წ.
4. ანტონ II საქართველოს კათალიკოსი., ანდერძი, ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“, №2, 1990წ.
5. ანტონ კათალიკოსი., ქართული ღრამატიკა, ტფ. 1885წ.
6. ანტონ I., „მზამეტყველება“, ტფ. 1892წ.
7. ანტონ I., სპეკალი, ტფ. 1880წ.
8. ანტონ მთაწმინდელი, ილარიონ ქართველის ცხოვრება., ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“, №1, 1991წ.
9. აზრები რელიგიაზე., თბილისი, 1993 წელი.
10. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები., სტოკჰოლმი, თბილისი, 1991წ.
11. არქიმანდრიტი რაფაელი. იელოვას მონუმენტის შესახებ. თბილისი, 1997წ.
12. აღზარდენით შვილნი ჩვენნი სწავლითა და მოძღვრებითა უფლისაითა ჟურნ. „ჯვარი ვაზისა“ №3, 1991 წ.
13. акты собранные кавказской археографической комиссией, тифлиси, т.10, 1870г.
14. ბიბლია., საქართველოს საპატრიარქოს გამოცემა., თბილისი, 1989წ.
15. ბარამიძე რ., დავით გურამიშვილის მსოფლმხედველობრივი კონცეფციის გაგებისათვის, ჟურნალი „რელიგია“, №1, 1993 წ.
16. ბარამიძე რ., ლოცვების მსატვრული ფუნქცია „გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრებაში, ჟურნალი "რელიგია“, № 1, 1993 წ.
17. ბაქრაძე ა., ილია და აკაკი, გამომცემლობა „საქართველო“, თბილისი, 1992 წ.
18. ბატონიშვილი ი., კალმასობა, ტ. 1., თფილისი, 1936 წ.

19. ბაქრაძე კ., ახალი ფილოსოფიის ისტორია, თბილისი, 1969 წ.
20. ბახტაძე ი., გაბრიელ ეპისკოპოსი იაკობ გოგებაშვილის შესახებ (პატარა მოგონება), იხ. ზ. ბოცვაძე, იაკობ გოგებაშვილი, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, 1991 წ.
21. ბათოშვილი ა., ებრაელი ხალხის ისტორიიდან., თბილისი, 1992წ.
22. ბალანჩივაძე რ., ზნეობრივი აღზრდის ამოცანები თანამედროვე ეტაპზე, თბილისი, ცოდნა, 1980 წ.
23. ბასილაძე ი., ბალანჩივაძე ი., ორჯონიკიძე ნ., ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანული პედაგოგიკის მიზნები, სამეცნიერო ჟურნალი "ლოგოსი" საქართველოს მართლმადიდებლურ ეკლესიასთან არსებული ქრისტიანული კვლევის საერთაშორისო ცენტრი, თბილისი 2008 წ.
24. ბასილაძე ი. გ., რელიგიის ისტორიის საკითხები., ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ქუთაისი, 2003 წ.
25. ბასილაძე ი.გ., გაბრიელ ეპისკოპოსის (გერასიმე ქიქოძის) ქრისტიანული პედაგოგიკა., ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ქუთაისი, 2000 წ.
26. ბიბილეიშვილი ი., ქართული კომენოლოგია., გამომცემლობა „აჭარა“, ბათუმი, 1993წ.
27. ბებიაშვილი ნ., იაკობ გოგებაშვილი და გაბრიელ ქიქოძე ეპისკოპოსი იმერეთისა, კრებული იაკობ გოგებაშვილი - 150, თბილისი, 1992წ.
28. ბებიაშვილი ნ., „კაცად კაცადმან თვისი ტვირთი იტვირთოს“, ჟურნალი „დროშა“, №6, 1990წ.
29. ბელომორსკი ა., მართალნი არიან რელიგიის უარმყოფელნი? ბრიუსელი, 1965წ.
30. ბოჭორიშვილი ა.თ., გაბრიელ ქიქოძის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“, ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. VII, თბილისი, 1950წ.
31. ბოჭორიშვილი ა.თ., გამოკვლევები ფსიქოლოგიაში, თხზულებათა ტ.1, გამომცემლობა მეცნიერება, თბილისი, 1991წ.
32. გაბიძაშვილი ო., რელიგიათმცოდნეობა., განათლება, თბილისი, 2000წ.

33. ბასილაძე ი., ზნეობრივი აღზრდის საკითხები უწმინდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II ქადაგებათა მიხედვით, საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის " მოამბე " № 10, 2008 წ.

34. გაბრიელ ეპისკოპოსი, ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები. თბილისის სასულიერო სემინარიისა და აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1993წ.

35. გაბრიელ ეპისკოპოსი, ქადაგებანი, ტ. I., სტამბა „ძმობა“, კაზაკოვის ქ. №17, ქუთაისი, 1913წ.

36. გაბრიელ ეპისკოპოსი, ქადაგებანი, ტ. II., სტამბა „ძმობა“, კაზაკოვის ქ. №17, ქუთაისი, 1913წ.

37. გაბრიელ ეპისკოპოსი, პასუხი გიორგი მუხრან-ბატონის წერილზე; ჟურნალი „მოამბე“, №3, 1896წ., იხ. აგრეთვე ჟურნალი „ჯვარი ვახისა“, 1998 წ. №1.

38. გაგუა ვ., სახალხო განათლება მე-19 საუკუნის რეფორმის შემდგომ საქართველოში, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, 1974წ.

39. გაგუა ვ., იაკობ გოგებაშვილი, განათლება, თბილისი, 1991წ.

40. გაზეთი „კვალი“, სარედაქციო წერილი, №24, 1893წ.

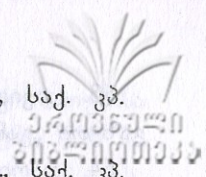
41. გაზეთი „კვალი“, სარედაქციო წერილი, №42, 1893წ.

42. გამსახურდია ზ.კ., ვეფხისტყაოსნის სახისმეტყველება, გამომცემლობა მეცნიერება, თბ. 1991 წ.

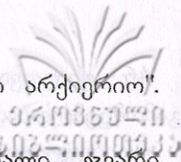
43. გამსახურდია ზ.კ., წერილები, ესეები, განათლება, თბილისი, 1991წ.

44. გამსახურდია ზ.კ., „ვეფხისტყაოსნის“ ქრისტიანული არსი, მართლმადიდებლობა და თანამედროვეობა, კრებული პირველი, თბილისის ჰუმანიტარული უნივერსიტეტ „იბერიის“ ჰუმანიტარულ-თეოლოგიური კაბინეტის გამომცემა, თბილისი, 2004წ.

45. გამსახურდია სვ., კათოლიკე მისიონერთა საგანმანათლებლო საქმიანობა XVI-XVIII სს. საქართველოში, ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“, 1970წ. №1.

46. გელოვანი ა., რწმენა, ღმერთები, ადამიანები, საქ. კპ. გამომცემლობა, თბილისი, 1990წ.
47. გელოვანი ა., რელიგიურ ტერმინთა ლექსიკონი, საქ. კპ. გამომცემლობა, თბილისი, 1989 წ.
48. გეგეშიძე დ., ახალგაზრდობა და რელიგია, ცოდნა, თბილისი, 1973წ.
49. გეგეშიძე დ., საუბარი ათეიზმსა და რელიგიაზე, ცოდნა, თბილისი, 1988წ.
50. გიორგობიანი ა., „სარწმუნოებას ამეცნიერებდა და მეცნიერებას ასარწმუნოებდა“, ყურნალი „რელიგია“, №5, თბილისი, 1993წ.
51. გოგებაშვილი ი.ს., თხზ. ტ. 1., პედაგოგიკის სამეც. კვლევითი ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 1952წ.
52. გოგებაშვილი ი.ს., თხზ. ტ. 2., პედაგ. სამეც. კვლევითი ინსტიტუტი, თბილისი, 1952წ.
53. გოგებაშვილი ი.ს., თხზ. ტ. 3., პედაგოგ. სამეც. კვლევითი ინსტიტუტი, თბილისი, 1954წ.
54. გოგებაშვილი ი.ს., თხზ. ტ. 4., პედაგოგ. სამეც. კვლევითი ინსტიტუტი, თბილისი. 1954წ.
55. გოგებაშვილი ი.ს., თხზ. ტ. II, განათლება, თბილისი, 1990წ.
56. გოგებაშვილი ი.ს., „დედაენა“, წინასიტყვაობა, თბილისი, 1876წ.
57. გოგებაშვილი ი.ს., მთავარი ღირსება გაბრიელ ეპისკოპოსისა და საუკეთესო ძეგლი, „ივერია“, №51, 1896წ.
58. გოგებაშვილი ი.ს., იმერეთის ეპისკოპოსი გაბრიელი, როგორც პედაგოგი, „ნოვოე ობოზრენიე“, №4194, 1896წ.
59. გოგებაშვილი ი.ს., უსათაურო წერილი, ფსევდონიმით - ამერელიშვილი, „ივერია“, №54, 1896წ.
60. გოგებაშვილი ი.ს., ღვაწლი იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელისა, „ცნობის ფურცელი“, №2905, 1905წ.
61. გოგიბერიძე მ., პეტრინი და მისი მსოფლმხედველობა, წიგნში: რუსთაველი, პეტრინი, პრელუდიები., თბილისი, 1961წ.
62. გურამიშვილი დ., დავითიანი, ქართული პოეზია, ტ. 4, ნაკადული, თბილისი, 1975წ.

63. დავიდოვი რ., გაბრიელ ეპისკოპოსი „მეცნიერი არქიერიო“. გაზეთი „განათლება“, №121, 1993წ.

64. დარიგებანი საეკლესიო მრევლისათვის., ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“, №4, 1989წ.

65. დარჩია მ., გაიოზ რექტორი, თბილისის სახ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1987წ.

66. დევანოზი იოანე მინდორჩი. „საღვთისმეტყველო განათლება პატრიოტული და ბიზანტიური ეპოქები და მისი გაკვეთილები ჩვენი დროისათვის, ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“ №4, 1985 წ.

67. დევიდ ვ. გუდინგი, ჯონ ლენოქსი., ბიბლია და ეთიკური განათლება, თარგმნა ნ. ნაკუდაშვილმა და ლ. გვარამაძემ, თბილისი, 2000წ.

68. დობროლიუბოვი ნ.ა., რეცენზია არქიმანდრიტ გაბრიელის წიგნის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლების შესახებ“, „მნათობი“, №7, 1943წ.

69. დობრონრაავოვი მ., ბავშვთა აღზრდა-განათლება საღმრთო წერილისა და წმიდა მამების გამოცდილების მიხედვით., საქართველოს საპატრიარქოს სასწავლო კომიტეტი, თბილისი, 2001წ.

70. დოროხოვი ა., ეს უნდა გვახსოვდეს (წიგნი იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა მოიქცე, რომ შენც და სხვებმაც უკეთ და ბედნიერად იცხოვროთ), ნაკადული, თბილისი, 1961წ.

71. ერემეიშვილი ი., იაკობ გოგებაშვილი გაბრიელ ეპისკოპოსის საზოგადოებრივ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობის შესახებ., ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, №1, თბილისი, 1989წ.

72. ვარდოსანიძე ს., თითონ საგნები ოდნავაც არ ეხებიან სულს., ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“, №11, 1981წ.

73. ვარდოსანიძე ს., ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია, 1917-1926წწ., თბილისი, 2001წ.

74. ვასაძე ნ.შ., პედაგოგიკა., „ცის ნამი“, თბილისი, 2000წ.

75. ვასაძე ნ.შ., გლობალიზაცია და ეროვნული განათლება., საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, №6, თბილისი, 2003წ.

76. ზენკოვსკი ვ., პედაგოგიკა, საქართველოს საპატრიარქო ბათუმისა და სხალთის ეპარქია, მთარგმნელი ც. მეგრელაძე, ბათუმი, 1998 წ.

77. зеньковский в.в., педагогика, м., 1996 г.

78. თავზიშვილი გ.ი., სახალხო განათლებისა და პედაგოგიკური აზროვნების ისტორია საქართველოში 1801-1870წწ., პედაგოგიკურ მეცნიერებათა ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 1948წ.

79. თავზიშვილი გ.ი., იაკობ გოგებაშვილი., პედაგოგ. მეცნ. ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 1960წ.

80. თავზიშვილი გ.ი., რჩეული ნაწერები, ტ. 1, განათლება, თბილისი, 1974წ.

81. თაყაიშვილი ე.ი. რჩეული ნაწერები, ტ. 1, განათლება, თბილისი, 1965წ.

82. თვარაძე რ., საგანი ქრისტიანული რელიგიის შესავალი., პროგრამა გაზეთი „განათლება“, 1992წ., აკვისტო.

83. თამარაშვილი მ., ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, ნამდვილი საბუთების შემოტანით და განმარტებით XIII საუკუნიდან ვიდრე XX საუკუნემდე., ტფ. 1902წ.

84. ილია II, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი, 1997წ.

85. იოსელიანი პ., ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა., ტფილისი, 1936წ.

86. იოანე პეტრინი., შრომები, ტ. 2., თბილისი, 1937წ.

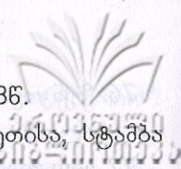
87. კანტი ი., რელიგია მხოლოდ გონების საზღვრებში., თბილისი, 1989წ.

88. კანტი ი., წმინდა გონების კრიტიკა., თბილისი, 1979წ.

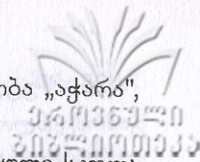
89. კაკაბაძე ვ.ლ., გამოკვლევები ფსიქოლოგიაში., ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ქუთაისი, 1993წ.

90. კარბელაშვილი პ., იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, კათალიკოსნი და მღვდელმთავარნი., თფილისი., 1900წ.

91. კომენსკი იან ამოს, რჩეული პედაგოგიური თხზულებანი., ტ. I, საქ. სსრ. პედეგნიერებათა ინსტ. გამოც., თბილისი, 1949წ.

92. კიკნაძე ზ., საუბრები ბიბლიაზე, თბილისი, 1988წ.
93. კელენჯერიძე მ.ს.პ., გაბრიელ ეპისკოპოსი იმერეთისა, სტამბა „ძმობა“ კაზაკოვის ქუჩაზე, №17, ქუთაისი, 1913წ.
94. კანდელაკი ნ., ქართული მჭერმეტყველება, თბილისი, 1966წ.
95. კვანტალიანი გ., დიდი ქართველი პედაგოგი ქრისტიანული რელიგიის მნიშვნელობაზე მოზარდა ზენობრივ აღზრდაში, ჟურნ. სკოლა და ცხოვრება, №4, 1990 წ.
96. კრებული „სულმნათი გაბრიელის საუნჯე“, ტფილისი, 1897წ.
97. კეკელიძე კ.ს., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია., ტ.1., მეცნიერება, თბილისი, 1980წ.
98. კეკელიძე კ.ს., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია., ტ.11, მეცნიერება, თბილისი, 1981წ.
99. კობლატაძე გ., რუხაძე მ., ჰაგიოგრაფიის ღვთისმეტყველება., საქ. საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი, 1997წ.
100. კუკავა თ., ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტორიიდან, განათლება, თბილისი, 1967 წ.
101. კუკავა თ., ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტორიიდან, XVII-XIXსს. განათლება, თბილისი, 1967წ.
102. ლორთქიფანიძე დ.ო., იან ამოს კომენსკი., თბილისი, 1970წ.
103. ლაზარეს აღდგინება, ტ. 1,2,3,4,5,6,7, საქ. საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი, 1988-1991წ.
104. ლოლაშვილი ივ, რუსთაველის მსოფლმხედველობის ისტორიული და ეროვნული საწყისები., საიუბილეო კრებული, „შოთა რუსთაველი“, თბილისი, 1965წ.
105. ლამბერტი არქანჯელო., სამეგრელოს აღწერა, თბილისი, 1938წ.
106. лосский в.н., по образу и подобию., м., 1995 г.
107. მენაბდე ლ., ძველი ქართული მწერლობის კერები., ტ. I-II, მეცნიერება, თბილისი, 1980 წ.
108. მეგრელაძე შ., კეზევაძე მ., გაბრიელ ქიქოძე ქართულ საუნჯეთა დამცველი., ჟურნ. „განთიადი“, №5, 1989წ.
109. მეგრელაძე ც., რელიგიურ-ეთიკური ნორმების ცოდნის სასწავლო

პროცესში ჩართვის გზები და საშუალებები., გამომცემლობა „აჭარა“, ბათუმი, 2003 წ.

110. მელიქიშვილი დ., გელათის სამონასტრო-ლიტერატურული სკოლა (აკადემია), ქუთაისის უნივერსიტეტის „მოამბე“, №1, ქუთაისი, 1993წ.

111. მელიქიშვილი დ., მღვდელი სიმონ მჭედლიძე და მისი სასულიერო-საგანმანათლებლო მოღვაწეობა. ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“, №2, 1990 წ.

112. მალრაძე მ.გ., თამაშის ფსიქოლოგია, ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა., ქუთაისი, 1995წ.

113. მინდიაშვილი ა., რატომ ვისჯებით, რა გადაგვარჩენს?!, გამომცემლობა „შარავანდი“, თბილისი, 2003წ.

114. მიმინოშვილი ზ., პედაგოგიკის ქრისტიანული ხედვისათვის, ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“, №7-12, თბილისი, 2000წ.

115. მთვარელაშვილი ნ., ანტონ I საქართველოს კათალიკოზი., ჟურნ. „ივერია“, 1881წ., №8,9,10.

116. მჭედლიშვილი გ., შუა საუკუნეების ქართული პოლიტიკური აზრი და „ვეფხისტყაოსანი“, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 2000წ.

117. ნათაძე რ., ზოგადი ფსიქოლოგია., თბილისი, 1977წ.

118. ნადარაია ნ.ე., გაბრიელ ქიქოძის საზოგადოებრივ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობა, ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, №2, 1984წ.

119. ნიკოლაძე ნ., თხზულებათა ტ. I., თბილისი, 1931წ.

120. ნიკოლაძე ნ., თხზულებათა ტ. II., თბილისი, 1960წ.

121. ნიკოლეიშვილი მ., გლობალიზაცია და საქართველოს განათლების სისტემა., სგმ., მოამბე, №6, 2003წ.

122. ნიკოლეიშვილი ა.ო., გაბრიელ ეპისკოპოსი (ქიქოძე), მერანი, თბილისი, 1990წ.

123. ნუცუბიძე შ.ი., ქართული ფილოსოფიის ისტორია., ტ. I, მეცნ. აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1956 წ.

124. ნუცუბიძე შ.ი., ქართული ფილოსოფიის ისტორია., ტ. II, მეცნ. აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1958წ.

125. ნუცუბიძე შ.ი., კრიტიკული ნარკვევები, მეცნ. აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1958წ.

126. ნადირაძე ე., მსოფლიოს რელიგიები, თბილისი, 1996წ.

127. ნარმანია მ., ზნეობრივი აღზრდის საკითხები რევოლუციამდელ ქართულ პრესაში, მეცნიერება, თბილისი, 1974წ.

128. პეტრინი ი., შრომები ტ. 2, განმარტებაი პროკლესთვის დიადოხოსისა და პლატონურისა ფილოსოფიისათვის, ტექსტი გამოსცეს, გამოკვლევა დაურთეს შ. ნუცუბიძემ და ს. ყაუხჩიშვილმა, თბილისი, 1937წ.

129. პედაგოგიკის ისტორია, ნ. ვასაძის რედაქტორობით, განათლება, თბილისი, 1988წ.

130. петровский а.в., вопросы истории и теории психологии, москва, 1984 г.

131. პაპუაშვილი თ., რელიგიის ისტორია, კარიბჭე, თბილისი, 1996წ.

132. რენანი ე., ქრისტეს ცხოვრება, ცოდნა, თბილისი, 1989წ.

133. რელიგიურ სიტყვათა ლექსიკონი, შეადგინა ნიკო აჭარაძემ, თბილისი, 1993-94წწ.

134. რატიანი პრ., ვეფხისტყაოსანი და მისი ავტორი, წიგნი 2., თბილისი, 1987წ.

135. როგავა აბ. სახალხო განათლება ერკლე მეორის დროის ქართლ-კახეთში და ანტონ I. თბილისი, 1950წ.

136. ჟურნალი „მწყემსი“, №23, 1884წ., №10, 1885წ., გასაოცარი და საზარელი მკვლევობა.

137. საბინინი ვ., საქართველოს სამოთხე, პეტერბურგი, 1912წ.

138. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 481, საქ. 238.

139. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 488, საქმე 26588, 26589, იქვე სერია 3, საქ. №5404.

140. საღვთისმეტყველო კრებული, ტ. 1. საქართველოს საპატრიარქო, თბილისი, 1991წ.

141. საეკლესიო საგანმანათლებლო ბროშურა „მეტეხი“, №2(6), 2004წ. მართლმადიდებლობა და ქართველობა.

142. სურგულაძე ავ. პ., ქართული საზოგადოებრივი აზრი XIX საუკუნის II ნახევარში, თბილისი, 1973წ.

143. სხირტლაძე ს., ი. გოგებაშვილი და გაბრიელ ქიქოძე, საიუბილეო კრებული-იაკობ გოგებაშვილი, თბილისი, 1960წ.

144. სხირტლაძე ს., წერილები, საბჭოთა საქართველო, თბილისი, 1977 წ.

145. სიტყვა მართლისა სარწმუნოებისა, ტ. I-V, საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი, 1989-96წწ.

146. სოლოვიოვი ვ, მუჰამედი, თბილისი, 2000წ.

147. სირაძე რ., ქრისტიანული კულტურის შესასწავლად, ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, №4, 1990წ.

148. სირაძე რ., „დავითიანი“ და ბიბლია, ჟურნ. „ცისკარი“, №8, 1989წ.

149. სულხან-საბა ორბელიანი, თხზ. ოთხ ტომად, გამოსაცემად მოამზადა ს. ყუბანეიშვილმა და რ. ბარამიძემ, თბილისი, 1959წ.

150. უზნაძე დ., ბავშვის ფსიქოლოგია, სახ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1947წ.

151. ფრანგიშვილი ა., ნარკვევები ადამიანის ფსიქოლოგიური ცოდნის ისტორიიდან საქართველოში (XVII-XVIII სს. და XIX ს. დასაწყისი), თბილისი, 1959წ.

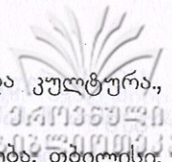
152. ფუტყარაძე ტ., რწმენისათვის სიკვდილი ანუ ბეთლემელი მწირის გამარჯვება, გაზეთი „ქართული“, №1, 2003წ.

153. ფერაძე ი., წმ. გაბრიელ იმერეთის ეპისკოპოსის შეხედულებანი ბავშვთა აღზრდაზე, духовный вестник грузинского екзархата, 1896 г., №21,23,24.

154. ფერაძე ი., წმ. გაბრიელ იმერეთის ეპისკოპოსის შეხედულებანი ბავშვთა აღზრდაზე, გაზეთი „კანდელი“, 1997წ., №1-2.

155. ფანჯიკიძე თ., ქრისტიანობა-წარსული და თანამედროვეობა, განათლება, თბილისი, 1984წ.

156. ტოკარევი ს., მსოფლიოს ხალხთა რელიგიის ისტორია, მოსკოვი, 1986წ. (რუსულ ენაზე).

157. ტყეშელაშვილი გ., ყურაშვილი ც., რელიგია და კულტურა, ქუთაისი, 1996წ.
158. ქიქოძე გ., ეტიუდები და პორტრეტები, მეცნიერება, თბილისი, 1938წ.
159. ქართული პედაგოგიკის ისტორია, რედაქტორი გ. სიხარულიძე, განათლება, თბილისი, 1974წ.
160. ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილია ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმ. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. I., თბილისი, 1955წ.
161. ქიქოძე მ., გაბრიელ ეპისკოპოსი იმერეთისა, მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა, ჟურნალი „მოამბე“, №8, 1895წ.
162. ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, განათლება, თბილისი, 1979წ.
163. ქრისტიანული რ., რელიგიათმცოდნეობის სწავლებისათვის პედაგოგიურ ინსტიტუტებში, ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“, №8-9, თბილისი, 1993წ.
164. ქინქლაძე ო., დროება და აღზრდის საკითხები, თბილისი, 1963წ.
165. ქუთელია ალ., ნ.ა. დობროლიუბოვი არქიმანდრიტ გაბრიელის „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“, „მნათობი“, №7, 1943წ.
166. ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, საქმე 11434.
167. ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, საქმე 2142.
168. ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (ქცსა), ფონდი 21, საქმე 11838.
169. ქცსა, ფონდი 21, საქმე 2146.
170. ქცსა, ფონდი 21, საქმე 3910.
171. ქცსა, ფონდი 2, საქმე 25
172. ქცსა, ფონდი 7, საქმე 125.
173. ლამბაშიძე დ., გაბრიელ ეპისკოპოსი, ჟურნალი „მწყემსი“, 1896წ. №2.

174. შარაშიძე გ., ცოტა რამ გურიის სკოლების წარსულიდან, ჟურნ. „განათლება“, 1916წ., №1.

175. შუშანაშვილი გ., ზნეობრივი ღირებულების მეცნიერება, თბილისი, 1980წ.

176. ცინცაძე დ., გაბრიელ ქიქოძე, გაზეთი „განათლება“, №52, 1989წ.

177. ციციშვილი დ., მართლმადიდებლური ფსიქოლოგია, ნაწ. I-II, საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი, 2004წ.

178. ცუცქერიძე ზ., განათლების სისტემის ორგანიზაციის ფორმები, ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, №11, 1992წ.

179. ჩიტეიშვილი მ., რელიგიის ისტორიის საკითხები, ქუთაისის სახ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ქუთაისი, 2001წ.

180. ჩიქოვანი რ., სასწავლო საგანი - ქრისტიანული რელიგიის ისტორია, ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, №6, 1990წ.

181. წერეთელი აკ., სიტყვა წარმოთქმული გაბრიელ ეპისკოპოსის წლისთავზე, 1897წ., 26 იანვარი, ჟურნ. „მწყემსი“, №3, 1897წ.

182. წერეთელი გ., „ახალგაზრდა დედებსა და ყმანვილ ქალებს“, გაზეთი „დროება“, №26, 1866წ.

183. წვერავა ვ., საქართველოს საეგზარქოსოს სამისიონერო მოღვაწეობა XIX საუკუნეში, ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ქუთაისი, 2003წ.

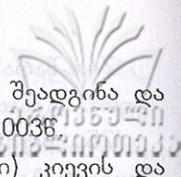
184. წიქვაძე ვ., ისლამი, თბილისი, 1997წ.

185. წმ. იოანე ოქროპირი, განმარტება იოანეს სახარებისა, ტ. 1-2., საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი, 1993-1994წ.

186. წმიდა იოანე ოქროპირი, როგორ გავზარდოთ შვილები უფლისა სწავლითა და მოძღვრებით. წიგნში: სიტყვა მართლისა სარწმუნოებისა, ტ. III., ხელოვნება, თბილისი, 1991წ.

187. წმიდა იოანე ოქროპირი, ბავშვთა აღზრდის შესახებ, წიგნში: მართლისა სარწმუნოებისა, ტ. I., ხელოვნება, თბილისი, 1991წ.

188. წმიდა ანტონ დიდი, სწავლანი, კრებულიდან სათნომოცვარეობა, საქართველოს საეკლესიო კალენდარი, საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი, 1991წ.

189. წმიდა ილია მართალი (ჭავჭავაძე). შეგონებანი შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა ვია ტივიშვილმა, თბილისი, 2003წ.
190. წმიდა დიდმოწამე ვლადიმერ (ბოგოიაველინსკი) კიევის და გალიცკის მიტროპოლიტი, ქრისტიანული აღზრდის ანბანი., გამომცემლობა საგანძური, თბილისი, 2004 წ.
191. ჯავახიშვილი ივ., ქართველი ერის ისტორია, წიგნი II, მეცნიერება, თბილისი, 1965წ.
192. ჯავახიშვილი გ., კალმასობა., თფილისი, 1933წ.
193. ჯანაშვილი მ., ქართული წიგნი და ქართული ბიბლიოთეკა., საჯარო ბიბლიოთეკის შრომები, ტ.V, თბილისი, 1940წ.
194. ჯორჯაძე ა., ჩვენი საზოგადოებრიობა., წიგნი მეორე, თბილისი, 1911წ.
195. ჯორჯაძე ა., რელიგია, ფილოსოფია, წერილები, მერანი, თბილისი, 1989წ.
196. ხიდაშელი შ., იოანე პეტრინი, თბილისი, 1955 წ.
197. ხინთიბიძე ე., მსოფლმხედველობითი პრობლემები ვეფხისტყაოსანში, უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1975წ.
198. ხუნდაძე ტრ., ნარკვევები სახალხო განათლების ისტორიიდან საქართველოში (XIX საუკუნე), საქ. სსრ. განათ. სამინისტ. პედაგ. მეცნ. ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 1951წ.
199. ხუნდაძე ტრ., ცარიზმის საგანმანათლებლო პოლიტიკა საქართველოში., პედაგოგ. მეცნ. ინსტ. გამომცემლობა, თბილისი, 1951წ.
200. ჭავჭავაძე ი.გ., პედაგოგიური თხზულებანი., თბილისი, 1938წ.
201. ჭავჭავაძე ი.გ., თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ.2., თბილისი, 1941წ.
202. ჭავჭავაძე ი.გ., თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ. IV., თბილისი, 1955წ.
203. ჭავჭავაძე ი.გ., თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ.V., თბილისი, 1955წ.
204. ჭავჭავაძე ი.გ., სიტყვა თქმული გელათის მონასტერში გაბრიელ ეპისკოპოსის დაკრძალვის დღეს., „ივერია“, №63, 1896წ.
205. ჭავჭავაძე ი.გ. რჩეული ნაწერები, ტ. 4, თბილისი, 1987წ.

206. ჭელიძე ვ., „კაცად კაცადმან თვისი ტვირთი იტვირთოს“, გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, №35-36, 1988წ. ეროვნული
ბიბლიოთეკა
207. ჭელიძე ე., ეკლესია სძალი უფლისა, მეცნიერება, თბილისი, 1990წ.
208. ჰუდინგი დ., ყველა რელიგიას მივყავართ ღვთისაკენ? ჟურნ. „რელიგია“, №6, 1992 წ.
209. ჩხეიძე რ., ხანი უნდობარი, თბილისი, 2004 წ.
210. ბარამიძე რ., ქართული საისტორიო და ორატორული პროზა, თბილისი, 1985 წ.
211. სურგულაძე ა., სულხან – საბა ორბელიანის პოლიტიკური და იურიდიული შეხედულებანი, თბილისი, 1959 წ.
212. სულხან – საბა ორბელიანი, ტ. III, 1963 წ.
213. სულხან – საბა ორბელიანი, ტ. II, 1959 წ.
214. ჭავჭავაძე ი., რჩეული ნაწერები ხუთ ტომად, ტ. III, 1987 წ.
215. უნწმინდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს – პატრიარქის ილია II ქადაგებანი თბილისის სასულიერო აკადემიაში, თბილისი 2007წ.
216. საპატრიარქოს უწყებანი, № 9, 2005 წ.
217. საპატრიარქოს უწყებანი, № 11, 2005 წ.

50

74/340

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

**წიგნი დაიბეჭდა აკაკი წერეთლის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტამბაში**

**ნაბეჭდი ფორმა 10
ქაღალდის ზომა 60X84. 1/16**

**გადაეცა წარმოებას 21.12.2010 წ.
ტირაჟი 100**

K276.543

3